

Učinkovita mobilnost za znanstveno odličnost Evropskega raziskovalnega prostora: Primer Slovenije / Effective mobility for scientific excellence in the European Research Area: The case of Slovenia

Trajanje projekta: 1. oktober 2022–30. september 2024

Šifra: V5-2282

Vodja: prof. dr. Marina Lukšič Hacin

**Percepcije o učinkoviti mobilnosti za znanstveno odličnost
Evropskega raziskovalnega prostora: Primer Slovenije
Raziskovalno poročilo**

Pripravile: dr. Marina Lukšič Hacin, dr. Marijanca Ajša Vižintin,
dr. Klara Kožar Rosulnik, mag. Ivana Azhievska

ZRC SAZU, Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije
Ljubljana, september 2024

Raziskovalno poročilo je eden izmed rezultatov CRP *Učinkovita mobilnost za znanstveno odličnost Evropskega raziskovalnega prostora: Primer Slovenije* (V5-2282), ki sta ga od 1. 10. 2022 do 30. 9. 2024 sofinancirala Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS) ter Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in inovacije (MVZI), izvajal pa Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU.

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA VISOKO ŠOLSTVO,
ZNANOST IN INOVACIJE

Trajanje projekta: 1. oktober 2022–30. september 2024

Vodja: dr. Marina Lukšič Hacin

Avtorice: dr. Marina Lukšič Hacin, dr. Marijanca Ajša Vižintin, dr. Klara Kožar Rosulnik,
mag. Ivana Azhievskaja

Naslov: *Percepcije o učinkoviti mobilnosti za znanstveno odličnost Evropskega raziskovalnega prostora: Primer Slovenije*

Izdajatelj: Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU

Raziskovalno poročilo je prosto dostopno na povezavi: https://isim.zrc-sazu.si/sites/default/files/CRP_Porocilo_5.pdf

Spletna stran projekta ISIM ZRC SAZU: <https://isim.zrc-sazu.si/sl/programi-in-projekti/ucinkovita-mobilnost-za-znanstveno-odlicnost-evropskega-raziskovalnega>

KAZALO VSEBINE

UVOD	7
I. ANALIZA INTERVJUJEV Z RAZISKOVALKAMI, RAZISKOVALCI (Klara Kožar Rosulnik) ...	9
1. SLOVENSKI RAZISKOVALCI V TUJINI I.	10
2. SLOVENSKI RAZISKOVALCI V TUJINI II.	39
3. TUJI RAZISKOVALCI V SLOVENIJI	66
4. PREDLOGI ZA DRŽAVO	85
II. ANALIZA INTERVJUJEV Z RAZISKOVALNIMI IN UNIVERZITETNIMI ORGANIZACIJAMI (Marijanca Ajša Vižintin)	88
1. RAVEN EVROPSKE UNIJE	89
1.1. Splošna ocena mednarodne mobilnosti	89
1.2. Mehanizmi in spremembe na ravni EU za krepitev kroženja znanja	92
1.3. Programi za mobilnost, ki so že v uporabi	97
2. RAVEN SLOVENIJE	101
2.1. Predlogi za spremembe in ukrepe v Sloveniji za večjo privlačnost	101
2.2. Zakon o znanstvenoraziskovalni dejavnosti	108
2.3. Strategija internacionalizacije visokega šolstva in znanosti	112
2.4. Podpora internacionalizaciji visokega šolstva na državni ravni	114
3. INSTITUCIONALNA IN NACIONALNA PODPORA	117
3.1. Podpora na organizaciji	117
3.2. Potrebni ukrepi za večjo mobilnost	131
3.3. Ocena pogojev za povratek v Slovenijo	141
3.4. Raziskovalno-razvojna politika v načrtovanju migracijskih politik	145

4.	URAVNOTEŽENJE MEDNARODNE MOBILNOSTI MED ČLANICAMI EU	147
4.1.	Ukrepi in spodbude za krepitev uravnotežene mednarodne mobilnosti raziskovalk in raziskovalcev v Evropski uniji	147
4.2.	Predlogi za uravnoteženje in koordinacijo med državami širitve in drugimi državami Evropske unije	150
5.	OSTALO.....	152
5.1.	Mnenje o Revizijskem poročilu Računskega sodišča RS na temo bega možganov (2023), predvsem o zaključnih poglavjih »Mnenje« in »Priporočila«.....	152
5.2.	Prakse mednarodnega sodelovanja, ki je obstoječi mehanizmi ARIS (in MVZI) evalvacije mednarodne dejavnosti niso upoštevali / zajeli.....	153
5.3.	Ocena sodelovanja med akademskimi inštitucijami v slovenskem prostoru	154
5.4.	Kaj konkretno ima slovenska znanost od sodelovanja? Zakaj je internacionalizacija pomembna oziroma ali sploh je pomembna?.....	156
5.5.	Kako nagovoriti Zakon o tujcih oziroma MNZ, da bi dosegli večje razumevanje in podporo vsaj pri Zakonu o tujcih?.....	159
5.6.	Drugi predlogi.....	161
6.	Povzetek predlogov slovenskih raziskovalnih in univerzitetnih organizacij za učinkovitejšo mobilnost	164
III. ANALIZA FOKUSNIH SKUPIN S PREDSTAVNIKI NACIONALNE RAVNI (Marina Lukšič Hacin).....		
1.	ZNANOST IN MEDNARODNA MOBILNOST.....	171
2.	ZNANSTVENA POLITIKA NA RAVNI EU.....	173
2.1.	Znanstvena politika in koalicije med državami	173
2.2.	Razvrščanje držav v t. i. »widening countries« in »non-widening countries«.....	174
2.3.	In kje znotraj tega sogovorniki vidijo Slovenijo?	176
3.	EU–MEHANIZMI, KI SPODBUJAJO KROŽENJE.....	178
3.1.	Obzorje Evropa v celoti, MSCA, pečat odličnosti in NOO	179
3.2.	Uspešnost na razpisih MSCA	181

4.	IMPLEMENTACIJA EVROPSKE ZNANSTVENE POLITIKE V SLOVENIJI	183
4.1.	Znanstvenoraziskovalna in inovacijska strategija Slovenije, Zakon o znanstvenoraziskovalni in inovacijski dejavnosti ter Strategija o internacionalizaciji visokega šolstva in znanosti	183
5.	NACIONALNA POLITIKA.....	185
6.	INŠTITUCIONALNA RAVEN IMPLEMENTACIJE	186
6.1.	Pomen akademske kulture in razumevanja razmer za prijavljanje projektov	186
6.2.	Pomen inštitucionalne podpore za tiste, ki prijavljajo	187
6.3.	Vsebinska podpora pri prijavih s strani inštitucij	187
6.4.	Izmenjava izkušenj in dobrih praks med akademskimi inštitucijami, sodelovanje, morda informativni dnevi	188
6.5.	Kje vidijo razloge, da na nekaterih inštitucijah ni podpore?.....	188
7.	SLOVENIJA – ALI SO VZPOSTAVLJENI POGOJI ZA MEDNARODNO MOBILNOST V SMISLU KROŽENJA IN IZMENJAVE ZNANJA	189
7.1.	Odhajanja iz Slovenije	190
7.2.	Vračanje v Slovenijo	190
7.3.	Prihajanje oziroma priseljevanje v Slovenijo.....	193
7.4.	Življenje v Sloveniji s poudarki na delovnih pogojih in kariernih politikah za prišleke in povratnike ter na integraciji in reintegraciji posameznikov in njihovih družin.....	202
8.	RAZLOGI, ZAKAJ SE JE ZNANOST ZNAŠLA V SITUACIJI, V KATERI JE DANES	204
9.	KAKO NAPREJ	206
10.	PREDLOGI SOGOVORNIKOV PREDSTAVNIKOV NACIONALNE RAVNI	208
IV.	PRILOGE	224
	PRILOGA 1: AN ANALYSIS OF MSCA STORIES (Ivana Azhievskaja).....	224
	PRILOGA 2: VPRAŠALNIKA ZA SLOVENCE IN TUJCE.....	238
	PRILOGA 3: VPRAŠALNIK ZA AKADEMSKE INŠTITUCIJE	242
	PRILOGA 4: VPRAŠALNIK ZA ZAPOSLENE NA NACIONALNI RAVNI	244

UVOD

S projektom »Učinkovita mobilnost za znanstveno odličnost Evropskega raziskovalnega prostora: Primer Slovenije« smo se soočili z izzivi, ki jih pred Slovenijo postavlja Zakon o raziskovalni in inovacijski dejavnosti¹ (2021) v povezavi z Resolucijo o znanstvenoraziskovalni in inovacijski strategiji Slovenije 2030² (2022). Oba dokumenta se povezujeta s cilji programa Obzorja Evrope³ (2021–2027), katerega pomemben del sta odlična znanost in strategija krepitve evropskega raziskovalnega prostora (ERA). Vsi omenjeni dokumenti Slovenijo zavezujejo k znanstveni odličnosti, povezanosti znanosti z mednarodno in medsektorsko mobilnostjo, večji odprtosti znanosti, družbeno odgovorni znanosti, mednarodni primerljivosti trga raziskovalk in raziskovalcev s pogoji, standardi in merili Evropske unije in internacionalizaciji v širšem pomenu besede.

Rezultati več raziskav kažejo, da se Slovenija uvršča v skupino držav članic t.i. widening countries (države širitve), ki so v preteklih letih sicer izboljšale svoje aktivnosti in uspešnost na področju mednarodne mobilnosti in kroženja talentov, a še vedno zelo zaostajajo za starimi članicami. V okviru projekta »Učinkovita mobilnost za znanstveno odličnost Evropskega raziskovalnega prostora: Primer Slovenije« smo se zato ukvarjali z vprašanji, kako doseči intenzivnejše kroženje talentov in znanja (in ne le odhajanja), kateri mehanizmi bi bili potrebni za spodbujanje vračanja in reintegracijo ter kako povečati privlačnost slovenskega znanstvenoraziskovalnega okolja za tuje talente. Sočasno pa tudi, kako bi bilo potrebno spremeniti nekatere prakse, pogoje in instrumente na ravni Evropske unije na način, da se ne bodo več poglobljali razkoraki, ki se pojavljajo in povečujejo med starimi članicami in državami širitve, ampak se bo ta neskladnost začela zmanjševati in presegati vsaj v smislu uravnotežene mobilnosti med državami glede tokov raziskovalk in raziskovalcev znotraj Evropske unije.

¹ <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO7733>

² Znanstvenoraziskovalna in inovacijska strategija Slovenije 2030 (ali kratko ZRISS 2030) je ključni strateški dokument za področje raziskav, razvoja in inovacij, ki predstavlja podlago za oblikovanje politik, povezanih s področji družbenega, gospodarskega in trajnostnega razvoja ter družbenimi izzivi. <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=RESO133>.

³ Obzorje Evropa (Horizon Europe) je okvirni program Evropske unije za raziskave in inovacije, aktiven v obdobju med leti 2021 do konca leta 2027. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/ZNANOST/Obzorje-Evropa/Dokumenti/ec_rtd_orientations-towards-the-strategic-planning.pdf

Cilji projekta so bili:

- analiza stanja mednarodne odprtosti trga raziskovalk in raziskovalcev, njihove mednarodne mobilnosti v Sloveniji ter mehanizmi sprememb v smislu krepitve kroženja znanja, in sicer v kontekstu razvoja raziskovalnih karier v novem Evropskem raziskovalnem prostoru;
- oblikovanje predlogov ukrepov za večjo privlačnost Slovenije za tuje raziskovalke in raziskovalce, zlasti za doktorske in podoktorske raziskovalce;
- oblikovanje predlogov ukrepov za izboljšanje institucionalnih in nacionalnih pogojev za večje mednarodno kroženje talentov v Sloveniji, ki presega nacionalni beg možganov in njihovo potencialno reintegracijo, in sicer na ravni akademskih in neakademskih institucij v Sloveniji ter nacionalne raziskovalno-razvojne in druge migracijske politike visokoizobraženih kadrov v Sloveniji;
- priprava strokovnih podlag za oblikovanje konkretnih političnih pobud in predlogov v institucijah Evropske unije za krepitve uravnotežene mednarodne mobilnosti raziskovalk in raziskovalcev v Evropskih uniji, s posebnim poudarkom na razkoraku in večji koordinaciji med državami širitve in drugimi državami Evropske unije.

Skladno z opredeljenimi cilji projekta je raziskava, ki jo predstavljamo v tem poročilu, potekala na treh različnih nivojih. Na ravni posameznika, posameznice smo opravili polstrukturirane intervjuje z raziskovalkami, raziskovalci (slovenskimi v tujini, tujimi v Sloveniji); na ravni akademskih in raziskovalnih institucij pogovore s predstavniki institucij, ki sodijo med najaktivnejše na področju mednarodnega sodelovanja in mobilnosti v prostoru ERA in na ravni odločevalcev s predstavniki relevantnih ministrstev in javnih agencij. Tudi poročilo, v katerem predstavljamo rezultate opravljene raziskave, je strukturirano po navedenih ravneh. Vsakemu nivoju raziskave, predstavljenem v posameznem poglavju, sledijo ugotovitve, z namenom, da predstavimo nivojska mnenja, poglede, podobnosti in razlike med njimi. Predlogi in ukrepi za izboljšanje institucionalnih in nacionalnih pogojev za doseganje večje privlačnosti za slovenske in tuje talente kot rezultat zaključnih ugotovitev na vseh treh nivojih raziskave so predstavljeni v zaključku posameznih poglavij. V priloženo poročilo prilagamo tudi analizo zgodb štipendistov MSCA, ki govorijo o osebni in poklicni rasti, medkulturni izmenjavi in vplivu programa MSCA na življenje in kariere štipendistk, štipendistov, tako slovenskih v tujini, kot tujih v Sloveniji.

I. ANALIZA INTERVJUJEV Z RAZISKOVALKAMI, RAZISKOVALCI (KLARA KOŽAR ROSULNIK)

V prvem delu poročila ciljno-raziskovalnega projekta *Percepcije o učinkoviti mobilnosti za znanstveno odličnost Evropskega raziskovalnega prostora: Primer Slovenije* predstavljamo ugotovitve, pridobljene z analizo polstrukturiranih intervjujev, opravljenih s slovenskimi doktoricami, doktorji znanosti z izkušnjo dela in življenja v tujini, kot tudi s tujimi raziskovalkami, raziskovalci v Sloveniji. V tem delu raziskave smo kot osrednji vir informacij izpostavili subjekt pripovedovanja, to je v naši raziskavi posameznica oziroma posameznik z migracijsko izkušnjo. Njihove izkušnje in stališča pomagajo osvetliti trenutno stanje na področju mednarodne odprtosti trga raziskovalk in raziskovalcev ter njihove mednarodne mobilnosti v Sloveniji.

Ključne ugotovitve tega dela raziskave predstavljamo v treh delih. V prvem predstavljamo zbrane ugotovitve kvalitativnega dela raziskave, opravljene v okviru ciljno-raziskovalnega projekta »Omilitev posledic bega možganov in krepitev mehanizma kroženja možganov« (V5-1928; 2019 – 2021), ki smo ga izvajali v sodelovanju z Inštitutom ASEF za izobraževanje in raziskovanje. Za namen ciljno-raziskovalnega projekta »Učinkovita mobilnost za znanstveno odličnost Evropskega raziskovalnega prostora: Primer Slovenije« smo ponovno analizirali intervjuje, ki so bili opravljeni s posameznicami, posamezniki z doseženo najvišjo stopnjo izobrazbe – doktoratom znanosti⁴. V drugem delu poglavja predstavljamo ugotovitve analize intervjujev, opravljenih s slovenskimi raziskovalkami, raziskovalci z izkušnjo dela v tujini, v tretjem pa ključne ugotovitve analize intervjujev, ki smo jih opravili s tujimi raziskovalkami, raziskovalci v Sloveniji v okviru zadevnega projekta. Na podlagi zbranih ključnih ugotovitev ob koncu poglavja predstavljamo nabor predlogov za večjo privlačnost Slovenije – tako za tuje, kot izseljene raziskovalke, raziskovalce, in vzpostavitev mehanizmov sprememb za doseganje učinkovitejšega kroženja znanja.

⁴ Ugotovitve ciljno-raziskovalnega projekta »Omilitev posledic bega možganov in krepitev mehanizma kroženja možganov« (V5-1928; 2019 – 2021) predstavljamo že v raziskovalnem poročilu Analiza stanja mednarodne odprtosti trga raziskovalk in raziskovalcev, njihove mednarodne mobilnosti in mehanizmov krepitev »kroženja znanja«, ki je dostopno na povezavi: <https://isim.zrc-sazu.si/sl/programi-in-projekti/ucinkovita-mobilnost-za-znanstveno-odlicnost-evropskega-raziskovalnega>, vendar ga zaradi večje preglednosti in primerljivosti rezultatov umeščamo tudi v končno poročilo projekta.

1. SLOVENSKI RAZISKOVALCI V TUJINI I.

V okviru kvalitativne raziskave ciljno-raziskovalnega projekta »Omilitev posledic bega možganov in krepitev mehanizma kroženja možganov« smo v obdobju med 1. 3. 2021 in 19. 4. 2021 opravili 11 intervjujev. Naši sogovorniki so bili slovenski izseljenci, med njimi 4 povratniki, z doseženo najvišjo stopnjo izobrazbe. Devet sogovornikov je bilo doktorjev znanosti, dva sta v času izvedbe intervjuja zaključevala doktorski študij. Med intervjuvanci je bilo 8 moških in 3 ženske. Na podlagi opravljenih in transkribiranih intervjujev smo opredelili 6 kategorij, relevantnih za ciljno-raziskovalni projekt: 1. izobrazba, 2. dejavniki za izselitev, 3. delo, 4. povratna migracija, 5. sodelovanje s Slovenijo, 6. predlogi za državo. Opredeljene kategorije predstavljajo tematske sklope, v okviru katerih bomo predstavili ugotovitve raziskave. Te bodo nadalje predstavljene znotraj podkategorij, podkrepljene s ključnimi izjavami intervjuvancev, ki prezentirajo in povzemajo dobljene rezultate. Citati so zapisani v poševnem tekstu, opremljeni z zaporedno številko posameznega intervjuvanca, npr. Intervju 1, Intervju 2, itd.

1. Izobrazba

Devet od enajstih (N=11) intervjuvancev ima doseženo najvišjo stopnjo izobrazbe, doktorat znanosti, dva sta bila v času izvedbe intervjujev še doktoranda. Večina intervjuvancev je doktorski naziv pridobila v tujini, trije sogovorniki so doktorski študij zaključili v Sloveniji. Od tega sta dva sogovornika svoj doktorski študij opravljala pod okriljem Univerze v Ljubljani, vendar je njuno doktorsko usposabljanje potekalo v tujini. Tudi oba doktoranda svoj doktorski študij zaključujeta izven Slovenije.

➤ Doktorski študij v Sloveniji

Trije sogovorniki so doktorski študij opravljali na Univerzi v Ljubljani, dva na Ekonomski fakulteti, ena sogovornica na Fakulteti za računalništvo in informatiko, vendar pa je bilo njihovo doktorsko izobraževanje deloma opravljeno v tujini.

Dodiplomski študij, univerzitetni študij, in magistrski študij in doktorski študiji, vse tri ravni so bili v bistvu nazivi, izdani znotraj Univerze v Ljubljani, sem se pa med doktorskim študijem izobraževal v tujini, ampak končni naziv pa je bil dodeljen s strani Univerze v Ljubljani. (Intervju 4)

Po izobrazbi sem doktorica računalništva in informatike, to izobrazbo sem pridobila v Ljubljani, na Univerzi za računalništvo in informatiko, pred tem sem dokončala dodiplomski študij računalništva na Fakulteti za računalništvo in informatiko in dodiplomski študij matematike na Fakulteti za matematiko in fiziko v Ljubljani. (...) Večji del svojega doktorskega usposabljanja sem opravila v tujini, v Londonu, Torontu in Houstonu, vse te izkušnje so mi dale vedeti, da bo priložnost za dodatno usposabljanje v tujini dobra naložba. (Intervju 10)

➤ **Doktorski študij v tujini**

Večina intervjuvancev je doktorski študij opravljala v tujini. Razlogi za to so bili različni – neuspešno iskanje zaposlitve v Sloveniji, predhodne izobraževalne izkušnje v tujini, želja po doktorskem študiju s področja, ki je v Sloveniji še nerazvito, slabe izkušnje na fakulteti, ambicioznost, vedoželjnost, raziskovalne priložnosti, želja po spremembi in izkušnji življenja v tujini.

Po študiju sem se poskusil v Sloveniji zaposliti, kar mi ni uspelo, zato sem odšel v tujino na doktorat na Nanyang Technological University v Singapurju, kjer sem opravljal doktorat iz biofizike. (Intervju 1)

Za magistrsko stopnjo sem najprej razmišljal, da bi ostal v Sloveniji, potem pa v Ljubljani niso bili razpisani vsi magistrski študijski programi, ki so bili najprej predvideni. Zaradi tega se nas je nekaj odločilo, da bomo odšli v tujino, nekateri pa so npr. počakali eno leto, v upanju da se bodo naknadno spet razpisali prvotno predvideni študijski programi. Osebno me je zelo zanimala bionika, ki je interdisciplinarno področje, ki združuje naravoslovne in biološke znanosti ter tehniko. Našel sem magistrski študijski program v Aachnu, na univerzi RWTH, na katero sem bil sprejet. Pri mentorju, pri katerem sem delal magistrsko nalogo, sem potem delal še doktorat. (Intervju 6)

Ko sem začel pisati diplomsko nalogo, sem že pri sami idejni zasnovi diplome dobil precej zavrnitev. Ne v smislu, da kdo ne bi želel biti moj mentor, ampak da so moje ideje preveč ambiciozne ter da ne rabim toliko delat, da lahko naredim manj. (...) Takrat sem začel gledati, kam bi lahko šel naprej v tujino. Zanimalo me je delo v znanosti, vse kar bi lahko v Sloveniji delal s svojo diplomom, pa bi bilo bolj praktično usmerjeno. Za magistrski študij sem si nato izbral Finsko, ampak ne zaradi države same po sebi, to mi ni bil najpomembnejši faktor pri izbiri. Finsko sem si izbral zaradi študijskega programa, ki je zadovoljeval moje potrebe. (...) Za opravljanje doktorata pa sem sicer poizvedoval tudi o možnostih na Finskem, ampak sem želel iti drugam. Ugotovil sem, da je sprememba okolja zelo stimulatívna, tako z vidika študija kot osebnega in profesionalnega razvoja. (Intervju 8)

➤ **Predhodne izobraževalne izkušnje v tujini**

Skoraj vsi sogovorniki so imeli pred doktorskim študijem v tujini že predhodne izobraževalne izkušnje izven Slovenije, od magistrskega študija, opravljanja študijske prakse, poletnih šol do Erasmus izmenjave.

Po drugem letniku, ko sem poleti šel k profesorju Peterlinu v San Francisco, za čez poletje, celo za tri mesece. To je on kril stroške in sem imel tako malo izkušnjo v laboratorij in sem potem iz tega naredil diplomom. (...) To je bil en tak dogodek, ki me je zaznamoval. (Intervju 2)

Pri meni se je vse skupaj začelo z Erasmus izmenjavo na Danskem. To je bil četrti letnik faksa, dodiplomskega. Potem sem med absolventu šel še za pol leta v Nico, oziroma, zraven Nice, en internship, se pravi, študentsko prakso. In potem sem šel na magisterij. Torej najprej štiri mesece, pa koliko je trajala izmenjava, ene šest mesecev, delavna praksa potem eno leto, magisterij, pa še vsaj tri leta doktorata. (Intervju 3)

➤ **Podoktorsko usposabljanje v tujini**

Nekaj sogovornikov je po zagovoru doktorata nadaljevalo s podoktorskim usposabljanjem v tujini. Zanimivo, da sta kar dva od treh intervjuvancev, ki sta doktorski študij zaključila na Univerzi v Ljubljani, svoje podoktorsko usposabljanje opravljala na tujih izobraževalno-raziskovalnih

ustanovah. Oba sta že tekom doktorskega študija del svojih študijskih obveznosti opravljala v tujini.

Prvič sem se v tujini izobraževal 2010, nekako na polovici svojega doktorskega študija. Ni šlo za nobeno formalno izmenjavo, bolj je šlo za neke osebne zveze in poznanstva mojih somentorjev, kar je na doktorski ravni dokaj tipična praksa, in sicer 2010 sem šel v Ameriko, in čisto slučajno, zelo velika sreča, pristal na Univerzi Harvard. Tako da sem 2010 bil na Harvardu, in sicer na Faculty of Arts and Sciences, Department of Sociology, na sociologiji. Potem sem pa nazadnje, po doktorskem študiju, delal tudi postdoc, za katerega sem prijel Fulbrightovo štipendijo, to je bilo leta 2017, in sem se vrnil na Harvard, tako da sem tudi postdoc delal na Harvardu, v okviru Fulbrightove štipendije. (Intervju 4)

Med letoma 2016 in 2019 sem bila podoktorska raziskovalka na Univerzi Stanford (Stanford University) na področju računalništva. Danes sem docentka oz. tenure track assistant professor na Univerzi Harvard (Harvard University), na oddelku za biomedicinsko informatiko, na oddelku za podatkovne znanosti. (Intervju 10)

Če povzamemo, vsi naši sogovorniki so del svojega terciarnega izobraževanja opravljali v tujini. Tisti, ki so se odločili za doktorski študij izven Slovenije, so že imeli predhodne izobraževalne izkušnje v tujini, v obliki študijske prakse, poletne šole, magistrskega študija ali Erasmus izmenjave. Dva od treh sogovornikov, ki so svoj doktorski naziv pridobili na slovenski univerzi, sta imela tekom študija stik s tujimi izobraževalno-raziskovalnimi ustanovami, kjer sta opravila večji del svojih študijskih obveznosti. Po zaključku doktorskega študija sta se oba odločila še za podoktorsko usposabljanje v tujini.

2. Dejavniki za izselitev

Vsi intervjuvanci so kot glavni razlog za selitev izpostavili formalno izobraževanje in izpopolnjevanje, največkrat s področja, ki v Sloveniji še ni (dovolj) razvito, v povezavi z nekaterimi drugimi razlogi, kot so želja po osebnem razvoju; kakovost študija na prestižni univerzi v tujini; spoznavanje kultur in osamosvajanje; neambiciozno okolje in slovenska mentaliteta;

raziskovalne priložnosti; zaposlitvene možnosti v tujini; neuspešno iskanje zaposlitve; pomanjkanje priložnosti v slovenskem akademskem prostoru; višji življenjski standard; raziskovalna infrastruktura; strokovno izpopolnjevanje. Le ena intervjuvanka se je izselila po zaključenem formalnem izobraževanju, in sicer zaradi zaposlitve na tuji izobraževalni ustanovi. Je tudi edina sogovornica, ki se je izselila skupaj z družino. Vsi ostali intervjuvanci so se selili sami. V nadaljevanju bomo izpostavili nekaj izbranih primerov.

➤ *Želja po osebnem razvoju*

V Ameriko, na začetku, se mi zdi, da je bila ta osebna stvar, da me je nekaj vleklo. Čisto v nekem novem okolju, kjer te nobeden ne pozna, lahko malo eksperimentiraš s tem, kdo si, kako hočeš živeti. V Sloveniji sem pri starših živel, ko sem študiral, in zdelo se je v redu, in Slovenija mi je všeč. Ampak vseeno, če hočeš sebe nekako, si dati možnost, da se na drug način pogledaš in na svetu je dobro na čist na novo začeti, posebej v velikih mestih. (Intervju 2)

➤ *Kakovost študija na prestižni univerzi v tujini*

Želel sem si iti na eno izmed boljših svetovnih univerz. Tako da to je to, gledal sem Švico pa Anglijo, takrat ETH v Švici, pa Imperial College v Londonu. Potem sem se takrat prijavil na dve univerzi v Londonu, pa potem sem izbral. Za doktorat pa sem se na Oxford prijavil. Ker se mi je zdelo, da imajo pač znanje na teh univerzah. (Intervju 3)

➤ *Spoznavanje kultur in osamosvajanje*

V tujino sem si želel iti, da vidim, kako je zunaj, kaj počnejo ljudje v drugih državah in da poskusim živeti izven Slovenije. Torej, da spoznam nove kulture in se tudi bolj osamosvojim, saj sem tekom študija za vikend vedno hodil domov v Koper, kjer je večino stvari še vedno naredila mama. V tujini pa tega ni bilo, sem mogel sam poskrbeti zase, dobil pa sem tudi financiranje. (Intervju 7)

➤ *Neambiciozno okolje in slovenska mentaliteta*

Odločilna faktorja sta bila dva. Kot prvo neambicioznost oz. zatiranje ambicioznosti v Sloveniji in mentaliteta, da se nič ne da narediti, ker smo majhni. Pa tudi konstantno zaničevanje samih sebe in ciničen pogled, ki vlada. V resnici se da narediti marsikaj, omejitve si velikokrat postavimo sami, niso postavljene z nekim zunanjim subjektom. Tako miselnost še vedno opažam npr. pri

bivših profesorjih v Sloveniji, s katerimi smo še vedno v stiku. Drugi faktor pa je moja ambicioznost in želja po odpiranju novih obzorij. Tudi če bi se imel namen potem vrniti, se mi zdi, da je življenje v tujini vsaj za določen čas super izkušnja. (Intervju 8)

➤ Raziskovalne priložnosti

Glavni razlog za selitev je bil predvsem to, da sem si želela nabrati mednarodnih izkušenj in priložnost je prišla ob pravem času, zdela se mi je odlična priložnost za pridobitev več raziskovalnih znanj, za razširitev svojega raziskovalnega področja, za spoznavanje novih ljudi, raziskovalcev, sodelavcev na tem področju. (Intervju 10)

➤ Zaposlitvene možnosti v tujini

Želel sem tudi izboljšati svoje možnosti za zaposlitev in sem začel razmišljati o odhodu v Švico, saj je to država, kjer je farmacija bolj razvita. (Intervju 7)

➤ Neuspešno iskanje zaposlitve

V Sloveniji sem med drugim poskušal iskati doktorate na Kemijskem inštitutu ter na Nacionalnem inštitutu za biologijo, ampak so doktorat dobile druge osebe, potem sem se poskusil zaposliti na Leku, pa tudi tega nisem dobil. To pa so bile edine stvari v Sloveniji, ki so me v tistem času zanimale, tako da sem se potem odločil za tujino. (Intervju 1)

➤ Pomanjkanje priložnosti v slovenskem akademskem prostoru

Delno pa tudi zaradi tega, ker slovenski akademski prostor je izredno majhen, in po doktorskem študiju in potem biti na isti univerzi kot docent, sem dobil občutek, da ni bilo razvoja. Počasi pa tudi začnejo politična kolesja notri vlačiti in nekako sem v sebi začutil, in zasebno in karierno, da je čas za premik. (Intervju 4)

➤ Višji življenjski standard

Če pa gledaš širše in ti slovenska meja ne predstavlja dejanske meje, ampak ti je bolj pomembno to, da delaš na zelenem področju, imaš veliko več možnosti. Dodaten motivator pa je seveda tudi visok življenjski standard v Švici ter plača za doktorskega študenta. (Intervju 7)

➤ Raziskovalna infrastruktura

Plačilo po mojem ni problem, ko se pogovarjam z ostalimi Slovenci na univerzah tu, nihče ne poda plačila kot razlog, zakaj ne more delati v Sloveniji, ampak je predvsem raziskovalna infrastruktura. Na primer, jaz trenutno delam v zdravstveni ekonomiki, kar pomeni, da potrebujem podatke, velike računalniške serverje, na katerih potem delam te raziskave, potrebujem tudi mrežo raziskovalcev, s katerimi lahko sodelujem, to je veliko lažje tukaj kot pa v Sloveniji, ampak predvsem dostop do podatkov. (Intervju 9)

➤ Osebni razlogi

Zasebno sem zaključil neko dolgo razmerje, trinajst let, nekako sem si vedno želel poskusiti v tujini, in glede na to, da sem bil na sveže samskem, sem rekel, da je zdaj priložnost. (Intervju 4)

Nekaj sem gledal tudi širše, ampak potem sem se zaradi več razlogov odločil za pozicijo v Loughboroughu. Delno zaradi osebnih razlogov, ker je moja punca Britanka, delno zaradi jezika, pa tudi pogoji dela tukaj so zelo dobri. (Intervju 8)

➤ Strokovno izpopolnjevanje

Lahko bi rekla, da sem se popolnoma izpolnila v strokovnem smislu, da sem dosegla cilje, ki sem jih želela doseči in spoznati ustroj zelo kakovostne univerze in se veliko iz tega naučiti v zvezi s procesi in tudi napredovati v osebnem smislu na področju raziskav, spoznati nove soavtorje, se lotiti novih tem, ki se jih doma ne bi spomnila. (Intervju 11)

➤ Zaposlitev

Zaposlitev na University of Queensland, Brisbane (The University of Queensland), to je ena izmed petih najboljših avstralskih univerz in v svetovnem merilu je med prvimi petdesetimi po različnih lestvicah. To je bila zagotovo ena izmed odločitev. Drugi razlog je bil to, da sem bila leta 2016 v Brisbanu na študijskem dopustu (sabbatical) in nam je bila Avstralija zelo všeč, zdela se nam je zelo dobra destinacija za živeti za nekaj let. (Intervju 11)

Vsi intervjuvanci so kot glavni razlog za selitev navedli formalno izobraževanje oz. izpopolnjevanje, z izjemo ene intervjuvanke, ki se je selila zaradi zaposlitve oziroma strokovnega

izpopolnjevanja. Kljub temu da je bil skoraj pri vseh glavni motiv za selitev izobraževanje, se je ta povezoval in prepletal s številnimi drugimi dejavniki in osebnimi razlogi. Kot spodbudni dejavniki za odhod so pri sogovornikih izstopale predvsem predhodne pozitivne izkušnje z življenjem v tujini – v času študija, Erasmus izmenjave ali med opravljanjem študijske prakse.

3. Delo

Vsi sogovorniki so izpostavili, da opravljajo delo, ki je skladno z njihovo izobrazbo oziroma s področjem, ki so ga študirali. Večina intervjuvancev bi podobno delo sicer lahko opravljala tudi v Sloveniji, a so ob tem poudarili prednosti pogojev dela, ki so jih deležni v tujini. Le redki posamezniki so bili mnenja, da raziskovalnega dela, ki ga opravljajo v tujini, v Sloveniji ne bi mogli opravljati.

Med enajstimi intervjuvanci so 4 povratniki, ki v Sloveniji lahko opravljajo podobno delo, ki bi ga opravljali v tujini. Eden od povratnikov živi v Sloveniji in dela za tuja podjetja, dva sta imela dogovor o zaposlitvi sklenjen že pred povratkom v Slovenijo, četrti intervjuvanec se je z iskanjem zaposlitve trudil še nekaj časa po vrnitvi domov. Slednji je bil v povratno migracijo prisiljen zaradi pogodbe štipendije Ad futura, ki po koncu študija štipendista zavezuje k zaposlitvi pri delodajalcu s sedežem v Republiki Sloveniji za obdobje, enako obdobju prejemanja štipendije. Večina sogovornikov, ki so prejeli omenjeno štipendijo, je štipendijo po koncu študija raje vrnilo, omenjeni intervjuvanec pa si odplačevanja ni mogel privoščiti. Vsi povratniki so se zaposlili v zasebnem sektorju.

➤ Zaposlitev, skladna s področjem izobraževanja (tujina)

Vsi sogovorniki, ki so se po izobraževanju zaposlili v tujini, opravljajo delo, ki je skladno s področjem njihovega študija. Večina je priznala, da bi v Sloveniji lahko dobila podobno delo, kot ga opravljajo v tujini, vendar je velikost slovenskega raziskovalnega prostora neprimerljiva s tistim v tujini. Poleg tega so izpostavili problematiko pogojev pedagoškega dela na ravni terciarnega izobraževanja v Sloveniji, zaradi česar raje ostajajo v tujini.

Pravzaprav bi lahko imela, z Univerzo v Ljubljani še vedno sodelujem, v smislu, da mentoriram ali somentoriram nekaj doktorskih študentov na FRI-ju, da sem po izobrazbi računalničarka, da na Harvardu predavam predmet, ki ga ponujam tudi študentom na Univerzi v Ljubljani. Bi lahko, področje moje izobrazbe in raziskovalnega dela je aktivno v Sloveniji, je pa zagotovo velikost države ali raziskovalnega okolja manjše kot v ZDA, predvsem pa v Bostonu. (Intervju 10)

V Sloveniji sem imel ponudbo na fakulteti v Kopru, ampak sem potem dobil mesto tukaj v Angliji in raje to vzel. V Kopru je bila ponudba bolj s splošnega vidika, ne z mojega specifičnega raziskovalnega področja. Tudi v Sloveniji bi se marsikaj dalo, če projekt dobi financiranje, se lahko nabavi potrebno opremo itn. V Sloveniji me bolj moti to, kako so stvari zastavljene. Na akademski poziciji je npr. v Sloveniji zastavljenih nenormalno veliko ur za pedagoško delo, te ure se pa tudi ne spremenijo glede na naraščanje akademskega statusa. Tukaj v Veliki Britaniji je sistem drugačen, redni profesorji imajo zelo malo pedagoških ur. Problem v Sloveniji bi torej bil v tem, da ne bi imel veliko časa za raziskovalni vidik mojega dela. Drugi problem pa je v tem, da je v Sloveniji malo podpore, predvsem za mlade raziskovalce. Ne samo s finančnega vidika, ampak tudi z vidika časa in spodbujanja ambicij. (Intervju 8)

Izpostavili so še nekatere druge prednosti dela v tujini, ki jih bomo predstavili v nadaljevanju.

➤ Prednosti dela v tujini

Kot prednosti dela v tujini so bile največkrat izpostavljene stabilnejše financiranje raziskovalnega dela, delovni pogoji in raziskovalne priložnosti, višja plača, karierni razvoj in kvalitativni kazalci uspešnosti.

- Financiranje znanosti (stabilnejše, iz različnih virov)

Je res, da je znanost v Angliji sijajna, in omogoča posamezniku, da se zelo razvija, ker ni kakšnih močnih okvirov, katerih bi se moral človek držati, tudi financiranje prihaja iz različnih virov, ne pa iz enega samega vira. (Intervju 2)

Jaz bi rekla, da je nekoliko bolj stabilno, v glavnem je na visokem nivoju organizacija akademskega prostora v ZDA podobna kot v Evropi in posledično podobno kot v Sloveniji. ARRS

je v Sloveniji kot ena vodilnih inštitucij, medtem ko je v ZDA teh inštitucij kar nekaj, npr. NIH (National Institutes of Health), ki skrbi za projekte povezane z zdravjem in medicino, NSF (National Science Foundation), ki pokriva računalništvo, tehniko, inženirske vede ... Vse te organizacije so izjemno močne, ker je tukaj okolje veliko večje, je potem manj parcialnih, lokalnih preprirov, o katerih slišim v slovenskem okolju. Tega enostavno ni, ker je priložnosti veliko. (Intervju 10)

- Delovni pogoji in raziskovalne priložnosti

Če to povem bolj praktično, na področju računalništva, umetne inteligence, uporabe umetne inteligence v biologiji in medicini, kar je področje moje specializacije, je izjemno močno in razvito v okolju Bostona, Univerze Harvard in se res dogajajo znanstveni preboji tako rekoč na vsakodnevni ravni. To me je zelo motiviralo, gnalo, da sem v tem okolju, da lahko imam ogromno sodelavcev, ki delajo na tem področju vrhunske raziskave, kar te avtomatično motivira, potegne naprej, ker si v zelo motivacijskem okolju. (Intervju 10)

Univerza pa mora poleg samega dobrega imena imeti tudi določene pogoje, da potem ljudje tam ostanejo. Pri tem mislim bolj pogoje za delo, ker pogoji za življenje so marsikje boljši, kot so tukaj v Angliji. Za tiste, ki hočejo biti raziskovalno uspešni, pa so dobri delovni pogoji ključnega pomena in so del življenjske sreče oz. dobrega počutja. V službo vseeno greš skoraj vsak dan in če tam nimaš dobrih pogojev, zelo nerad hodiš v službo, pa so lahko ostali pogoji življenja in okolja še tako dobri. (Intervju 8)

- Višja plača

Še kakšno leto po doktoratu bi torej rad ostal in delal v Švici, eden glavnih razlogov pa je to, da je plača z doktoratom v farmaciji v Švici 4-krat ali 5-krat višja kot v Sloveniji. (Intervju 7)

Tako povprečna kot višja plača je namreč v Sloveniji zelo nizka v primerjavi s tujino, tako če gledamo bližnje države (npr. Francija, Italija, Nemčija, Švica, Avstrija), kot če gledamo države, ki so bolj oddaljene (npr. Amerika, Hongkong, Singapur, Tajvan, Japonska, Koreja). Slovenci v tujini se zavedajo, da bodo doma imeli veliko manjšo plačo kot v tujini. (Intervju 1)

- Karierni razvoj

Predvsem v kariernem smislu je veliko več možnosti za napredovanje, za razvoj, pa tudi po tej finančni plati, plača bi bila veliko višja, stroški življenja pa veliko nižji kot na Novi Zelandiji. Tako da iz tega finančnega vidika, plus tega da verjetno bi šel na boljšo univerzo kot je ta, na kateri sem ta trenutek. Tako da predvsem, ta karierni razvoj, napredovanje in istočasno veliko boljše finančne priložnosti. (Intervju 4)

- Kvalitativni kazalci uspešnosti

Na Harvardu je občutek fleksibilnosti, stvari se zelo hitro dogajajo, poskušamo si ne graditi zidov, sami sebi, v smislu birokratskih ovir, skozi katere bi kasneje iskali luknjice in načine, da bi jih zaobšli, ker to se zdi povsem nesmiselno, zakaj bi najprej sami sebi zgradili birokratske zidove in potem večino časa namenili iskanju obhodov, namesto raziskavam. Ta birokratski ustroj me ni prepričal, tukaj je bolj pomembno, da delaš odlične raziskave, ki so pomembne, manj pomembno je število točk nekoga, ki se je pojavil na konferenci in če seštevek teh točk mogoče presega neko mejo, ki bi ti dala mesto. Tega tu sploh ni, pomembno je, da človek dela odlične raziskave, da je v vrhu svojega raziskovalnega področja in kako se to ugotovi – ne tako, da se birokratsko šteje točke, ampak da se vpraša ljudi, ki so v vrhu tega področja, kaj si o osebi mislijo, ali dela res dobre raziskave, ali je vzhajajoča zvezda na področju teh raziskav in če je temu tako, potem dobiš habilitacijo. Zelo drugače kot v slovenskem okolju. (Intervju 10)

- Dela ne bi mogli opravljati v Sloveniji

Posamezni intervjuvanci so bili mnenja, da v Sloveniji ne bi mogli opravljati dela, ki ga opravljajo v tujini, zato se jim vrnitev ne zdi mogoča.

Želel sem si delati na področju farmacije, in sicer na modernem in novem področju celične terapije, kar bi težko našel v Sloveniji. (Intervju 7)

- Zaposlitev, skladna s področjem izobraževanja (Slovenija, povratniki)

Vsi sogovorniki, ki so se vrnili v Slovenijo, opravljajo delo, ki je skladno s področjem njihovega študija in/ali dela, ki so ga opravljali v tujini. Pri vseh je bil to tudi eden izmed ključnih pogojev za vrnitev.

Seveda, drugače ne bi prišel nazaj, bi šel kam drugam. (...) To, kar sedaj delam, zajema tako področje mojega doktorata, kot tudi kar sem želel potem delati v mojem zagonskem podjetju. Po funkciji je bolj slednje, po osnovnem znanju in znanstveni podlagi pa zajema veliko tega, kar sem delal tekom doktorata. (Intervju 1)

Tako ja, jaz sem v bistvu takrat delal doktorat, me že začelo to področje trgovanja z električno energijo precej zanimati in pol sem nekaj časa zraven doktorata delal. Potem pa, ko sem doktorata zaključil, potem sem se pa vrnil v Slovenijo in začel na tem področju nekako aktivno delati. Najprej sem sam iz Slovenije delal za angleška podjetja, nato se je začela ekipa malo širiti in to je potem preraslo do 15 ljudi, koliko je nas zdaj. (Intervju 3)

To svetovanje, ki ga zdaj opravljam sem ga tudi v tujini opravljal, in je zelo premenljivo. Mislim seveda so male razlike, če svetuješ manjšim podjetjem pa malo večjim. Medtem ko, recimo na evropske centralne banke, je pa tudi banka Slovenije centralna banka, pa so si precej različni. Tako da, načeloma, ja, so pa ene razlike. Mislim, bi bilo delo isto, ampak se potem odločiš za eno ali pa drugo, odvisno kaj je dovolj, večji izziv in koliko ti je zanimivo. (Intervju 5)

➤ **Prednosti dela in življenja v Sloveniji**

Povratniki so kot pomemben dejavnik za vrnitev v Slovenijo, poleg želje po delu na zelenem področju, izpostavljali prednosti dela in življenja v Sloveniji, kot je bližina družine in prijateljev, občutek varnosti, ustvarjanje družine v domačem okolju, več prostega časa, lepa narava, bližina morja in gora, kvaliteta življenja ipd.

Na koncu sem se odločil, da se vrnem v Slovenijo, ker sem želel biti bližje družini. (Intervju 1)

Se mi zdi, da je osebni razlog, ker sva z dekletom začinjala nekje na začetku mojega doktorata, še malo prej. Tako da sva se začela pogovarjati, kje bi bila skupaj in tako naprej, in pol skupaj se je izoblikovala neka ideja, da bi bilo verjetno lažje v Sloveniji. Punca je po izobrazbi pravnica, tako da za nekega pravnika, da pride v tujo državo rabiš mogoče pet let, da se naučiš novega sistema. Sva pa že vedela takrat, da je tak srednjeročni plan živeti v Slovenijo. Se pravi, družino vsekakor imeti v Sloveniji. (Intervju 3)

Sem želel imeti bolj raznolike projekte pri delu, in to je lažje, če je svetovanje manj specializirano. Hkrati so pa ti razlogi več prostega časa, stik s prijatelji in sorodniki, gore in morje. (Intervju 5)

Tudi ostali sogovorniki, ki se (še) niso odločili za povratno migracijo, so priznavali prednosti življenja v Sloveniji.

Slovenija ima ogromno prednosti. Ena izmed večjih prednosti v Sloveniji, bi rekel, je kakovost življenja. Slovenija ima zame izredno kakovost življenja. Od same lokacije države do življenjskega sloga, do tega da si lahko v službi do petih popoldne in čez pol ure si lahko že v gorah. Ne vem, greš na Šmarno goro ali pa kam drugam. Torej Slovenija, kar se tiče kakovosti življenja, ima res izredno visoko kakovost življenja. Življenje v Sloveniji je tudi relativno varno. (Intervju 4)

➤ Pomanjkljivosti v Sloveniji

Kot negativne vidike življenja v Sloveniji so intervjuvanci največkrat izpostavljali birokratske ovire, davčno zakonodajo, negativno selekcijo v visokošolskem sektorju, netransparentnost zaposlovanja v visokošolskem sektorju, težave s postopki nostrifikacije izobrazbe, kvantitativno ocenjevanje znanstvene uspešnosti (točkovanje) in odnos do izseljencev.

- Birokratske ovire

Po eni strani razumem, da se v Sloveniji stalno prebivališče uporablja na vseh obrazcih, tako da če bi spreminjali to, bi morali spremeniti tudi vse druge obrazce in postopke. Mogoče bi lahko obstajala možnost vsaj za tiste, ki se vračajo iz tujine, in za tujce, ki prihajajo v Slovenijo, da bi se jim omogočilo prijavit neko izredno stalno prebivališče ali da jim recimo prve pol leta še ne bi bilo nujno potrebno prijavljati stalnega prebivališča, če si želijo urediti vse ostalo. Popolnoma znebiti se tega sistema v Sloveniji bi bilo zelo težko, čeprav smo ena redkih držav na svetu, ki tak sistem ima. (...) Bila je še ena stvar glede zdravstvenega zavarovanja. Ko sem bil v tujini, sem imel tam tudi zdravstveno zavarovanje, ampak me v Sloveniji nikakor niso želeli odjaviti od obveznega zdravstvenega zavarovanja. Sicer so mi ga dali v mirovanje, potem pa so ga spet aktivirali, da je teklo in ga je bilo treba ponovno prekiniti. In ker oni niso pustili, da bi bilo zavarovanje cel čas mojega bivanja v tujini v mirovanju, mi zavarovalnica sedaj zaračunava toliko več na mesec še za dodatno zavarovanje za tisti čas, ko sem bil v tujini. Štelo se je namreč, da sem imel obvezno

zdravstveno zavarovanje brez dodatnega. Že tako sem takrat plačeval obvezno zdravstveno zavarovanje v Sloveniji, ki ga nisem potreboval, sedaj pa moram za tisti čas plačevati še dodatno zdravstveno zavarovanje po višji ceni. (...) Najbolj absurdno se mi je zdelo, da se nisem mogel prijaviti za davčno, torej nisem se mogel prijaviti na to, da bi plačeval davke. Nisem smel začeti s službo, dokler tega nisem uredil, prav tako pa službe nisem mogel prijaviti, dokler nisem imel urejenega zdravstvenega zavarovanja. Vse pa temelji na stalnem prebivališču. Dokler nisem imel prijavljenega stalnega prebivališča, nisem mogel urediti davčne ter zdravstvenega zavarovanja in posledično nisem mogel začeti s službo. (Intervju 1)

- Davčna zakonodaja

Drugi razlog, bi rekel, mogoče, je davčna zakonodaja. Če si, recimo, v Sloveniji docent in imaš doktorat znanosti, se takoj znajdeš v najvišjem dohodkovnem razredu, kar se tiče obdavčitve in v bistvu kar koli ekstra delaš z vidika nekih svetovanj ali pa nekih študij, vse to je nekako dodatno obdavčeno, kar se tiče avtorskih honorarjev, po moje čez vse razumne meje. Moja osebna izkušnja je taka, da sem jaz osebno dobil štipendijo Fulbright in Slovenija je edina država na svetu, ki obdavči štipendijo Fulbright, in jaz sem moral na svojo štipendijo Fulbright plačevati dohodnino. Zato ker je naša zakonodaja tako napisana, da štipendijo prejemajo samo študenti, ko si enkrat zaposlen in zato denar, ki ga dobiš, je smatran kot dohodek, ne štipendija. (Intervju 4)

- Negativna selekcija v visokošolskem sektorju

V visokošolskem sektorju v Sloveniji je nekaj negativne selekcije, ogromno izkoriščanja mladih, tu so v bistvu te medgeneracijske razlike ogromne in imaš starejše generacije akademikov, ki so navajeni tistih zlatih časov, ki jih več ni, in ki kar konkretno lahko izkoriščajo mlajše generacije, in ogromno negativne selekcije, kjer najboljši kadri niso vedno zaželeni, ali pa nagrajeni, zato ker se bodo določeni ljudje na pozicijah počutili ogrožene. (Intervju 4)

- Netransparentnost zaposlovanja v visokošolskem sektorju

Pri nas je postopek zaposlitve univerzitetnega učitelja zelo netransparenten, na primer nisem zasledila, da bi kdaj koli objavljali na kateremkoli svetovnem mediju ali rekrutirali vrhunske učitelje na najboljših konferencah, na spletnih straneh, kjer učitelji iščejo zaposlitve, tako da se dejansko prijavljajo svetovno najboljši raziskovalci, ta univerza to dela. (Intervju 11)

- Težave pri postopku nostrifikacije izobrazbe

Izjema je bila, ko sem se zaposlil na fakulteti pri projektu, na katerem trenutno delam, saj sem moral še enkrat nostrificirati izobrazbo. To v privatnem sektorju recimo ni bilo potrebno. Postopek nostrifikacije izvaja ENIC-NARIC. Če pridobiš izobrazbo v tujini, imajo oni pravilnik, na kak način lahko ta naziv uporabljaš, ni pa potrebno pridobiti njihovega mnenja, razen če to zahteva delodajalec ali razpis. To v javnem sektorju večinoma zahtevajo. Sam postopek sicer ni zakompliciran, se pa zna zakomplicirati, če ne znajo interpretirati določenih študijskih programov. Moj doktorski študijski program je npr. bil tak, da sem večinoma delal na projektu, nisem pa imel študijskih predmetov in izpitov, ki bi jih moral opraviti. Doktorski študijski programi v Sloveniji pa to večinoma zahtevajo, torej da opraviš določene predmete ter si pridobiš določeno število kreditnih točk. Ker jaz tega nisem imel, se jim je to zdelo čudno ter so zahtevali, da jim moram poslati potrdila, da ta študijski program tega ne zahteva. To se mi je zdelo hecno, ker študijski programi navadno niso narejeni tako, da bi imeli napisano dokumentacijo o tem, česa nimajo. Vseeno sem pisal na univerzo v Aachnu. Pomagali so mi tako, da so mi poslali korespondenčne e-maile, s katerimi sem to lahko potrdil. (Intervju 6)

Se pravi, jaz sem se zaposlil v privatnem sektorju, kjer se ne ukvarjajo toliko s tem. Doktorata tudi nisem še nostrificiral zares. Potem poznam primere, ko so morali članke opisovati, in vse plačati, medtem ko ima slovenski raziskovalec vse to v COBISS-u. (Intervju 3)

- Kvantitativno ocenjevanje znanstvene uspešnosti (točkovanje)

Potem pa je, kot slišim slovenski sistem znotraj akademije precej specifičen, se pravi sam način točkovanja je precej drugačen kot v tujini. Tako da recimo uspešen raziskovalec iz tujine, ne zbere dosti točk v Sloveniji, nekdo ki pa je v Sloveniji študiral ves čas, se optimizira na tiste točke, kot so v Sloveniji obračunavane, nekdo, ki pride iz tujine, pa mogoče ni imel v mislih tega sistema, ker se je osredotočil na nekakšen drugačen sistem, drugo točkovanje. Potem pa, ko se vrne, je pa lahko zelo uspešen, pa ima težave pri nekih točkovanjih. (Intervju 3)

- Odnos do izseljencev

Delno je tudi to, da je Slovenija relativno homogena družba, in jaz mislim, da začeti dialog neke odprtosti, neke pluralnosti, nekega multikulturalizma, da to postane normalno. Med nekaterimi

ljudmi sem ugotovil, da ko sem rekel, da grem v tujino, sem dobil tak občutek, da so me imeli za izdajalca. A ja, ti si pa pobegnil. Tebe pa ne bo več nazaj. Določeni so komentirali, tebi se je uspelo rešiti. Mislim, saj nismo Severna Koreja. In se mi zdi, da tudi v tej miselnosti, iti v tujino, je priložnost za Slovenijo, da se ljudje naučijo nečesa novega, da spoznajo nove stvari, da pridobijo nove izkušnje. Ko se bodo ti ljudje vračali nazaj v Slovenijo, bodisi kot turisti bodisi kot obiskovalci, ali pa ko bodo prišli nazaj, da je to nekaj, kar lahko obogati Slovenijo. (Intervju 4)

Intervjuvanci so izpostavili številne ovire, ki preprečujejo kroženje znanja in vračanje slovenskih visoko izobraženih izseljencev. Najpogosteje so izpostavili birokratske ovire oziroma zapletene administrativne postopke, ki otežujejo vračanje oz. priseljevanje v Slovenijo. Poleg tega so poudarjali visoke obdavčitve plač, pomanjkanje meritokracije, netransparentnost pri zaposlovanju. Nema lokrat so bile v intervjujih omenjene težave pri nostrifikaciji v tujini pridobljene izobrazbe, zaradi česar se povratniki izogibajo postopku in se tudi iz tega razloga po večini zaposlujejo v zasebnem sektorju. Udeležencem v raziskavi se je zdelo problematično kvalitativno ocenjevanje znanstvene uspešnosti oz. točkovanje, ki je specifično za Slovenijo, kar onemogoča prijavo na razpise in delovna mesta slovenskim kandidatom iz tujine. Intervjuvanci so pogosto izpostavili negativen odnos do izseljencev v slovenskem javnem diskurzu, v katerem so največkrat obravnavani kot narodni izdajalci.

4. Povratna migracija

Intervjuvanci, ki še vedno živijo in delajo v tujini, so kot dejavnike, ki bi vplivale na odločitev za vrnitev v Slovenijo, izpostavljali možnost zaposlitve, zaposlitev partnerja v Sloveniji, enake ali boljše delovne pogoje, kot jih imajo v tujini. Med vsemi dejavniki je bila najbolj pogosto izražena želja po življenju v bližini svoje primarne družine in prijateljev. Sočasno pa je družina, ki so jo ustvarili v novem okolju, velik zaviralni dejavnik pri vračanju, in sicer zaradi neznanja slovenskega jezika in vključenosti otrok v tuj izobraževalni sistem. Znanje slovenskega jezika namreč igra ključno vlogo tako pri vključevanju otrok v slovenski izobraževalni sistem, kot tudi pri iskanju zaposlitve partnerja.

➤ Zaposlitev

Torej glavni razlog zame, če bi se odločil, da bi se želel vrniti v Slovenijo, je predvsem, ali bi imel priložnost najti zaposlitev. To je en razlog, drugi razlog je pa tudi partnerstvo. Torej v tujini obstajajo mehanizmi, če ti hočeš nekoga pripeljati iz tujine nazaj, torej mehanizem, da ti tretiraš ne samo to osebo, ampak celotno družinsko celico. Recimo, veliko lažje bi se jaz vrnil v Slovenijo, če bi moj partner tudi dobil zaposlitev ali če mojemu partnerju ne bi bilo potrebno znati slovenskega jezika. (Intervju 4)

➤ Zaposlitev partnerja v Sloveniji

Z velikim veseljem bi v Sloveniji živel, ampak treba tudi pol za ženo iskati službo, ampak ja, možnost obstaja. (Intervju 2)

➤ Neznanje slovenskega jezika družinskih članov (kot zaviralni dejavnik pri vračanju)

Zaenkrat ne, tu imam hčerko, ki hodi v angleški vrtec, če se z njo pogovarjam v slovenščini, mi bo odgovorila v angleščini in se mi vrnitev zdi bolj težavna kot prej, moj partner je ravno tako na univerzi in je potem to čisto praktično. Če bi se vrnili kot družina, bi potrebovali dve službi na univerzi ali pa dve raziskovalni poziciji, kar je težje, sploh če eden ne govori slovensko, to so potem praktični problemi, ki jih ima veliko raziskovalcev, s katerimi se pogovarjam. Ko si ustvariš družino v tujini, velikokrat samo en govori slovensko. (Intervju 9)

➤ Enaki ali boljši delovni pogoji in upoštevanje družine

Veliko nas, ki smo šli v tujino, imamo sedaj tudi tuje partnerje in tudi zaradi tega ne razmišljamo o vrnitvi. To je za Slovenijo še dodaten izziv, če hoče človeka privabiti nazaj. Najprej mora ponuditi dobre delovne pogoje, da bodo boljši kot v tujini, prav tako pa mora človeka privabiti nazaj kot skupnost, torej upoštevajoč partnerja in otroke. (Intervju 8)

➤ Družina in prijatelji

Velik razlog za mojo željo vrnitve je definitivno družina in prijatelji, prav tako mi je pomembno, da lahko govorim v svojem jeziku pa da sem blizu morja. (Intervju 7)

Ne vem, če bi lahko prišlo vabilo iz profesionalnega okolja, ki bi me potegnilo, da bi se absolutno vrnila, vsaj trenutno, ko je moj fokus primarno na akademskem raziskovalnem področju. Bi pa rekla, da bi razlogi osebne narave bili pomembnejši, v Sloveniji imam še vedno starše, brata, nečakinjo, ki je stara eno leto in je še nisem videla, ker me ni bilo v Sloveniji zadnje leto zaradi pandemije in nemožnosti potovanja. Ja, ožja družina ali prijatelji, predvsem ožja družina bi me lahko privabila nazaj v Slovenijo. (Intervju 10)

Imam mamo, ki je letos bila stara 60 let, čez nekaj let se bo upokojila. Če bi recimo, bog ne daj, če bi bilo kaj povezano z zdravjem mojih najbližjih, recimo moje mame, to je ena taka stvar, ki bi bila lahko »game changer«. (Intervju 4)

Skoraj vsi sogovorniki, tudi povratniki, so izpostavljali prednosti življenja v Sloveniji: lepa narava, kvaliteta življenja, bližina primarne družine in prijateljev, občutek varnosti, bližina gora in morja. Obenem pa so izpostavljali zaviralne dejavnike, ki preprečujejo vračanje: nestabilno financiranje raziskovalcev, zaprtost slovenske akademske strukture, nižje plače, slabši delovni pogoji, slabše zaposlitvene oziroma karijerne priložnosti. Pri tistih, ki so si v državi priselitve ustvarili družino, je največji zaviralni dejavnik pri vračanju neznanje slovenskega jezika pri preostalih družinskih članih. To otežuje vključevanje otrok v slovenski izobraževalni sistem in zaposlovanje partnerja.

5. Sodelovanje s Slovenijo

Večina sogovornikov z matično državo še vedno intenzivno sodeluje. Sodelovanje poteka na najrazličnejše načine: od izvajanja gostujočih predavanj, mentoriranja zaključnim nalogam, skupnega projektne delo, soavtorstva s slovenskimi raziskovalci, dela na skupnih projektih, pisanja člankov za slovenske revije, aktivnega članstva v slovenskih organizacijah do članstva v različnih komisijah. Nekateri intervjuvanci so izpostavili, da sodelovanje poteka predvsem zaradi občutka odgovornosti do države, ki jim je omogočila brezplačno formalno izobraževanje ter želje po prenosu znanja na mlajše generacije.

Jaz od začetka ostajam povezan s Slovenijo preko ogromno načinov in moram povedati, da po treh letih, vsaj dvakrat na teden, zvečer ob osmih, devetih, takšni ali drugačni Zoom-i, večinoma s

Slovenijo. Od različnih komisij doktorskih nalog, do mentorstev, mesečno pišem kolumne za *FinanceManager*, za *Svet kapitala*, tako da profesionalno sodelovanje se ni nikoli prekinilo. In na nek način, zdaj ko sem na drugem koncu sveta, čutim neko odgovornost, neko dolžnost, pomagati svojim kolegom, predvsem svojim mlajšim kolegom v Sloveniji. Navsezadnje se moram tudi zavedati, da je izobraževanje v Sloveniji bilo brezplačno, se je financiralo iz davkoplačevalskega denarja, in mogoče zaradi tega čutim določeno dolžnost. (Intervju 4)

➤ Izvedba predavanj

Sodelujem predvsem na izobraževalnem in raziskovalnem področju, primarno sodelujem z Univerzo v Ljubljani, Fakulteto za računalništvo in informatiko, kjer sem somentorica nekaj doktorskim študentom računalništva, tudi v raznih komisijah za diplomska in magistrska dela. Vsako leto predavam predmet oz. pol predmeta na magistrskem programu iz področja strojnega učenja, kar je ozko področje umetne inteligence, kar je področje moje specializacije. (Intervju 10)

➤ Sodelovanje s slovenskimi fakultetami

Na Fakulteti za šport v Ljubljani imam relativno nov profesionalen stik s profesorjem, ki je tudi sam veliko delal v tujini. V času zdravstvene krize s koronavirusom sem tam opravil tudi eno gostujoče predavanje, ker ni bilo omejitve, da bi moral biti tam fizično prisoten. S profesorjem imava tudi skupne raziskovalne interese in bi rada skupaj pripravila en raziskovalni projekt. Z drugimi profesorji pa imam bolj kolegialne stike, z njimi se samo občasno slišimo. Trenutno že zelo intenzivno sodelujem z Univerzo v Mariboru, in sicer s Fakulteto za elektrotehniko, računalništvo in informatiko. Tam imajo laboratorij, katerega vodja je vodilen ekspert za procesiranje signalov, s katerimi se ukvarjam. (Intervju 8)

➤ Soavtorstvo s slovenskimi raziskovalci

Zelo intenzivno. Ko sem danes eno minuto zamujala, sem pisala članek z mojo soavtorico iz Slovenije. Praktično trikrat na teden imam Zoom s Slovenijo s soavtorji, še vedno delamo skupne projekte in novih smo se lotili, ker sem tukaj spoznala novo področje. Soavtorje imam tudi na Hrvaškem, ker sem imela tam doktorskega študenta, imam tam dva soavtorja, tudi z njimi sodelujem. Začela sem delati z avstralsko ekipo, ampak moram reči, da s Slovenci delam hitreje, čeprav smo na Zoom-u. (Intervju 11)

➤ Delo na skupnih projektih

Imam dve raziskovalni skupini, eno v Londonu in eno v Ljubljani, od januarja lani. Ta evropski raziskovalni sklad ERC, sem ga zdaj že tretjič zaprosil, sem ga tokrat zaprosil iz Slovenije, prej dvakrat sem iz Anglije, ta pa Advance Grant sem pa iz Slovenije zaprosil. Tako da večina služi za to slovensko skupino, del pa v Angliji, kjer nadaljujemo stvari. (Intervju 2)

➤ Aktivno članstvo v slovenskih organizacijah in posledično sodelovanje z različnimi državnimi institucijami (veleposlaništva, uradi, ministrstva)

S Slovenijo pa sem tudi že sodeloval v sklopu Društva VTIS, kjer sem bil aktiven član in preko njih sodeloval z veleposlaništvom v Švici, s katerim smo potem skupaj organizirali par dogodkov. (Intervju 7)

Ja, sem članica ASEF-a, kjer delujem v ožji delovni skupini, pomagam pri pripravi aktivnosti, programov. Sem tudi članica VTIS-a (Društvo v tujini izobraženih Slovencev). (Intervju 10)

Približno 4 ali 5 let sem bil aktiven pri lokalnem odboru društva v Sloveniji. To mi je omogočilo spoznati veliko število ljudi, s katerimi sem potem lahko sodeloval, z nekaterimi pa še vedno tudi sodelujem. Nastala so tudi zelo dobra prijateljstva. Imel sem priložnost boljše spoznati slovenski sistem ter razne ideje posredovati različnim deležnikom v slovenskem sistemu. Pri društvu smo npr. veliko sodelovali tudi z ministrstvom, sodelovanje pa se mi je zdelo zelo produktivno. Sodelovali in še vedno sodelujemo tudi z drugimi inštitucijami. Bil sem tudi del številnih projektov, na katerih sem si lahko pridobil različne veščine, od organizacijskih do tehničnih, kar je bila zame zelo pozitivna izkušnja. (Intervju 6)

Izseljenci so v intervjujih izpostavili, da je sodelovanje z izvorno državo predvsem rezultat visoke motiviranosti posameznikov in ne posledica nacionalne učinkovitosti pri prenosu izkušenj in znanj s slovenskih izseljencev na domovino.

Če nekdo v tujini nima velike motivacije za sodelovanje, se ne bo spravljal čez naše birokratske postopke in tako z nami ne bo sodeloval. (Intervju 6)

Izpostavili so, da bi bilo v Sloveniji potrebno spremeniti miselnost ter odnos do izseljenstva in izseljenih, pogrešajo pa tudi učinkovitejšo komunikacijo, interes, pobude in vzpostavljene mehanizme za sodelovanje z domovino.

Slovenija bi morala s Slovenci, ki so v tujini, izboljšati komunikacijo. Ni mi bilo všeč, ko sem bil v situaciji, ko sem spraševal po informacijah, pa sem potem bil le napoten naprej, da naj napišem e-mail na drug naslov. Ta oseba bi lahko sama posredovala moj e-mail z vprašanji ustrezni osebi, ki bi mi znala odgovoriti. Prav tako se slaba komunikacija vidi sedaj, ko imajo moji kolegi težave s potnim listom. Odgovori, ki jih dobivajo, so od ljudi, ki očitno svojo službo opravljajo z muko in se zgolj držijo nekih pravil, nočejo pa delat nobenih izjem ali biti v pomoč. (Intervju 1)

Imam tudi druge stike s Slovenijo in sem bil pripravljen že marsikaj prispevati v kakršnikoli obliki, ampak se je velikokrat zgodilo, da je moja pobuda in iniciativa padla na neplodna tla. Najbolj zaradi prevladujoče miselnosti, da se nič ne da, pa tudi zaradi pomanjkanja časa profesorjev v Sloveniji. Za te stvari pa imam vedno trši filter, ko vidim, da ni navdušenja in zanimanja, se ne trudim več. Jaz potrebe po sodelovanju s Slovenijo namreč nimam, vseeno pa sem si želel nekaj doprinesiti ter razširiti navdušenost med profesorji in študenti. Ker se ni obneslo, se ne trudim več. (Intervju 8)

Vsi udeleženci raziskave kljub pomanjkanju časa še vedno tesno sodelujejo z matično državo. To sodelovanje poteka na najrazličnejše načine, najpogosteje s posameznimi profesorji in raziskovalci, s katerimi sodelujejo pri pisanju znanstvenih člankov, raziskovalnih projektih, seminarjih in konferencah. Nekateri intervjuvanci redno izvajajo gostujoča predavanja za slovenske študente, slovenskim študentom omogočajo študijske obiske na tujih izobraževalnih ustanovah, mentorirajo (doktorske) študente ipd. Poleg tega je večina sogovornikov aktivnih v organizacijah, ki povezujejo izobražene Slovence, živeče v tujini (ASEF in VTIS), kjer se na najrazličnejše načine trudijo za prenos izkušenj in znanj, pridobljenih v tujini.

6. Predlogi za državo

Pod točko 3 smo predstavili v intervjujih najpogosteje izpostavljene ovire, ki zavirajo kroženje znanja, v nadaljevanju pa bomo prikazali raznolike predloge udeležencev raziskave za učinkovitejše sodelovanje države z njenimi izseljenci in uspešnejše doseganje njihove vrnitve. Sogovorniki so pri naštevanju predlogov in rešitev izhajali iz ne prav trdnega prepričanja, da je Slovenija sploh naklonjena sodelovanju s svojimi izseljenci oziroma vračanju svojih državljanov in njihovih potomcev. Na osnovi lastnih izkušenj predlagajo poenostavitev administrativnih postopkov vračanja (odpravo birokratskih ovir), ustanovitev informacijsko-svetovalne pisarne za postopke vračanja in priseljevanja v Slovenijo, oprostitev plačila dohodnine za povratnike, sprememba davčne zakonodaje, boljše delovne pogoje, višje plače, transparentno oglaševanje priložnosti za kroženje znanja in učinkovitejše komuniciranje, privabljanje tujih predavateljev in študentov, internacionalizacijo visokega šolstva, dvig kakovosti terciarnega izobraževanja, odpiranje slovenskega raziskovalnega prostora, omogočanje vnosa bibliografije v COBISS za znanstvenike, ki si želijo vrnitve, ter spremembo odnosa do izseljencev, izseljevanja in povratnikov.

➤ Poenostavitev administrativnih postopkov vračanja (odprava birokratskih ovir)

Slovenija bi lahko tukaj kaj naredila in poenostavila birokratske postopke, zlasti bi lahko odpravila obsedenost s prijavo stalnega in začasnega prebivališča. S tem imam recimo tudi sam probleme, ker imam potni list z angleškim naslovom, in če se preselim v drugo stanovanje, moram menjati tudi naslov v potnem listu, kar ne zahteva angleški, ampak slovenski sistem. Problemi recimo nastanejo tudi z zdravstvenim zavarovanjem, saj jih v Sloveniji ob ponovni prijavi zanima, ali si se v tujini na zdravstveno zavarovanje odjavil. Jaz tega npr. ne bi mogel dokazati, ker se zdravstvenega zavarovanja v Angliji ne plačuje posebej, ampak gre za to avtomatsko določen odstotek davka od plače. Ko se potem prijaviš k osebnemu zdravniku, si že v sistemu. (Intervju 8)

- Ustanovitev informacijsko-svetovalne pisarne za postopke vračanja in priseljevanja v Slovenijo⁵

Dejstvo je, mislim, da kar se tiče birokracije, ne samo migracijske birokracije, ampak birokracije nasploh, da bi bilo mogoče smiselno ustanoviti nekakšen one stop shop, v bistvu agencijo, ali pa neko službo, kjer ko se bo Slovenija odločila, da je določen profil tujca v njenem interesu, da bi v bistvu ta služba oziroma agencija potem koordinirala. Ker zelo pogosto slišim od svojih tujih prijateljev, ki živijo v Sloveniji, kako je to izredno naporno zanje, skakati od ene institucije do druge, od enega ministrstva do drugega, nič ni v angleškem jeziku, vse je v slovenskem jeziku, in je to izredno naporno zanje. Torej privabljeni tuje profile, ki jih želimo, ustanoviti tak one stop shop princip. (Intervju 4)

V prvi fazi, kar sem že omenila, posebne informacijske pisarne ali urad, posameznik ali skupina ljudi, ki bi verjetno moral biti podprt s strani slovenske raziskovalne skupnosti. Mogoče na ARRS-ju, Ministrstvu za šolstvo, doktoratu za visoko šolstvo, kjer bi ta posameznik ali skupina pomagal pri selitvi, habilitaciji, profesorjem v tujini, ki se želijo vrniti in zaposliti v Sloveniji. V odvisnosti od posameznih osebnih stanj ljudi je zagotovo zelena razna podpora, ki bi jo lahko dobil človek, ki se seli v tujino, tj. lahko podpora pri selitvi, iskanju stanovanja, pri iskanju mest v vrtcih in šolah za starše, vse te stvari so privlačne za nekoga, ki se seli. (Intervju 10)

- Oprostitev plačila dohodnine za povratnike

Jaz menim, da bi Slovenija morala Slovincem, ki so bili v tujini več kot določeno število let (npr. 4 ali 5 let), ob prihodu v Slovenijo za 2 leti oprostiti plačevanje dohodnine. Torej da ne bi plačevali davka na dohodek za dve leti. To se mi ne zdi tako radikalen ukrep, saj Slovenija na podoben način privablja tuja podjetja (s takšnimi ali drugačnimi olajšavami, poceni zemljo za gradnjo itn.), torej zakaj ne bi na tak način privabljali tudi Slovencev, ki so delali v tujini. (Intervju 1)

⁵ Spomladi 2024 je v okviru Urada Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu zaživela Info točka za vračanje v Republiko Slovenijo, ki nudi koristne informacije, individualno svetovanje ter pomoč Slovincem zunaj meja Republike Slovenije, ter njihovim potomcem, glede sodelovanja, vračanja in priseljevanja v matično domovino.

➤ Sprememba davčne zakonodaje

Velik faktor pa igrajo davki, vsaj za nekoga, ki ima izkušnjo s tem, kako je živeti z manj davki. Prav tako izobraženi, ki v tujini precej zaslužimo, nimamo take potrebe po socialni državi, tako da nam to ne odtehta višje plače ter nižjih davkov v tujini. Sam sicer nimam težav s principom in višino davkov, ki jih plačujem, če le dobim dovoljšne neto izplačilo, ki mi omogoča določeno raven življenja. Ko si enkrat navajen na visoko plačo, je potem velik šok, če bi v Sloveniji prejemal tretjino tega ali še manj. Mogoče bi bilo smiselno uvesti davčno olajšavo za privabljanje ljudi v domovino. (Intervju 8)

In recimo zdaj, če hočemo ljudi spraviti v Slovenijo, včasih so v bistvu bruto plače kar dosti primerljive, recimo vsaj v inženirskem poklicu, ampak je v Angliji tista lestvica, kjer pride do 50 % obdavčitve, mislim da je 100.000-150.000 funtov na leto, a v Sloveniji se mi zdi da je 70.000 evrov. Ti dve lestvici sta precej različni. Zdaj za tiste, ki zaslužijo 50.000, 60.000, je zanje razlika v plači precej velika, če primerjajo Anglijo pa Slovenijo. In se mi zdi, da je vsekakor to tudi del razlogov, zakaj se odločijo v tujini ostati vsaj nekaj let. Rečejo, mlad sem, želim si kupiti neko stanovanje, in kako naj zdaj to izpeljem. Če sem v tujini, toliko pa toliko prišparam, lahko to nekaj let izpeljem, potem se bom pa vrnil, nato je pa vprašanje, a se bo pol ali ne. Če pa najdejo partnerja, ostanejo v tujini. Se mi zdi, da če bi se tukaj nekaj uredilo, da bi se lahko malo spodbudilo tudi iz tega vidika, in da bi bilo to zelo zanimivo. (Intervju 3)

Druga možnost je, kar se tiče davčne zakonodaje, torej Slovenija ima izredno visoko obdavčitev, in verjamem, da recimo marsikaterega tujca to odvrne v Slovenijo. Je pa tudi dejstvo, da Slovenija bi mogoče lahko na boljši način tržila. V Sloveniji sicer plačaš veliko davka, ampak dobiš v zameno tudi zelo visoko raven storitev, dobiš brezplačno šolstvo, vrtec, oskrbo, eno leto porodniške, kar je nezaslišano v tujini, torej nekaj bi se lahko naredilo z vidika boljšega trženja ravni storitev in kaj vse ti dobiš za to visoko stopnjo obdavčitve. (Intervju 4)

➤ Boljši delovni pogoji

Pri nas so recimo plače nižje, ampak je tudi cel standard nižji, zato ne moremo pričakovati, da bi npr. samo en sektor zelo zvišal plače. Po mojem mnenju pa to tudi ni najbolj pomemben razlog, ampak so ključni delovni pogoji ter okolje, ki ga imaš. Jaz bi npr. želel, da bi profesorji na

fakultetah v Sloveniji imeli večjo fleksibilnost pri oblikovanju vsebin, ki jih raziskujejo in poučujejo, ne pa da je to vnaprej določeno. Višja prilagodljivost na delovnem mestu bi lahko bila dodatna spodbuda. Nižje plače v Sloveniji bi se lahko kompenziralo tudi z drugimi spodbudami, npr. z olajšanjem plačevanja vrtca za otroke, ali pa da se partnerju pomaga poiskati delo, ali pa pomoč pri iskanju stanovanja. Veliko je namreč stvari, s katerimi se ljudje soočajo ob selitvi v drugo državo. Ne gre se torej samo za denar, ampak tudi za to, koliko problemov imaš z administracijo, z raznimi postopki, s priznavanjem v tujini opravljenega izobraževanja / dela ipd. Na sistemskem nivoju bi se tukaj lahko še marsikaj naredilo, najbolj pomembno pa je omogočiti večjo svobodo pri delovnem procesu ter dobre socialne spodbude. (Intervju 6)

Ustvariti bi morali bolj pozitivno okolje, da bi ljudje radi prihajali na delo, le tako bi bila namreč produktivnost večja. Slednja se ne bi smela meriti v kvantiteti in številu ur, ampak v produktu dela. (Intervju 8)

Ja, ampak predvsem, kot sem rekla, boljša organizacija dela, bolj optimalna organizacija dela, ki bi olajšala delo profesorja, razbremenila birokratizacijo, razbremenitev mogoče previsokega pedagoškega dela, jaz to govorim, ker sem učila na Ekonomski fakulteti in smo imeli res ogromno število študentov, predmetov, tako da to mogoče ni enako za vse. (Intervju 11)

➤ **Višje plače**

Za prihod v Slovenijo bi me motivirala višja plača, pa tudi več cenjenja izobrazbe. Poznam recimo ljudi z doktorati, ki delajo na Kemijskem inštitutu ali Inštitutu Jožef Stefan in dobivajo 1.300 € plače na mesec, medtem ko nekdo že s končano srednjo šolo dobiva tudi bistveno več. Zvišati plače tudi ne bi bilo tako težko, če bi se jih manj obdavčilo, vsaj za poklice, ki so potrebni za slovensko infrastrukturo, farmacija pa ima v Sloveniji od vseh gospodarskih panog povprečno največji GDP. Prav tako bi Slovenija morala delati na razvoju dobrega okolja za zagonska podjetja. Če bi bilo okolje za to lažje, bi bilo več možnosti, da bi nekdo tudi ustanovil podjetje, ki bi se ukvarjalo z razvojem novih produktov, vezanih na moje področje, z razvojem česar se, recimo Lek ali Krka, ne ukvarjata. Z zagonskimi podjetji bi se pojavila tudi nova zanimiva delovna mesta na inovativnem področju. Meni veliko pomeni, da lahko delam na nečem, kar je novo in pomembno za družbo in razvoj panoge. (Intervju 7)

➤ Transparentno oglaševanje priložnosti za kroženje znanja in učinkovitejše komuniciranje
Prva stvar je to, da bi bilo dobro imeti oglase za službo, tako da so mednarodno vizibilni, da niso v slovenščini, ampak vsaj za take službe, ki so potencialno privlačne tudi ljudem, ki so iz tujine, da imaš v angleščini javno vizibilna mesta in čim bolj jasno, da obstajajo možnosti. (Intervju 2)

Sedaj pa na to gledam kot raziskovalec, ki želi sodelovati s tujino in privabiti kader, da pride delat k nam. Nimam veliko vpogleda v to, kakšen je s tega vidika sistem v Nemčiji, vem pa, da oni veliko oglašujejo zelo raznolike priložnosti po številnih kanalih, npr. preko socialnih omrežij, univerz itn. Večino teh priložnosti se široko, transparentno in dalj časa oglašuje. Na Facebooku npr. obstaja skupina »Research in Germany«, kjer se vsak teden oglašuje aktualne razpise za doktorska ali postdoktorska mesta. Moja bivša univerza v Aachnu z menoj recimo še vedno ohranja kontakt. Na vsake toliko časa mi napišejo e-mail, da povprašajo, kje sem in kaj delam, če bi se rad povezal z njimi, mi sporočijo novosti itn. Z Univerzo v Ljubljani nimam te izkušnje, čeprav so mogoče oni kasneje naredili kakšno bazo za to, pa jaz nisem noter. S tega vidika jaz torej ne vidim, da bi univerze v Sloveniji iskale aktivni stik, pa tudi ne, da bi oglaševale priložnosti. (Intervju 6)

➤ Privabljanje tujih predavateljev in študentov
Predvsem je treba začeti privabljati tuje študentje, da nekako začne potekati to kroženje. Tuje predavatelje tudi, in to pomeni izobraževanje, vsaj delno, v angleškem jeziku. (Intervju 3)

➤ Internacionalizacija visokega šolstva
Jezik je ena večjih ovir, tujce je zelo težko privabiti, če se bodo morali slej ko prej naučiti slovensko, ni eden izmed najlažjih jezikov. Ali se začnejo ponujati magisteriji samo v angleškem jeziku, to ni samo problem v Sloveniji, tudi v drugih državah, npr. Nizozemska, Belgija, ki so precej majhne, imajo enake težave, pa so povsod začeli z izvajanjem magistrskega študija samo v angleščini, kar pomeni, da lažje privabljaš ljudi, če jim rečeš, da se ni nujno v dveh letih naučiti slovensko. Ni problem samo, da se morajo naučiti slovensko za vsakdanje življenje, ampak če moraš učiti v drugem jeziku, je pristop popolnoma drugačen. Jezik je vsekakor ovira. (...) Ja, ali študij, ki je možen v angleščini ali pa službe, ki ne zahtevajo direktnega kontakta s študenti, lahko bi Slovenija imela več raziskovalnih možnosti zaposlitve. (Intervju 9)

Britanci znajo ustvariti okolje, ki je privlačno za tujce, predvsem z vidika zaslužka, pa tudi z vidika raziskovanja in uvajanja novosti. V Sloveniji sicer obstajajo podjetja, ki spodbujajo inovativnost, vendar jih je malo. Slovenija bi torej morala vlagati v inovacije in raziskovalno dejavnost ter podpirati zagon tega. Na univerzah pa se je treba znebiti obsedenosti s slovenščino, saj to zavira prihod strokovnjakov. Jaz sem npr. na Finskem imel profesorje, ki niso Finci, pa jim ni bilo treba znati finsko, da lahko delajo tam. (...) Za moj program so imeli vzporedno finski in angleški program. Občasno so tisti na finskem programu skupaj z nami poslušali temeljne predmete v angleščini. Menim, da angleščina znotraj študijskega procesa veliko koristi tudi študentom, ker bodo ta jezik rabili pri delu, kjer koli bodo delali. (Intervju 8)

➤ *Dvig kakovosti terciarnega izobraževanja*

Predavatelje je treba ovrednotiti, če dobro delajo, tiste, ki pa se jim ne da delati preveč, se da zamenjati. Tam, se mi zdi, so profesorji ves čas ocenjevali, tudi asistente. Ko sem bil jaz asistent, so me ocenjevali, veliko je bilo povratnih informacij študentov. To so seveda upoštevali, in na podlagi tega so delali programe, gledali, kakšni so bili interesi, potem sledili so neki novosti, so tudi naredili program, ki bo tisti del pokrival, tako da je vse malo hitreje potekalo. (Intervju 3)

➤ *Odpiranje slovenskega raziskovalnega prostora*

Slovenijo bi odpiranje raziskovalnega prostora lahko naredilo bolj privlačno za tuje raziskovalce in poudarjanje, da je Slovenija del Evropske unije zaradi raziskovalnega prostora, kar pomeni vključenost v evropski prostor, možnost prijave na katerikoli projekt. Potrebno je poudariti, da je Slovenija veliko več kot le pika na zemljevidu. (Intervju 10)

➤ *Omogočanje vnosa bibliografije v COBISS za znanstvenike, ki si želijo vrnitve*

Mogoče lahko bolj odgovorim za tiste, ki so iz akademskega okolja ali za raziskovalce. Za ljudi, ki se vračajo, bi bilo enkratno, da bi slovensko raziskovalno okolje ali ARRS ali ministrstvo imelo pisarno, kjer bi omogočali, da se raziskovalci iz tujine vrnejo v Slovenijo, recimo z univerze v ZDA ali kje drugje po svetu. Ta informacijska pisarna bi ljudem, ki se vračajo, pomagala pri vpisovanju njihovih publikacij v COBISS, v katerem je v Sloveniji potrebno imeti vpis objave. To je kot primarni raziskovalni sistem, ki ga ne poznamo v ZDA, to je specifični slovenski sistem, moje raziskave in objave niso vpisane v COBISS. Če bi se želela rehabilitirati, zaposliti v Sloveniji, bi

vse to morala narediti. V veliki meri, če nimaš povezav na slovenskih univerzah, moraš za to poskrbeti sam. (Intervju 10)

➤ Sprememba odnosa do izseljencev, izseljevanja in povratnikov

To ni beg možganov, to je v bistvu investicija, v tujini gradimo podobo Slovenije, blagovno znamko Slovenije, gradimo neko podobo Slovencev kot pametnih, svetovljanskih ljudi, ki trdo delamo. Marljivi, etični, odgovorni in da je to dobro za Slovenijo, da to ni odtok ali minus. Tudi ko se vrneš nazaj iz tujine, si znam predstavljati, da bi določeni ljudje znali povedati, ja, ti ni uspelo v tujini, pa si se vrnil nazaj. Mislim, da bi tudi nekaj naredili, kar se tiče te miselnosti, ker mislim, da je to v današnji globalni družbi popolnoma normalen pojav in Slovenija s tem, ko se odpira tujcem in ko pošilja Slovence v svet, da dejansko Slovenija s tem pridobi, ne pa izgubi. (Intervju 4)

Sodelujoči v raziskavi so ponudili številne predloge za učinkovitejše kroženje znanja oziroma doseganje vrnitve slovenskih izseljencev. Večina njihovih predlogov predstavlja konkretne rešitve za preseganje ovir oziroma zaviralnih dejavnikov, ki so predstavljeni pod 3. točko. Med predlogi je bila največkrat izražena nujnost poenostavitve birokratskih postopkov pri vračanju oz. priseljevanju v Slovenijo, kar bi lahko dosegli z ustanovitvijo informacijsko-svetovalne pisarne. Ta bi usklajevala informacije, svetovanje, urejanje administrativnih postopkov in dejavnosti na področju vračanja in priseljevanja. Za odpravljanje administrativnih ovir, ki se pojavljajo pri vrednotenju v tujini pridobljene izobrazbe pri centru ENIC-NARIC, postopkih v zvezi z ustanavljanjem podjetja ter s sistemom SICRIS in COBISS, so sodelujoči v raziskavi predlagali prožnost v postopkih priznavanja in vrednotenja formalnega izobraževanja, pridobljenega v tujini, in iskanje rešitev za vrednotenje zaključenih izobraževalnih programov, ki niso del slovenskega javnoveljavnega formalnega izobraževalnega sistema ter omogočanje vnosa bibliografije v SICRIS in COBISS za znanstvenike, ki si želijo vrnitve. Točkovanje na podlagi omenjenih sistemov, omogočeno le raziskovalcem, zaposlenim v Sloveniji, onemogoča prijavo na razpise in delovna mesta slovenskim kandidatom iz tujine. Udeleženci v raziskavi predlagajo, da država bodisi poskrbi za pokritje stroškov vpisa vsem tistim znanstvenikom oz. raziskovalcem, ki bi si želeli vrniti, prijaviti na domače razpise in/ali delovna mesta, bodisi postopno opusti uporabo točkovnega sistema za vrednotenje znanstveno-raziskovalne in pedagoške dejavnosti.

Med predlogi so bili pogosto izpostavljene potrebe po optimizaciji dela, boljših delovnih pogojih, internacionalizaciji slovenskega visokega šolstva, večjem spoštovanju izobrazbe, kar bi rezultiralo v stabilnejšem financiranju raziskovalnega dela in višjih plačah. Kot ključen vidik pri odpiranju za priseljevanje tujih izobražencev v Slovenijo in doseganju učinkovitejšega kroženja znanja so izpostavili potrebo po spremembi odnosa do izseljencev in priseljencev v Sloveniji. Poudarili so, da bi jih morali dojemati kot ambasadorje znanosti, kulture, jezika, športa, turizma, raziskovanja, predvsem pa kot koristen povezovalni člen med izvorno in novo državo.

2. SLOVENSKI RAZISKOVALCI V TUJINI II.

V obdobju od 1. 9. 2023 in 31. 12. 2023 smo opravili 10 intervjujev s slovenskimi raziskovalkami in raziskovalci z izkušnjo dela in življenja v tujini. Med sogovorniki je bilo 5 žensk in 5 moških, starih med 31 in 50 let, z doseženo najvišjo stopnjo izobrazbo, tj. doktoratom znanosti. Štirje intervjuvanci ostajajo v tujini, šest je povratnikov oz. sogovornikov s kratkotrajnejšo izkušnjo selitve. Pogovor so usmerjala vnaprej pripravljena vprašanja, ki so bila zaradi zagotavljanja primerljivosti rezultatov enaka kot v prejšnji raziskavi.⁶ Poleg vnaprej pripravljenih vprašanj smo pustili tudi prostor za prožnost in dodatna vprašanja glede na odgovore sogovornic, sogovornikov, kar je raziskovalkam omogočilo poglobitev v posamezna področja zanimanja ter zajetje podrobnih in niansiranih informacij. Na podlagi opravljenih in transkribiranih intervjujev smo nato opredelili 6 kategorij, relevantnih za ciljno-raziskovalni projekt: 1. izobrazba, 2. dejavniki za izselitev, 3. delo, 4. povratna migracija, 5. sodelovanje s Slovenijo in 6. predlogi za državo. Opredeljene kategorije predstavljajo tematske sklope, znotraj katerih bomo predstavili ključne ugotovitve. Te bodo predstavljene znotraj podkategorij, podkrepljene s ključnimi izjavami sogovornikov. Citati so zapisani v poševnem tekstu, opremljeni z zaporedno številko posameznega intervjuvanca, npr. Intervju 1, Intervju 2, itd.

1. Izobrazba

Eden od ključnih kriterijev za sodelovanje v raziskavi je bila dosežena najvišja stopnja izobrazbe, kar pomeni, da so imeli vsi sogovorniki naziv doktorica oziroma doktor znanosti. Večina intervjuvancev je naziv pridobila v Sloveniji, trije so študij zaključili v tujini. Kljub temu da je večina študij zaključila na eni izmed slovenskih univerz, so se intervjuvanci tekom študija vsaj krajši čas izpopolnjevali v tujini, bili na izmenjavah, gostovanjih ali pa so v tujini opravili del doktorske raziskave.

➤ Doktorski študij v Sloveniji

Sedem od desetih (N=10) sogovornikov je svoj študij zaključilo v Sloveniji, trije so se izobraževali na tujih univerzah. Kljub temu so imeli vsi, razen ene sogovornice, tekom študija profesionalno

⁶ Glej podpoglavje 1.1.

izkušnjo v tujini – od večmesečnih študijskih izmenjav, opravljanja doktorskih raziskav, do gostovanja pri tujem somentorju.

Doktorat sem opravljal na mednarodni podiplomski šoli Jožefa Štefana. Profesionalno izkušnjo v tujini sem imel že med doktorskim študijem, to je izmenjava 8 mesecev na Univerzi v Kaliforniji, Riverside. To je bilo od 2015 do 2016, ne vem, bil je recimo september do konca maja. Po doktoratu sem najprej delal podoktorski študij v Italiji in potem sem z istimi Italijani prijavil še Marie Curie. (Intervju 2)

Študirala sem na Fakulteti za elektrotehniko, dodiplomski, potem takoj za tem doktorat. Na doktoratu sem imela somentorja iz Francije, potem sem pri njem vse skupaj preživela približno 5 mesecev, ne v enem kosu. Najprej sem bila, mislim, 3 mesece pa potem še enkrat dva. (Intervju 3)

➤ Doktorski študij v tujini

Trije sogovorniki so študij v celoti opravili izven Slovenije. Razlogi za to so bili različni, pri vseh pa so bile ključne pozitivne predhodne izobraževalne izkušnje na tujih univerzah.

Med študijem sem se preko Fakultete za družbene vede udeležila študijskega obiska univerze v Iowi, ki je bil načeloma namenjen podiplomskim študentom, samo sem se jim pridružila. Šlo je za kritične medijske študije in to je bil nekako moj prvi stik z drugačno akademsko kulturo, kot sem je bila navajena na dodiplomskem študiju v Sloveniji. Bili so zelo drugače strukturirani seminarji, na primer forma, da sta dva medijska teoretika, ki sta iz zelo različnih gledišč, se približevala eni tematiki, skupaj vodila seminar in pravzaprav zelo antagonistično, ves seminar sta svoj antagonizem udeleževala, in to je bilo kar precej formativno zame v smislu, da sem vedela, da hočem po dodiplomskem študiju še kakšno drugo izkušnjo pridobiti. (Intervju 1)

➤ Predhodne izobraževalne izkušnje v tujini

Vsi, z izjemo ene sogovornice, so imeli predhodne izobraževalne izkušnje v tujini. Navajali so Erasmus izmenjave, študijske prakse, študijske obiske, izobraževanja, gostovanja, delavnice, konference, tečaje ipd.

Vso formalno izobrazbo sem pridobila v Sloveniji, med doktorskim izobraževanjem pa sem bila tudi v tujini, in sicer sem vsako leto obiskovala konference, delavnice, tečaje, ki so namenjeni tudi mlajšim raziskovalcem, velikokrat sem si za take obiske pridobila štipendije preko EMBO

(European Molecular Biology Organizations), FEBS (Federal of European of Biochemical Sciences). To so bili različni bolj intenzivni tečaji, delavnice, teme, ki so namenjene mlajšim raziskovalcem. Poleg tega sem bila tudi na dvo- ali tritedenskih obiskih. Bila sem v Kopenhagnu na Reck`s Hospital, tam smo imeli sodelovanje, v laboratoriju sem se naučila tehnike, ki sem jo kasneje med doktorskim študijem vpeljala v laboratoriju v Ljubljani. Nato sem odšla na CNRS. To je francoska raziskovalna agencija, in sicer je to v mestu 30 kilometrov iz Pariza, kjer smo tudi sodelovali na projektu. (Intervju 7)

Pri tem sogovornica izpostavlja vlogo mentorja pri spodbujanju strokovnega razvoja in mreženju oziroma spoznavanju intelektualcev in strokovnjakov z istega področja.

Naša mentorica nam je vsako leto omogočila, da smo tekom študija, vsak si je izbral eno konferenco, ali pa jo je priporočila ona, taka, ki bi bila najprimernejša za naše področje dela. Poleg tega, kot sem to že omenila, sem si tudi samoiniciativno poiskala vsaj še eno poglobljeno konferenco ali tečaj, za kar pa sem si pridobila dodatno financiranje. Mentor je zelo pomemben, da ti pomaga v začetnem stadiju pri mreženju, vendar brez samoiniciative ne gre. (Intervju 7)

O somentorjevem vplivu na mednarodno akademsko udejstvovanje, tako v času študija kot po njem, je pripovedovala tudi sogovornica v intervjuju 3:

V bistvu je moj somentor, pri katerem sem bila tudi v Franciji, on je bil tudi tako zelo proaktiven v smislu, da je res hotel, da njegovi študentje najdejo kariero potem naprej in jaz sem bila zmeraj za to, da ostanem v akademskih vodah in on je sodeloval s tem mojim kasnejšim mentorjem za podoktorski študij na Nizozemskem in me je nekako predlagal kot potencialnega kandidata.

➤ Podoktorsko usposabljanje v tujini

Poleg sogovornice v intervjuju 3, ki je podoktorsko raziskovanje opravljala na Nizozemskem, so podoktorsko usposabljanje v tujini opravljali še trije sogovorniki. Eden izmed njih je podoktorsko raziskavo prekinil, saj je med tem pridobil MSCA projekt. Drugi je podoktorski projekt opravljal na Japonskem, v času, ki je bil zaznamovan s Covid-19.

Od 1. novembra 2019 do zadnjega oktobra 2021 sem bil podoktorski raziskovalec na Univerzi Tokio. To je bila moja zadnja izkušnja Japonske, prva izkušnja življenja v Tokiu. Je pa res, da je to raziskovanje zelo zaznamoval koronavirus. Prvi izbruh je bil na Japonskem zaznan konec

januarja, začetek februarja 2020. Ko sem bil z družino, z ženo in sinom, v tem obdobju sicer ni bilo policijske ure, je pa bilo ves čas izredno stanje in ne vem še kaj vse. V glavnem, to je bila ta zadnja Japonska. Potem sem se pa ob povratku dobil papirnati naziv podoktorskega raziskovalca na univerzi Juraj Dobrila v Puli. (Intervju 8)

Večina naših sogovornikov je torej izobrazbo pridobila v Sloveniji, vendar so vsi, z izjemo ene intervjuvanke, tekom študija pridobivali izobraževalne izkušnje tudi v tujini, in sicer v obliki Erasmus izmenjave, študijske prakse, Fulbrightove štipendije, študijskega obiska, gostovanja, delavnic, konferenc, tečajev ipd. Štirje sogovorniki so po zaključenem doktorskem študiju opravljali podoktorsko raziskovanje v tujini, ki ga je en sogovornik zaradi pridobitve MSCA projekta predhodno zaključil.

Dve sogovornici sta eksplicitno izpostavili vpliv mentorja ali somentorja na doktorskem študiju na mednarodno akademsko udejstvovanje, tako v času študija kot po njem. Pomembno je njegovo spodbujanje strokovnega razvoja mentoriranca v mednarodnem kontekstu in podpora pri mreženju oziroma spoznavanju strokovnjakov z njegovega področja raziskovalnega zanimanja.

2. Dejavniki za izselitev

Vsi sogovorniki so kot glavni razlog za selitev izpostavili akademsko udejstvovanje – formalno izobraževanje, podoktorsko raziskovanje in/ali sodelovanje v mednarodnem projektu. Glavni razlog se je prepletal še z nekaterimi drugimi dejavniki, ki so vplivali na odhod iz matične države, kot so boljši pogoji dela v tujini, slabše karijerne in raziskovalne možnosti in priložnosti v Sloveniji; želja po pridobivanju znanja s področja, ki v Sloveniji še ni dovolj razvito oziroma raziskano; želja po sodelovanju z vrhunskimi tujimi strokovnjaki z izbranega področja. Eden izmed sodelujočih v raziskavi je izpostavil, da je poleg želje po pridobivanju znanj in izkušenj v mednarodnem kontekstu na odhod pomembno vplivala potreba po stalnem prihodku in ob tem poudaril problematiko prekarnega dela visoko izobraženih v Sloveniji. Nekatere pa je v tujino preprosto vodila mladostna spontanost, želja po odkrivanju sveta in tudi potreba po tem, da si »*dokažem, da si upam*« (Intervju 3). V nadaljevanju bomo izpostavili nekaj primerov.

- Želja po pridobivanju specifičnih znanj in mladostna spontanost

Našla sem razpis, ki mi je bil zelo zanimiv projekt, se prijavila, opravila intervju in bila izbrana. Nisem se ravno nameravala preseliti na Dansko niti nameravala oditi v tujino, sem imela različne opcije in se je tako izteklo, bolj spontano. Pri šestindvajsetih letih je človek kar odprt. Ta projekt, na katerega sem se prijavila, mi je bil res zelo všeč in še vedno delam na isti temi. (Intervju 5)

V bistvu je kriva kombinacija profesionalnih pa osebnih razlogov. Profesionalni so bili to, da sem po dokončanem študiju na Filozofski fakulteti, kjer sem študiral japonologijo in sinologijo, kjer je bilo sicer vse v redu, ampak je temu študiju manjkalo nek družboslovni ... recimo neka družboslovna razsežnost, ki je mene bolj zanimala in potem sem pač takrat iskal, kje bi lahko delal kakšen magisterij, ki bi mi dal to, kar se mi zdi, da je manjkalo. Potem sem šel zato na SOAS, ker so imeli tam magisterij, ki sicer zdaj ne obstaja več, azijske politike, je bilo točno to, da lahko znotraj nekega širšega kroga si izbereš razne predmete, predvsem sem pa v bistvu hotel iti na predmete ene par profesorjev, ki sem jih poznal iz njihovih del. Tudi ena izmed njih je kasneje bila moja mentorica doktorskega. Seveda so vplivali tudi neki osebni razlogi, ker sem bil mlad, pa se mi je zdelo super iti v neko večje mesto, spoznati nove ljudi. (Intervju 4)

- »S trebuhom za kruhom« oziroma želja po stalnem prihodku

S trebuhom za kruhom. Želja po stalnem prihodku, ker sva z ženo, ki je akademska slikarka, prekarno zaposlena. Na Japonsko sem v bistvu odšel z upanjem, ker tokijska univerza je nekje po teh lestvicah, če jih človek upošteva, med 30. in 50. najboljšimi na svetu in na Japonskem je zelo »čislana«. In jaz sem odšel z upanjem, da si bom po teh dveh letih raziskovanja na tokijski univerzi, uspel najti neko službo. Zdaj, zakaj se to ni zgodilo, je verjetno več faktorjev. Eden od teh je bil, da je bila res smola s korono in ni bilo nobenih možnosti oz. kot bi nekateri rekli, teh naključnih srečanj, da bi spoznal profesorje, projekte, ni bilo konferenc. Po drugi strani ena je verjetno ta, da je na Japonskem poleg tega, da je zelo veliko doktorandov, je tudi ta zadeva, da je veliko Američanov, veliko naravnih govorcev angleščine želi tam delati in je res zelo močna konkurenca. Tudi, ko sem pošiljal prošnje, nisem nikoli prišel do razgovora. Potem pa so me povabili v Pulj k sodelovanju in je bilo to to. Drugače pa, čisto s trebuhom za kruhom, ker se človek res naveliča nerednih prihodkov. (Intervju 8)

➤ Boljši delovni pogoji

Razlog za prvi daljšo selitev je bilo podoktorsko izobraževanje. Tako je, to je del akademske kariere, nekako je to normalen del, da po doktoratu odideš na podoktorsko izobraževanje. Naš namen ni bil ostati toliko časa, vendar zaradi pogojev dela tukaj, možnosti doma, smo še vedno tukaj. (Intervju 7)

➤ Raziskovalni interes in želja po delu v mednarodnem okolju

Na izselitev je vplivalo delo, služba. Praksa je bila na področju dela, ki me je zanimalo. To je bil poglavitni razlog in tudi izbira države ni igrala tako pomembne vloge. Sledil sem nekako svojim interesom glede samega dela, ki ga želim opravljati, država je bila praktično izbrana naključno. Želel sem delati na mednarodnem področju. (Intervju 9)

➤ Karierno napredovanje ter znanstvena kvaliteta vodje projekta in institucije

Najpomembnejši razlog je bila izjemna znanstvena kvaliteta vodje in nemške inštitucije. Zaradi izkušenj v tujini imam sedaj uspešno kariero. Sedaj imam ERC-projekt in sem vodja laboratorija na Kemijskem Inštitutu. (Intervju 10)

➤ Biti del ekipe vodilnih raziskovalcev na izbranem področju

Področje dela, odšla sem v laboratorij UTSWMC v Dallasu. To je bil laboratorij, kjer so bili vodilni raziskovalci na področju t. i. jedrnih receptorjev. To so posebni receptorji, ki vežejo lipidne molekule in jaz sem to študirala, zato sem zaprosila za mesto v njihovem laboratoriju, ker je bilo to najboljše mesto. Hkrati sem zaprosila tudi za Fulbrightovo štipendijo, jo tudi dobila in z njo prvič odšla v tujino za dve leti. (Intervju 7)

➤ Štipendija MSCA

Iskala sem možnost opravljanja štipendije Marie Curie in sem preprosto raziskovala in iskala ljudi, ki se ukvarjajo s tematikami, s katerimi se tudi sama poklicno ukvarjam. Seveda so bile moje izbire kje v bližini, recimo v Italiji, v Avstriji itd. Preprosto nisem dobila odziva, na Danskem pa se je oglasila ena krasna raziskovalka, ki je potem tudi aktivno sodelovala z mano, da sem to spisala in sem dobila štipendijo Marie Curie. (Intervju 6)

Če povzamemo, vsi intervjuvanci so se selili zaradi akademskega udejstvovanja, bodisi v času doktorskega študija in/ali po njem. Glavni razlog se je povezoval s številnimi drugimi dejavniki, kot so želja po pridobivanju specifičnih znanj, naveličanost prekarne delo in želja po stalnem prihodu, boljši delovni pogoji, želja po delu v mednarodnem okolju, karierno napredovanje, delo v ekipi vodilnih raziskovalcev. Nenazadnje pa je na selitev nekaterih vplivala tudi odprtost, spontanost ter radovednost po odkrivanju sveta in samega sebe.

3. Delo

Kar zadeva vidik dela, smo v analizi opazili precejšnje razlike med izkušnjami tistih sogovornikov, ki so v tujini preživeli le krajši čas – za obdobje izobraževanja, raziskave, projekta, gostovanja ipd. – in tistih, ki so se zaposlili na tuji raziskovalni oz. akademski instituciji in tam ostali daljši čas. Zanimivo, da so intervjuvanci, intervjuvanke izpostavljali precej manj prednosti življenja v tujini, kot pomanjkljivosti dela v Sloveniji. V svojih pripovedih so bili do dela in zaposlovanja najvišje izobraženih v Sloveniji precej bolj kritični izseljeni raziskovalci, raziskovalci. Izpostavljali so dejavnike, ki zavirajo lažje prehajanje oziroma vračanje. Vsi sogovorniki pa so izpostavili, da – tako v tujini, kot v Sloveniji – opravljajo delo, skladno z njihovo izobrazbo oziroma s področjem študija, in da jim je tujina nudila izjemno priložnost za učenje in izkušnje.

➤ Zaposlitev, skladna s področjem izobraževanja

Vsi sogovorniki opravljajo delo, ki je skladno z njihovo izobrazbo, ne glede na to, ali so zaposleni v Sloveniji ali tujini. Njihove izkušnje pa se precej razlikujejo glede na to, ali so v tujini preživeli le krajše obdobje ali pa tam nadaljujejo svojo raziskovalno kariero. Kljub temu vsi izpostavljajo tako prednosti kot slabosti dela v matični državi in/ali izven nje. Nekaj primerov bomo izpostavili v nadaljevanju.

Moje delo je na en način klasično akademsko delo raziskovalca profesorja na fakulteti. Za svoje delo potrebujem laboratorij, študente, podoktorske raziskovalce in financiranje. Poleg tega del svojega dela posvečam tudi predavanjem in vračanju znanja študentom ter mentoriranju študentov. To, kar delam kot direktorica teksaškega centra za komparativne raziskave raka, je zelo

pomembna iniciativa za podporo in nadaljevanje raziskav raka, tako na področju medicine kot na področju veterine, in to so pomembne raziskave, ki so in se razvijajo tudi v Sloveniji. (Intervju 7)

➤ Prednosti dela v tujini

Prav vse sogovornice, sogovorniki so v intervjujih pripovedovali o tem, da jim je izkušnja tujine nudila izjemno priložnost za učenje in pridobivanje izkušenj. Tisti, ki so v tujini preživeli le določen čas, so izpostavili, da se jim je dvignila samozavest, povečala motivacija za delo, nekateri so pripovedovali tudi o tem, da imajo zaradi pridobljenih znanj in izkušenj v tujini sedaj uspešnejšo kariero.

- Pridobivanje izkušenj, širitev obzorij

Razširiš si obzorje, veš, kaj se drugje dogaja, kaj je tam boljše, kaj je slabše in lažje potem izbereš v prihodnosti nekaj, kar tebi bolj ustreza. (Intervju 2)

Se pravi teh izkušenj, ki jih ti nekako vidiš, ko potuješ, ne samo po različnih ustanovah, ampak tudi po različnih kulturah, ti dajo nove ideje, kako se stvari da peljati ali pa kako pristopiti k določenim problemom ali pa ... ne vem, tudi okrog, saj delaš v eni skupini, ampak potem ti imaš okrog sebe še ogromno drugih raziskovalcev iz drugih skupin in potem začneš spoznavati določene metodologije, ki jih pravzaprav v svojem okolju nimaš. To je pa nekaj, kar pač ne moreš dobiti znotraj Slovenije, da bi rekla, da bi to lahko isto tukaj dobila. (Intervju 3)

Priložnost za učenje in izkušnje! Zaradi izkušenj v tujini imam sedaj uspešno kariero. (Intervju 10)

- Pridobivanje drugačnih znanj

Na vsak način je moje delovanje v Nemčiji, seveda, mi prineslo neka drugačna strukturalna znanja, pa tudi kar se tiče konceptualnega aparata morda neke drugačne poudarke, kot bi jih tukaj razvila. (Intervju 1)

- Spodbudnejše okolje

Mladi strokovnjaki začetniki gredo raje v tujino, kjer je okolje bolj vzpodbudno in lažje dobiš priložnosti za delo, več zaupanja je v tvoje sposobnosti. Pri nas te okolje velikokrat demotivira. (Intervju 9)

- Pozitivna klima na delovnem mestu

Če želiš zadržati dober kader, se moraš za to tudi potruditi. Trudijo se, da so ljudje zadovoljni, na to so zelo pozorni, kaj si ljudje želijo delati, da razvijajo potenciale svojih zaposlenih, vse do tega, da delajo na oblikovanju ekpīe, imajo družabne dogodke. Na tem se precej več dela kot v Sloveniji. Ljudje so tudi tako naravnani, pričakujejo, da jim bo prijetno priti v službo in tudi sami doprinašajo k tej prijetni klimi v službi. (Intervju 5)

➤ Pomanjkljivosti dela v Sloveniji

Kot negativne vidike dela v Sloveniji so sogovorniki izpostavili birokratske ovire, negativno mentaliteto, nemotiviranost, zaprtost akademskega prostora, nižjo plačo, pogodbe za določen čas, nejasno karierno pot, razpise ARIS, omejenost akademskega financiranja, netransparentnost zaposlovanja, zaprtost akademskega prostora, pomanjkanje priložnosti in zaposlovanje na podlagi poznanstev.

- Birokratske ovire

Problem birokracije je še vedno ogromen. Znanja o tem kako, v pisarnah javne uprave ni dovolj, da bi omogočilo lažji prehod. Ljudje urejajo dokumente tudi eno leto in so zelo zafrustrirani. Mislim pa, da so pred kratkim uvedli eno točko, kjer naj bi bili vsi ti podatki zbrani in mislim, da želijo na ravni države uvesti enotno pisarno, kjer bi združevali vse pomembne informacije in je to zelo, zelo pohvalno. Tega res veliko manjka. (Intervju 7)

Tudi birokracija je pri nas bolj zakomplicirana, lahko bi se malo poenostavila, tudi to bi olajšalo selitev. Zdaj, ko sem v tujini, se zelo jezim na našo davkarijo, pa ne zaradi samih davkov, temveč bolj zato, ker je tako komplicirano prijavljati davke. (Intervju 9)

- Miselnost, nemotiviranost

Pa tudi v Ameriki, če bi se le dalo, bi lažje delal v Sloveniji, pa bi veliko več naredil, ampak Amerika je tako daleč, da je to bilo nemogoče. Tako da ja, seveda, bi lahko delal v Sloveniji, ampak je potrebno vedet, da ta miselnost ljudi, zagnanost, motiviranost je v Sloveniji katastrofalna, tam, kjer sem jaz prej delal, v tujini so pa v tem veliko boljši in zato imajo tudi boljše objave itn. in več

naredijo. Tu, v Sloveniji je pa to slabo, prednosti, torej, da je oprema in vse to, hkrati pa slabosti, da večina to dojema, da dobiva plačo in je to to. (Intervju 2)

- Nižja plača in motiviranost

Plača in motivacija sta nižji. Delovno okolje je dobro, oprema in infrastruktura je dokaj primerljiva z Nemčijo. (Intervju 10)

- Zaprtost akademskega prostora

Izobrazbo imam primerno, izkušnje tudi, se mi zdi, da jih sedaj imam nekaj, ampak tukaj nimam možnosti, tukaj nisem bil niti kot mladi raziskovalec, nisem nikoli delal na nobeni od slovenskih univerz kot redno zaposleni. (...) Na žalost, ker nisem bil nikdar del teh krogov, je včasih zelo težko priti zraven, ker te ljudje ne poznajo. Drugače pa si brez težav predstavljam, da bi zelo podobne stvari nadaljeval tudi tukaj. (Intervju 8)

- Nejasna karierna pot in pogodbe za določen čas

Ni jasnih kariernih možnosti pri nas oziroma so izredno slabe. Recimo manjka neka sistematična karierna pot od doktoranda do profesorja oziroma svetnika. Trenutno samo upaš, da se bo nekdo upokojil in da te bo vodja predlagal za višjo stopnjo. Ni jasnih kriterijev in korakov. V tujini je to dokaj jasno. Pri nas pa je mlad človek na pogodbah za določen čas ravno v tem delu življenja, ko si dela družino in rešuje stanovanjsko politiko. Torej takrat je v najbolj nesigurnem in s tem ranljivem položaju, na kar nima vpliva. (Intervju 10)

- Projekti ARIS

Projekti ARIS-ja oz. ARIS zdaj, to je totalna loterija in ne vem, ocenjevalni postopki, to je vse zelo smešno. Ko vidim, kdo dobi, se mi potem hkrati zdi, da eni dobijo, ker imajo svojo skupino in se pišejo na vse članke in ne vem, koliko imajo doktorantov, ampak to ni ravno realen pokazatelj, koliko naredijo. Druga zadeva je pa, da ne vem, nekateri očitno kar po sreči malo dobijo. Tako da ja, tu imamo mi na našem področju čisto slabo to narejeno. Pa tudi na vsaki inštituciji, ko to oddajajo, se vsi pritožujejo, tako da nikjer niso zadovoljni. (Intervju 2)

- Omejenost akademskega financiranja

Zdi se mi, da je v Sloveniji bolj omejeno akademsko financiranje. Imaš ARIS, kjer se lahko prijavljaš na projekte, vendar ti projekti izgledajo precej drugače kot v tujini. Redko lahko najameš doktorskega ali podoktorskega študenta. Prvič so projekti manjši, drugič pa gre denar predvsem za plače. Za tvojo plačo in za plače sodelavcev, tako da je čisto drugačna vrsta financiranja, kakor sem je vajena tukaj. Za mlade raziskovalce gre vse po teh skupinah, ki funkcionira na čisto drugačen način. Tukaj se prijavljaš na projekte in se potem sam odločaš, kdo bo zaposlen na tem projektu. Ali potrebuješ doktorskega študenta, podoktorskega študenta, asistenta, tehničnega sodelavca. Sam postaviš projekt in če dobiš financiranje, je to tako, si dosti manj formalno omejen kot v Sloveniji. Druga zadeva je, vsaj tukaj na Danskem, pa ne rečem, da je Danska najboljša država, kar se tega tiče, je več privatnih fundacij. Poleg nacionalnega financiranja imaš privatne fundacije, ki financirajo raziskovanje. Imaš več možnosti tukaj kot v Sloveniji. (Intervju 5)

- Pomanjkanje priložnosti in zaposlovanje na podlagi poznanstev

Zdi se mi, da so pri nas pozicije relativno omejene, vsaj tiste, ki niso najnižje. Je tudi veliko starostne diskriminacije, vsaj po mojih izkušnjah je to v Sloveniji precej razširjeno, zaradi tega gredo mladi strokovnjaki začetniki raje v tujino, kjer je okolje bolj vzpodbudno in lažje dobiš priložnosti za delo, več zaupanja je v tvoje sposobnosti. Pri nas te okolje velikokrat demotivira. To so po mojem mnenju največje ovire, ni dovolj priložnosti za strokovno rast. Po mojih izkušnjah in kar sem slišal od drugih, je v Sloveniji veliko pozicij vezanih na poznanstva. Tudi v tujini je tako, vendar so v tujini poznanstva v tem smislu, da te nekdo pozna in ve, da si sposoben, imaš kompetence in potem dobiš zaposlitev na podlagi teh kompetenc. V Sloveniji pa v tem smislu, imaš poznanstva in dobiš zaposlitev na podlagi tega, ker te nekdo pozna. (Intervju 9)

- Zaprtost akademskega prostora in netransparentnost zaposlovanja

Mislim, da je glavni problem zaprtost Slovenije. Ni problem, da se ljudje ne želijo vrniti, problem je, da ni mest. Ni odprtih mest, ni odprtih transparentnih razpisov, večina razpisov je danes še vedno dosti vnaprej dogovorjenih in so samo še formalnost. To je zelo velik problem slovenskega sistema. Poznam univerzo in podobne inštitucije in kljub temu da so razpisi mednarodni, so v velikih primerih fiktivno mednarodni in se že vnaprej ve, za koga gre. (Intervju 7)

Kot je bilo že poudarjeno, je polovica (5) sogovornic, sogovornikov v tujini preživela le krajši čas, v okviru raziskave, štipendije, gostovanja ali projekta, zato, pričakovano, niso omenjali negativnih vidikov dela oziroma zaposlovanja v Sloveniji, kot so jih izpostavljali povratniki, povratnice po daljšem obdobju življenja v tujini in/ali slovenski izseljeni raziskovalci, raziskovalke. Ti so bili precej bolj kritični, tako v zadnji kot tudi v prejšnji raziskavi. Ti so poleg zgoraj navedenih vidikov izpostavljali še davčno zakonodajo, negativno selekcijo v visokošolskem izobraževanju, težave pri priznavanju izobrazbe, odnos do izseljencev in kvantitativno ocenjevanje znanstvene uspešnosti. Navedeni vidiki v obeh raziskavah predstavljajo ključne zaviralne dejavnike, ki otežujejo prehajanje in hkrati zavirajo vračanje slovenskih izseljenih strokovnjakov, strokovnjakinj.

Čeprav smo v tem tematskem sklopu osvetlili predvsem težave in pomanjkljivosti v slovenski akademski in raziskovalni sferi, se moramo zavedati tudi nekaterih prednosti Slovenije, kot so nivo znanosti in svetovno znani raziskovalci.

Zdi se mi, da Slovenija, ne glede na to, na te omejitve, ima še vedno visok nivo znanosti, tako na univerzi kot na različnih inštitutih. Se mi zdi, da precej dobro tekmuje s temi državami, ki vlagajo več denarja v znanost. Ima svetovno znane raziskovalce na različnih področjih. Ne vem pa, če jih zna dovolj izkoristiti. (Intervju 5)

Nekatere druge prednosti življenja in dela v Sloveniji bomo predstavili v naslednjem tematskem sklopu.

4. Povratna migracija

Sogovornice, sogovorniki so kljub številnim prednostim življenja v Sloveniji, kot so čista in lepa narava, visoka kakovost življenja, kultura, možnosti za športne aktivnosti, občutek varnosti, dober in brezplačen izobraževalni sistem, bližina družine in prijateljev in izjemna geografska lega, opozarjali na številne ovire, ki otežujejo oz. preprečujejo kroženje znanja in vračanje slovenskih visoko izobraženih izseljenk in izseljencev.

Te so bile predstavljene že v prejšnjem tematskem sklopu, in sicer: birokratske ovire oziroma zapleteni administrativni postopki, negativna mentaliteta, nemotiviranost, zaprtost akademskega

prostora, nižja plača, pogodbe za določen čas, nejasna karierna pot, razpisi ARIS, omejenost akademskega financiranja, netransparentnost zaposlovanja, zaprtost akademskega prostora, pomanjkanje priložnosti in zaposlovanje na podlagi poznanstev.

Sogovornice, sogovorniki so bili mnenja, da mobilnost visoko izobraženim zagotovo prinaša nove izkušnje in znanja, ki pa imajo v Sloveniji dostikrat zgolj simbolno, ne pa tudi ustrezne materialne vrednosti. Predvsem tisti, ki so v tujini preživeli le krajše obdobje, so pripovedovali, da jim je izkušnja tujine omogočila uspešnejšo kariero, medtem ko so povratnice in povratniki, ki so se vrnili po daljšem obdobju življenja v tujini, dostikrat soočeni z iskanjem zaposlitve in s ponovnimi kariernimi začetki.

Kot ključni dejavnik, ki bi lahko vplival na odločitev za povratno migracijo, so intervjuvani izpostavili možnost zaposlitve, karierne priložnosti, stabilno financiranje in stimulatívno delovno okolje. Poleg tega je bila med vsemi dejavniki privlačenja najbolj pogosto izražena želja po življenju v bližini svoje primarne družine in prijateljev. Sočasno pa družina, ki so jo ustvarili v novem okolju, predstavlja enega od največjih zaviralnih dejavnikov pri vračanju, saj otroci postanejo tuji državljani, zakoreninjeni v drugo okolje. Poleg tega družini predstavlja izziv neznanje jezika, kar partnerju otežuje iskanje zaposlitve, otrokom pa vključitev v slovenski izobraževalni sistem.

➤ Prednosti življenja v Sloveniji

Kot prednosti življenja v Sloveniji so intervjuvanke, intervjuvanci izpostavili kvalitetno in brezplačno šolstvo, socialno državo, zdravstveni sistem, lepo naravo in kvaliteto življenja, družino in prijatelje, materni jezik in kulturo. Nekaj primerov predstavljamo v nadaljevanju.

- Kvalitetno in brezplačno šolstvo, socialna država, zdravstveni sistem

Slovenija ima odličén šolski sistem, ki je brezplačen, ki se ga moramo zavedati. Se ga je pa težko zavedati, dokler smo v Sloveniji, vsak misli, da mu to kar pripada. Taka danost, ena največjih zakladnic neke države, ki omogoča vsakemu slehernemu predstavniku družbe, da lahko izpolni svoj potencial, in to se mi zdi, je največ, kar ti država lahko da. In je dostopna v enako kvalitetni meri bolj ali manj za vse. Seveda je lahko še vedno neka razlika, da imajo nekateri prednosti,

vendar v primerjavi z ZDA, je to neprimerljivo. Da omogoča vsakemu posamezniku, da se izobrazi po svojih najboljših možnostih. To je največji biser. Kvaliteta življenja, socialna država, zdravstveni sistem, kljub temu da imamo v zadnjem času veliko za pripomniti, pa je še vedno dober sistem, zelo dostopen. Narava, Slovenija kot dežela, ogromno država nudi, ker je socialna država, zaradi zgodovine, veliko nudi svojim državljanom. (Intervju 7)

Izobraževalni sistem je precej dober, brezplačna izobrazba, socialna podpora tukaj. Zdi se mi, da to ni nekaj, kar bi Slovenija promovirala za ljudi, ki bi se želeli preseliti v Slovenijo. To se mi res zdi velika prednost, ker tega v tujini ni, že študij je plačljiv, marsikje pa je plačljiva že srednja šola. (Intervju 9)

- Narava in kvaliteta življenja

Prednosti je predvsem v naravnih danostih. Mislim, to je pač, vsi pogrešamo to možnost, da si v 15 minutah v gozdu itn., to je super. Ravnovesje med delom in zasebnim življenjem je dosti bolj upoštevano, kar je super, ker tukaj včasih, pa dobro na univerzi je še drugače, ampak recimo ljudje, ki delajo, ne vem, kot odvetniki itn., v Londonu nimajo prostega časa zares, mislim, če se šef kaj spomni, se spomni. Tako da to, se mi zdi, je boljše. (Intervju 4)

Rekel bi, da je izredno velika prednost samo okolje, narava, možnosti, ki jih imaš, aktivnosti. V Sloveniji imamo res veliko dogodkov, to sem refleksivno spoznaval v tujini, raznih koncertov, prireditev itd., in veliko dogodkov, kjer je vstop prost. To v tujini ni tako popularno. Veliko je koncertov, ampak je vstopnina vsakokrat 100 €. V Sloveniji pa je ogromno prireditev, ki imajo prost vstop ali celo odprti koncerti v parku, recimo. To se mi zdi v Sloveniji velika prednost, o kateri se ne govori. Torej, kultura, narava, športne aktivnosti, to je nekaj, kar je zagotovo prednost v Sloveniji. (Intervju 9)

Slovenija nudi lepo naravo in prijetno okolje za bivanje in vzgajanje otrok. (Intervju 10)

Kvaliteta življenja, socialna država, zdravstveni sistem, kljub temu da imamo v zadnjem času veliko za pripomniti, pa je še vedno dober sistem, zelo dostopen. Narava, Slovenija kot dežela, ogromno država nudi, ker je socialna država, zaradi zgodovine, veliko nudi svojim državljanom.

Seveda, se da to tudi izboljšati, so pa to zelo dobre stvari, ki jih vsi cenimo, ko odidemo, ali pa jih cenimo že od prej. (Intervju 7)

- Podporni sistem (družina, prijatelji) in kultura

Prednost je ta podporni sistem, ki ga ustvariš, govorimo o družini, o prijateljih, kultura, ki ti je domača, je prednost, ki je ne mora imeti nobena druga država. (Intervju 3)

➤ *Zaviralni dejavniki za vrnitev*

Poleg že omenjenih negativnih vidikov dela v Sloveniji, ki otežujejo vračanje najvišje izobraženih izseljenih Slovenk in Slovencev, so sogovornice in sogovorniki kot zaviralne dejavnike pri vračanju izpostavili še: majhen in zaprt raziskovalni in akademski prostor, rivalstvo in nestimulativno delovno okolje, nestabilno financiranje, negativna selekcija, zaposlitev partnerja in neznanje jezika, partnerjeva profesionalna pot izven raziskovalnega in akademskega prostora, premalo kariernih priložnosti, družina in zakoreninjenost v novem okolju.

- Zaposlitev: majhen, zaprt in monopolen raziskovalni in akademski prostor

O tem sem se pogovarjal tudi z drugimi ljudmi, ki so izseljenci, pa se nam vsem zdi oz. vsem, no, tistim, s katerimi sem govoril, da je, sploh v akademskem ali pa raziskovalnem svetu, se je dosti težko vrniti, ker univerzitetno-znanstveni sistem v Sloveniji deluje na tem, da moraš nekako vložiti dosti časa. Saj ne samo v Sloveniji, tudi drugje, in potem, če ti recimo pri 45., 50., 55. napoveš svojo vrnitev, je pač to tako ... Kam? Ta mesta so zapolnjena, tukaj so ljudje, ki so počasi napredovali itn., tako da tudi se mi zdi, da zaradi tega mogoče nisem razmišljal resno, ker se mi je zdelo, saj to itak ni mogoče. (...) Zelo težko se je vrniti, ker se nekako zaprejo te možnosti v Sloveniji. (Intervju 4)

Grejo ven zato, da narediš doktorat, narediš podoktorski študij ali kakorkoli, potem načeloma bi se lahko vrnil, samo potem hočeš že imeti nekaj svojega v končni fazi in če nimaš te možnosti, nimaš razloga, zakaj bi se vrnil. (Intervju 3)

- Neprižnavanje izobrazbe

Administrativne prepreke glede nostrifikacij in takih stvari, ki seveda so zelo ... Mislim, dosti ljudi bi to nekako, dosti ljudi bi reagiralo zelo negativno na to, če bi se jim to zgodilo in oni so, ne vem, naredili doktorat na Oxfordu, potem ti pa nekdo reče: »Ja, to ne velja, vi niste doktor v Sloveniji.« (Intervju 4)

- Rivalstvo in nestimulativno delovno okolje

V Sloveniji se raziskovalci, ki so del timov, zelo radi zaprejo v te svoje vrtičke in so preobremenjeni s pedagoškim delom in imajo poleg tega še 20 % raziskovalnih sredstev oz. so zaposleni na nekam projektu. Ko pa jih človek vpraša, če bi mu dali kak predmet ali dva, ravno zato da bi postal del tega tima, pa ne. To se mi zdi ta slovenska majhnost, ki se kaže v tem, predvsem strah pred konkurenco, sploh če nekdo začuti, da imaš kaj pokazati, da včasih to netaktno poveš. Težko bi tudi rekel, da velja samo za Slovenijo, to je zdaj problem povsod, iz preprostega razloga, ker nas je enostavno preveč z doktoratom in premalo pozicij, sploh družboslovje in humanistika. Zelo veliko rivalstvo je znotraj tega akademskega polja. Po moje je glavni problem, da je okolje nestimulativno. V Sloveniji smo na podlagi negativne selekcije prišli do tega, da predavajo tudi ljudje, ki mogoče v nekih drugih časih ne bi bili profesorji, vsaj na fakulteti ne. (Intervju 8)

- Nestabilno financiranje

Potrebno bi bilo omogočiti neko stabilno financiranje. Večina mojih prijateljev je odšlo v tujino predvsem zato, ker tukaj niso imeli možnosti zaposlitve. Zelo redko kdo ostane v tujini 20 let samo zato, ker mu je v tujini dobro. Poznam profesorja Slovenca, ki bi se neizmerno rad vrnil, ker se je naveličal Tokia, pa ne dobi denarja in je bil potem prisiljen ostati na Japonskem. (Intervju 8)

- Premalo kariernih priložnosti, zakoreninjenost in družina v novem okolju

Potrebno bi bilo ustvarjanje nekih priložnosti poleg odprtosti, da imaš občutek, da imaš možnost in da je to dobra priložnost, da se vrneš nazaj. Se mi zdi, da je sedaj to preveč prepuščeno posamezniku, da se ljudje največkrat vračajo zaradi osebnih razlogov, ne toliko zato, ker bi to bila priložnost za kariero. Se mi zdi, ko si bolj na začetku kariere, vidiš veliko preprek pri vrnitvi in se je mogoče lažje vrniti kasneje, ko si že bolj uveljavljen. Je pa takrat težje, ker imaš verjetno že družino, ker si v tej drugi državi izpostavljen, mogoče si kupil nepremičnino. Vedno bolj si

zakoreninjen in morajo biti razlogi za vrnitev vedno večji, če pustimo zasebne razloge ob strani. To bi morala biti kar sistemska rešitev. Se mi zdi, da manjkajo odprtost in želja, da bi se ljudje vračali, in konkretni mehanizmi, tako finančni kot na ostalih nivojih. Teh mehanizmov ni, ki bi privabili ljudi nazaj oz. jih ni dovolj. (Intervju 5)

- Zaposlitev partnerja in slovenski jezik

Velik problem je za ljudi, ki imajo partnerje, ki niso Slovenci, zato ker vsaka vrnitev pomeni, da se mora ta oseba naučiti slovensko, nujno, skoraj, no, oz. če hoče res tam živeti, kar je velik problem itn. pa tudi težko je to začeti v tujini delat. (Intervju 4)

- Zaposlitev partnerja izven raziskovalnega in akademskega prostora

Pri meni osebno je problem v tem, da če imaš družino z nekom, ki je visoko izobražen, ampak ne deluje znotraj raziskovalnega področja. Mislim, da je lažje parom, kjer sta oba raziskovalca, ker nekako se preko projektov najde zaposlitev. Zaplete se tam, ko visoko izobražen in specializiran kader, kot je moj bivši partner, poskuša najti službo v Sloveniji znotraj gospodarstva. Enostavno je očitno slovensko gospodarstvo, kar se tiče nekega transferja znanja med znanostjo in gospodarstvom, nekako v osamosvojitvenih letih, v teh 30. letih nazadovalo, tako da ni več veliko možnosti za visoko profilirane kadre znotraj gospodarstva. (Intervju 1)

Vse sogovornice in sogovorniki so prepoznali prednosti življenja v Sloveniji, predvsem kvalitetno in brezplačno šolstvo, socialno državo, zdravstveni sistem, lepo naravo in kvaliteto življenja, varnost, družino in prijatelje, materni jezik in kulturo. Sočasno pa izpostavili številne negativne vidike življenja najvišje izobraženih v Sloveniji, ki zavirajo vračanje izseljenih doktoric in doktorjev znanosti, živečih izven matične države. Najpogosteje so navedli majhen in zaprt raziskovalni in akademski prostor, nepriznavanje izobrazbe, rivalstvo in nestimulativno delovno okolje, nestabilno financiranje raziskovalnega dela, negativno selekcijo. Kot zaviralne dejavnike pri vračanju so izpostavili še izziv z iskanjem zaposlitve partnerja z neznanjem jezika, premalo kariernih priložnosti, tudi za partnerja, ki bi iskal zaposlitev izven raziskovalnega in akademskega prostora. Eden ključnih dejavnikov, ki otežujejo vračanje, poleg ustvarjene kariere, pa je vzpostavitev stabilnega življenja in zasidranost družine v novem okolju.

5. Sodelovanje s Slovenijo

Večina sogovornic, sogovornikov je sodelovalo ali še vedno sodeluje s Slovenijo, vendar pa so se odgovori precej razlikovali med tistimi, ki so v tujino odšli za določen čas in v Sloveniji ohranili svoje staro delovno mesto, in tistimi, ki so v tujini preživeli daljše obdobje oziroma tam ostajajo. Tiste intervjuvanke, intervjuvanci, ki so izven matične države ostali krajše obdobje, so se v tujini raje povezovali s tujimi strokovnjaki in gradili mednarodno socialno mrežo strokovnjakov, sočasno pa so sodelovali zgolj s svojimi kolegi na matični instituciji. Tisti, ki so v tujini preživeli daljše obdobje, so opisovali, na kakšne načine so sodelovali oz. sodelujejo, opisali ovire, ki otežujejo sodelovanje in predstavili predloge, ki bi olajšali sodelovanje z matično državo.

Kot ovire so izpostavljali predvsem odsotnost interesa in pomanjkanje motivacije s strani Slovenije. Izhajajoč iz svojih izkušenj, so pripovedovali o tem, da je vzpostavljeno sodelovanje z matično državo zgolj rezultat visoke motiviranosti posameznikov – na eni strani izseljenih raziskovalk, raziskovalcev, na drugi posameznih profesorjev in/ali raziskovalcev v Sloveniji. O organizirani obliki sodelovanja na institucionalni ravni je pripovedovala le ena sogovornica, ki je predstavila delovanje Svetovne mreže Univerze v Ljubljani (SMULJ) na tem področju.

Sicer pa sodelovanje med izseljenimi raziskovalkami, raziskovalci in Slovenijo poteka v obliki gostujočih predavanj, pisanja člankov za slovenske znanstvene revije, projektnega sodelovanja, izmenjave študentov ipd. Sogovornice in sogovorniki si želijo, da bi sodelovanje potekalo v bolj formalnih oblikah, zato predlagajo razpise za izmenjave, ne le študentov, pač pa tudi raziskovalcev in predavateljev, mrežne dogodke, fleksibilnost pri dolžini gostovanja in boljše možnosti za prijave skupnih projektov.

➤ Ovire

- Odsotnost interesa in motivacije za sodelovanje

Inštitucije morajo vabiti. Marsikatera raziskovalka, raziskovalec, ki deluje v tujini, je zelo razočaran, da za posamezne obiske, gostujoča predavanja ni vabil. (Intervju 1)

Ja, najbolj žalostno se mi zdi je, da sem bil dovolj dober, da sem dobil na najelitnejši azijski univerzi postdoktorski projekt, tukaj pa, kljub temu da nekaj člankov imam, sploh glede na to, da nikoli nisem imel stabilnega financiranja za raziskovanje, razen te dve leti na Japonskem, bi si zagotovo želel vključenost, vsaj povabilo, na kakšne dogodke, konference, sodelovanje pri kakšnih okroglih mizah ali pa zbornikih, ne samo na podlagi te moje izkušnje, ampak tudi na podlagi proučevanja Alme Karlin. Zagotovo pogrešam, da bi bil aktivneje vključen v raziskovalno izobraževalno akademsko polje tukaj v Sloveniji. (Intervju 8)

Motivacija teh, ki so v Sloveniji, je zelo nizka. Torej, pogrešam motivacijo! (Intervju 10)

- Sodelovanje kot plod visoke motiviranosti posameznikov

Čisto preko nekih znancev sem dobil en dan e-pošto, kaj pa če bi ti prišel predavat gostujoče kdaj in potem ko sem se pogovarjal s to profesorico, ki me je povabila, je rekla, da je odkrila, da obstaja cela zakladnica nekih ljudi, ki so šli in se vsi z veseljem vračajo, ker se večinoma itak kdaj vrnemo, ne. Je rekla, da v bistvu je tako, da ni problem potem za dve uri predavati na FDV, recimo. Tako da, ne vem, take stvari se mi zdi, da se dogajajo in je tako tudi fajn. Ampak ja, kot rečeno, je to taka samoiniciativna zadeva. (Intervju 4)

- Načini sodelovanja

Gostujoča predavanja: prenos drugačnih znanj in praks

Vsako leto se vrnem na FDV kot gostujoči predavatelj, tako da mislim, take stvari se mi zdi, da z veseljem delam, ker mi je fajn spoznat ljudi, ki se ukvarjajo z istimi stvarmi v Sloveniji, ki so v istem poklicu. Pa tudi tako se mi zdi, ne vem, to se bo zdaj slišalo tako zelo naduto, ampak se mi zdi, pač da v tem smislu, da nekaj vrneš državi, mislim, vrneš, ne da bi jaz bil toliko boljši, ampak mislim, da vsi, ki smo delali oz. delamo v tujini, pač delamo stvari na malce drugačen način, ki ni nujno boljši, je pa drugačen in zato potem je fajn, da se vrnemo v to delovno okolje, v istih sektorjih, zame je to akademsko-univerzitetni svet in predavamo na malce drugačen način, drugače delamo vaje ali zbiramo drugačno čtivo za študente itn. (Intervju 4)

- Članki, predavanja

V bistvu čisto profesionalno, na povabilo Maje Veselić, ki predava na oddelku za azijske študije, sem članek o Almi Karlin objavil v posebni številki oddelčne revije Asian Studies, ali kako se že imenuje. To je bilo vse. Malo po povratku pa sem imel, mislim da dve, tri predavanja, na oddelku za zgodovino pri Ani Cergol, saj ne vem, o čem, o Japonski, na Youtube se tudi najde. Nekaj sem imel še pri Alenki Baltulović na etnologiji, pa tudi v Kopru sem nekaj predaval. To je bil največ, kar sem profesionalno sodeloval. (Intervju 8)

- Sodelovanje v okviru Svetovne mreže Univerze v Ljubljani (SMULJ)

Svetovna mreža Univerze v Ljubljani, na kratko SMULJ, ki pri Univerzi v Ljubljani združuje vse profesorje, ki delujemo v tujini in organiziramo različna predavanja, okrogle mize, da osvetlimo, kaj znanstveniki slovenskega rodu delajo v tujini in tudi, kako bi lahko izboljšali delovanje v Sloveniji oz. sodelovanje med Slovenijo in tujino, sodelujemo pri raznih komisijah za izbor najboljših mentorjev, najboljšega članka dodiplomskih in magistrskih študentov. Sodelujemo v delovanju Univerze v Ljubljani in nenazadnje sem urednica Slovenskega veterinarskega zbornika. Ta je revija, ki jo izdaja Univerza v Ljubljani, izdajatelj je Veterinarska fakulteta, je mednarodna revija, ki pa ima začetke šestdeset let nazaj na Veterinarski fakulteti in pokriva znanosti o življenju s poudarkom na živalih in veterini. (Intervju 7)

- Projektno sodelovanje

Ja, posredno sodelujem. Trenutno delam na nekem projektu, kjer sodelujemo s savinjsko-šaleško regijo in specifično z Velenjem. Zaposlen sem v Nemčiji in veliko delamo na evropskih projektih, tako da se tu povezujejo tudi slovenske regije. Je vezano na naše projekte, ampak sodelujemo z organizacijo, ki je prijavljena na projektu. V tem primeru gre za Velenje, in to je strokovno sodelovanje z njimi, ne na državnem nivoju. (Intervju 9)

- Sodelovanje s kolegi na slovenskih fakultetah

Želim si in tudi sodelujem z ljudmi v Sloveniji, kolikor je pač možno. Sodelujem na Univerzi v Novi Gorici, kjer sem bila na obisku, s kolegi na Univerzi v Ljubljani, včasih se pojavijo še kakšne dodatne ideje. Sem odprta za sodelovanje z ljudmi v Sloveniji. (Intervju 5)

- Sodelovanje s slovenskimi inštituti, skupni projekti, študentske izmenjave, gostujoča predavanja

Seveda si želim profesionalnega sodelovanja s Slovenijo. Načeloma se trudim, da ga imam. Trenutno sodelujem z Nacionalnim inštitutom za biologijo in tudi z Veterinarsko fakulteto Univerze v Ljubljani ter Medicinsko fakulteto Univerze v Ljubljani. To so sodelovanja na področju raznih projektov, izmenjave študentov in podoktorskih raziskovalcev. Preko Fulbrightove štipendije je pri meni gostovala doktorska raziskovalka iz Nacionalnega inštituta za biologijo, ki se je sedaj že vrnila v Slovenijo in sva ohranili sodelovanje. Poleg tega, da sodelujem v okviru projektov, izmenjave študentov, sem tudi predavala dodiplomskim študentom kot gostujoča predavateljica. (Intervju 7)

Tiste raziskovalke, raziskovalci, ki so v tujino odšli le za določeno obdobje in obenem v Sloveniji ohranili svoje staro delovno mesto, so sodelovali s svojo matično institucijo. Poudarjali so, da so se v tistem obdobju raje povezovali s tujimi strokovnjaki.

Jaz sem pač ohranjala stike s svojo skupino, iz katere sem izhajala, tako kot sem rekla, da si ne zaprem te poti, pa tudi imeli smo določene stvari, ki smo jih hoteli še dokončati, ker nikoli čisto ne zaključiš. V bistvu smo potlej sodelovali na račun stvari, ki smo jih odprli, ko sem jaz še delala doktorat. Tako da, to je nekako to. Da bi se pa še s kakšnimi drugimi iz Slovenije povezovala, to se pa nisem. Rajši sem se hotela povezati s kom drugim, ki je tudi zunaj. (Intervju 3)

➤ Predlogi za sodelovanja

- Skupni projekti, izmenjave, mrežni dogodki

Razpis, ki je bil za ljudi, ki živijo v Sloveniji, da se povežejo s slovenskimi raziskovalci, da lahko obišejo eno slovensko univerzo. To se mi zdi en tak korak, ki omogoča ljudem, da pridejo za nekaj mesecev, se povežejo z nekom novim. Pa tudi takih razpisov, kjer se človek ne bi rabil nujno preseliti ali da bi bila kakšna izmenjava študentov. Tudi to je dober mehanizem, ker so študentje bolj mobilni, se lažje preselijo. Ko imaš družino, se ne moreš vsake dve leti preseliti za pol leta. Take stvari bi bile zelo pozitivne, skupni projekti, izmenjave. Tega ni toliko, to bi se lahko še razširilo. Lahko so različne vrste, lahko so izmenjave, mreženje, štipendije. (Intervju 5)

To bi lahko prišlo s strani Slovenije, da bi obstajale boljše možnosti za prijave skupnih projektov, kjer bi si lahko financiranje tudi delili. Ta sodelovanja, ki sem jih imela, so bila bolj neformalna. Ministrstvo za izobraževanje ponuja financiranje slovenskim raziskovalcem iz tujine za obdobje, mislim da, do enega leta, pokrijejo tvojo plačo in stroške selitve, kar v bistvu ni tako slabo, ni pa raziskovalnega denarja, moraš potem ta raziskovalni del pokriti iz drugih projektov, kar pa je odvisno, če imaš projekt, če je to možno. Nekaj obstaja, mislim pa, da bi se lahko še izboljšalo, če bi želela imeti Slovenija več teh povezav. Imamo pa razne EU-projekte, ne vem, doktorsko mreženje, ni tako, da ne moreš ničesar prijaviti, vendar je precej omejeno. Če pride še z državnega nivoja, se mi zdi, da se lahko to povezovanje dosti izboljša. (Intervju 5)

- **Fleksibilnost pri dolžini gostovanja**

Eni projekti so za gostovanje slovenskih študentov v tujini, imamo tudi projekte za gostovanje slovenskih raziskovalcev, ki delujejo v tujini, da delujejo od enega meseca do enega leta v Sloveniji. Na te projekte sem se skupaj s sodelavci iz Veterinarske fakultete prijavila in gostovala dvakrat po en mesec v zadnjih šestih letih. V Sloveniji moraš biti najmanj en mesec, in to je nekaj, kar je predolgo, še posebej za profesorje. Če imaš svojo raziskovalno skupino, je mesec gostovanja predolgo obdobje. Če bi bila obdobja bolj fleksibilna, en teden, dva tedna, mislim, da bi bilo bolj primerno za ljudi, ki vodijo svoje raziskovalne skupine. (Intervju 7)

Večina sogovornikov je z matično državo sodelovala oziroma še vedno sodeluje. Sodelovanje poteka na različne načine, od izvajanja gostujočih predavanj, študentskih izmenjav, pisanja člankov za slovenske revije do dela na skupnih projektih. Nekateri intervjuvanci so izpostavili, da to sodelovanje poteka predvsem kot rezultat visoke motiviranosti posameznikov v Sloveniji in pogrešajo večji interes za formalizirane oblike sodelovanja s strani matične države.

6. Predlogi za državo

V zadnjem tematskem sklopu bomo predstavili predloge intervjuvank in intervjuvancev, da bi Slovenija postala privlačnejša za vračanje terciarno izobraženih slovenskih izseljenk, izseljencev, sočasno pa tudi za privabljanje izobraženih ljudi, talentov, ki niso slovenski državljani, državljanke. Sodelujoče slovenske raziskovalke in raziskovalci v raziskavi so za vračanje terciarno

izobraženih slovenskih izseljenk, izseljencev izpostavili nujnost po poenostavitvi administrativnih postopkov vračanja, jasnejše strategije vračanja, analizo vzrokov in motivov izseljevanja visoko izobraženih iz Slovenije, povezovanje znanosti in gospodarstva, karijerne možnosti, višjo oziroma konkurenčnejšo plačo, boljše pogoje dela, stabilni sistem financiranja, vključitev izseljenih raziskovalk, raziskovalcev v projekt kot prednost in bolj transparenten način zaposlovanja. Da bi Slovenija postala privlačnejša destinacija za mlade raziskovalce, terciarno izobražene ljudi iz tujine, predlagajo prednostno obravnavo v postopkih pridobivanja dovoljenj za delo in bivanje, vzpostavljanje inkluzivnega okolja, predvsem z nudenjem spodbudnega delovnega okolja in angleščino kot jezikom sporazumevanja, podporo mednarodne pisarne pri urejanju dokumentacije in promocijo Slovenije s poudarkom na pozitivnih vidikih življenja v tej državi. Kot perečo so izpostavili stanovanjsko problematiko, s katero se ukvarjajo vsi – tako državljani Slovenije, kot povratniki in tujci, zato predlagajo urejanje te problematike in lažjo dostopnost do (kvalitetnih in cenovno dostopnih) nepremičnin.

➤ Predlogi za vračanje terciarno izobraženih slovenskih izseljenk, izseljencev

- Poenostavitev administrativnih postopkov vračanja (odprava birokratskih ovir)

Olajšati priselitev, olajšati postopke, to je po moje največji faktor. V obeh primerih gre za karijerne priložnosti, stvar pozicije, ali se pozicije odpirajo, drugo pa je poenostavitev postopkov. Mislim, da je za tujca to največji faktor, poleg jezika. Jezik je zelo velika omejitev, v Sloveniji je to res omejitev. (Intervju 9)

- Jasne strategije vračanja in analiza vzrokov in motivov izseljevanja iz Slovenije

Nisem mnenja, da samo zato, ker je nekdo terciarno izobražen, bi absolutno morala država mu pomagati, da se vrne v Slovenijo, to se mi ne zdi nujno. Bi pa morale biti nekako bolj jasno, ciljno usmerjene politike v povratek, ampak se mi zdi, da bolj kot povratek, je pomembno, zakaj ljudje sploh grejo, zakaj izobraženi odhajajo iz Slovenije. Se mi zdi, da je dosti bolj pomembno kot kaj drugega. Predlagal bi, da se naredi jasen pregled, kdo, kam, zakaj, itn., da se ugotovi, zakaj določeni tipi ljudi odhajajo, kam, kako se jih da privabiti, a se jih sploh rabi privabiti nazaj. (Intervju 4)

- Povezovanje znanosti in gospodarstva

Vzpodbujanje transferja med gospodarstvom in znanostjo. Jaz mislim, da bi to morali zelo začeti vzpodbujati, tudi znotraj humanistike. (Intervju 1)

- **Karierne možnosti**

Imeti moraš možnost za stabilno kariero, kar pomeni tudi dostop do prostorov, do opreme, do ekipe, v kateri delaš. (Intervju 3)

Ustvarjanje priložnosti, poleg odprtosti, da imaš občutek, da imaš možnost, da je dobra priložnost, da se vrneš nazaj. Se mi zdi, da je sedaj to preveč prepuščeno posamezniku, da se ljudje največkrat vračajo zaradi osebnih razlogov, ne pa, ker bi bila to priložnost za kariero. (Intervju 5)

- **Primerna plača in boljši pogoji dela**

Kar se tiče plač, se mi zdi, da niso primaren problem vračanja nikogar, ki se vrača v Slovenijo, morajo biti pa dostojne za mesto, na katero se oseba vrača. Mislim, da prav gotovo ni glavna ovira plača, so pa pogoji. Če ti prideš nazaj, da so pogoji takšni, da lahko kaj narediš. Recimo, akademski sistem, da se omogoča več akademske svobode na tem nivoju po doktoratu, da se ljudje lahko osamosvojijo, da imajo neko mesto, kjer lahko raziskujejo, svojo pisarno, podporno službo in mogoče celo začetni kapital, start-up, ki ga poznajo vse univerze v tujini, s katerim lahko zaposliš ljudi in začneš raziskovati in kasneje sam začneš pridobivati raziskovalne projekte. (Intervju 7)

- **Stabilni sistem financiranja**

Tudi sistem financiranja, stabilni sistem financiranja, ki je predvidljiv, da se vnaprej ve, kdaj bodo razpisi, da so neki stabilni pogoji za prijavo, da se to ne spreminja z vsakim razpisom, kar je bil primer v Sloveniji v zadnjih letih. Torej, da se vnaprej ve, kakšni so pogoji, da se vnaprej ve, kdaj bodo datumi, kdaj se moraš prijaviti na razpise in se to ne spreminja vsako leto in potem zelo na hitro se datumi pojavijo in ne dopuščajo časa za dobre priprave teh projektov. To je tudi ena izmed stvari, ki bo omogočila ljudem, ne samo da bodo prišli, temveč tudi da bodo potem dobro in z veseljem delali. (Intervju 7)

Moj predlog je, da se tem raziskovalcem ponudi vsaj pet- ali sedemletno, najboljše pa stalno zaposlitev. Da se omogoči neko stabilno financiranje. Večina mojih prijateljev je odšlo v tujino predvsem zato, ker tukaj niso imeli možnosti zaposlitve. (Intervju 8)

- Vključitev izseljenih raziskovalk, raziskovalcev v projekt kot prednost

Na primer kakšno nagrajevanje v smislu, da ko se dela razpise za projekte in podobno, če imaš ti vzpostavljeno sodelovanje z nekom ali da si uspel pripeljati nekoga nazaj iz tujine, npr. take stvari, če bi se štele, bi se tudi posamezniki veliko bolj angažirali, da bi to imeli in potem lahko v bistvu te stvari malo bolj vzpodbudiš. (Intervju 3)

- Transparentnejši način zaposlovanja

Ni problem, da se ljudje ne želijo vrniti, problem je, da ni mest. Ni odprtih mest, ni odprtih transparentnih razpisov, večina razpisov je danes še vedno dosti vnaprej dogovorjenih in so samo še formalnost. To je zelo velik problem slovenskega sistema. Kot sem rekla, transparentni, odprti razpisi. (Intervju 7)

Intervjuvanec 10 je na kratko nanizal svoje predloge za spremembe, ki obenem povzemajo doslej omenjene predloge:

Ponudite konkurenčne plače tudi v Sloveniji. Mogoče zmanjšate obdavčitev za prvih nekaj let, da s tem privabite ljudi nazaj. No, ali pa drug kvaliteten kader. Olajšanje stanovanjskih problemov in vključitev v vrtce. Zmanjšati birokracijo. (Intervju 10)

- Predlogi za privabljanje terciarno izobraženih ljudi, ki niso slovenski državljani, državljanke

- Prednostna obravnava v postopkih pridobivanja dovoljenj za delo in bivanje

Potrebna bi bila ločitev postopkov za tiste, ki so terciarno izobraženi, od ostalih, ki jih ne moreš tretirati na enak način, ne, če hočeš terciarno izobražene privabljati. (Intervju 3)

- Vzpostavitev inkluzivnega okolja: spodbudno delovno okolje in angleščina kot jezik sporazumevanja na višjih nivojih zaposlitve

Angleščina bi morala postati mnogo bolj uporabljen jezik na vseh višjih nivojih zaposlitve. Vse je v slovenščini, vsi sestanki, vsi dokumenti, redkokatera stvar je tako, da bi bila dvojezična. Ja, kaj pa boš, kako te bodo pa zraven spustili, če si sam in edini, da tako prideš, saj te nazaj zabijejo, kaj pa boš tu perspektivnega naredil, če pravzaprav ne moreš aktivno sodelovati pri nobenih od takih zadev. (Intervju 3)

Kontroverzno vprašanje je odločitev, do katere mere se bomo držali, da je samo slovenščina uradni jezik in konec. Če se ne zmenimo glede tega, je zelo težko privabljati ljudi, ki potem naletijo na vsemogoče ovire tako v profesionalnem življenju kot administrativno. (Intervju 4)

Problem je jezik. Če ne postaviš jezika za pogoj, s tem že veliko pomagaš. Potem, razpisi za delovna mesta, če želiš, da se ljudje iz tujine prijavljajo, mora biti to mednarodno oglaševano in napisano v angleščini. (...) Najprej mora obstajati interes, ker čisto na drugačen način sestaviš razpis, če želiš, da razpis doseže ljudi v tujini. Druga zadeva pa je privlačnost. Moraš imeti inkluzivno okolje, omogočati ljudem, da lahko govorijo in delujejo v angleškem jeziku. Na splošno mora biti okolje pozitivno, to privablja ljudi. (Intervju 5)

- Podpora mednarodne pisarne

Dobra služba in podpora mednarodnih pisarn, da se urejajo dokumenti, da je urejeno tako, da so informacije zbrane skupaj, da se ljudi ne pošilja od ene do druge inštitucije, ker si morajo urejati dokumente. Pomoč pri tem je izjemno pomembna. (Intervju 7)

- Promocija Slovenije

Promocija kvalitet, ki jih Slovenija ponuja. Na eni strani so zaposlitvene možnosti in dobre strani, ki so v Sloveniji, kar se tiče možnosti zdravstvenega zavarovanja, šolstva, kvalitete bivanja, najema stanovanj ipd. (...) Privabljanje tujih državljanov pa je izpostavljanje tega, kar je v Sloveniji dobro, ker je veliko dobrega in včasih pozabimo. Še posebno slovenska, slovanska kultura je taka, da tisto, kar je dobro, se sploh ne omeni, ker je samoumevno in je lahko 90 ali 95 % vsega dobro, mi se osredotočimo na tisto, kar ni dobro. (Intervju 7)

- Dostop do varnih in cenovno dostopnih nepremičnin

To je tudi ena rakrana, ki še ni dovolj urejena in mora Slovenija na tem področju nekaj narediti, da bodo stanovanja dostopna po neki normalni ceni in kvalitetna, za tujca, ki se preseli v Slovenijo in tudi marsikateri slovenski državljani nima svoje nepremičnine. (Intervju 7)

Če povzamemo, za naše sogovornike bi bila – poleg odpravljanja glavnih ovir, predstavljenih v tretjem in četrtem tematskem sklopu, ki zavirajo vračanje in priseljevanje, ključna predvsem poenostavitev birokratskih postopkov pri vračanju oz. priseljevanju v Slovenijo, s prednostno obravnavo vlog terciarno izobraženih, kar so izpostavili tudi sodelujoči v prejšnji raziskavi, predstavljeni v podpoglavju 1.1. Med predlogi so bile največkrat izpostavljene tudi višje oziroma konkurenčnejše plače, stabilnejše financiranje, predvsem pa boljši pogoji dela, spodbudnejše in inkluzivnejše delovno okolje ter angleščina kot delovni jezik v mednarodnih kolektivih. Sogovorniki so bili mnenja, da raba zgolj slovenskega jezika na področju visokošolskega izobraževanja in v akademski sferi predstavlja enega največjih zaviralnih dejavnikov pri priseljevanju študentov, mladih raziskovalcev, terciarno izobraženih kadrov. Poleg vsega že navedenega so intervjuvanci in intervjuvanke menili, da bi se morala urediti stanovanjska problematika in predvsem mladim omogočiti dostop do kvalitetnih in cenovno dostopnih nepremičnin. Z realizacijo teh predlogov bi Slovenija, po mnenju sogovornikov, sogovornic, postala privlačnejša za vračanje izseljenih terciarno izobraženih Slovenk, Slovencev, kot tudi za priseljevanje tujih mladih raziskovalcev, talentov in strokovnjakov.

3. TUJI RAZISKOVALCI V SLOVENIJI

V istem obdobju kot s slovenskimi raziskovalkami, raziskovalci v tujini so opravili tudi 10 intervjujev s tujimi raziskovalkami, raziskovalci v Sloveniji. Med njimi je bilo 7 žensk, 3 moški, starih med 36 in 52 let. Njihove izvorne države so bile Španija, ZDA, Libanon, Francija, Finska, Romunija, Iran, Argentina in Poljska. Dve sogovornici sta bili potomki slovenskih izseljencev, vendar smo jih zaradi soočanja s povsem enakimi izzivi integracije oziroma vključevanja kot tuji umestili v skupino tujih raziskovalcev pri nas. Najkrajša dolžina bivanja med intervjuvanci je bila 2 leti, najdaljša 20 let, vsi pa še vedno živijo v Sloveniji. Na podlagi analiziranih intervjujev smo oblikovali 6 kategorij, ki predstavljajo tematske sklope, znotraj katerih bodo predstavljene ključne ugotovitve raziskave: 1. izobrazba, 2. dejavniki za selitev, 3. delo, 4. ovire pri priselitvi, 5. sodelovanje z matično državo, 6. predlogi za državo.

1. IZOBRAZBA

Devet od desetih (N=10) intervjuvancev ima doseženo najvišjo stopnjo izobrazbe, tj. doktorat znanosti, ena sogovornica je bila v času izvedbe intervjujev še doktorandka. Vsi sogovorniki so doktorski naziv pridobili v tujini, z izjemo ene sogovornice, ki je študij zaključila v Sloveniji. Tudi doktorandka študij opravlja v Sloveniji, na Inštitutu Jožef Stefan v okviru programa Marie Skłodowska-Curie (MSCA). V nadaljevanju bomo prikazali, da je večina intervjuvancev že tekom študija pridobivala mednarodne izkušnje, se izobraževala na različnih fakultetah in v različnih državah, se udeleževala Erasmus izmenjav, praktičnih usposabljanj in podoktorskega raziskovanja izven matične države.

➤ Izobraževanje na različnih fakultetah, v različnih državah

Študiral sem predvsem v Franciji. Tam sem končal univerzitetni študij, moja najvišja izobrazba je bila magisterij iz hidrogeologije, preden se mi je ponudila priložnost, da se preselim v Avstrijo. Tam sem končal doktorat iz hidrogeologije in napisal disertacijo z naslovom "Modeliranje podzemne vode na kraških območjih z uporabo enokontinualnih modelov". (Intervju 4)

Zaključila sem študijski program okoljske tehnologije na Univerzi za uporabne znanosti v Lahtiju, na Finskem, nato sem zaključila dodiplomski študijski program Izobraževalna biologija in geografija na Fakulteti za naravoslovje in matematiko in Filozofski fakulteti v Mariboru. Magistrski in doktorski študij sem opravila na Mednarodni podiplomski šoli Jožefa Štefana v Ljubljani. (Intervju 5)

Magister sem pisala in poln študij sem naredila na Poljskem in doktorat sem zaključila v Firencah na Evropski Univerzi, zdaj, lani sem imela zagovor. (Intervju 10)

➤ *Predhodne izobraževalne izkušnje v tujini*

Ne le da so se sogovorniki izobraževali na različnih fakultetah, v različnih državah, skoraj vsi so bili tekom študija tudi na Erasmus izmenjavah, gostovanjih, praktičnih usposabljanjih, podoktorskih raziskovalnih gostovanjih. V nadaljevanju bomo navedle le nekaj primerov.

Med dodiplomskim študijem sem v okviru programa Erasmus preživela en semester v Montpellieru v Franciji. Med doktorskim študijem sem dvakrat odšla v tujino za tri mesece, prvič v Novo Mehiko v ZDA, drugič v Slovenijo. (Intervju 1)

Tekom dodiplomskega študija sem bil na šestmesečni izmenjavi v Nemčiji, kjer sem delal predvsem na področju inženiringa v podjetju. Med magistrskim študijem sem imel tudi šestmesečno izmenjavo v Avstriji. (Intervju 4)

Ko sem še živel na Finskem, sem se za tri mesece odpravila na praktično usposabljanje, kot nujni del študijskega programa, v Grčijo. Med bivanjem v Sloveniji sem se v času magistrskega študija v okviru norveške štipendije udeležila trimesečne izmenjave na Norveškem in enomesečne v Španiji. Prav tako sem na Norveškem preživela dva meseca v času doktorskega študija (Intervju 5)

Kot študentka magistrskega študija sem se vključila v več programov Erasmus, med drugim sem imela priložnost nekaj mesecev preživeti na izmenjavi na Univerzi v Liegu v Belgiji. (Intervju 6)

➤ Podoktorsko usposabljanje v tujini

Trije sogovorniki so poleg izobraževanj in izmenjav v tujini izven svoje matične države opravljali tudi podoktorsko usposabljanje, eden od njih v Sloveniji. Za slednjega je bilo pridobljeno mesto podoktorskega raziskovalca glavni razlog za selitev v Slovenijo.

V Lozani (fr. Lausanne), v Švici, sem opravila enoletni postdoktorski program. (Intervju 6)

Bil sem na dveh enoletnih Erasmus izmenjavah na Škotskem, v 3. letniku dodiplomskega študija in 1. letniku magistrskega študija. Med doktorskim študijem sem leta 2006 šest mesecev bival v Avstriji, v letih 2007–2008 pa sem bil na postdoktorskem študiju v Belgiji. (Intervju 7)

Zame je bil najpomembnejši razlog za selitev iskanje službe. Po doktoratu sem iskal zaposlitev. Ena od možnosti je bil podoktorski študij v Sloveniji, zato sem se prijavil, opravil nekaj razgovorov in dobil službo. (Intervju 9)

V prvem tematskem sklopu smo prikazale, da so za naše sogovornike, sogovornice značilne večkratne migracije. Mednarodne izkušnje so si pridobivali tekom celotnega študija, trije sogovorniki tudi na ravni podoktorskega izobraževanja. Za enega sogovornika je bil to celo glavni razlog za selitev v Slovenijo. Kateri so bili glavni razlogi za selitev v Slovenijo pri drugih intervjuvancih, intervjuvankah, bomo predstavili v nadaljevanju.

2. DEJAVNIKI ZA SELITEV

V prejšnjem tematskem sklopu smo prikazale, da so se naši sogovorniki v času formalnega izobraževanja selili večkrat, v želji po pridobivanju različnih znanj in mednarodnih izkušenj. Kot glavni razlog za priselitev v Slovenijo je velika večina sogovornikov, sogovornic navedla ljubezen. Posamezni intervjuvanci, intervjuvanke države priselitve niso niti poznali: »I had to write «Slovenia» on Google,« sta priznali sogovornici v intervjuju 3 in 5. V središču odločitve naših sogovornikov, sogovornic je bila želja, da s partnerjem, partnerico zgradita skupno življenje, poleg tega so na odločitev vplivali tudi nekateri drugi dejavniki, kot so mladostna spontanost, izobraževalne in karijerne priložnosti. Selitev so po večini videli kot vznemirljivo pustolovščino,

polno novih izkušenj in priložnosti za rast. Nekateri so izpostavili tudi karijerne priložnosti in boljše ravnovesje med poklicnim in zasebnim življenjem v partnerjevi, partnerkini državi.

Ena sogovornica se je v Slovenijo priselila izključno zaradi izobraževanja – doktorskega študija v okviru programa MSCA, en sogovornik zaradi podoktorskega raziskovalnega projekta.

➤ **Selitev zaradi ljubezni**

Leta 2012 sem se preselila v Slovenijo iz osebnih razlogov, da bi bila s partnerjem, ki sem ga spoznala med krajšim bivanjem v Ljubljani leta 2008. Drugih razlogov ni bilo, preprosto sem poskusila, potem pa se je izšlo in sem ostala. Od takrat se nisem več preselila. (Intervju 1)

Z bratom sva prva generacija, rojena v ZDA, vendar sva se oba v Sloveniji poročila in se preselila. Razlog za selitev je bila ljubezen, to je bila najpomembnejša odločitev. Oba sva se selila sama oz. posamezno. V ZDA smo se večkrat selili, vendar je bilo znotraj mesta, Chicago in Tampa. Poleg ljubezen je na odločitev vplivala tudi varnost države, socialni vidik. (Intervju 2)

V Slovenijo sem se preselila leta 2009, takoj po diplomi. Zase pravim, da sem ljubezenska migrantka (love migrant). V Slovenijo sem se priselila zaradi – takrat – bodočega moža, Slovenca, ki sem ga spoznala na prvi izmenjavi v Grčiji. Bila sem zelo svobodomiselná. Preprosto sem spakirala nahrbtnik in prišla. Bilo je tako. Končala sem študij. Za službo se nisem nameravala potegovati, saj sem imela nekoga v Sloveniji. (Intervju 5)

Odločila sem se, da se preselim zaradi partnerja. Ne bi rekla, da je šlo za selitev zaradi izobraževanja, ampak zgolj zato, ker sem na eni od konferenc spoznala svojega moža, ki je bil biolog. Pravzaprav niti nisem razmišljala o tem kot selitvi, bil je le način, da si ustvarim družino. (Intervju 6)

Leta 2018 sem se preselil, da bi se pridružil svojemu takratnemu slovenskemu dekletu. Bil sem brez otrok in sem se v Franciji že preselil v drugo regijo, tako da sem bil že oddaljen od svoje primarne družine, staršev in brata, zato je bilo to enostavno. (...) Želel sem živeti s svojo takratno partnerko, poleg tega pa sem želel ohraniti enake delovne pogoje – polna profesura na mojem

področju in pogodba za nedoločen čas, podobna plača, kakovost življenja. Na srečo je univerza to omogočila. (Intervju 7)

➤ *Selitev zaradi študija in ljubezni*

Za selitev sem se odločil, ker je bila moja nekdanja partnerka iz Slovenije, in zaradi tematike, s katero sem se ukvarjal. Študiral sem hidrogeologijo, deloma v Franciji in nato v Avstriji. Slovenija je ena redkih držav, ki zaradi geografske lege ponuja tudi študij na kraških terenih, zato je za to primerna. (Intervju 4)

➤ *Selitev zaradi študija*

Nekega dne sem se znašla v položaju, ko sem iskala možnosti za doktorski študij. Videla sem kup štipendij in se prijavila na Norveško in drugam. Toda ta štipendija je bila štipendija Marie Curie in želela sem se prijaviti. Bolj je šlo za to, da sem se želela nekam preseliti in preveriti, ali bo šlo. Dobra novica pri štipendijah Marie Curie je, da nisem vezana na Slovenijo ali na Rim, projekt, za katerega sem bila izbrana, je bil na inštitutu Jožef Štefan. Vem pa, da imam možnosti delati tudi zunaj Slovenije, tako da mi je tudi to všeč. (Intervju 3)

➤ *Selitev zaradi zaposlitve*

Zame je bil najpomembnejši razlog iskanje zaposlitve. Po doktoratu sem iskal službo. Ena od možnosti je bil podoktorski študij v Sloveniji, zato sem se prijavil, opravil nekaj razgovorov in dobil službo. Naziv, ki ga imam tukaj, je asistent z doktoratom, hkrati pa opravljam raziskovalno delo in poučujem. (Intervju 9)

➤ *Selitev iz družinskih razlogov*

Družina, družinski razlogi. Ker sem takrat zanosila. V življenju se včasih stvari blokirajo, zame se je materinstvo blokiralo v Argentini, ker sem tam delala od 8.00 do 23.00 zvečer, poučevala na fakultetah, se vozila po mestu, sem zelo trdo delala. Istočasno sem imela tri službe. Nato sem prišla sem na izmenjavo in zagotovo se je stres polegel in moja dolgoletna želja se je tukaj uresničila in zaradi tega smo tukaj. Argentina je država, kjer potrebuješ tri službe, da lahko preživiš in tudi ni varna, niti za ženske niti za otroke niti za moške. So take razmere, v katerih sama nisem več hotela živeti in Slovenija mi je pri tem dala priložnost, da živim na varnem in mi je tudi zelo všeč, narava,

recimo. Tukaj imam 300 metrov do gozda, v Argentini pa sem morala do morja prevoziti 500 km, tukaj imam le dve uri. (Intervju 8)

Če povzamemo, večina sogovornikov, sogovornic v naši raziskavi se je v Slovenijo priselilo ne zaradi višjega življenjskega standarda, kariernih in zaposlitvenih priložnosti ali boljše raziskovalne infrastrukture, pač pa iz osebnih razlogov, zaradi ljubezni, varnosti, lepe narave. Pri dveh sogovornicah je, poleg navedenih dejavnikov, na priselitev zagotovo vplivalo tudi dejstvo, da sta potomki slovenskih izseljencev, čeprav tega v svojih pripovedovanjih nista izpostavili. Ena sogovornica se je v Slovenijo priselila izključno zaradi študija, en sogovornik zaradi zaposlitve oziroma mesta podoktorskega raziskovalca, ki ga je pridobil na Univerzi na Primorskem.

3. DELO

V raziskavi nas je zanimalo, ali so priseljeni doktorji, doktorice znanosti v Sloveniji našli delo, skladno z njihovo izobrazbo, in s kakšnimi izzivi so se soočali pri iskanju zaposlitve. Njihove izkušnje so se razlikovale glede na glavni dejavnik selitve. Tisti sogovornice, sogovorniki, ki so se selili zaradi osebnih razlogov oziroma zaradi združevanja s partnerjem in so zaposlitev pričeli iskati po tem, ko so že bili v Sloveniji, so pripovedovali o tem, da je bila pot do zaposlitve, primerne izobrazbi in njihovem raziskovalnem zanimanju, precej dolga, naporna in frustrirajoča. Razlogi za neuspešno iskanje so bili različni: od neznanja jezika, problematike financiranja raziskav, do netransparentnosti zaposlovanja oziroma premajhnega in zaprtega akademsko-raziskovalnega prostora v Sloveniji. Tisti intervjuvanci, predvsem moški, ki so iskali zaposlitev še pred selitvijo v Slovenijo, pa so uspeli dobiti zaposlitev, ki je popolnoma skladna z njihovo izobrazbo in raziskovalnim zanimanjem.

➤ Neuspešno iskanje zaposlitve zaradi neznanja jezika

Prijavljala sem se na več razpisov, vendar me zaradi neznanja jezika več kot šest let niso nikjer sprejeli. Iskala sem zaposlitev v akademski sferi, v visokošolskih ustanovah. Na srečo sem imela delo pri projektih v Romuniji in prejšnjo službo v zasebnem sektorju, sicer pa v Sloveniji veliko let nisem mogel najti zaposlitve. (Intervju 6)

➤ Problematika financiranja raziskav

Okolijski študij je v Sloveniji začel postajati priljubljen, zato so me vsi inštituti, na katere sem prišla, želeli zaposliti, vendar niso imeli denarja, da bi me plačali. Želeli so, da bi delala zastonj ali da bi našla kakšen projekt EU. Potem sem si pač rekla, da grem raje pomivat posodo. Hodila sem od ene restavracije do druge, vse so me zavrnilo, ker so sprejemale samo študente. Tako nisem mogla dobiti dela na svojem področju, nisem mogla dobiti dela v restavracijah. Če bi bilo mogoče, bi šla celo čistiti sobe, vendar mi tega niso dovolili. (Intervju 5)

➤ Premajhen in zaprt akademsko-raziskovalni prostor

Imam srečo, da sem potem dobila službo kot učiteljica podaljšanega bivanja. Pri njih sem delala skoraj leto in pol in sem se dobro počutila, delala sem v dobrem kolektivu, moram priznati. Sem pa vmes delala tudi kot receptorka v pilates studiu, prodajalka, kar je bilo nujno, da smo se med mojim doktoratom lahko preživljali. Zdaj pa delam na Fakulteti za organizacijske študije tukaj v Novem mestu. Ni moje področje, se moram učiti od začetka, sem pa vesela, da lahko delam v dobrem in zdravem kolektivu. Sedaj raziskujem management, kar je za antropologa velik izziv. Ampak dobro, sem bolj pustolovska oseba in prilagodljiva. Če jaz ne bi bila prilagodljiva, je to drugače kar frustrirajoče. Bi si želela najti kaj na svojem področju, ja. (Intervju 8)

➤ Zaposlitev, skladna z izobrazbo

Približno po petih letih dela na inštitutu sem dobila pogodbo za nedoločen čas. Moje delo je skladno z mojo izobrazbo. V primerjavi z nekaterimi kolegi v Španiji sem imela priložnost, da sem imela tukaj relativno zgodaj v svoji karieri stabilno delo na področju raziskav. Čeprav mislim, da je bilo to deloma stvar sreče, biti v pravem trenutku na pravem mestu, in ne toliko slovenskega "sistema". (Intervju 1)

Naloge, ki jih moram vsak dan opravljati v službi, so popolnoma v skladu s tem, kar sem študiral. Seveda se včasih pojavi tema hidrogeologije, ki ni povsem enaka na primer krasoslovju, vendar sem zaposlen na Inštitutu za raziskovanje krasa in teme so še vedno povezane s krasom. (Intervju 4)

Da, delam na svojem področju. Osebno sem zelo vesel, da sem našel to delo, saj mi omogoča, da delam nekaj, kar me zelo veseli. Ko gre za vprašanje, če bi enako delo dobil v Kanadi, ali bi raje ostal ali odšel, bi se zagotovo odločil za delo v tujini, da pridobim več izkušenj in spoznam bolj raznolika in drugačna akademska okolja. Zato sem se odločil, da se preselim in si pridobim več izkušenj. (Intervju 9)

Izkušnje naših sogovornikov, sogovornic pri iskanju zaposlitve, skladne z njihovo izobrazbo, so bile različne. Predvsem ženske, ki so se priselile zaradi partnerja in so zaposlitev pričele iskati po priselitvi, so pripovedovale o tem, da je preteklo precej časa, preden so dobile primerno zaposlitev ali pogodbo za nedoločen čas. Pred tem so bile pripravljene opravljati dela, za katera je bila zahtevana nižja stopnja izobrazbe – delale so kot prodajalke, receptorke, pripravljene so bile delati kot pomivalke posode v restavracijah ali kot čistilke. Predvsem moški sogovorniki, prejemniki štipendij ali drugih oblik financiranja so pripovedovali o tem, da je delo, ki ga opravljajo v Sloveniji, povsem skladno tako z njihovo izobrazbo, kot z njihovim raziskovalnim interesom.

4. OVIRE PRI PRISELITVI

V prejšnjem tematskem sklopu smo izpostavili izzive, ki so jih imeli sogovorniki z iskanjem zaposlitve, primerne njihovi izobrazbi, v nadaljevanju pa bomo predstavili še nekatere druge ovire, s katerimi so se soočali pri priselitvi. Udeleženci, udeleženke raziskave so najpogosteje izpostavljali ovire, povezane z administrativnimi postopki, negativne izkušnje z urejanjem upravnih postopkov na upravni enoti, s priznavanjem izobrazbe in (akademskih) nazivov ter ovire, povezane s sistemom SICRIS in COBISS. Potomki slovenskih izseljencev sta poudarili, da sta bili izjemno negativno presenečeni nad tem, da nista bili deležni nobene informacijske ali kakršne koli druge oblike podpore s strani države pri vračanju in sta bili obravnavani kot tujki.

Poleg birokratskih ovir so sogovorniki in sogovornice kot največjo oviro pri priselitvi omenjali slovenski jezik. Pripovedovali so, da je Slovenija za negovorke, negovorke slovenščine izrazito izključujoča in neprijazna država. Problematično se jim zdi, da je brezplačni program učenja slovenskega jezika na voljo le državljanom tretjih držav, medtem ko je za potomce slovenskih izseljencev in državljanke EU plačljiv in drag. Nekateri so bili negativno presenečeni tudi nad tem,

da je znanje slovenskega jezika eden glavnih dejavnikov pri zaposlitvi celo na področju znanosti, ki je internacionalna. Poleg navedenega so izpostavili še stanovanjsko problematiko, slabo prometno in železniško infrastrukturo, ki dodatna zavirata priseljevanje oziroma vračanje.

➤ Birokratske ovire

- Upravna enota

»Upravna enota sucks« (Intervju 3), »Upravna enota is a nightmare« (Intervju 1) sta le dva od odzivov na vprašanje, s katerimi izzivi so se sogovorniki, sogovornice soočale pri priselitvi v Slovenijo. Izpostavljali so predvsem dolgotrajnost, zapletenost, nejasnost administrativnih postopkov, pa tudi nesramnost in neprijaznost zaposlenih.

Upravna enota je nočna mora, saj vam zelo hitro sporočijo, da manjka dokument, ki ga morate hitro urediti. Poleg tega so precej nespoštljivi. Na primer, rekli so mi: »Bodite hvaležni, da ste iz EU. Če bi bili Bosanci, bi bilo še slabše.« (Intervju 1)

Upravna enota je bedna. Zaradi njih se počutiš, kot da si ničvreden človek in da jim nekaj dolguješ. Čeprav državi prinašam finančna sredstva, čas in denar, se mi zdi, da s teboj ravnajo, kot da moraš biti hvaležen, da si tukaj. Na dovoljenje sem čakala osem mesecev. Vsakič, ko sem jih poklicala, so bili hudo nesramni, enkrat pa sem jih poklicala in so mi rekli, da so mi pozabili povedati, naj pošljem več dokumentov. Kot da bi to morala vedeti. To je bilo najbolj depresivnih 8 mesecev v mojem življenju. Zdi se mi, da je večina izzivov povezana prav s tem, da veliko ljudi na Upravni enoti sovraži tujce in si nas ne želi v bližini, zaradi česar si ne želim ostati v Sloveniji. (Intervju 3)

Pri fizični selitvi nisem potrebovala nobene pomoči ali podpore, je bilo pa zato zahtevno urejanje dovoljenja za prebivanje na upravni enoti. Prav tako odprtje bančnega računa in davčne številke. Na koncu sem se znašla v zadregi, saj mi je bilo rečeno, da je za pridobitev enega treba najprej urediti drugo. In kar je bilo še pomembneje, ureditev zdravstvenega zavarovanja, saj nisem več veljala za del finskega zdravstvenega varstva. Zato sva se s partnerjem seveda poročila. Tako sem lahko dobila zdravstveno zavarovanje. Vedno sem se želela poročiti, zato ni bilo vprašanje, ali se

on želi poročiti. Toda zdaj je bilo jasno, da se moram poročiti, da bi dobila zdravstveno zavarovanje in stalno prebivališče. (Intervju 5)

- Priznavanje izobrazbe

Izjemno dolgo sem čakala nostrifikacijo, kar je povzročilo, da nisem uspela dobiti delovnega mesta. (Intervju 2)

- Ovire, povezane s sistemom SICRIS in COBISS

Svetoval bi poenostavitev administrativnih postopkov v zvezi s priznavanjem izobrazbe in nazivov. Potem ko sem bil že redni profesor v Franciji, preverjanje, ali imam dovolj točk v sistemu SICRIS, ni bilo nujno pozitivno. Na srečo se je na koncu vse izšlo, vendar ni bilo lahko, ker moja strategija v Franciji ni bila usmerjena v zbiranje točk SICRIS. (Intervju 7)

Razmišljam tudi, da bi prijavila podoktorski projekt pri vas, v Sloveniji, sem poskušala že letos, ampak mi ni uspelo, v zadnjem trenutku sem opazila, da mi nekaj manjka, ker za oddati prijavo moraš biti vpisan v COBISS-u, v tem sistemu imeti vnesene svoje publikacije in jaz nisem vedela. Tega se ni dalo na žalost narediti zadnji dan, ker to traja, da se vnese, ampak ja, zdaj vem in bom poskusila še enkrat, začetek naslednjega leta. (Intervju 10)

- Nobene (informacijske) podpore in/ali olajšav za slovenske izseljence, potomce slovenskih izseljencev

Zelo sem bila razočarana, ko sem se selila l. 1994 (leto pred poroko) in kontaktirala takratni Urad oz. ministrstvo za Slovence po svetu. Pri nostrifikaciji in iskanju delovnega mesta nisem bila deležna nobene pomoči. Mislila sem si, sama sem si financirala šolnino, diplomirala, pridem v Slovenijo, lahko prispevam, vendar sem dobila oviro na vsakem koraku. Ko so prihajali delegati v Chicago na obisk ob samostojnosti Slovenije, so obljubljali podporo, vendar sama tega nisem izkusila. Nazaj v ZDA smo se selili 1999, sem doktorirala in ko smo se preselili v Slovenijo l. 2004, sem tudi kontaktirala za pomoč pri iskanju, vendar tudi takrat brez uspeha. Bila sem del slovenske-ameriške skupnosti v Chicago, delala prostovoljno na slovensko-ameriškem radiu, bila del folklorne skupine, ob vikendih bila na slovensko-ameriški šoli, bila na sprejemu delegacije iz Slovenije, vendar vse obljubljeno ni bilo realizirano. Morala sem se nase zanašati in spraševati

okoli, da sem dobila dotične informacije, saj takrat tudi na internetu ni bilo dovolj informacij o selitvi v Slovenijo, o nostrifikaciji oz. priznavanju izobrazbe, o delovnih mestih, učenju akademskega, poslovnega slovenskega jezika itn. (Intervju 2)

Jaz nimam istih pogojev kot oseba, ki je rojena v Sloveniji. Meni bi zelo pomagalo, ker nočem živeti od države, ampak da imam jaz kot Slovenka po svetu tudi kakšno priložnost pri razpisih za stanovanje, npr. nisi Slovenec, ki se vrne, si migrant in mi ta pojem sploh ni všeč, ker to ni nobena vrnitev. (Intervju 8)

➤ **Jezik in jezikovni tečaji**

Mislim, da je Slovenija lepa, vendar je težava v tem, da se tako zelo zanaša na slovenščino, da je tako težko najti karkoli, ne da bi za to potrebovali znanja slovenščine. Moja pogodba je v slovenščini, vse je v slovenščini, kar me spravlja ob pamet. Mislim, da tujcev ne moreš pritegniti tako, da jih prisiliš, da govorijo slovensko. Nekaj časa sem se poskušala učiti, vendar je bilo zelo težko. Mislim, da Slovenija ni tako odprta, kot bi lahko bila, da bi prišli drugi. (Intervju 3)

Veliko tujcev se pritožuje, kako težko se je naučiti jezika. Kot sem zasledila, so državam tretjega sveta ali državam zunaj EU na voljo brezplačni jezikovni tečaji, medtem ko smo Evropejci prepuščeni sami sebi. To pomeni, da se moramo samoiniciativno organizirati in pridobiti to znanje. (Intervju 5)

Če se želite prijaviti na projekt v Avstriji, lahko to storite tudi v angleščini. To pomeni, da podpirajo akademike, ki želijo enako delo kot Avstrijci opravljati v angleščini. Kar pomeni, da se počutite enakopravno z lokalnim Avstrijcem, ki se prav tako želi prijaviti projekt. Tukaj, čeprav sem na ravni, ko sem sproščen, ko govorim slovensko, nisem 100-odstotno vešč, da bi se sam prijavljal na projekte. (Intervju 4)

Prišla sem iz države, ki ni bila članica EU, a ker je istega leta postala država EU, sem izgubila dostop do vseh brezplačnih jezikovnih tečajev, ki so bili na voljo za nedržavljanke EU. Nisem imela službe, da bi se preživljala, mož je moral opravljati delo za oba. Kar je pomenilo, da sem morala veliko časa porabiti za to, da sem se naučila komunicirati v slovenščini, namesto da bi opravljala

svoje delo. Poleg tega je to pomenil tudi velik strošek, saj zasebni tečajji slovenščine niso poceni, tudi če so zelo kratki. Ker nisem imela osnov slovanskih jezikov, mi je bilo izredno težko. Zanimivo se mi zdi, da je znanje slovenščine glavni dejavnik pri iskanju zaposlitve, zlasti na področju raziskovanja, ki je običajno zelo mednarodno. (Intervju 6)

Jezik, poznam ljudi v Argentini, znance, ki bi prišli v Slovenijo, vendar ne govorijo slovensko. Tudi če prideš in se vrneš, bom povedala primer mojega prijatelja. On bi moral plačati 600 €, da opravi tečaj slovenščine, ker ni tujec. Ni tujec za slovensko birokracijo, torej, on mora plačati za tečaj slovenščine. (Intervju 8)

➤ Stanovanjska problematika

Poiskati sem si morala lastno stanovanje. Morala sem obiskati spletno stran. Ne razumem niti besede slovensko in klicala sem ljudi, ki me niso razumeli. Nimam pojma, zakaj je bilo veliko mojih izkušenj slabih, vendar je bil vsak, ki sem ga prosila za pomoč, neverjetno nesramen, ko je slišal, da govorim angleško. (Intervju 3)

Stanovanje je bil velik izziv za naše plače. Takrat sem dobivala argentinsko štipendijo. Peso je devalvirala. Začela sem z 900 € štipendije, na koncu pa z 250 € v petih letih. Torej, stanovanje, ko imaš enega otroka, garsonjera ne pride v poštev, potrebuješ vsaj dvosobno. Plačaš kar precej, od 600 € naprej in že to je bilo težko, najti ustrezno stanovanje. Še posebno je bil to izziv za nas med covidom in moram reči, da letos tudi. Lastnik se je odločil, da se želi preseliti v svoje stanovanje na Logu pri Brezovici in mi smo se morali izseliti v enem mesecu. Čeprav zakonodaja pravi eno, je praksa drugačna. Stanovanjsko vprašanje, če je zakomplicirano že za Slovence, je za slovensko osebo, ki pride iz tujine, zakomplicirano še trikrat bolj. (Intervju 8)

➤ Slaba prometna in železniška infrastruktura

Imela sem veliko težav s prevozi in avtobusi, saj na nobeni spletni strani ni na voljo ničesar, če ne znaš slovensko, tako da sploh nisem vedela, da lahko pridem na delo z avtobusom. Na začetku sem nekajkrat morala plačati za taksi. (Intervju 3)

Povezave v Sloveniji so zelo slabe. Promet. Nujno potrebuješ avto. Ko smo živeli na Logu pri Brezovici, smo nujno potrebovali dva avtomobila. Javni promet bi tudi lahko izboljšali, tudi trajnostno. Če hočem iti iz Novega mesta v Ljubljano, imam take ure in se včasih ne morem prilagoditi, zato moram z avtom. (Intervju 8)

Ne živijo vsi v Ljubljani. Mi živimo na vasi in edini avtobus je šolski avtobus, ki pride zelo zgodaj zjutraj in ja, bivanje tukaj v Sloveniji me je prisililo, da sem naredila izpit. Z vlakom priti v Ljubljano, moram najprej priti v Sežano, iz Sežane dve uri vsaj, včasih celo več, zdaj je treba tudi dvakrat prestopati, najprej v Postojni, potem v Logatcu, vmes se gre še z avtobusom. Mislim, cel izlet za priti v Ljubljano. (Intervju 10)

Zgoraj navedene ovire, s katerimi so se soočali sodelujoči v raziskavi, so, poleg visokih davkov, netransparentnosti pri zaposlovanju, težav pri vstopu v poklicne mreže, to izpostavljali kot osrednje pomanjkljivosti Slovenije, ki odvrčajo izobražence, bodisi slovenske bodisi tuje od vrnitve oziroma priselitve. Kljub izzivom, oviram in pomanjkljivostim Slovenije, so izpostavljali tudi prednosti naše države, kot so odlična kakovost življenja, ki omogoča usklajevanje poklicnega in zasebnega življenja, izjemna narava in pokrajina, kvalitetna in zdrava hrana, varnost, dostopni življenjski stroški in ugodna geografska lega za potovanja po Evropi.

5. SODELOVANJE Z MATIČNO DRŽAVO

V pogovorih s tujimi raziskovalci, raziskovalkami v Sloveniji nas je zanimalo, ali še vedno sodelujejo s svojo matično državo oz. državo, v kateri so predhodno živeli. Skoraj vsi sodelujoči v raziskavi so poudarili, da si prizadevajo za ohranjanje povezav, predvsem zaradi želje po izmenjavi znanj in izkušenj. To poteka na različne načine – preko medinstitucionalnega sodelovanja, z raziskovalnim oz. projektnim delom in pedagoškim delom, pisanja skupnih člankov in s sodelovanjem na konferencah. Potomki slovenskih izseljencev se poleg znanstveno-raziskovalnega sodelovanja trudita ohranjati tudi povezavo s slovenskimi izseljenci v svojih matičnih državah. Tistim, ki si želijo vrnitve ali poslovnega sodelovanja, pomagata z nasveti, priporočili in informacijami.

➤ Medinstitucionalno sodelovanje

- Raziskovalno delo

Še preden sem začela delati na inštitutu, sem strokovno sodelovala na nekaterih projektih, ki sem jih izvajala v Romuniji. Tako se vedno dogaja kakšno raziskovalno sodelovanje. Trenutno dejansko sodelujemo z nekaj romunskimi inštituti, veliko projektov s področja krasoslovja je zaradi geografije Krasa priljubljenih tudi v Romuniji. (Intervju 6)

Še vedno sem del raziskovalne skupine na Univerzi v Buenos Airesu kot raziskovalka in za njih še vedno vsake toliko časa učim na Fakulteti za filozofijo in književnost. (Intervju 8)

Imamo veliko sodelujočih raziskovalnih skupin z ljudmi na Hrvaškem, v Sloveniji, v Kanadi. Zelo sem vesel, da lahko rečem, da še vedno sodelujem tudi s profesorji in ljudmi z Univerze v Regini. Sodelujem s tremi ali štirimi različnimi skupinami, kar je lepo. (Intervju 9)

- Pedagoško delo

Imam dobrega prijatelja, ki poučuje v Madridu in je odličen poznavalec številnih tem z mojega področja, zato sva vzpostavila sodelovanje, v okviru katerega je nekaj tednov poučeval v programu Erasmus plus. Njegove raziskave so bile zelo dobro sprejete, tako s strani ljudi na ZRC, na univerzi kot tudi s strani ljudi na inštitutu. Na ta način nama je omogočil način sodelovanja v prihodnosti. Prav tako sem imel priložnost, da je bil tukaj, v Sloveniji. Ko je bil tukaj, se je zanj zanimal eden od študentov s fakultete in je šel za tri mesece delat z njim. Na ta način smo ohranili izmenjavo znanja in tehnik. (Intervju 1)

Kar zadeva sodelovanje s svojo izvorno državo, ZDA, sodelujem na svoji alma mater kot visokošolski učitelj, gostujoči učitelj in tudi tukaj v Sloveniji. (Intervju 2)

- Bilateralni projekti

S Francijo smo že imeli nekaj sodelovanj in bilateralnih projektov, čeprav so bili financirani z zelo majhnimi sredstvi. Zlasti slovenski inštituti za to nimajo na voljo veliko denarja. Slovenija-Francija nimata nobenega formalnega sodelovanja, obstaja nekaj manjših inštitutov, vendar so ti neverjetno majhni. (Intervju 4)

➤ Povezovanje slovenskih izseljencev s Slovenijo

Kadar je mogoče, pomagam Slovincem, ki želijo iti v ZDA ali tam študirati oz. Američanom s slovenskem poreklom, da pridejo na obisk v Slovenijo, ali če iščejo poslovne priložnosti. (Intervju 2)

Sodelujem tudi kot administratorka skupine Slovencev po svetu, ki je ustanovljena v Argentini, in vsake toliko časa se name obrne kakšen potomec in ga usmerjam, mu pomagam pisati pisma za državljanstvo. (Intervju 8)

Skoraj vsi udeleženci raziskave še vedno tesno sodelujejo s svojo matično državo. Sodelovanje poteka na najrazličnejše načine, najpogosteje med posameznimi profesorji in raziskovalci, ki si izmenjujejo znanja in izkušnje v skupnih raziskavah, projektih, pri pedagoškem delu, preko skupnega pisanja člankov in na konferencah. Mednarodno sodelovanje je izjemnega pomena za razvoj znanja, izmenjavo idej, spodbujanje kulturne raznolikosti in internacionalizacijo znanstveno-raziskovalnih in visokošolskih institucij. Skupni projekti in raziskave prispevajo k novemu znanju na različnih področjih in omogočajo inovacije, ki koristijo obema državam.

6. PREDLOGI ZA DRŽAVO

Sodelujoče v raziskavi smo prosili za konkretne predloge, s katerimi bi država spodbudila vračanje izseljenih slovenskih raziskovalk in raziskovalcev in priseljevanje tujih. Sogovorniki in sogovornice so pri podajanju predlogov navajali tako prednosti države, s promocijo katerih bi lahko Slovenija postala privlačnejša destinacija za visoko izobražene priseljence in povratnike, kot tudi pomanjkljivosti, ki bi jih bilo potrebno odpraviti. Najpogosteje so navajali nujnost po odpravi birokratskih ovir in poenostavitvi administrativnih postopkov, višje plače, naložbe v visokotehnološka podjetja, ki bi ponujala zanimiva in bolje plačana delovna mesta. Da bi Slovenija postala bolj zanimiva in vključujoča država za priseljence, bi po njihovem mnenju morala informacije (za tujce) podajati v več jezikih oziroma vsaj v angleškem jeziku kot najbolj razširjenemu mednarodnem jeziku. Glede na to, da je angleščina prevladujoč jezik v znanosti, saj je znanost mednarodna, predlagajo, da se tujim raziskovalcem omogoči delo v angleškem jeziku, študentom na drugi in tretji stopnji pa ponudi več študijskih programov, ki se izvajajo v angleščini.

Menijo tudi, da bi država morala aktivneje promovirati visoko kakovost življenja v Sloveniji, varnost, udobje in naravne lepote. Predlagali so še davčne olajšave za povratnike, povečanje sredstev za raziskave in razvoj, izboljšanje pogojev za raziskovalno delo, informacijske točke, ki bi nudile pomoč in psihološko podporo pri priselitvi oziroma vračanju, vzpostavitev programov in štipendij za visoko izobražene tujce in Slovence po svetu. Glede na negativne izkušnje na upravnih enotah in diskriminatorno obravnavo nekaterih zaposlenih predlagajo izobraževanja za dvig medkulturnih zmožnosti pri uradnikih, ki delajo s tujci. In nenazadnje menijo, da bi bilo potrebno odpraviti stanovanjsko problematiko in potencialnim priseljencem ponuditi začetno pomoč pri nastanitvi. Stanovanjska problematika in pomanjkanje cenovno dostopnih stanovanj, v kombinaciji z izzivi na trgu dela, kot so nestabilne in prekarne oblike zaposlitev visoko izobraženih, mladim onemogoča načrtovanje življenja.

- Poenostavitev administrativnih postopkov (odprava birokratskih ovir)

Predlagam poenostavitev administrativnih postopkov ali vsaj jasnejšo birokracijo. (Intervju 1)

Menim, da bi bilo dobro poenostaviti upravne postopke, ki bi omogočili hitrejšo pridobitev vizuma ali zaposlitve. Mislim, da ne bi nikomur priporočila, da pride sem, zgolj zato ker sem imela tako slabe izkušnje z administracijo v Sloveniji, saj mi je bilo hudo, ko sem se morala ukvarjati z njo. (Intervju 3)

Poudarila bi z veliko začetnico, transparentnost in manj birokracije. (Intervju 8)

- Raba angleškega jezika

Glede na dobro raven angleščine v družbi in dejstvo, da je slovenščina težaven jezik, bi povečala število dokumentov, ki so na voljo v angleščini. To bi lahko storili na višjih ravneh (ARIS, javni razpisi itd.) in tudi na ravni institucij (na primer interni predpisi, informacije o splošnem delovanju itd.). (Intervju 1)

Za tiste, ki želijo opravljati podiplomski študij v Sloveniji, omogočite več študijskih programov v angleškem jeziku. (Intervju 5)

Sprejmite več tujih študentov in delavcev ter jim pomagajte, da se bolje vključijo, tako da ne boste zahtevali slovenskega jezika kot edinega pogoja, če želijo delati tukaj. (Intervju 6)

➤ **Višje plače**

Veliko ljudi, ki delajo tukaj in so na primer Slovenci, se raje zaposlijo v farmacevtskem podjetju v tujini, kot da bi doktorirali ali nadaljevali delo na tem inštitutu z visokošolsko izobrazbo. Ker pravijo, da se jim to ne splača. Tako da bi vsekakor rekla, da ima Slovenija glede plač težave z ustreznim plačilom. (Intervju 3)

Rekla bi, da je plača zelo neprivlačna. Na Finskem bi prejela trikrat višjo plačo. (Intervju 5)

➤ **Promocija Slovenije**

Kot sem že omenila, so nekatere ključne prednosti Slovenije odlična kakovost življenja. Omogoča usklajevanje poklicnega in zasebnega življenja, izjemna narava in pokrajina, varnost, dostopni življenjski stroški, ugodna lokacija za potovanje po Evropi. Menim, da Slovenija ne izkorišča vseh prednosti pri trženju in promociji teh prednosti na svetovni ravni. Več bi lahko storili za predstavitev Slovenije potencialnim priseljencem in izseljenim Slovencem z digitalnimi medijskimi kampanjami in vsebinami s pričevanji izseljencev. To velja tudi za nas Slovence, ki smo se rodili in odraščali v tujini in se selili v Slovenijo. (Intervju 2)

Da bi k nam privabili tuje raziskovalce, morajo najprej vedeti, da Slovenija sploh obstaja. (Intervju 5)

Promocija mora potekati v angleščini, da bo ljudem dala upanje, da jim ni treba vsega početi v slovenščini. (Intervju 3)

Promocija države. Slovenija ostaja ena najbolj privlačnih držav v Evropi s svojo naravo in varnim okoljem, dobrim gospodarskim položajem, in to je treba ohraniti. (Intervju 7)

Tu sem našel veliko pozitivnih stvari. Okolje, ljudje so zelo prijazni, hrana je odlična, dostop do drugih držav je odličen. (Intervju 9)

➤ Naložbe v visokotehnološka podjetja

Načeloma bi lahko bila poenostavitev regulativnih in davčnih struktur, zagotavljanje spodbud za podjetja, da zaposlujejo tuje in tudi slovensko-tuje talente, več naložb v start-up in tehnološka podjetja, inkubatorje, ki lahko zagotovijo dobra delovna mesta, in omogočanje boljše priložnosti za mreženje. (Intervju 2)

➤ Davčna olajšava za povratnike

Mislím, da bi, mogoče, davčna olajšava za nekaj časa res lahko pomagala osebam, da se vrnejo. Da ima priložnost vsak, tudi mi, ki smo zelo visoko izobraženi. (Intervju 8)

➤ Povečanje sredstev za raziskave in razvoj ter izboljšanje pogojev za raziskovalno delo

Za raziskovalce pa tudi ponudba štipendije in delovna mesta na univerzah, laboratorijih, raziskovalnih institutih v Sloveniji, razvijanje sodelovanje z raziskovalnimi inštituti, financirajte pilotne študije za inovativne projekte, pomoč znanstvenikom, raziskovalcem pri mreženju in promociji njihovega strokovnega znanja na lokalni ravni. (Intervju 2)

Država bi lahko povečala finančna sredstva za raziskave in razvoj. (Intervju 8)

➤ Informacijska točka in psihološka podpora

Potrebovali bi točne informacije, informacijske točke, ki bi bile manj birokratizirane, da bi usmerjale osebo, ki pride v Slovenijo. Ponudila bi lahko tudi psihološko pomoč. Ko govorimo o migracijah, se nikoli ne dotikamo te teme s sociološko-antropološkega vidika, je pa precej velik kaos v glavi, ko se seliš. Takšna podpora, da veš, na koga se lahko obrneš, da te usmerjajo. Za vpis v šolo, za nostrifikacijo. (Intervju 8)

➤ Odprava stanovanjske problematike

Pomagajte jim z nastanitvami. Zdi se, da je danes težko najti stanovanje. Prepričana sem, da bi bili hvaležni, če bi jim olajšali vse te postopke, vezane na naselitev v novi državi, npr. registracija, jezikovni tečajji. (Intervju 5)

Stanovanja. Ne, da prideš do stanovanja kar tako, ampak da imaš tudi možnost, da sodeluješ na razpisih. Recimo, prideš v Slovenijo in je kakšna točka, kjer lahko živiš nekaj časa, dokler si ne najdeš nekaj primernega za naprej. Ta problem je v Sloveniji precej velik, tudi za državljane je včasih zelo težko. (Intervju 8)

➤ *Izobraževanje uradnikov za delo s tujci*

Predlagam izobraževanje uradnikov za delo z tujci. Mojega moža so na upravni enoti zelo neprijetno obravnavali. (Intervju 8)

➤ *Programi in štipendije za visoko izobražene tujce in Slovence po svetu*

Mislím, da bi morali ustanoviti posebne programe in štipendije za tujce in Slovence po svetu, ne omejeno na starost, ampak na kompetence in delo osebe. (Intervju 8)

Raziskovalke, raziskovalci, sodelujoči v raziskavi so podali številne predloge, z upoštevanjem katerih bi po njihovem mnenju Slovenija postala privlačnejša destinacija za najvišje izobražene izseljence in tujce. Najbolj celovito jih povzema citat iz intervjuja 2:

Če želi Slovenija priseljivanje in vračanje izobraženih slovenskih izseljenk oz. tudi vračanje ameriških Slovencev, rojenih in vzgojenih v tujini, bi se morala Slovenija agresivno tržiti kot privlačna destinacija za kvalificirane talente, pri čemer bi vsekakor poudarila vrhunsko kakovost življenja, varnost, udobje, naravne lepote in evropski življenjski slog, ki jih ponuja. Tudi socialno naravnost države, ko osebe pridejo v socialno stisko in potrebo po zdravstveni oskrbi. Mogoče bi se lahko ustvarilo ciljno usmerjeno digitalno kampanjo ter tesno sodelovanje z agencijami za zaposlovanje kadrov in akademskimi ustanovami v tujini. Seveda bi bilo potrebno tudi ponuditi bolj oprijemljive zadeve, kot so konkurenčne plače, pomoč pri preselitvi, stanovanjsko pomoč, hitra dovoljenja, če bi jih potrebovali oz. če niso slovenski rezidenti, davčne olajšave, subvencije za šole, vrtce itd. Tudi poenostavitev birokratske postopke za tujce pri urejanju vizumov, priznavanju mednarodnih izobraževanj, pooblastil, delovnih izkušenj, odpiranju bančnih računov, vpisu v zdravstveno zavarovanje, varstvo. (Intervju 2)

4. PREDLOGI ZA DRŽAVO

Namesto zaključka v prvem delu poročila ciljno-raziskovalnega projekta predstavljamo nabor predlogov za državo, z upoštevanjem katerih bi Slovenija olajšala priseljevanje, vračanje oziroma prehajanje najvišje izobraženih. Širok nabor predlaganih ukrepov je pripravljen glede na podane predloge vseh treh skupin sogovornikov: slovenski raziskovalci v tujini I (CRP, 2019-2021), slovenski raziskovalci v tujini II (CRP, 2022-2024) in tuji raziskovalci v Sloveniji.

➤ **Odpravljanje birokratskih ovir**

- Digitalizacija storitev, ki omogočajo urejanje določenih postopkov na daljavo. Podajanje informacij v več jezikih, ne le v slovenščini. Jasna, enostavna in enotna navodila, kaj vse je potrebno urediti ob vrnitvi/priselitvi, ki bi jih pristojne institucije enotno izvajale. Standardizacija postopkov na upravnih enotah.
- Prednostna obravnava vlog mladih raziskovalcev, (podoktorskih) raziskovalcev in drugih zaposlenih na podlagi posredovanega seznama s posamezne institucije.
- Ustanovitev informacijskih točk, kjer bi bilo na enem mestu možno urejati vse administrativne postopke, ki jih je potrebno urediti za vrnitev/priselitev. Uvedba svetovalcev in koordinatorjev za ljudi, ki se vračajo, priseljujejo. Izobraževanje in usposabljanje zaposlenih na upravnih enotah in ostalih relevantnih uradih ter na diplomatsko-konzularnih predstavništvi, tudi s področja razvijanja medkulturnih zmožnosti.
- Prožnost v postopku priznavanja in vrednotenja formalnega izobraževanja, pridobljenega v tujini in iskanje rešitev za vrednotenje zaključenih izobraževalnih programov, ki niso del slovenskega javno-veljavnega formalnega izobraževalnega sistema. Pomoč pri postopku priznavanja v tujini pridobljene izobrazbe. Pospešitev in poenostavitev postopka. Poenotiti sistem habilitiranja s primeri dobre prakse v tujini.
- Omogočanje (brezplačnega) vnosa bibliografije v SICRIS in COBISS za znanstvenike, ki si želijo vrnitve.

➤ **Brezplačni jezikovni tečaji za povratnike, družinske člane vračajočih, ki ne govorijo slovensko in priseljence iz držav EU.** Trenutno se namreč brezplačni tečaji slovenščine (Začetna integracija priseljencev – ZIP) izvaja le za tujce, državljane tretjih držav, ki jim

je pristojna upravna enota izdala potrdilo o izpolnjevanju pogojev za udeležbo v programu učenja slovenskega jezika.

- **Uporaba angleškega jezika.** Nudenje osnovnih informacij tudi v angleščini. Znanje slovenščine ni pogoj za zaposlovanje najvišje izobraženih kadrov. Vzpostavljanje inkluzivnega delovnega okolja – možnost sporazumevanja v angleškem jeziku na delovnem mestu. Ponuditi več študijskih programov (predvsem 2. in 3. stopnja) v angleškem jeziku.
- **Promocija Slovenije.** Promocija Slovenije kot zelene, aktivne in zdrave destinacijo sveta za spodbujanje povratništva in priseljevanja. Prednosti, ki jih slovenski izseljenci vidijo v življenju v Sloveniji, so: odlična kakovost življenja, kvaliteten izobraževalni sistem, dostopno in kvalitetno zdravstvo (z izjemo dolgih čakalnih dob in pomanjkanja zdravnikov), prijazna država do mladih družin (plačan materinski, starševski in očetovski dopust), bogata kulturna dediščina, biotska raznovrstnost, varnost in mir, čisto okolje, raznolika in kvalitetna prehrana, majhnost države (bližina hribov, smučišč, morja), izjemna geografska lega (za potovanja po Evropi).
- **Nudenje psihološke podpore ob priselitvi/vračanju.** Omogočiti psihosocialno in psihološko pomoč in podporo, svetovanja za tiste, ki jo ob/po selitvi potrebujejo.
- **Dostopnost varnih in cenovno dostopnih nepremičnin.** Omogočiti dostopna in kvalitetna stanovanja. Država ustvarja možnosti, da si državljani, tudi povratniki, lahko pridobijo primerno stanovanje (uresničevanje 78. člena Ustave RS, 1991). Zagotavljanje pomoči pri začasni namestitvi po povratku/priselitvi.
- **Davčne olajšave za povratnike.** Uvesti davčne olajšave za slovenske državljane, ki so določeno število let živeli na tujem, pod pogojem, da se zavežejo, da bodo določeno število let ostali v državi.

- **Povečanje sredstev za raziskave in razvoj ter izboljšanje pogojev za raziskovalno delo.** Transparentnejši način zaposlovanja. Razpisi za akademske pozicije naj bodo (vsaj v določenih primerih) mednarodni, zapisani v angleščini. Vzpostavitev stabilnega sistema financiranja. Odprava začasnih, prekarnih oblik dela. Zagotovitev konkurenčnejših plač. Vzpostavitev boljših pogojev dela. Vlaganje sredstev v raziskovalno infrastrukturo. Ustvarjanje inkluzivnega in spodbudnega delovnega okolja. Omogočanje akademske svobode.
- **Ustvarjanje stimulatívnega okolja za razvoj podjetništva in ustvarjanje novih delovnih mest.** Ustvarjanje pogojev za razvoj visokotehnoloških podjetij. Promocija podjetništva in zanimivih delovnih mest.
- **Povezovanje znanosti in gospodarstva.** Povezovanje in sodelovanje med gospodarstvom, izobraževalnimi in raziskovalnimi institucijami ter drugimi deležniki, kar je ključno za razvoj slovenske družbe. Spodbujati vlaganje podjetij v raziskave in njihov prenos v prakso, kot je to v razvitih državah.
- **Programi in štipendije za visoko izobražene tujce in Slovence po svetu,** s katerimi bi še dodatno privabljali izseljene slovenske in tuje raziskovalce, ne glede na nazive in starost. Redno razpisovanje in financiranje shem, ki bi tuje in slovenske raziskovalce v tujini vabile, da določen čas (npr. semester ali eno študijsko leto) preživijo kot gostujoči profesorji ali raziskovalci na institucijah v Sloveniji.

II. ANALIZA INTERVJUJEV Z RAZISKOVALNIMI IN UNIVERZITETNIMI ORGANIZACIJAMI (MARIJANCA AJŠA VIŽINTIN)

V drugem delu poročila ciljno-raziskovalnega projekta »Učinkovita mobilnost za znanstveno odličnost Evropskega raziskovalnega prostora: Primer Slovenije« predstavljamo ugotovitve, pridobljene z analizo polstrukturiranih intervjujev, opravljenih s predstavnicami, predstavniki slovenskih raziskovalnih in univerzitetnih organizacij v Sloveniji. V tem delu raziskave smo kot osrednji vir informacij izpostavili perspektivo organizacije in vrste podpore pri mobilnosti, tako za slovenske raziskovalce, raziskovalke, ki gredo na izmenjavo v tujino, kot za tuje, ki pridejo na izmenjavo v Slovenijo. Njihove izkušnje, stališča in predlogi pomagajo osvetliti trenutno stanje na področju mednarodne odprtosti trga raziskovalk in raziskovalcev ter njihove mednarodne mobilnosti v Sloveniji.

V okviru kvalitativne raziskave ciljno-raziskovalnega projekta »Učinkovita mobilnost za znanstveno odličnost Evropskega raziskovalnega prostora: Primer Slovenije« smo v času trajanja projekta opravili 12 intervjujev s predstavnicami, predstavniki slovenskih raziskovalnih in univerzitetnih organizacij (O1–O12) v treh slovenskih regijah (obalno-kraška, osrednjeslovenska, podravska). Na 12 intervjujih je sodelovalo 14 oseb; na dveh organizacijah sta pri enem intervjuju sodelovali dve osebi. Vsi intervjuji so bili anonimizirani.

Na podlagi opravljenih in transkribiranih intervjujev smo, sledeč ciljem projekta, opredelili 5 kategorij, relevantnih za ciljno-raziskovalni projekt: 1. raven Evropske unije, 2. raven Slovenije, 3. institucionalna in nacionalna podpora, 4. uravnoteženje mednarodne mobilnosti med članicami Evropske unije, 5. ostalo. Opredeljene kategorije predstavljajo tematske sklope, v okviru katerih smo predstavili ugotovitve raziskave. Te so nadalje predstavljene znotraj podkategorij in podkrepljene s ključnimi izjavami intervjuvank in intervjuvancev, ki predstavljajo in povzemajo dobljene rezultate. Citati so zapisani v poševnem tekstu, opremljeni z zaporedno številko posamezne organizacije, npr. O1, O2 itd. Na koncu poglavja predstavljamo nabor ključnih predlogov.

1. RAVEN EVROPSKE UNIJE

Na ravni Evropske unije nas je v raziskavi zanimala splošna ocena mednarodne mobilnosti trga raziskovalcev in raziskovalk, tako za slovenske zunaj Slovenije kot za druge, ki pridejo v Slovenijo (1.1 Splošna ocena mednarodne mobilnosti). Nadalje smo intervjuvane povprašali o mehanizmi in spremembah, ki bi jih morali po njihovem mnenju uvesti na ravni Evropske unije, da bi se v evropskem raziskovalnem prostoru kroženje znanja okrepilo (1.2 Mehanizmi in spremembe na ravni EU za krepitev kroženja znanja). Zadnje vprašanje se je nanašalo na evropske programe / mehanizme, ki spodbujajo mobilnost na njihovi organizaciji (1.3 Programi za mobilnost, ki so že v uporabi), ter predloge za večjo mednarodno mobilnost.

1.1. Splošna ocena mednarodne mobilnosti

Večina organizacij meni, da je glede mobilnosti slovenski trg odprt, tako za odhajajoče kot za prihajajoče raziskovalke in raziskovalke. Zavedajo se, da ima mobilnost pozitiven vpliv na delovanje njihove organizacije. Opažajo, da se na organizaciji bolj podpira mobilnost, če so bili mednarodno mobilni tudi vodilni v organizaciji.

Nekatere organizacije so si zadale cilj, da bi bil med njihovimi zaposlenimi vsak vsaj enkrat mednarodno mobilen. Večina organizacij ugotavlja, da so izmenjave znotraj Evropske unije relativno nezakomplicirane, težja pa je izmenjava z državljani izven Evropske unije, in te postopke bi bilo nujno poenostaviti.

Nekateri opozarjajo na prepad med načelno podporo mobilnosti in dejanskimi možnostmi, drugi na premajhno zainteresiranost za mobilnost v Sloveniji in na to, da imajo pedagoške organizacije večje možnosti za mobilnost kot raziskovalne.

Nekateri menijo, da je večja mobilnost povezana z zgodovinskimi razmerami in večji naklonjenosti mobilnosti v preteklosti.

Posamezniki, posameznice menijo, da v slovenskem prostoru ni interesa za mobilnost.

- Pozitiven vpliv mobilnosti in ciljna usmeritev na mobilnost za vse

Mobilnost je nekaj dobrega tako za institucijo kot za kader. Imamo cilj, da bo vsak zaposleni bil vsaj enkrat na mednarodni mobilnosti. Na ta način bomo okrepili duh internacionalizacije. (O1)

Dve organizaciji posebej izpostavljata, da so zelo odprti, pri čemer je ključnega pomena to, da so vodilni svoje podiplomsko izobraževanje opravljali v tujini, zdaj pa svoje izkušnje uporabljajo pri vodenju organizacije v Sloveniji (O9, O10):

Naša univerza je nastala na mobilnosti. Nas brez mednarodnosti ni in to je bila tudi strateška usmeritev. So razlike med fakultetami, ki imajo daljšo zgodovino in med fakultetami, ki so nastale kasneje. Naša najmlajša fakulteta je nastala na ljudeh, ki so svoje doktorate ali pa podoktorski študij opravljali v tujini. (O10)

- Spodbuda manj mobilnim

Na izmenjave gredo večkrat tisti, ki so izmenjav navajeni, spodbuditi pa želijo tudi druge:

Tisti, ki gre enkrat, se na začetku mogoče malo boji, ampak potem ko enkrat gre, se pa ponavlja, hodijo. Profesorji in raziskovalci, ki imajo projekte, ki delajo v tujini in tako naprej, ki hodijo nonstop okoli, pri njih ni problem. Mi imamo cilj, da tudi tiste druge nekako spodbudimo. (O10)

Organizacije poskušajo olajšati pripravo dokumentacije, birokratske postopke in da svetujejo zaposlenim, da gredo najprej v države, »kjer bi se počutili v redu.« (O10)

- Znotraj EU enostavno, zunaj EU zelo zakomplicirano

Smiselno bi bilo razmisliti o poenostavitvi postopkov in administrativnih zahtev za vse udeležene strani. To bi lahko pripomoglo k privabljanju več talentov ter k učinkovitejši izmenjavi znanja in idej na mednarodni ravni. (O5)

- Prepada med načelno podporo mobilnosti in dejanskimi možnostmi

V teoriji je evropski raziskovalni prostor odprt, mobilnost je podprta in navedena v vseh ključnih dokumentih, tako starejših kot tudi izvedenih, kot so zakoni posameznih držav. Kar ključno manjka in verjetno se bo pojavilo pri več vprašanjih, je seveda pomankanje finančnih sredstev, da lahko

te mehanizme raziskovalci izkoriščajo. To se običajno rešuje individualno, kot je sobotno leto, daljše odsotnosti zaradi raziskovalnih projektov s tujimi partnerji in podobno. (O7)

- Slovenija je danes bolj prepoznana, k večji mobilnosti v nekaterih državah pa pripomorejo večje izkušnje z mobilnostjo v preteklosti

Mislím, da je Slovenija kar precej privlačna. Deset let nazaj Slovenije ni noben poznal. Danes pa z določenimi vezami nekatere institucije, ki so dobro rangirane, Slovenijo poznajo. Strokovnjaki, ki hodijo ven, povejo, da smo kar priznani. Če imaš raziskovalca, ki je na nekem področju dober, ga poznajo. So predavatelji, ki močno sodelujejo z Japonsko, tudi s celo Evropo in Ameriko. Menim, da smo kar prepoznavni, in da se je z leti to spremenilo. (O10)

V tujini so glede tega dosti bolj fleksibilni. Bili smo namreč vključeni v številne evropske projekte in smo zelo pogosto imeli sodelujoče, se pravi doktorje znanosti ali pa kakšne profesorje, vključene na drugih inštitucijah znotraj po Evropi, znotraj Evropske unije in širše iz različnih držav, tudi iz azijskih držav, iz južnoameriških držav kot primer, iz ZDA malo manj, tudi iz Afrike, tudi to poznam. To so države, ki imajo tradicionalno povezave, ker so to bivše kolonialne države, pa imajo tradicionalno povezave z Afriko ali z Južno Ameriko, medtem ko iz Azije se običajno državljani azijskih držav prijavljajo na razpise, ki jih razpisujejo. Splošno gledano je mobilnost v Evropi kar v redu, mogoče ni toliko močna kot v ZDA, ampak v primerjavi s Slovenijo pa precej boljša. Slovenija ima dosti manj zunanjih, tujih državljanov; tudi tiste, ki jih imamo, ljudje imajo kar običajno nekaj težav, preden jih uspemo pridobiti. (O8)

- Pedagoške organizacije imajo več možnosti za mobilnost in več je krajših izmenjav Opozorilo, da je v organizaciji, ki je samo raziskovalna, ne pa tudi pedagoška, možnosti za izmenjavo manj, le v okviru mednarodnih projektov in osebnih poznanstev (O11, O12):

V univerzitetnem sklopu, kjer so tudi visokošolski učitelji, ki so dejansko opravljali tudi raziskovalno delo, je veliko več možnosti za mobilnost kot v samih raziskovalnih inštitucijah. (O12)

- Nezainteresiranost v Sloveniji za izmenjave, zaprtost slovenskega prostora
To pa ... sram povedat. Doktorski študentje, če ne gre za raziskave, ne. Da mora iti na teren ... se skoraj nikamor ne odpravijo. (O4)

Ni večje fluktuacije kadra, naš raziskovalni ekosistem je zelo zaprt. Razlogi so različni, na splošno bi rekla, veliko veliko premalo odprt. Tako mi radi delamo, ko nekdo postane naš, ga mi radi obdržimo, tudi če nismo preveč zadovoljni in je fluktuacije kadra dokaj malo. Mi imamo tukaj svoj vrtiček s svojimi ljudmi, saj nekateri niso bog ve kaj, ampak so naši in jih imamo. Redkokdaj, da nimajo nekje že nekoga ogledanega iz sosedstva. To, kar sem že prej omenila, pri nas je tako, da je najbolje, da si od zibelke do groba pri isti ustanovi. (O11)

1.2. Mehanizmi in spremembe na ravni EU za krepitev kroženja znanja

Vse organizacije izpostavljajo prezapletene birokratske postopke in dajejo konkretne predloge za krepitev kroženja znanja. Predlagajo poenostavitve postopkov, še posebej za ljudi, ki prihajajo izven Evropske unije. Nujno bi bilo poenotiti plače znotraj Evropske unije, da bi bila Slovenija zanimiva za vse. Potrebno bi bilo najti sistemske finančne in kadrovske rešitve – tako na raziskovalnih kot na pedagoških organizacijah – za čas daljšega gostovanja v tujini ali gostovanja tujih pri nas, s čimer bi se izognili težavam z nadomeščanjem. Raziskovalnim organizacijam bi bilo treba ponuditi več realnih možnosti za izmenjavo, podobno kot imajo pedagoške. Mednarodno mobilnost bi bilo treba objektivizirati, da ne bi temeljila na osebnih poznanstvih, in povečati vrednost, položaj raziskovanja v slovenski družbi.

➤ Poenostavitev birokratskih postopkov, še posebej za ljudi izven EU

Uredba za mobilnost raziskovalcev se zelo lepo bere, ampak je v praksi malo bolj nerodna. Če imaš ti že izdano dovoljenje v eni državi, greš lahko na mobilnost v drugo državo. Potem pa vsaka država to vnese v svoj pravni red, tako kot vnese. Vedno je pogoj, da imaš že izdano dovoljenje, npr. če govorimo o študentih in dostikrat tudi raziskovalcih, ki imajo velikokrat pogodbo za eno leto, vezano na akademsko leto: ker so postopki tako dolgi, greš lahko na mobilnost le v drugem semestru, ker nimaš dovoljenja. Ti lahko legalno bivaš v Sloveniji, ko si vložil prošnjo za podaljšanje, ampak papirja, ki ti omogoča potovanje, nimaš, torej v drugo državo ne moreš iti. Lahko to narediš v drugem semestru, če govorimo o študentih, zaposleni pa imajo od januarja naprej. Razlika je en mesec. Traja tri, štiri mesece. Vložil si, recimo, sredi septembra, in to lahko delaš šele v drugem semestru. Imaš dovoljenje ene države, druga ti prizna in si tam. V prvem pa ne, ker prva država ni izdala dovoljenja. To je problem mobilnosti raziskovalcev iz tretjih držav,

kot jih imenujejo, povsod. Ko hočejo priti v Slovenijo in ko naši hočejo iti ven. Ne vem, kakšna je rešitev, dokler se od načina izdaje dovoljenj, ki ga poznamo, ne premaknemo. (O9)

Mislím, da je največji problem v papirjih, ker jih je preveč. Te papirje, ki jih imamo, mením, da bi se lahko poenostavilo. Moraš izpolniti študijski sporazum, finančni sporazum, to mislim, da bi se lahko malo združilo. (O10)

Jaz mislim, da imajo velike težave pri prihajanju, bom rekla, pripadniki tretjih držav. To so za nas že Srbija, Bosna, največ težav imajo, pa tako blizu smo. Ja, mi jih imamo kar dosti in z njimi so največji problemi dejansko. (O12)

➤ **Poenotenje plač**

Jaz mislim, da bi morali biti enaki pogoji v vseh državah Evropske unije. Z Marie Curie shemo imamo mi manjšo plačo kot jo imajo Avstrijci, čeprav so raziskovalci na istem evropskem nivoju pridobili financiranje. (O6)

Slovinci oz. Slovenija ni zanimiva za nobenega, ki je zahodno ali severno od nas. Večinoma dobimo ali azijske državljane, se pravi Pakistan, Indija, kakšna Kitajska, ali pa vzhodni Balkan, to se pravi bivša Jugoslavija pa mogoče še Albanija zaradi tega. Če nekdo pride sem, se mora seliti. Nekdo iz Avstrije ne bo prišel v Slovenijo, je plača, tudi če dela na evropskem projektu, vezana na plačo v Sloveniji. Če bi želeli nekoga iz Francije ali Amerike ali pa Nemčije privabiti, pa mu rečeš, aha, plačo imam toliko, v Nemčiji pa ima takšno plačo skorajda snažilka, ga ne boš privabil, še posebej ne za kakšno daljše gostovanje. (O8)

➤ **Potreba po sistemskih kadrovskih in finančnih rešitvah v času mobilnosti**

Mi imamo v habilitacijskih merilih za višje nazive obveznost neprekinjenega trimesečnega raziskovalnega gostovanja na tuji inštituciji. To pomeni, da vsi naši sodelavci, ki se habilitirajo, morajo to izpolniti. To si urejajo na različne načine, seveda pri visokošolskih učiteljih je zmeraj težava nadomeščanja pri tem. Čeprav imamo mi tako gostovanje kot so sobotna leta predpisana oz. sobotno leto je nekako v Zakonu o visokem šolstvu, to je v habilitacijskih zahtevah, nimamo pravih mehanizmov, se pravi univerza je sama sebi prepuščena, kako bo to organizirala, ni načina,

da se najde zamenjava avtomatično. Se pravi, če se jaz odločim, da grem na sobotno leto, si celo najdem partnersko inštitucijo, ki me povabi ali sprejme, moram sam zagotoviti, da se bo pedagoški proces odvijal v moji odsotnosti. To se zdaj počne tako, da se znotraj katedre ali oddelka stvari dogovorijo, da se prerazporedi obveznosti za določen čas kolegom in potem se to nekako poračuna. Ampak to ni sistem. (O7)

Da bi šel kdo od naših za eno leto kam, ne, ker ni sredstev. Ti projekti, ki jih imamo sedaj, plače »požrejo« vse. Za dolgoročne obiske, enoletne, recimo, velja že odredba o napotitvi. Raziskovalne ustanove nimajo sredstev, da bi povrnile vse stroške bivanja v tujini po uredbi. Tukaj je gotovo finančni razlog, zakaj ni več dolgotrajnih izmenjav, in tudi razpetost med projekti. (O11)

Nimamo pravih mehanizmov, da bi recimo tuje raziskovalce lahko za dlje časa financirali, inštitucije same v trenutnih razmerah tega ne zmorejo. Mi nimamo niti zagotovljenih virov niti razen, občasnih razpisov, zagotovljenih virov, da bi lahko to strateško izvajali, kar pa bi bilo nujno. (O7)

Obiski naših v tujini in potem tujcev se krijejo s projektnih sredstev, zato so bolj kot ne kratkoročni, kratkoročne izmenjave. (O11)

Daljšje izmenjave, ki jih naši izvajajo zdaj, kar je meni znano, so preko mednarodnih projektov. Imajo zdaj projekte, ko dejansko sodelujejo nekje v tujini in grejo dejansko tja delat. Ampak je vse na temo prijave nekega projekta. (O12)

➤ **Zaposleni v okviru MSCA v raziskovalnih organizacijah, težave:**

V razpisu so predvideli malo višjo osnovno plačo za te ljudi, potem dva dodatka za mobilnost in družino – ki pa jih slovenska zakonodaja ne pozna in jih ne moremo izplačati. Imamo enega kolega, on je bil v Nemčiji na MSCA, in ne podpiše pogodbe. Malo še čakamo, časa je še nekaj. Imeli smo več sestankov z ARIS-om in MVZI-jem, ampak razpis je tak, kot je. To je nerešljivo. Naša delovnoppravna zakonodaja ne predvideva dodatka za družino in ne predvideva dodatka za mobilnost. Mi nimamo ustreznega dodatka. Pri nas v delovnoppravni zakonodaji sta za javni sektor dva dodatka, položajni dodatek za vodje skupin in povečan obseg dela. Mi pa ne moremo pretvoriti

dodatka za družino iz razpisa v povečan obseg dela. Skratka, ideja je bila res dobra. Ker MSCA je tako prestižen in je to tako težko dobiti, ti dobiš odlične. Ideja je odlična, samo izvedbeno – po dvajsetih letih še vedno ne vedo, kakšni dodatki obstajajo v raziskovalnem sektorju. Drugi del tega razpisa pa je bil tak, da so bili ti isti MSCA napoteni na delo v tujino. Torej, spet, ali je tukaj MSCA, ali je nekje v tujini MSCA, ali je bil visoko uvrščen, gre za dve leti v tujino in pride potem za eno leto nazaj v Slovenijo. Super mehanizem, samo potem velja pravilnik o napotjenih delavcih, projekt pa ne pokrije vseh stroškov, povezanih s tem. Ustanove sploh ne upajo kandidirati, ker nimajo vira, od koder bi se pokrila razlika. Zakon o napotjenih delavcih je bil narejen za diplomate, za zavarovanje povišanja, šolanje za otroke itn. Zakonodaja je pa taka, da se delavec ne more odreči svoji pravici. (O11)

➤ *Raziskovalnim organizacijam več možnosti za mobilnost*

Mislím, da bi moralo biti tudi na slovenski ravni, ker verjamem, da je na ravni EU veliko tega. Veliko stvari pri nas sploh ni dopuščenih. Če gremo na raziskovalce in če gremo na specifične kadre, ki jih raziskovalne organizacije imajo, kot so projektne pisarne in projektni managerji, sploh nimamo omogočene izmenjave. Erasmus izmenjave, izmenjava kadra, tega mi ne moremo izvajati. To je bil KOsRIS-ov predlog pred kratkim, v bistvu MVZI, da bi se omogočilo na isti način. Zato govorim, da je tukaj problem v primerjavi z visokošolskimi inštitucijami. Imajo dosti več tega. Tu bi moralo biti izenačenje, bom rekla. (O12)

➤ *Potreba po objektivizaciji mobilnosti*

Ljudje odhajajo k svojim kolegom. Nihče ne hodi kar tako nekam v neznano. Hodijo h kolegom ali pa svojim sodelavcem na kakšnih projektih, s katerimi se v naprej poznajo in ki potem zanje prijateljsko poskrbijo. (O4)

Ko imamo raziskovalce tukaj, ki obiskujejo in prihajajo na podlagi osebnih poznanstev, se potem išče ustrezno zadevo. Manjka krovni razpis, ki ne bi temeljil na osebnih poznanstvih, ampak kdor bi bil zainteresiran zato, bi lahko prišel in sodeloval pri izmenjavi. Da se naredi na ravni Slovenije sistem, v sklopu katerega bi bile izmenjave omogočene, pravim, ne samo na podlagi osebnih poznanstev. Da se tako prihaja v stik, ampak, da bi bila neka baza, kaj naše inštitucije ponujajo, kaj tujina ponuja, katere profile bi lahko izmenjavali. (O12)

➤ Vrednotenje raziskovalnega poklica

Da se prepozna dodana vrednost poklica (raziskovalke, raziskovalca) in bi bil ta za mlade tudi privlačnejši. (O2)

Ena od organizacij je združila več predlogov skupaj:

- *Uvedba enotnih in poenostavljenih postopkov za pridobivanje viz in drugih administrativnih dovoljenj za raziskovalce, ki se premikajo med evropskimi državami.*
- *Ustanovitev skupne digitalne platforme, ki bi združevala različne raziskovalne institucije v EU ter omogočala lažje dostopanje do informacij o zaposlitvenih priložnostih za raziskovalce.*
- *Povečanje sredstev za programe, ki spodbujajo mednarodno sodelovanje med raziskovalnimi institucijami znotraj EU, na primer s subvencijami za skupne raziskovalne projekte.*
- *Spodbujanje oblikovanja mednarodnih raziskovalnih mrež, ki bi omogočale povezovanje raziskovalcev in institucij z različnih držav EU ter spodbujale izmenjavo znanja.*
- *Razvoj programov, ki bi financirali mobilnost raziskovalcev med različnimi evropskimi državami, s poudarkom na podpori mladim raziskovalcem v zgodnjih fazah njihove kariere.*
- *Promocija evropskih univerz in raziskovalnih centrov na svetovnem nivoju, da bi povečali privlačnost Evrope kot destinacije za znanje in raziskave.*
- *Sodelovanje med državami članicami pri usklajevanju postopkov za priznavanje kvalifikacij, kar bi olajšalo prehod raziskovalcev med različnimi evropskimi sistemi.*
- *Razvoj programov mentorske podpore in kariernega svetovanja za raziskovalce, zlasti za tiste, ki se odločajo za mednarodno kariero v raziskovalnem prostoru EU. (O5)*

1.3. Programi za mobilnost, ki so že v uporabi

Večina pedagoških organizacij omenja ERASMUS+, CEEPUS, za vračanje v Slovenijo shemo Aleša Debeljaka; raziskovalne organizacije tudi Obzorje / Horizon, MSCA, ERC, bilateralne projekte ARIS, podoktorske projekte (postdoci), ISF (institucionalni steber financiranja).

Redkeje omenjeni programi:

- RISE projekt (H2020-MSCA-RISE-2019; H2020-MSCA-RISE-2016)
- COST projekti
- Fulbright
- Erasmus, sodelovanje z državami izven EU: Avstralija, Nova Zelandija
- sobotno leto
- postdoktorski programi
- mednarodni razpisi za podoktorske programe, privabljanje v Slovenijo
- komplementarne sheme ARIS-a; če prijaviš na Marie Curie razpis podoktorski projekt ali ERC in dobiš zelo dobro oceno, ARIS financira projekt
- Widera
- ERA
- Widening shema (RISE, Hop On)
- sheme posameznih držav, npr. Nemčija DAAD, Francija, L 'estudium

Predlogi in ideje za večjo mobilnost so: spodbujanje mobilnosti pri mladih na začetku kariere, krajše izmenjave na začetku spodbujajo daljše mobilnosti, kombinacija različnih programov za 3- ali 6-mesečno gostovanje.

Obenem so bili podani tudi predlogi za širše razumevanje mobilnosti in težnja, da ostanejo podoktorski kandidati, kandidatke v Sloveniji. V vzhodni regiji opozarjajo na potrebo po upoštevanju dveh regij in dveh kohezijskih programov, kot jih predvideva EU, da bi dosegli enakomernejši in pravičnejši razvoj obeh slovenskih regij ter povezovanje organizacij.

- Spodbujanje mobilnosti pri mladih na začetku kariere poveča možnost za nadaljnje mobilnosti

Mi smo si zadali kot eno od prioritet spodbujanje dolgoročnih mobilnosti mladega akademskega osebja, tistih na začetku kariere, ki rabijo vzpodbudo. Verjamemo v to, da če je nekdo na začetku kariere mednarodno vpet, bo to nadaljeval skozi celotno svojo kariero, v to bo vzpodbujal tako svoje študente kot tudi svoje sodelavce. V Erasmusu je s predlanskim obdobjem nova aktivnost, ki je prav mobilnost doktorskih študentov, imajo možnost tudi kratkoročnih mobilnosti (do 30 dni), ker vemo, da imajo ogromno nekih ovir. Doktorski študenti se lahko obravnavajo kot osebje, če so zaposleni na univerzi, lahko pa tudi kot študenti in imajo več možnosti, aktivnosti, katerih se lahko poslužujejo. Pri osebju je pa dva meseca največ. (O1)

- Krajše izmenjave na začetku kariere spodbujajo daljše mobilnosti

Pridobili smo jih tako, da so jih naši predavatelji povabili sem, za kakšno konferenco ali pa predavanje. Imeli smo primere, ko so ljudje prišli delat doktorat in jim je bila vseč možnost razvoja, na podlagi tega so se nekateri odločili, da se bodo preselili. Nekaj takih primerov imamo. Se jim da možnost, če predstavljajo nekaj dobrega za fakulteto. Rektor za mednarodno je Francoz, tako da je zaposlenih kar nekaj tujcev. (O10)

- Kombinacija različnih programov, ki se med seboj dopolnjujejo, nadgrajujejo, da pridejo ljudje do 3 ali 6 mesecev, potrebnih za napredovanje

Kombiniranje različnih ukrepov, ne samo Erasmus, se pravi, da se tudi univerze osvešča o kombinacijah. Oni dostikrat vejo, ampak želimo si, da dejansko tudi mlado akademsko osebje pozna možnosti, ki jih ima, se pravi, bodisi s kombinacijo kakšnih drugih ukrepov, kot je Marie Curie. Smo povezovalni faktor, kažemo na sinergije z drugimi programi, ukrepi, akcijami. Vem, da je ministrstvo imelo ESS-projekt, ki se je zaključil, tudi za vzpodbujanje mobilnosti zaposlenih oz. akademskega osebja. To je bilo tudi nekaj, kar smo naslovili na naših rednih srečanjih, da ne bi radi, da se to dogaja, da se podvajajo mehanizmi spodbujanja, ampak da bi bolj šli v smeri komplementarnosti, se pravi, če Erasmus+ omogoča največ dva meseca mobilnosti za osebje, bi lahko, ne vem, če gre zaposleni ravno z namenom, da doseže pogoj habilitacije, da bi se sofinanciral tretji mesec pa iz sredstev ministrstva. Da nimamo potem programov, ki tekmujejo

med seboj, ampak ki se dopolnjujejo. Predvsem v sodelovanju z ministrstvom, bi se dalo res narediti kakšen sistemski mehanizem, ki bi omogočal to kombinacijo. (O1)

Velikokrat je pa tako, da so doktorski študenti hkrati tudi zaposleni na domači univerzi. Sploh Hrvaška in podobno. Ker nimajo sredstev, da bi prišli kot doktorski študentje, jih domača univerza pošlje kot osebje. Imamo primere, ko pridejo doktorski študentje, večinoma s Hrvaške, tudi za dva, tri mesece, včasih, če se finančna leta prekrivajo, tudi za štiri mesece ali pet, odvisno, kako so z denarjem, potem tukaj delajo z našim mentorjem. Trenutno imamo primer doktorske študentke s Hrvaške, ki je doma zaposlena, ima mentorico z naše fakultete. Ravno zato, ker je doma zaposlena, nima fokusa na doktorat in sta se zmenila, da bo prišla za dva meseca v Ljubljano in bo pisala doktorat. Financirana bo iz Erasmus, ampak ne iz sredstev, ki so za študente, temveč iz sredstev, ki so za osebje, za strokovno osebje. Ker ona ne bo poučevala, bo kot strokovno osebje, kot neko usposabljanje. Če to domača institucija dovoli, je to lahko tako. (O3)

➤ *Širše razumevanje gostovanja, npr. digitalno sodelovanje, v podporo mladim družinam Lahko sodelujemo v mednarodnih konzorcijih virtualno oz. od doma, ampak to moramo potem znati vrednotiti. Postavljajo se zahteve, da nekdo napreduje znotraj našega visokošolskega sistema s tem, da mora gostovati v tujini. Bi si želeli, da je to malo bolj širše razumljeno, ne da gre za trimesečno konkretno fizično gostovanje na neki tuji inštituciji. Ko ljudje napredujejo prvič v višji naziv, so to mladi ljudje ali pa na sredi kariere, hkrati pa si takrat intenzivno urejajo svoje privatno življenje, in to je včasih težavno kombinirati. Tukaj bi potrebovali malo širši pogled na to, kaj pomeni gostovanje v tujini oz. jaz bi raje videl, da je to opredeljeno kot mednarodno sodelovanje. Razumem, kaj je bil namen tega od začetka, da se spodbudi kroženje. Ampak mislim, da smo se naučili, da je tudi sodelovanje s pomočjo digitalnih mehanizmov možno in se izvaja intenzivno. Na ta način izpolnjujemo tudi druge cilje, kot je zmanjšanje ogljičnega odtisa s potovanji, pa zmanjšamo breme mladim družinam, ki mora potem svoje življenje urejati drugače. (O7)*

➤ *Postdoktorsko usposabljanje v Sloveniji, ne mladih pošiljati takoj v tujino Na slovenskih univerzah je manko pravega postdoktorskega usposabljanja. Mi to prepuščamo iznajdljivosti laboratorijev, raziskovalnih skupin ali pa celo posameznikom. Imamo doktorsko usposabljanje, potem pa nič, potem je pa vsak prepuščen samemu sebi. Če nima podoktorskega*

projekta, če raziskovalna skupina nima dovolj velikega financiranja, dobesedno ne mora najti mesta, čeprav je lahko izvrsten. Saj večinoma tisti, ki so zelo dobri, najdejo mesto v tujini, če ni v Sloveniji, ampak to ni namen. Namen naše znanosti pa visokega šolstva ni, da izobražujemo najboljše doktorje znanosti, da gredo v tujino. (07)

➤ Dva kohezijska programa za enakomernejši, pravičnejši razvoj

Vloga vlade in regionalnega razvoja, o katerem govorimo, je, da z dodatnimi inštrumenti, predvsem finančnimi, pomaga vzhodni Sloveniji, da pride na vsaj približno ekvivalentno raven z zahodno Slovenijo. Imamo pa še en center, Ljubljano, ki deluje podobno kot Gradec. Razpeti smo v dve migracijski smeri, zelo malo je toka v nasprotno smer. Tukaj je še veliko priložnosti. Država mora ustvarjati pogoje, predvsem konkretno izvajati kohezijsko politiko. Se pravi, da so investicije iz kohezijskih sredstev, ki so namenjene izenačevanju razvoja v neki državi ali pa med kohezijskimi regijami, da so ta sredstva dejansko investirana tukaj v tej regiji. To bi bil že velik korak, če bi se striktno tega držali. Kar bi bilo zelo dobro, je že, da bi imeli za vsako regijo svoj program. Mi imamo zdaj samo en kohezijski program, za celo Slovenijo pa imamo dve regiji. To pomeni, da verjetno ni tako učinkovito, kot bi lahko bilo. Če bi imeli dva kohezijska programa, potem bi seveda bila sredstva takoj razdeljena na dva dela v takšnem deležu, kot ga nam priznava EU ta trenutek. In to je edini način. Tudi na drugih področjih recimo, če primerjamo vlaganja v znanost in infrastrukturo, bi se morali držati razmer, ki nam jih kaže slika iz EU. Se pravi, da imamo dejansko dve regiji, ki potrebujeta različno dinamiko vlaganja v znanost. (07)

➤ Sodelovanje, ne drobljenje in konkurenca

Vsaka stvar, vsaka velika zgodba se začne z močnim državnim vlaganjem. Potem šele lahko razvijemo, recimo, industrijo na temelju novega znanja, ko imamo močne pogoje za temeljno raziskovanje, ki ni odvisno od vsakoletnih fluktuacij kompetenčnih, iskanja projektov in takih stvari. V Sloveniji smo vsi skupaj malo premajhni, da bi se šli izjemne kompetenčne razpise za zelo malo sredstev, to ne pelje v pravo smer. Projekti (ARIS) so zmeraj manjši. Mogoče z namenom, da več ljudi dobi projekte. Meni se zdi ključno podpiranje posameznikov kot podoktorskih študentov, to je nekaj, kar je lahko kompetenčno. Kjer so pa temeljni projekti in kjer sodeluje več raziskovalnih organizacij pri enem projektu, financiranje je pa majhno, tam gre za drobljenje in potem ur in vsega skupaj. Nima, se mi zdi, pravega cilja vse skupaj. (07)

2. RAVEN SLOVENIJE

Drugi del analize intervjujev na ravni znanstvenih in univerzitetnih organizacij je bil namenjen analizi mobilnosti na ravni Slovenije. prvo vprašanje se je nanašalo na predloge za spremembe in ukrepe, ki bi bili potrebni, da bi bila Slovenija privlačnejša za tuje raziskovalke, raziskovalke (2.1 Predlogi za spremembe in ukrepe v Sloveniji za večjo privlačnost). Analiza intervjujev kaže, da so ti precej podobni potrebnim ukrepom, ki so jih intervjuvanke in intervjuvanci našli že pri potrebnih ukrepih na ravni EU.

Drugo in tretje vprašanje sta se nanašala na poznavanje Zakona o znanstvenoraziskovalni dejavnosti (2.2 Zakon o znanstvenoraziskovalni dejavnosti) in Strategije internacionalizacije visokega šolstva in znanosti RS (2.3 Strategija internacionalizacije visokega šolstva in znanosti), kako po mnenju intervjuvanih predstavnic, predstavnikov organizacij naslavljata izzive mobilnosti, ali predvidevata zadostne ukrepe za spodbujanje mobilnosti in česa ne naslavljata. Zadnje vprašanje na ravni Slovenije je preverjalo, ali je iz izkušenj pri organizaciji mobilnosti po mnenju predstavnic, predstavnikov raziskovalnih in univerzitetnih organizacij Slovenija politično v celoti zavezana k izvajanju strategije tudi na drugih ministrstvih, npr. na MNZ (2.4 Podpora internacionalizaciji visokega šolstva na državni ravni).

2.1. Predlogi za spremembe in ukrepe v Sloveniji za večjo privlačnost

Najbolj pereči izzivi, ki jih izpostavljajo raziskovalne in univerzitetne organizacije, so:

- predolgi, zapleteni, neenotni birokratski postopki
- namestitev, združevanje družine, dovoljenje za zaposlitev partnerke/partnerja
- poučevanje v slovenščini na univerzah
- nestabilno in projektno financiranje mobilnosti
- premajhna promocija slovenske znanosti in Slovenije

Povečati moramo finančno podporo za tuje doktorske in podoktorske raziskovalce, poenostaviti administrativne postopke za vstop, spodbujati mednarodno sodelovanje in promovirati slovenske raziskovalne ustanove ter njihove dosežke na mednarodni ravni. (O5)

➤ Predolgi, zapleteni, neenotni birokratski postopki

Izzivi:

- predolgi birokratski postopki, še posebej za ljudi, ki prihajajo izven držav članic Evropske unije (EU), in ti predstavljajo večino pri mednarodni mobilnosti v Sloveniji – upoštevanje, za koga je Slovenija zanimiva, poenostavitev postopkov pridobivanja dokumentov zanje
- pobiranje prstnih odtisov
- ne govorijo angleško na upravnih enotah
- različne obravnave na različnih upravnih enotah po Sloveniji
- odpiranje bančnih računov za tujce
- nepovezanost različnih ministrstev in njihovih zahtev

Predlogi:

- poenostavljeni, poenoteni postopki po vseh upravnih enotah v Sloveniji
- postopke za dovoljenje za bivanje ali delo prevzame upravna enota, ki je prosta, da bi pohitrili postope (po zgledu zemljiške knjige, da ni omejeno na kraj bivanja / ni krajevne pristojnosti)
- prevodi obrazcev v različne jezike
- zaposleni na okencih za tujce naj govorijo več jezikov oz. poskrbi se za prevajalce na upravnih enotah
- možnost oddaje elektronskih vlog / digitalizacija postopkov, in to vsaj še v angleščini
- možnost prenosa podatkov med organizacijami in med ministrstvi, da ni treba ves čas vpisovati istih podatkov ljudem, ki so na izmenjavi in na upravni enoti prepisovati podatkov, že pridobljenih na univerzi
- agencije, ki so pooblašene za pobiranje prstnih odtisov (da ne rabijo ljudje potovati na drug konec sveta samo zaradi oddaje prstnih odtisov, npr. v Afriki vsi v Kairo, iz ZDA v Slovenijo)
- enostavno odprtje bančnih računov

- Neživljenjski in predlogi postopki, še posebej za ljudi izven EU, npr. iz Afrike:

Procedure za prihode, za prijavo nekega raziskovalca tukaj v Sloveniji, viza, bivanje. V preteklosti so bili premiki v smeri, da so se zadeve poenotile, ne glede na to, katera upravna enota zadeve sprejema. Nekateri postopki so še vedno neživljenjski in trajajo predolgo. Če prihajajo iz EU, je to nekaj, če prihajajo iz t. i. tretjih držav, je to precej bolj zapleten proces, ne glede na to, a gre za kratkoročno ali dolgoročno mobilnost. To je sigurno ena od tistih ovir, ki je precej resna. Primer Afrika: za evropsko komisijo je ena od prednostnih regij Afrika, mobilnosti z Afriko pa so birokratsko zelo otežene. Imamo samo eno ambasado na področju cele Afrike, in to v Egiptu. To pomeni, da mora nekdo iz srednje ali pa južne Afrike potovati v Egipt, da odda prstne odtise, da sploh zaprosi za vizo, potem se vrne. Potem pride nazaj iskat vizo, če jo dobi odobreno. In to na svoje stroške. Nekateri univerze, ki so zelo motivirane, krijejo tudi te stroške, to lahko povem za konkretne primere, prevzamejo ta del stroškov, ampak to je zelo velika ovira. (01)

Načeloma se s temi dolgotrajnimi, zakompliciranimi postopki ukvarja kolega oz. njegovi sodelavci. Ni institucionalne podpore, na nivoju države je pa tako ali tako ni. Ti postopki so pri nas zelo zelo zakomplicirani, dostikrat se tujcem ne poda ustreznih informacij, ker se smatra, da se bodo vse sami informirali, da je to njihova dolžnost, ampak vseeno je težko pridobiti informacije. Če ti prideš v neko državo, ne veš, kaj moraš narediti, kam se moraš obrniti, katere obrazce moraš izpolniti, komu se moraš javiti. Formalno deluje v Sloveniji, kot da smo prijazni do tujcev, ko pa pride do operativnega nivoja, je situacija zelo zelo slaba. Govorim za tujce izven Evropske unije, v EU je stvar dosti bolj preprosta. Ampak že na primer za vzhodni Balkan, je praktično isto, kot če bi bil nekdo iz Indije ali Pakistana. Birokratski postopki, še posebej, če gre za visoko kvalificiran kader, bi morali biti fleksibilni, povezane bi morale biti državne službe. Isto se obravnava nekoga, ki pride kot fizični delavec, ali pa nekdo, ki pride z doktoratom. (08)

- Predlog za pobiranje prstnih odtisov

Zdaj že obstajajo podjetja ali organizacije, ki prevzamejo ta administrativni del, se pravi pobirajo prstne odtise. V bistvu se jih najame, da oni ta del naredijo, potem se pa zadeva sprovede v države naprej. Odločitve pa še vedno na koncu izvaja država oz. državni organ, komu bodo dodelili vizo pa komu ne. Ampak zbrati podpise, dokumentacijo, prstne odtise pa take stvari lahko izvede neka najeta organizacija, podizvajalec. (01)

- Nepovezanost uradov in obrazci samo v slovenščini

Eden izmed glavnih problemov je nepovezanost med posameznimi deležniki države, ministrstvo za notranje zadeve, ministrstvo za zunanje zadeve, upravne enote. Na upravnih enotah ne govorijo tujega jezika, včasih zahtevajo, da imajo tolmača za nek jezik, na primer angleščino. Vse je v slovenščini in ni podpore in ni obrazcev v angleščini. Ti kot tujec ne poznaš slovenskega sistema, ne veš, kako deluje država, npr. prideš iz Indije, ki je čisto drugačna država, ali pa Kitajske, ki je drugače urejena kot v Sloveniji, seveda ti nič ni jasno. Že poiskati informacije ... potem se pa dogaja to, da medsebojno niso povezani in moraš večkrat iste informacije dajati ali pa večkrat izpolnjevati podobne obrazce s podobnimi podatki. Izpostavil je edino enega deležnika države, s katerim pa so bili kar zadovoljni, to je FURS, se pravi finančna uprava, tam pa ni bilo nekih hudih problemov. (O8)

- Bančni računi

Potem so imeli težave, sploh Iranci, z odpiranjem bančnih računov, ker jim nobena banka ni hotela odpreti bančnega računa. Najprej si moraš, seveda, urediti davčno številko, potem ostalo. Moja kolegica, ki dela z doktorskimi študenti, ima glede tega kar zanimive zgodbe. (O4)

- Zamudni procesi v postopkih pridobivanja vize – posledično zamude v procesih izmenjave, študija

Problem vize je naslednji, ki je bolj specifičen, bom rekla, za prvo in drugo stopnjo študija. Tujec, ki je izbran za študij pri nas, dobi sprejemno pismo in prične s postopkom. On načeloma zamudi najmanj en semester. Vpisan je v prvi letnik in če ima srečo, pride v drugem semestru prvega letnika in se mu študij avtomatsko podaljša. Enako je pri doktorskih študentih. (O3)

Težave s pridobivanjem dovoljenja za bivanje so velike. To velja za tiste, ki prihajajo izven držav EU. S tem imamo pa zelo velike probleme, ampak tukaj ni težava v naši zakonodaji ali kaj takega, ampak v nedelovanju upravnih uradov, občinskih oz. državnih upravnih enot. Naj bi se zdaj uredilo po zaslugi, po velikem angažmaju rektorata, pa rektorja osebno, da se bo na upravni enoti, upam, pristopalo bolj konstruktivno, bolj proaktivno. Je bila to velika težava. Imeli smo eno Srbkinjo, ki zlepa ni dobila, ki se je njeno gostovanje že zdavnaj izteklo, ona potem sploh ni mogla biti tu oz.

je prihajala na turistično vizo sem gor. Bila je pa ona kar nekaj časa, skoraj dve leti in se je (gostovanje) že kar izteklo preden, sploh ni dobila, dejansko ni dobila. (O4)

- Viza le za eno leto

Težava je v tem, mislim, da se modra viza imenuje, po nekem krajšem postopku, potem se zaposli človeka za 3 leta, on dobi vizo pa za eno leto, čeprav jim pokažemo, da bo ta človek 3 leta delal na projektu. Potem za eno leto dobi vizo po postopku, ki je hitrejši, kot na primer kakšni športniki. Naprej si mora on potem urediti vizo po normalnem postopku, ki traja, tako so mi povedali, po 6 mesecev in več. Ena birokratska bedarija je to, da človeka zaposliš na projektu za 3 leta, dobi pa vizo za eno leto, čeprav se ve, da bo 3 leta na tem projektu. (08)

- Namestitev, združevanje družine, zaposlitev

Izzivi:

- namestitev: pomanjkanje in druginja
- združevanje družine
- prepoved dela za partnerko, partnerja pri združevanju družine

Predlogi:

- izgradnja lastnih kapacitet na univerzah in raziskovalnih inštitucijah
- uravnovešanje cen in ponudbe na trgih
- dovoljeno združevanje družin tudi za podoktorske študente
- pri združevanju družine za partnerka, partnerko poleg dovoljenja za bivanje tudi dovoljenje za delo

Poleg tega v zadnjem času, ne samo za študente, tudi za osebje, ki prihaja sem na mobilnost, sploh če gre za dlje časa, je izziv namestitev. Sploh Ljubljana pa Primorska, tam imajo velik izziv z iskanjem namestitev, raje oddajajo za namen turizma kot pa za študente pa osebje. (01)

Potem imajo težave z namestitvijo, seveda. Če je nekdo iz Irana, še težje pride do študentske sobe, stanovanja. (O4)

Slovenija je postala malo predraga. Potem se raje odločijo za kaj drugega. (O11)

Kolega je imel nekoga, ki je prišel z družino. Konkretno na naši inštituciji tudi ni bil zadovoljen s podporo na univerzi. Izpostavil je, da ni dobre podpore, konkretno so bili to prek Marie Sklodovska Curie, raznoraznih štipendij. Otroci niso bili problem, žena je bila problem v teh postopkih, ne sme delati. (O8)

Družinski člani raziskovalcev, pa ne samo raziskovalcev, ampak ljudi, ki delajo v visokem šolstvu. Naš zakon omogoča več različnih namenov bivanja, eden je raziskovalec. Če si raziskovalec, lahko takoj združuješ družino, ki je sicer ne moreš. Moraš čakati dve leti. Vendar je problem, da partner raziskovalca nima dovoljenja za delo in trg dela je še vedno reguliran. Če povem en čisto konkreten primer, ki je malo nenavaden. Imamo doktorskega študenta iz Amerike, študenti pa nimajo te pravice, da združujejo pravice. Po enem letu se mu je pridružila še njegova partnerka, ki se nam je prijavila, ko smo iskali čistilko. Ona drugače nič ne dela, ker ne sme delati. Kakšna država smo. Imaš človeka, ki si želi delati, pa ga ne moreš zaposliti. Doma je. Partnerji nimajo dostopa do trga dela. Oni imajo pravico le do bivanja. Dokler ne dobijo stalnega dovoljenja. Pet let. (O9)

➤ Poučevanje v slovenščini na univerzah

Predlogi:

- vzporedna predavanja v slovenščini in angleščini
- za ljudi na gostovanju dovoljeno, da predavajo v angleščini ali drugih tujih jezikih, sočasno poskrbljeno za elektronsko / samodejno prevajanje v slovenščini

Če naša zakonodaja in zakon o visokem šolstvu predvideva, da morajo biti vsi programi najprej izvedeni v slovenščini, preden so lahko v angleščini, pomeni, da je nabor opcij, kjer lahko tuj predavatelj ali raziskovalec predava, ožji. So načini, ki so jih veliko manjše države z veliko manj prebivalcev z veliko večjo stopnjo ogroženosti jezika rešile, nekatere preprosto v okviru avtonomije univerze. V praksi pa, zdaj imamo situacijo, ko predavatelj reče, en študent se je pritožil, zato ne bom nikoli več naredil predavanja v angleščini, ne bom nobenega več strokovnjaka povabil, in to je ovira za tisto, kar si vsi želimo. Dobivaš informacije zelo konkretnih predavateljev, ki so bili prijavljeni, ker so nekoga povabili, da je predaval v angleščini. Vem, da poteka tudi projekt v smeri, na Univerzi v Ljubljani, strojnega prevajanja, se pravi, da bi bila to neka pomoč, absolutno ne nadomestek predavanj v slovenščini. Opredeliti bi bilo treba neke možnosti, ki so zato, da ti

povabiš lahko nekega vrhunskega raziskovalca, ki lahko ima res doprinos tako za študente za navduševanje za raziskovanje kot za praktično za vse. (O1)

Razen doktorskega študija vemo, da je ovira učni jezik, ki je še zmeraj v zakonu opredeljen kot slovenščina, in to, kar se tiče internacionalizacije, je težava. Mi ne moremo izvajati niti razpisovati študijskih programov, če nimamo ekvivalentnih programov in jih izvajamo le v slovenščini. To, seveda, univerza ne more početi, ker to pomeni, da moramo imeti šolnine na enih programih in ljudi, ki to izvajajo. Tukaj mogoče se bo zdaj v prenovi zakona o visokem šolstvu nekaj spremenilo. Upamo, seveda, da bo to urejeno tako kot imajo druge države, kjer ne vztrajajo na tem. (O7)

- Nestabilno in projektno financiranje mobilnosti

Predlog:

- stabilno financiranje vseh stroškov na izmenjavah

Potrebujemo možnost daljših, sigurnejših zaposlitev. Projektno financiranje je problem, ker gre v osnovi za veriženje pogodb, če bi našel dobrega raziskovalca. Višjo začetno plačo. (O2)

- Premajhna promocija slovenske znanosti in Slovenije

Predloga:

- večja promocija slovenske znanosti in njenih dosežkov po svetu in na lokalni ravni
- mednarodni razpisi za podoktorski študij

Dejstvo pa je, da tisti, ki pa pridejo sem, nikoli ne odidejo. Ugotovijo, da je življenje v Sloveniji zelo kvalitetno, poleg delanja ali pa recimo ukvarjanja z znanostjo in razvoja kariere. V primerjavi z drugimi razvitimi državami je veliko lažje, sploh če imaš dodatno podporo za ureditev življenja v Sloveniji, zato ostanejo. Mi ne znamo sporočiti, kaj je prednost življenja in delanja v Sloveniji. Tiste, ki poznam, nekatere osebno, tisti so zelo zadovoljni z življenjem v Sloveniji. In so ostali. (O7)

Jaz mislim, da nas v tujini niti dovolj dobro ne poznajo. Razen tistih, s katerimi sodelujemo. Mislim, da je veliko potencialna v Sloveniji v sklopu vseh raziskovalnih inštitucij. Po mojem mnenju ne dajemo toliko na to, nas poznajo tisti, s katerimi sodelujemo, da bi vedeli, kaj imamo. Imamo velik potencial, veliko stvari, ampak dejansko jih premalo promoviramo. Promoviramo

stvari, ki so pomembne za naše gospodarstvo, za našo politiko ali kaj takega. Raziskovalno, pa je tega zelo premalo. Mi smo šli veliko v promocijo znanosti. Zdaj sicer lokalno in na nivoju Slovenije, to pomeni, da sodelujemo tako s Primorskimi novicami kot z Delom, imamo svoje redne rubrike. Mislim, da bi bilo to potrebno nadaljevati, v tem smislu. (O12)

2.2. Zakon o znanstvenoraziskovalni dejavnosti

Nekateri menijo, da je zakon dober in da bomo z njim bolj konkurenčni. Pozitivno so ocenjeni: stabilno financiranje, večja avtonomija posameznih organizacij in spodbujanje sodelovanja med organizacijami

Po mnenju večine intervjuvanih zakon ne odgovarja jasno ali pa odgovarja dvoumno na številna vprašanja. Umanjka finančna podpora dejavnostim, ki jih zakon uvaja in podpira – zakonu očitajo le načelno podporo, medtem ko so na operativni ravni zapleti.

Kot posebej problematičen je izpostavljen 64. člen, ki omogoča dvojno plačilo, v praksi pa je to težko izvesti.

Izpostavljen je neenakopraven položaj raziskovalnih organizacij v primerjavi z univerzitetnimi. Raziskovalne organizacije morajo v veliki meri same pridobivati sredstva, čeprav uradno sodijo pod javni sektor.

➤ Stabilno financiranje

Zakon je pisan tako, da naslavlja osnovni koncept stabilnega financiranja, to je bil glavni del. Kar se tega tiče, to je seveda super, to je nekaj, kar nam omogoča začetek, da lahko razmišljamo, kako naj ena inštitucija, ki je v slovenskem prostoru velika, kot je univerza, avtonomno vodi svojo raziskovalno politiko. Zdaj se začne tudi financiranje razvojnega stebra, sicer premalo po našem mnenju. Razvojni steber naj ne bi bil financiran s 5 % proračuna, ampak z recimo 30 %. Razvojni steber je za neke dejavnosti, ki jih zdaj lahko začnemo. Zakon nudi podlage za vse. (7)

➤ Pozitivno ocenjena večja avtonomija

Če gledamo širše, smo mi kot univerza dobivali precej manj sredstev glede na rezultat, ki smo ga delali. Nov zakon zdaj to izenačuje. Nam so se sredstva za raziskovalno dejavnost zelo povečala. Praviloma tujci prihajajo zaradi raziskovanja, ne zaradi poučevanja, to lahko delaš, kjer hočeš. Raziskovalna skupina je tista, ki vleče, podoktorski programi. Univerza je uskladila svoje pravilnike, da se tudi ta del internacionalizacije spodbuja. Mi imamo to tako strateško v svojih venah, vse te stvari se potem prilagajajo. Če pogledate našo spletno stran, včasih je bil razdelek mednarodno sodelovanje ali pa internacionalizacija. Ugotovili smo, da si želimo, da je to res naravni del vsega, kar delamo. Mednarodne vsebine se zdaj pojavljajo znotraj študijskih, znotraj sodelovanja z okoljem, so povsod. Govorimo o prepletu vsega skupaj. (O9)

Pozitivno je, da smo v zadnjih dveh letih dobili nov zakon o raziskovalni dejavnosti. Za mene je ta zakon bistven zato, ker uvaja neke vrste avtonomijo raziskovalnih pa visokošolskih organizacij, recimo univerze. Torej zakon dejansko omogoča to avtonomijo, jaz to razumem kot vzporednico zakonu o visokem šolstvu, ki lahko sam financira izobraževalni del, tako zdaj znanost. (O7)

➤ Spodbujanje sodelovanja med organizacijami

Program nacionalnih raziskav je ena taka stvar, ki je nova, zakon za raziskovalno in inovacijsko dejavnost, kjer so mišljeni veliki projekti, ki naslavlajo nacionalne teme. To se bo začelo, mislim, kasneje, v prvem obdobju. Lahko bi imeli podobne strateške projekte za druge teme, ki bi jih država, tu mislim na ministrstvo, tisto, ki strateške usmeritve neke države vodi na področju znanosti, opredelilo in na tistih razpisovalo velike konzorcijske projekte. Če dam en primer – zdaj govorimo veliko govorimo o odprti znanosti. Ministrstvo oz. država, vlada je sprejela uredbo o odprti znanosti, ki nalaga vrsto stvari inštitucijam, vse, kar je financirano minimalno 51 % iz javnih sredstev, mora biti odprto, dostopno. Zdaj se pričakuje in zahteva skozi to uredbo, da inštitucije uredijo svoje notranje akte, ki podpirajo odprto znanost, ki podpirajo spremembe vrednotenja raziskovalnega dela. Vse je povezano. Tudi z internacionalizacijo, ker tukaj ne moremo biti izolirani. Smo pa precej naprej, se mi zdi, kar se tiče tega. Tukaj je seveda ministrstvo to naredilo, uredbo je uvedlo, ki je zakonski akt in je obvezen, mi moramo zdaj to izvesti, v treh letih. Hkrati je bil objavljen razpis za velik projekt na tem področju, ki je predvideval ustanovitev enega konzorcija. To je bil jasen signal, da so se vse ključne inštitucije v visokem šolstvu in

raziskovanju zbrale v enem konzorciju. Zdaj delujejo v okviru projekta Spoznaj, ki ga vodi CTK. In tudi razpis je bil tako narejen, da je bilo jasno, da se bo strateško financiral en konzorcij. Zakaj pa en konzorcij? Med seboj se morajo zdaj pogovarjati. Če naredimo kompetitivne razpise na takšne teme, ni nobenega sodelovanja. Mislim, da lahko najdemo še kakšna druga področja, kjer bi se to dalo narediti. Dobimo več sinergije, kot če tekmujemo non stop. (O7)

➤ Nejasnosti, dvoumnosti

Zakon ne odgovarja dovolj jasno na naslednja vprašanja:

Ali so na voljo učinkoviti programi za finančno pomoč tujim raziskovalcem, še posebej doktorskim in podoktorskim raziskovalcem?

Ali so administrativni postopki za vstop in delo tujih raziskovalcev preprosti, hitri in pregledni?

Ali zakon spodbuja sodelovanje med slovenskimi in tujimi raziskovalci ter institucijami?

Ali so v zakonu zajeti ukrepi za promocijo slovenskih raziskovalnih ustanov in njihovih dosežkov na mednarodni ravni? (O5)

Cilji zakona so pravi, sam zakon je obsežen. Razpisi ARIS-a na tematiko se povečujejo, potrebuje se še nekoliko »fine tuninga«, predvsem v razlagah, ki so kdaj preveč dvoumne. (O2)

➤ Le načelna podpora, finančna sredstva niso zagotovljena

Za internacionalizacijo oz. mednarodno delovanje viri v zakonu niso opredeljeni. V Zakonu o visokem šolstvu in raziskovalni dejavnosti so besede, seveda, to je prav, to je tudi namen zakona, ampak potem manjkajo stvari, ki bi jih finančno podprle, finančni instrumenti, ki to dejansko potem spravijo v življenje. (O7)

Formalno ja, pa se bo verjetno spet zapletlo pri operativni. Mi imamo v Sloveniji že dolgo časa marsikaj, ampak potem stvari ne udejanji, kot bi bilo potrebno. Tukaj je glavni problem, da na papirju vse v redu zgleda, ko pride do izvedbe, pa so težave. Tudi tukaj dobiš občutek, da je podpore veliko, v realnosti je pa ni. Tako na inštitucionalni ravni, kot države, isto. (O8)

➤ **Problematičnost 64. člena**

Zakon o raziskovalni dejavnosti omogoča neke primerjave raziskovalcem s famoznim 64. členom in z dvojnimi plačili. V praksi imamo pa probleme, da je nekaj neverjetnega. Zatika se pri izpeljavi. Že takrat, ko smo mi kot KOsRIS sodelovali pri pripravi tega zakona, je bil namen tega člena, mi smo predlagali, da bi se to izvedlo kot neke vrste dodatek. Oni so zdaj to dali kot neko dvojno plačilo in neke pravilnike, in to je grozno problematično za izpeljati. To je po moje največji problem pri nas. Sicer sodelujejo inštitucije, ki dajo določene predloge, zato ker vejo, kakšne so izkušnje, ampak se teh predlogov v celoti ne upošteva. Potem ostanemo mi sami in se moramo znajti, kako bomo to speljali. Princip se mi zdi napačen, ker bi mi morali imeti možnost tiste najboljše ljudi nagraditi. Mi smo zdaj dodali ta člen, ampak s tem členom kompliciramo stvari. Imeli bomo ogromno dela, ogromno dokumentacije, administracije, da bomo sploh temu človeku kaj dali. In to je problem. Zato smo tudi nepriljubljeni za nekega tujca, ki pride k nam. V tujini je to drugače. (O12)

➤ **Neenakopraven položaj raziskovalnih organizacij**

Ne razumem, bila sem lani in predlani na nekem seminarju za plače v javnem sektorju. Nekaterim sploh ni bilo jasno, da raziskovalne inštitucije spadajo pod javni sektor, ker mi bi morali tu imeti večjo samostojnost in seveda tudi odgovornost. Ampak ne moremo se mi primerjati, po načinu, kako pridobivamo sredstva, kako prijavljamo projekte in tako dalje, primerjati z javno upravo, ki jo v celoti plačuje država. Mi smo torej vezani na njihova izhodišča, njihove plače, njihove zakone. Imamo pa drugačen način prihodkov. In seveda, normalno, da ljudje bežijo v tujino, ker so tam lahko boljše plačani. Tega naša država noče razumeti. (O12)

2.3. Strategija internacionalizacije visokega šolstva in znanosti

Večina meni, da je strategija presplošen dokument, preširoko zastavljen. Ne zagotavlja finančne podpore, ki bi jo nujno potrebovali za uresničevanje strategije, mobilnosti.

Posamezne organizacije menijo, da je strategija kvalitetno napisana, da spodbuja mobilnost in podpira delovanje organizacije v tej smeri, medtem ko se druge v njej ploh ne prepoznajo.

➤ Presplošen dokument, preširoko zastavljen, ne zagotavlja finančnih sredstev

Strategijo pozna, ker se je pripravljala skupaj s strategijo za visoko šolstvo. Gre za neke stvari, ki so se uskladile. Hkrati je lahko to ovira, ker so se morali na določenih področjih uskladiti in je precej široko zastavljena, kot bi lahko bila, če bi bili to dve ločeni strategiji. Bi lahko bila bolj konkretna. Če govorimo samo o prioriteth regijah sveta, kjer si želimo sodelovati, je verjetno drugače, ali govorimo o znanstvenoraziskovalnem delu ali govorimo o izobraževanju. Ene stvari so mogoče malo izpadle ali so preširoko zastavljene, je pa res, da na koncu ima vsaka institucija avtonomijo, pa si lahko stvari konkretizira in doreče bolj po svoje. Za nas, ki delujemo na nacionalni ravni, kjer si moramo določati prednostne regije, je težje to peljati nacionalno, če imajo univerze zelo različne ambicije in cilje. S tega vidika nimamo strateškega dokumenta na nacionalni ravni, ki bi nas zelo jasno usmerjal v neko prioritethno področje. Strategija je presplošna. (O1)

Strategija je splošen dokument, tega imamo veliko v Sloveniji. Za mene je vlada tista, ki izvršuje, ki potem vzpostavlja mehanizme, da se te strategije lahko uresničijo. Žal, gre predvsem za finančna sredstva. Potrebujemo zakonodajni okvir in namenska finančna sredstva. Se pravi, mi moramo vedeti, kolikšna je rast dela BDP-ja in kolikšen je del za znanost in visoko šolstvo realno. Tudi znotraj državnega proračuna, ne samo z evropskimi sredstvi, to je lahko varljivo, mi smo lahko eno leto zelo uspešni pri evropskih sredstvih, zdaj imamo še kohezijo nekaj časa. Morda čez nekaj let ne bomo več država, ki bi bila udeležena v kohezijskih sredstvih. Kaj pa takrat? Temeljna znanost na univerzah, na inštitutih je, seveda, naloga države in državnega proračuna. Ne more biti odvisna od evropskih sredstev, razen kot dodatek. Bomo videli, kam te stvari vodijo. Je sicer precej odrto, kar se tiče financiranja. Strategija, seveda, je v redu napisana, saj vsaka strategija je v redu napisana, tukaj ni nobenega dvoma. (O7)

Mi se ne prepoznamo v strategiji. Ni to tisto, kar mi delamo in ni to razvoj internacionalizacije in mogoče tudi malo presplošen dokument. Prejšnja je bila malenkost bolj konkretna in tam so bili ukrepi. Tudi poučevanje v slovenščini so stvari, do katerih se mora ministrstvo opredeliti. Je pa res, da smo se mi mogoče malo bolj osredotočili na program visokega šolstva. Ne vem, kaj mi sploh potrebujemo od države, ker smo zdaj že svoje mehanizme vzpostavili. Sredstva. (O9)

Bere se zelo lepo, floskule, to bomo podpirali in to bomo podpirali. Saj ta mehanizem Aleša Debeljaka je super. Tudi ta NOO, če bi ga na izvedbeni ravni drugače zapeljali, bi bil super. (O11)

Niso dovolj jasno opredeljeni osnovni pogoji za bivanje in življenje tujih raziskovalcev v Sloveniji, zlasti ko govorimo o zaposlovanju v javnem sektorju. Žal nimam dovolj pregleda nad tem, ali ostala ministrstva podpirajo Strategijo. (O5)

➤ **Strategija je v redu dokument**

Internacionalizacija kot vizija razvoja Slovenije, spodbujanje dvostranskih sodelovanj/projektov, programov, kot je npr. Erasmus+ zagotovo ni dovolj, kar pišejo tudi v sami Strategiji. V dokumentu sem zasledila nekaj obetajočih zapisov (kot so zaveznitva visokošolskih institucij, npr. »Evropske univerze« in partnerstva na področju znanosti) in predvsem, da je pomembno poenotenje standardov delovanja institucij. Nagovor o trajnostnosti, podnebnih spremembah in okolja, usmerjenost v povečanje zaposljivosti državljanov ter zagotavljanje znanj in spretnosti za delovna mesta. Zavedanju o vlogi znanstvenih dognanj pri obravnavi globalnih in družbenih izzivov z mednarodno komponento. O zadostnosti ukrepov si ne bi upala soditi. (O2)

Meni se zdi ta dokument v redu, ampak še pomembnejše se mi pa zdi, da smo na univerzi že zastavili tračnice, da to izvajamo. (O4)

Boljše po mojem kot raziskovalna. Prej smo bili del univerze, zato to poznam. Ker je interes, da potem dobiš tudi tuje študente. Mi se sicer povezujemo z EMUNI in tam so velike opcije za kontakte s tujino in tako dalje, tako da upamo, da bo tudi to. Pravim, da je potrebno nekaj narediti tudi na državni ravni, ne samo na ravni neke inštitucije. Inštitucije same lahko skupaj, ampak v sodelovanju z državo ali ministrstvom. (O12)

2.4. Podpora internacionalizaciji visokega šolstva na državni ravni

Na državni ravni je po mnenju večine intervjuvanih predstavnic, predstavnikov raziskovalnih in univerzitetnih organizacij premalo sodelovanja. Večina tudi dvomi, da so pristojna ministrstva (Ministrstvo za notranje zadeve, Ministrstvo za zunanje zadeve, Ministrstvo za javno upravo, Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti) sodelovala pri strategiji in da jo poznajo.

Med najbolj perečimi področji navajajo: odnos MNZ-ja, izgovarjanje ministrstev eno na drugo in njihovo nepovezano delovanje, zapleteni birokratski postopki za izmenjave izven Evropske unije, podaljševanje viz, predolge dobe čakanja na upravnih enotah, oddaja prstnih odtisov. Ponovno izpostavljene pereče točke se ujemajo z odgovori, zbranimi pod prvo točko 2.1 (Predolgi, zapleteni, neenotni birokratski postopki).

Podan je predlog za upravne enote, da pri izdaji delovnih dovoljenj ne ni bila več obvezna krajevna pristojnost. Izpostavljeno je povezovanje raziskovalnih in univerzitetnih organizacij z različnimi ministrstvi, na katera so naslovili predloge za izboljšave (KOsRIS).

- Premalo sodelovanja, nepoznavanje strategije pri pristojnih ministrstvih

Ministrstvo za notranje pa zunanje zadeve pa upravne enote – kot da nismo ena država. Večkrat so morali ponavljati iste stvari, podatki niso od enih do drugih prišli. (O8).

Vprašanje o izvajanju Strategije je pogosto odvisno od politične volje, sodelovanja med različnimi ministrstvi in pripravljenosti na spremembe v zakonodaji. Čeprav je Strategija oblikovana na nacionalni ravni, je za njeno uspešno izvajanje ključno sodelovanje vseh relevantnih institucij, vključno z MNZ, za uresničitev ciljev, kot je poenostavitev administrativnih postopkov za tuje raziskovalce. V primeru težav pri pridobivanju dokumentov za bivanje in delo tujih raziskovalcev v praksi, bi lahko bilo koristno neposredno kontaktirati pristojne organe, kot je MNZ, in se posvetovati o konkretnih izzivih in možnih izboljšavah. Poleg tega bi se lahko pridobila mnenja relevantnih akterjev v visokem šolstvu ter znanstveni skupnosti, da bi razumeli, kako Strategija vpliva na njihove izkušnje in kaj je potrebno za izboljšave. (O5)

MNZ reče, saj vse piše na spletni strani Infotujci. Nič ne piše. Niti obrazcev ni gor. MVZI prizna: vi se s tem ukvarjate, poznate postopke, mi vam ne moramo tukaj pomagati. (O9)

➤ *Zapleteni birokratski postopki za izmenjave izven EU, težave s podaljševanjem viz*
Menim, da imamo še kar rezerve. Problem je na primer Afrika, mi si želimo bolj sodelovati z
Afriko. Sem bila na več sestankih na ministrstvih. Sredstva so, se spodbuja, gremo v to smer. Če
mi hočemo nekoga, da pride sem, to je tak proces! Imamo v načrtu, da bomo tri profesorje iz
Namibije pripeljali. Pri nas bodo na mobilnosti, en del bodo predavali, v začetku planiramo en
teden. Dejansko imamo v planu aprila, da pridejo k nam in da se spoznamo. Saj sistem imajo zelo
podoben našemu. Meni je bilo presenetljivo. Namibija sredi Afrike ima podoben sistem, osnovna
šola, potem srednja šola, mogoče kakšno leto gor dol, ampak dejansko imajo zelo na nivoju tudi
šolo za vzgojitelje in učitelje. Vsi znajo angleško super. Z nami so delili probleme, ki jih opažajo s
študenti tam. Definitivno jih bom jaz mogla spraviti sem, kar pomeni, da bodo potrebovali vizo,
saj če gremo mi dol, rabimo vizo, ki jo dobimo na Dunaju. Pri njih je tako, da imajo za celo Afriko
le v Kairu, po mojih zadnjih podatkih. (O10)

Imeli smo velike težave predvsem pri zaposlovanju tujcev. Se jih je dobesečno tretiralo, kot da so
to delavci, pa nič slabega do njih, isto kot delavci, ki pridejo graditi drugi tir ali kakorkoli. Prosili
smo za delovno dovoljenje in ga je dobil. Potem ga je moral podaljšati. Ta čas, dokler je dobil
podaljšano, ki ga še vedno ni dobil, je že mogel vložiti novo podaljšanje. Mislim, ta administracija
je nekaj neverjetnega ... Najbrž dobijo za eno leto. Potem ni mogel podaljšati. Potem je podaljšal
za dve leti. Potem, zdaj ne vem, kako ima, mislim, da ima spet podaljšano za dve leti, postopek je
bil pravi ... preden se je zaključil tekoči postopek, je že moral oddati vlogo za nov postopek. (O12)

➤ *Oddaja prstnih odtisov*

Imeli smo primer, ko gospa živi v Ameriki, dela v Ameriki, pri nas je bila dopolnilno zaposlena 20
%, torej je prišla enkrat, dvakrat na leto. Gospa je morala priti samo zaradi tega, da je oddala
prstne odtise na upravno enoto. In to so osebe, ki so zelo cenjene v tujini. Vsak ti bo rekel,
poslušajte, meni to ne pomeni nič. Rada sodelujem z vami, vendar da bom zaradi tega hodila iz
Amerike ... Naši postopki so preveč komplicirani. Nimamo svojih delavcev, hočemo

internacionalizacijo, hočemo imeti vrhunske raziskovalce, vrhunsko znanost in kompliciramo pri najbolj banalnih stvareh. (O12)

➤ **Predlog za upravne enote**

Mi smo jim predlagali, da bi po zgledu zemljiške knjige – ker pri zemljiški knjigi so v preteklosti bili veliki problemi, potem so sprejeli – gre avtomatsko na sodišče, kjer je prosto. Ne odloča krajevno pristojno sodišče. To naj bi zdaj v tem konkretnem zakonu tudi izpeljali, torej da gre na druge enote. Na naši upravni enoti si čakal za delovno dovoljenje 6 mesecev, v sosednji si ga dobil v dveh dneh. Bomo videli, kako bo to dejansko, takrat so bile neke variante, ja, samo tisti, ki niso prezasedeni. Vsaka bo rekla, da je prezasedena, da tega ne bo prevzela. Zdaj bomo videli, kako bo to v praksi. Ampak če tega ne bomo uredili, to je osnova. (O12)

➤ **Predlogi za izboljšave KOsRIS, sodelovanje med ministrstvi in organizacijami**

Rekli smo si, da je najbolje počakati na nekoga, da se nekaj zgodi. V sedmih letih se ni, pa dajmo sami nekaj narediti. Tako da smo se znotraj rektorske konference in znotraj COsRIS-a usedli, smo naredili delovno skupino in smo postavili skupne vsebine, ki delno, vsaj kar se tiče dovoljenj in tega, kar imamo na naši spletni strani za dobrodošlico postavljeno. Tudi Univerza XX je naredila podobne stvari za študente, tako da smo se odločili, da bomo to skupaj združili in ne bomo postavljali novih portalov, da imamo lahko kot država navzven en portal, kjer se to dela. Univerza, ki predseduje v posameznem trenutku rektorski konferenci, skrbi, da so tam vsebine aktualne. To je ena od stvari, ki smo si jo želeli in pričakovali, da bi jo prevzelo MVZI. (O9)

Mi smo sodelovali v KOsRIS-u, smo se ravno z vidika teh problemov, ko se je spreminjala zakonodaja, dobili s predstavniki zunanjega ministrstva in ministrstva za delo in notranjega ministrstva in s predstavniki upravnih enot. Če hočemo biti privlačni, če hočemo, da nekdo pride, že tako imamo dosti drugih težav, potem jih oviramo še pri teh zadevah. Vemo, da za raziskovalno delo ni nujno, da je ta oseba ves čas v Sloveniji, odvisno od vrste raziskav, če gre za raziskave na humanističnem področju ali kakorkoli, lahko dejansko dela tudi v tujini in prihaja občasno. (O12)

3. INSTITUCIONALNA IN NACIONALNA PODPORA

Predstavnice, predstavnike raziskovalnih in univerzitetnih organizacij smo vprašali, katere vrste podpore pri mobilnosti nudi konkretno njihova organizacija, npr. pri urejanju bivanja, dokumentacije za tiste, ki pridejo, in za tiste, ki odidejo (3.1 Podpora na organizaciji). Drugo vprašanje se je nanašalo na potrebne ukrepe, ki bi bilo po njihovem mnenju potrebni za izboljšanje pogojev za boljše/številčnejše kroženje znanja in talentov v Sloveniji na inštitucionalni, občinski, nacionalni in evropski ravni (3.2 Potrebni ukrepi za večjo mobilnost). Pri tretjem vprašanju smo jih prosili za njihovo oceno pogojev za povratek naših visoko kvalificiranih kadrov nazaj v Slovenijo in njihovo reintegracijo (3.3 Ocena pogojev za povratek v Slovenijo). Pri zadnjem vprašanju nas je zanimalo njihovo mnenje o tem, ali je raziskovalno-razvojna politika dovolj vidna oz. upoštevana v načrtovanju migracijskih politik pri različnih ministrstvih (3.4 Raziskovalno-razvojna politika v načrtovanju migracijskih politik).

3.1. Podpora na organizaciji

Iz raziskave ugotavljamo, da so organizacije, ki nudijo ljudem podporo, pri izmenjavah bolj uspešne.

Če želijo pridobiti več ljudi iz drugih držav, so za podoktorske programe nujni mednarodni razpisi. Podpora, ki jo na področju izmenjav dobro organizirane izobraževalne in raziskovalne organizacije nudijo, je tako pri urejanju dokumentov (prijava na razpis, sodelovanje z upravno enoto pri urejanju dovoljenj za vizo, bivanje, delo) kot pri iskanju namestitve, šole ali vrtca za otroke.

Ena od organizacij je izoblikovala svojo spletno stran v angleščini, na kateri nudijo osnovne informacije, s katerimi rešijo 90 % ponavljajočih se vprašanj. Potem nudi organizacija še vso nadaljnjo potrebno podporo individualno. Aktivno so sodelovali pri povezovanju organizacij pri soočanju s podobnimi ponavljajočimi izzivi, sodelovali so pri oblikovanju predlogov za KOsRIS.

Kot najboljša možnost za uspešno mobilnost v vse smeri se kaže, da so na vodilnih položajih in v mednarodnih pisarnah nudijo podporo ljudje, ki so imeli sami izkušnjo daljše izmenjave v tujini in ki imajo večletne izkušnje pri urejanju birokratskih postopkov v Sloveniji.

Pomembna osnova so že vzpostavljene mednarodne mreže med organizacijami, že podpisani sporazumi. Pogosto nato izmenjave temeljijo na osebnih odnosih znotraj teh organizacij.

Veliko več je krajših izmenjav (do 3 mesece), za katere je na organizacijah večinoma organizirana zelo dobra sistemska podpora. Manj je daljših izmenjav (nad 3 mesece), ki se težko umeščajo v obstoječe sisteme in zakonodajne možnosti. V raziskovalnih organizacijah je daljša izmenjava v tujini velika težava, izpostavljena je neusklajenost z zakonodajo, »napotitev gre po posebni zakonodaji«, ki ni finančno podprta (O11, O12), medtem ko se izobraževalne organizacije soočajo predvsem z izzivi nadomeščanja in iskanjem kombinacij, kako financirati 3- ali 6-mesečne izmenjave, saj običajni razpisi nudijo finančno podporo do 2 mesecev.

Organizacije, ki nudijo malo podpore, imajo tudi manj izmenjav.

Zgornje ugotovitve po analizi 12 intervjujev s predstavnicami, predstavniki slovenskih raziskovalnih in univerzitetnih organizacij ponazarjamo z izjavami v naslednjih sklopih:

- Organizirana sistemska podpora na organizaciji, veliko daljših izmenjav (nad 3 mesece)
- Pomanjkanje sistemske podpore pri mobilnosti
- Preverjanje kakovosti in podpora pri krajših izmenjavah (do 3 mesece)
- Organizirana sistemska podpora na organizaciji, veliko krajših izmenjav (do 3 mesece)
- Organizirana sistemska podpora na organizaciji pri krajših mobilnostih študentk, študentov

Analiza intervjujev kaže, da je podpora namenjena predvsem tujim raziskovalkam, raziskovalcem in profesorjem, ki prihajajo na izmenjavo v Slovenijo. Slovenskim raziskovalkam, raziskovalcem na izmenjavi v tujini nudijo podporo praviloma ljudje na gostujočih organizacijah, slovenske organizacije pa so jim pri mobilnosti v tujini redko v podporo (v smislu urejanja dokumentacije, bivanja v tujini).

Slovenske organizacije nudijo podporo slovenskim raziskovalkam, raziskovalcem drugače: če gre za dogovorjeno mobilnost, se na pedagoški organizaciji zanje uredi nadomeščanje, kar za fakulteto pomeni dvojno financiranje, med mobilnostjo v tujini prejemajo slovensko plačo, po vrnitvi v Slovenijo lahko nadaljujejo s svojim rednim delom.

➤ Organizirana sistemska podpora na organizaciji, veliko daljših izmenjav (nad 3 mesece)
Pomagamo predvsem tistim, ki pridejo: bivanje, urejanje dokumentacije, prostor na fakulteti, dostopi do knjižnice, baz na fakulteti. Odhajajočim prav tako uredimo formalnosti, v tujini pa si bivanje, dovoljenja ipd. praviloma urejajo sami, fakulteta jim vse stroške povrne. Izzivi so pogosto v razumevanju terminologije v povezavi s slovenskimi pravnimi instituti. Dovoljenja za raziskovalce na naši fakulteti ureja kadrovska služba. (O2)

Za tiste, ki prihajajo, uredimo vse. Preko nas urejajo delovna dovoljenja in vse potrebno, potem preko pooblastil, poskrbimo za cel postopek. Smo v navezi z upravno enoto. Kar se tiče bivanja, uredimo mi. Pomagamo poiskati stanovanje. Imamo nekaj apartmajev, smo dobili novo zgradbo prav za te namene, so lahko v teh apartmajih. Drugače sodelujemo s hoteli, s katerimi imamo potem popuste, iščemo apartmaje, če je potrebno, v bistvu vse. Ko pridejo sem, jim predstavimo inštitucijo, kje bodo delali, kako, seveda v sodelovanju s posameznim inštitutom. Službe so tu za kakršno koli podporo, če bi jo potrebovali. Naši (v tujini) so načeloma bolj iznajdljivi, tako da si bivališče iščejo sami. Drugače pa tudi nudimo podporo. Zdaj smo jih imeli kar nekaj, ki so šli v sklopu mednarodnih projektov na napotitve v tujino. Za šest mesecev, eno leto. (O10)

- Mednarodni razpisi in podpora kadrovske službe

Imamo približno 14 % tujih raziskovalcev. Razlog, da prihajajo k nam, je v tem, da smo od leta 2016 naprej zelo okrepili prijave mobilnostnih projektov, ki jih financira evropska komisija, predvsem Marie Curie. Intenzivno jih vabimo k nam, tudi z oglasi v Nature in drugih tujih medijih, naj prijavljajo z nami. Najbolj perspektivne postdoktorske kandidate sprejemem in mi skupaj pripravljamo Marie Curie prijavo, veliko jim pomagamo. Imamo veliko kandidatov, ki so dobili pečat odličnosti na evropskem mehanizmu Marie Curie in so financirani s strani ARIS-a v okviru te komplementarne sheme, ki bi jo zelo pozdravila, zelo pohvalila. Tisti, ki dosežejo najmanj 85 % na evropskem merilu, so ravno tako zelo dobri kandidati, samo financ je premalo, da bi lahko vse

financirali, zato je ta komplementarna slovenska shema nekaj zelo pozitivnega, da mi privabimo toliko tujcev k nam. Drugi segment je, da imamo doktorske študente. Letos imamo 25 tujih doktorskih študentov, doktorandov. Imeli smo 163 vlog za 25 mest, kar je kar veliko tujcev, ki so hoteli k nam. Mislim, da je splošna prepoznavnost naših raziskav v evropskem merilu zelo dober privlačni element, da smo na nekaterih segmentih res izstopajoče dobri. Mi nudimo tujcem, ki pridejo k nam, zelo veliko podpore v kadrovske službi, za pridobitev viz, nudimo jim tudi študentska stanovanja za krajši čas bivanja. Veliko dela je z upravno enoto. Pri nas se ena oseba ukvarja samo s tujci, toliko je nekih stvari, za urejati levo. Res komplicirano. Ne vem čisto do potankosti, ker to spada v kadrovske službo. Vem samo, da se ena oseba ukvarja s 25 tujci. Pomembna je podpora projektne pisarne pri pisanju podoktorskih štipendij. (O6)

- Virtualna pisarna dobrodošlice (Wellcome office)

Wellcome office je v bistvu virtualen, ime vsega skupaj. V univerzah je običajno to nek fizičen prostor s tremi zaposlenimi, kjer samo to delajo. Pri nas se je to začelo od spodaj navzgor. Jaz sem bil prej mednarodna pisarna, potem pa me je nova rektorica povabila, da pridem zraven. Kar smo prej delali na fakulteti, zdaj delamo na univerzi. Tako je šel ta razvoj. Veliko ljudi se je potem vključilo, tako da je skupna spletna stran za vse. Zada je veliko ljudi po različnih službah. Na univerzitetnih članicah mednarodne pisarne in kadrovska služba, na rektoratu mednarodna vpisna služba. Včasih se še kdo po potrebi vključi, npr. karierni center. Od raziskovalcev do študentov, njim je pomembno, da dobijo vse informacije, vezane na postopke. (O9)

Začelo se je zelo individualno. Potem pa so številke prerastle zmožnosti, da bi jih lahko še delali. Potem je iz tega nastala spletna stran, kjer so poskušali povzeti vse to, kar delamo. Na spletni strani si izbereš, ali si raziskovalec ali študent. Govorimo o raziskovalcih. Ideja je, da se znebimo stalnih vprašanj. Kakšne papirje rabim za dovoljenje, kaj rabim, mi jih usmerimo. In potem od te točke, ko že vejo, ponujamo podporo. Sploh študentom, se je izkazalo, da smo potem rabili eno osebo manj. Zdaj smo ponovno toliko zrastli, da potrebujemo ljudi, logika je bila po vseh fazah in je spletna stran tako strukturirana. Ko si izbiraš, ali boš prišel sem ali ne, ko se pripravljaš, da boš prišel, torej si se že odločil. Kaj moram zdaj narediti, kakšni so postopki, kaj je s habilitacijo, kakšne papirje rabim za dovoljenje, kje bom spal, kaj moram narediti, ko pridem sem. EMŠO, davčna, registracija naslova. Kako je, ko živim tukaj, kje je zdravnik ... Tudi vrtce smo iskali.

Tisto, kar nekdo rabi, ko se seli. Velikokrat jim moramo pomagati, ko si nekdo želi vozniško dovoljenje. To je v Sloveniji tak postopek, da ga še jaz komaj razumem, pa itak je vsakič drugače. In seveda tudi potem, ko nekdo odide. S tem, da to je namenjeno tistim, ki prihajajo na kratkoročne obiske en teden, da vejo, kako si poiskati hotele, kako priti do nas in kakšna dokumentacija. (O9)

- Celostna podpora, tako pri urejanju dokumentacije kot pri namestitvi družine

Na univerzi imamo službo za dobrodošlico (welcome), znotraj fakultet pa mednarodne pisarne, ki so poleg Erasmusa in CEEPUS-a zadolžene tudi za daljše izmenjave. Tukaj je vključena kadrovska služba. Imamo sodelavko, ki je zaposlena za zaposlovanje tujih državljanov. Skupaj sodelujemo. Vlaganje dovoljenj, mi vložimo dovoljenje v imenu tujca, stopimo v komunikacijo. Če ima zaposleni družino, nudimo celotno podporo tudi za družino. Pomagamo poiskati stanovanje, se pozanimamo za vrtce, za šole. Pomagamo urediti zdravstveno zavarovanje. Imamo cel spisek. Dejansko gremo z njimi čez seznam, kaj je treba urediti, preden sploh pridejo, in kaj, ko so enkrat tukaj. Ko se preselijo, smo na voljo za komunikacijo z lastniki stanovanj. Za šolo, če je treba kaj urediti. Take življenjske stvari. Vedno lahko pridejo do nas s kakršnim koli vprašanjem. (O9)

- Podpora pri pridobivanju državljanstva

Veliko primerov imamo, ko so prišli sem in smo jim pomagali še čez postopek državljanstva. Sploh je veliko Američanov. Oni tudi izpolnjujejo pogoj, da ne rabijo čakati tistih 5 oziroma 10 let. Mi damo prošnji na obe ministrstvi, oni se morajo strinjati in če damo MNZI soglasje, potem pridobi državljanstvo. Nekateri že od začetka planirajo, da prihajajo za dlje časa, če ne za stalno. (O9)

➤ Pomanjkanje systemske podpore pri mobilnosti

Na organizacijah so običajno pisarne za krajše in daljše izmenjave ločene, odgovornosti so razporejene med različne službe. Ponekod nudijo malo podpore. Na univerzitetnih organizacijah potekajo večinoma krajše izmenjave. Daljše izmenjave se težko umeščajo v obstoječe sisteme.

- Več pisarn, nekaj podpore

Imamo dve pisarni, ki se s tem ukvarjata. Torej mednarodna pisarna, ki to vodi, potem imamo pa še projektno pisarno oz. pri nas rečemo znanstveni inštitut, ki opravlja tudi funkcijo projektne

pisarne, ki jim, če so z njihovimi gostovanji povezane tudi raziskovalni projekti, ki jim pomaga pri upravljanju, pri pridobivanju teh projektov. (O4)

Nudimo nekaj oblik podpore za tiste, ki prihajajo in odhajajo. Naši ukrepi vključujejo začasno rešitev glede bivanja v naših stanovanjih ter pomoč pri urejanju dokumentacije. Kljub temu se zavedamo, da je pridobivanje dovoljenj za bivanje včasih dolgotrajen proces, kar lahko otežuje mobilnost in sodelovanje na mednarodnih projektih. Za olajšanje teh izzivov si prizadevamo s sodelovanjem z lokalnimi organi in iskanjem možnosti za izboljšave v postopkih pridobivanja dovoljenj. (O5)

- Razprešena (ne)odgovornost

Kadrovsko-raziskovalna pisarna opravi to, kar je potrebno, po formalni plati, da uredijo dokumentacijo. Da bi zdaj imeli dodatno podporo za družine, tega ne nudimo, tega ni, ker je tega zelo malo in ni na voljo človeških virov. Če rabijo, dobijo neko podporo, da pa bi institucionalizirano, sistematično, da bi imeli seznam, kaj je treba narediti, pa ne. Bolj kot ne, od primera do primera, kaj potrebujejo, se uredi. To je naloga kadrovske službe, oni urejajo dovoljenja in podobne stvari. (O11)

- Daljše izmenjave so redke

To je rakrana, ker je to tako. Kar je za potrebe habilitacije, to informacijo bi imela kadrovska služba, ker to urejajo oni z njimi. Naši večinoma hodijo, če hodijo, na Erasmus krajše izmenjave, npr. CEEPUS, ki je še ena varianta, ampak zelo majhna, tam so lahko do enega meseca. Naš raziskovalni oddelek, mogoče imajo kakšne daljše izmenjave, drugače pa so te trimesečne, za potrebe habilitacije, najdaljše. Imeli smo nekega profesorja, ali jih je bilo več, ki so prišli v okviru Fulbrighta, ampak to je potem spet njihova osebna. Da pa bi res za dlje časa, pa ne. (O3)

Lahko bi si pomagali s kolegi iz Ljubljane ali pa Primorske, ampak tudi tam so vsi polno obremenjeni. Potrebno se je potem voziti. In hkrati izvajati obveznosti na dveh organizacijah. Visokošolski prostor je zelo kompakten, ni dosti manevrskega prostora, in to je potem težava. To je bolj poredko. To bi bilo kot sobotno leto, če bi nekdo prišel k nam. S tem, da bi moral ta, če ne pride raziskovalno delat, tudi predavati, bi moral imeti svoj predmet. Pedagoške ure so zmeraj

problem, določeno število in razporejanje, sploh če se zgodi odhod. Lahko povem čisto konkretno izkušnjo iz moje katedre, je ravno to leto kolegica na sobotnem letu v ZDA in zaradi tega smo morali si porazdeliti ure s kolegi tudi iz druge fakultete, da potem pokrijemo pedagoške obveznosti za to leto. To smo znotraj katedre naredili. To je način na katerega je to možno izvajati. (O7)

- Uradno podpora je, konkretno je ni

Na nivoju inštitucije podpore ni, praktično je ni. Formalno sicer je, ampak ko pride do česar koli ... Moj prijatelj je bil vodja projekta, so on pa njegovi sodelavci, ki delajo na tem projektu, urejali vse za tega človeka, ki se je hotel zaposliti. Ure in ure so s tem zapravili. Deluje v redu, dokler gre za neke Erasmus in podobne izmenjave, se pravi te ustaljene izmenjave, klasične, kratkoročne izmenjave. Uradno obstaja neka podporni služba, govorim na univerzi. Pride nekdo, da se bo k nam vpisal na doktorski ali podoktorski, ali se bo vključil v projekt, pa še govorim, ko je izven EU-ja, ker Erasmus je EU pa še malo dlje, so pa težave. Deklarativno obstaja neka institucionalno podpora, ki pa operativno ne deluje, kot bi morala. (O8)

- Finančni zapleti ob napotitvah

So težave, ker napotitev gre po posebni zakonodaji. Predviden je poseben način določanja plače, plačila, stroškov in tako dalje. Na koncu se izkaže, da tisto, kar mi nudimo, lahko postane absolutno bistveno. Torej tisto, kar mi plačamo pri napotitvi. Lahko plačate tudi prebivališče, selitev, če gre z družino in tako dalje. Ampak spet odvisno, v katero državo gre, ker se to v nekih koeficientih preračunava. To gre po uredbi. Uredba predvideva točno, kakšni so koeficienti glede na izvolitev v naziv, ki ga imaš, in kakšni so koeficienti glede na državo, v katero državo greš. Ne vem, kdaj so bili ti koeficienti nazadnje posodobljeni. Večji problem je ko imaš ti človeka, ki pride sem. Teoretično bi mu lahko dal isto plačo kot za napotitev, a po naši zakonodaji mu ne moreš. Lahko mu daš plačo tako, kot jo ima tu. Ne moreš mu plačati prebivališča, ker velja samo za napotitve v tujino. Potem se plača iz materialnih stroškov. Se naredi na nek drug način. Še en primer. K nam prihajajo tujci, pa jih mi uredimo letalske karte. Kolikokrat se zgodi, da če jih zrihtajo sami, jim povrnemo, ker so bolj poceni. Ker smo mi v Sloveniji za toliko denarja vezani z zakonom o javnem naročanju, moramo izvesti javno naročilo, tam dobimo ponudnike. Vse smo super naredili, bili smo transparentni, ampak plačujemo pa več, kot če bi si sami uredili. (O10)

➤ Preverjanje kakovosti in podpora pri krajših izmenjavah (do 3 mesece)

Na tem področju izstopa organizacija 1 (O1), ki preverja kakovost izvajanj mobilnosti v vseh njenih fazah, nudi stalno kontaktno točko, ko so ljudje v tujini. Omogoča, da gresta na izmenjavo dve osebi, ki sta v podporo druga drugi. Na svojem portalu objavlja zgodbe ljudi s pozitivno izkušnjo mobilnosti, z namenom spodbujanja mobilnosti.

- Usposabljanje

Želimo skrbeti za kakovost, kako se te aktivnosti izvajajo. Usposabljammo zunanje ocenjevalce, delamo z njimi, da potem izbirajo kakovostne projekte, ki bodo izvajali te aktivnosti. Neposredno izvajamo delavnice na temo kakovosti za institucije, se pravi za univerze, za visokošolske zavode. Vabimo zunanje strokovnjake, mednarodne strokovnjake, da pridejo sem, pa delajo ali svetovanje z institucijami ali delavnice ali organiziramo mednarodne konference na različne tematike, prispevke. Sofinanciramo udeležbo na mednarodnih konferencah v tujini, jih peljemo na študijske obiske, na kontaktne seminarje, da navežejo dodatna poznanstva, mreže za nova sodelovanja. (O1)

- Redno spremljanje, svetovanje

Spremljamo redno vse projekte: smo z vsemi projekti enkrat v šestih mesecih v stiku in jih spremljamo, seveda, tehnično najprej glede porabe sredstev itn., sledenje pravilom in vse te formalne zadeve, poleg tega pa tudi tematsko. Za vsako obdobje si določimo neko tematiko, npr. kako skrbijo, da vključujejo tudi tiste posameznike iz šibkejših okolij v mobilnost, diseminacija rezultatov in učinkov, končna poročila, kjer jih pregledamo in jim damo tudi vsebinske povratke in svetujemo spremembe ali izboljšanja. (O1)

Pogodbenike različnih ukrepov združujemo na dogodkih, da izvedo za druge ukrepe, kaj ponujajo, kaj omogočajo. Imamo pregled nad pogodbenico v celoti in ji lahko tako bolj svetujemo, kje se da še dosegati večje učinke. To je ena zadeva, ki je bila prilagojena in se mi zdi, da omogoča boljše svetovanje univerzi. Seveda pa tudi z njihove strani so bili premiki, tako da se mi zdi, da je ta pot prava. Prilagodimo se pri svetovanju, povezujemo se. Je že 85 nosilcev listine ECHE⁷ na področju visokega šolstva in so nekatere zelo ambiciozne, delajo velike premike. (O1)

⁷ ECHE listina postavlja okvire kakovosti za izvajanje mobilnosti in hkrati zagotavlja enako izkušnjo vsem mobilnim posameznikom v Erasmus+ programih.

- Podpora pri zapletih

Spremljamo organizacijske priprave, kulturne priprave in tudi strokovni del skozi vse te faze neke mobilnosti. Pojavijo se kakšni taki čisto organizacijski zapleti, kot so kakšne bolezni ali pa včasih se stvari, ki so, ne vem, dogovorjene, pa potem zaradi nekih organizacijskih zapletov ne morejo biti tako izvedene, kot so bile načrtovane. Na ta način, se pravi, da imajo tudi v času, ko so v tujini občutek varnosti, vedo, na koga se lahko obrnejo na matični inštituciji. (O1)

- Dva na izmenjavo

Družinske obveznosti so tudi lahko ovira. Potem pomanjkanje samozavesti ... Pomaga, da gresta dva skupaj, se pravi, da gre z nekom, ki je že bil na kakšni mobilnosti, pa je bolj izkušen, pa potem ta oseba mogoče prevzame malo bolj logističen del ali pa neke podpore temu drugemu, pa potem tisti vidi, aha, saj to pa ni tak problem ali pa ni tako grozno, kot se mogoče sliši iz prve. Tudi znanje tujega jezika, se pravi, da niso tako sigurni, a znajo dovolj angleško, da bi se znašli, pa da bi bila ta mobilnost potem uspešna. (O1)

- Delitev izkušenj, širjenje dobrih praks

Osvežili smo nove pridobljene podatke, pripravili smo videoposnetke raziskovalcev, ki so prišli v Slovenijo, da govorijo o svoji izkušnji, ki lahko naredi za določene raziskovalce veliko spremembo in pozitivno (vpliva) tudi (na) odločitev za prihod. (O1)

- Organizirana sistemska podpora na organizaciji, veliko krajših izmenjav (do 3 mesece)

Na večini univerzitetnih organizacij imajo zelo dobro urejeno podporo pri krajših izmenjavah. Te so večinoma podprte tako s strani univerze kot fakultete, najpogosteje potekajo v okviru programov Erasmus. Večinoma so se na fakultetah naučili učinkovitosti in iznajdljivosti tekom let, se pa razmere tudi spreminjajo.

- Od samoukov do iznajdljivosti

Imamo dve osebi zaposleni na doktorskem študiju, ki nudita tudi administrativno pomoč. Mi smo samouki. Spomnim se, ko sem pričela z delom tukaj, je bil projekt s centralno Azijo. Takrat smo imeli odlične odnose z ambasado v Moskvi in smo jim poslali vse dokumente, oni so dokumente pregledali, so pa morali študentje fizično priti po vizo in so imeli lete tako urejene, da so leteli iz

Kazahstana v Moskvo, prevzeli vizo, se zglasili na ambasadi in leteli v Ljubljano. Dandanes to ne bi bilo možno, ker so ambasade zelo različne. Zelo je odvisno od tega, kdo tam dela. Na indijski ambasadi so, bojda, zelo strogi. Sama sem imela težave z ambasado v Argentini. V tistih časih jih nisem mogla prepričati. To so bili samo uradni dokumenti, financiranje iz Bruslja. To je bilo tako, ti ljudje bodo prišli in bodo izginili. Imamo določene raziskovalne projekte, kjer so tudi tujci zaposleni in kakšen je bil potem postopek, ker nekako je bil namen tega to, da dobi univerza jasna navodila in mi, ki smo nekako vrženi v to, da spoznamo korake, kako in kaj. Ker je včasih tako, mi bi pa tega in tega zaposlili in nato vsakič na novo »praskaš« in iščeš. Že pred časom sem ugotovila, da so to subjektivne stvari. (O3)

- Podpora pri predavanjih in namestitvi

Univerze imajo urejen način, na katerega sprejmejo gosta in mu pomagajo najti nastanitev, recimo. Imamo projektne, mednarodne pisarne, ki so zadolžene za to. Gotovo jim pomagajo, če potrebujejo urejanje pri upravnih enotah, tudi grejo z njimi tja in podobne zadeve, ker je jasno, da se je težko znajti. Tudi druge inštitucije v tujini podobno počnejo, po navadi imajo nekoga, ki poskrbi, da tisti, ki pride ni čisto izgubljen. Pokažejo, kje je kaj. Če pride kolega z druge univerze za izmenjavo, se ga vključi tako v predavanja, ker to je v bistvu zahteva v gostovanju Erasmus, predvidi se za njega kvota ur, ki jih bo pri nekaterih predmetih imel. Ima partnerja tukaj, ki je tisti, ki ga sprejme kot gosta in skrbi za njega. Za profesorice in profesorje je dom podiplomcev. (O7)

- Izmenjave za en teden zelo dobro funkcionirajo

Znotraj Erasmusa je tu pridruženo osebje, se pravi, naši profesorji gredo lahko poučevati na Erasmus partnerske šole. Ko mi podpišemo pogodbo za sodelovanje, npr. z univerzo v Avstriji, v njej specificiramo, koliko študentov bomo letno poslali in ali je možna tudi izmenjava profesorjev in strokovnega osebja. Večinoma je to stvar dogovora, za poučevanje pa mora obstajati Erasmus sporazum med dvema institucijama. V primeru, da tuji profesor izrazi željo, da bi pri nas poučeval, ga mi prosimo za njegovo področje, kaj pokriva, življenjepis in mu potem skušamo na naši strani najti mentorja oz. profesorja, ju povezati, in nato tuji profesor namesto našega profesorja potem oddela določeno število ur. To določa Erasmus program, štiri ure na teden minimalno. Potem je potrebno dodati srečanja, sestanke, pogovore, lahko tudi o raziskovanju. Če pa je zgolj poučevanje, potem je minimalno osem ur na teden. Za naše profesorje je pa tako, da vsako leto

odpremo razpis. Na ta razpis se morajo profesorji prijaviti in morda v razpisu napišejo, da bodo šli na Madžarsko. Če si premislijo in gredo, recimo, na Finsko, je to možno. Tudi za njih potem veljajo ista pravila, ali gre za štiri ure poučevanja plus sestanki, ali pa gre za osem ur poučevanja. Potem smo mi v mednarodni pisarni tisti, če profesor nima nekega že utečenega sodelovanja s to tujo šolo, pošljemo povpraševanje. Nato oni skušajo najti partnerko, partnerja na drugi strani. Sredstva so vsa krita s projekta Erasmus. Ne krije čisto vsega, za pot dobimo približno 275 €, kar je po Evropi, sploh iz Ljubljane, kar težko potovati. Je pa v razpisu vedno navedeno sofinanciranje. Gre samo za kratke tedenske obiske, ker tisto, kar sem prej omenila, štiri ali osem ur poučevanja, če bi šel profesor za en semester, bi moral vsak teden opraviti štiri ali osem ur poučevanja. To pa je potem že kar veliko. To so krajše zadeve. Večina jih gre za en teden. (O3)

- *Krajše izmenjave kot utečena stalnica*

V bistvu je sklenjena pogodba o sodelovanju (med univerzami), potem pa se za vsako študijsko leto podpisujejo aneksi. Rekla bi, da je nekako med pet in deset (tujih profesorjev na fakulteti). Vem za profesorico, ki pride iz Amerike. Imamo turško profesorico, z njo je sistem že utečen, ona potrebuje povabilno pismo, ki ga pripravimo mi in napišemo kaj bo učila, od kdaj in kako in v pogodbi ima navedeno, da bo bivala v domu podiplomcev, da ji to krijemo mi in mi ji tudi krijemo letalsko karto. Mi ji to kupimo, rezerviramo dom podiplomcev, plačamo, ona pride, odpredava svoje in potem ona s službo za študijske zadeve to pripravi. Ima tudi svojega akademskega partnerja na naši strani, eden od profesorjev mora za to skrbeti. Potem poroča v kadrovske službe in kadrovska služba potem opravi plačilo tej profesorici za opravljeno delo. Z njo je, recimo, zelo lahko. Z drugo profesorico iz Amerike je tudi precej lahko. Profesorica iz Turčije je tukaj za dva tedna, profesorica iz Amerike pride za en mesec. To je čisto odvisno od tega, kako ji naš profesor zastavi posamezni predmet. Predmeti so seveda akreditirani. Čisto odvisno od tega, kako zastavijo, ampak reciva, tam nekje med dvema tednoma do enega meseca. Je pa tudi možno, da profesorji to urejajo z referatom, da imajo goste iz prakse, tisto so pa potem krajši. V primeru Erasmusa, ko neki tujec pride k nam predavati, se morata tuji in naš profesor uskladiti, kako bo. Sedaj bomo imeli prvič profesorico, ki je dobila odobrena sredstva za dva meseca, kar je tudi v okviru razpisa, kar ji bo kasneje pomagalo pri habilitaciji, ker mora to obvezno imeti. Nekako je šla univerza »na roko« tem mlajšim, ker je njim tudi zelo težko najti tam kakšen kontakt in oditi v tujino za tri mesece, tako, da bomo zdaj skušali to malo kombinirati. (O3)

Nekateri naši imajo že dosti stalne angažmaje, bi rekla. Nekateri pa so, sploh mlajši, taki, ki potrebujejo več naše pomoči in jih tudi bolj zanima, kam bi šli in bi šli vsako leto nekam drugam. Nekateri naredijo raziskavo tudi sami ali pa prosijo nas, katere partnerske šole bi bile primerne za to, kar oni poučujejo. Imamo profesorja, ki bolj ali manj pokriva logistiko, mu vedno skušamo pomagati, da gre vedno drugam in si potem on sam gradi to svojo mrežo. Včasih je tudi tako, da hodijo tudi po konferencah, v svojih bolj raziskovalnih, tam nekoga spoznajo in se potem na ta način povežejo. Je pa tako, da moraš take stvari planirati skoraj eno leto vnaprej. Letos imamo prijavljenih 13 profesorjev, ki naj bi odšli na tak način ven, koliko jih bo pa šlo, pa ne vem. (O3)

➤ Organizirana sistemska podpora na organizaciji pri krajših mobilnostih študentk, študentov
Na univerzitetnih organizacijah je množično organizirana krajša mobilnost študentk, študentov, in to v obe smeri. V ta namen se je vzpostavila na nekaterih organizacijah sistemska podpora, ki olajšuje birokratske postopke tako posameznim fakultetam kot upravnim enotam. Čeprav izmenjava študentk, študentov ni bila predmet te raziskave, navajamo rezultate, saj so skoraj vse univerzitetne organizacije izpostavile tovrstno urejenost.

Na vsaki fakulteti je koordinator za Erasmus, ki te študente spremlja, jim pokažejo, kje so vrata kabinetov njihovih profesorjev. Tako da oni lahko navežejo prvi stik, ko pa se to zgodi, je stvar veliko lažja. Kje je kakšna stavba in podobne zadeve. (O7)

- Tutorstvo, pooblastila in kontaktna oseba na upravni enoti

Sodelavka si je sedaj od vsakega študenta uredila pooblastilo, da lahko ona z upravno enoto komunicira in ona ureja zadeve, ker so ti tujci zgubljeni. Mi smo imeli do nedavnega svojo zgodbo, zakaj so zgubljeni, vemo, kakšna je situacija na upravnih enotah. Včasih, ko smo imeli malo več študentov, ko so prišli na izmenjavo, ker imamo sistem tutorjev, se pravi, slovenski študent pomaga tujcu na začetku izmenjave, smo potem slovenske študente skupaj s tujci, pošiljali na upravno enoto, ker na upravnih enotah govorijo samo slovensko. Kar je vse super prav, ampak, razumem, če pride nekdo iz Bosne urejati dokumente, si jih bo nekako uredil. Če pa pride kdo iz Kazahstana, Irana, Kitajske, si jih pa ne bo uredil. Če moraš večkrat na upravno enoto in če imaš tukaj kakšnega znanca, ti bo prostovoljno pomagal, če moraš pa koga najeti, je pa potem to drag postopek in je potem to samo še dodatni razlog, zakaj ne pridejo oz. obupajo. Kolegica ima sedaj

to urejeno s pooblastili, ona že ve, kaj gre skozi in kaj ne gre. Vso dokumentacijo potem ona preverja na upravni enoti pri posameznih referentih. Ima pa tudi univerza od letošnjega leta eno kontaktno osebo na upravni enoti na oddelku za tujce. Poleg tega se je oblikovala neka skupina študentov, ki svetuje tujcem. To so večinoma študentje iz bivše Jugoslavije, ki redno zaprosajo, podaljšujejo, imajo s tem izkušnje in potem novi generaciji študentov svetujejo. In pa ta gospa, ki je naša kontaktna oseba ter kontaktna oseba na univerzi. Ti študentje so večinoma prepuščeni sami sebi. Včasih so študentje iz iste države oddajali enako dokumentacijo, pri nekaterih je šlo skozi, pri drugih pa ne. Sedaj, ko se je zakonodaja spreminjala in morajo imeti 5.000 € na račun, je to še neki dodatni faktor. (O3)

- Z uvajalnimi dnevi je lažje

Zdaj imamo uvajalne dneve za študente, letos sem imela štiri delavnice, v katere sem razdelila študente. Obrazec, ki je v slovenščini, ga skupaj izpolnimo in ga oni nesejo v slovenščini izpolnjenega. Jaz jim povem, kam naj vpišejo ime in priimek, potem jim napišem, kam naj vpišejo zdravstveno zavarovanje. Ti določeni papirji so formalnost. Na nekaterih piše v angleščini, te razumejo. Najbolje je, da si vzamemo eno uro s temi skupinami, na primer na nivoju univerze. Letos sem imela EU na primer, kolegica je imela izven EU, in potem imaš te skupine in skupaj gremo čez dokumente za upravno enoto. Smo ugotovili, da je tako najmanj dela, ker nam ni treba hoditi z njimi na upravno enoto, ja, včasih se zgodi tudi to. Ko je bilo tega malo, je bilo to izvedljivo, ampak zdaj imamo 300 študentov. Za študentke, študente izvajamo uvajalni teden, (orientation days), kot pravimo, ko študenti pridejo v lokalno okolje, da se spoznajo ... Pridejo 28., če prvega začnejo pouk. Se dobimo, letos smo bili v taverni, direktorica pozdravi, nagovori in imamo razne dogodke, npr. organizirano iskanje stvari po mestu, da ga malo spoznajo. Potem imamo delavnice, recimo to s temi dokumenti. Gremo skupaj na študentsko organizacijo, kjer si uredijo bone, da imajo poceni prehrano. To se vse v uvajalnem tednu organizira in je dobro, ker smo majhni. To se mi zdi zelo pomembno. Ko smo začeli, je bilo manj študentov. To imamo tri dni, za tuje študente. Tukaj smo kar zelo močni, zato smo se javili, saj smo na nivoju Transform Europe vodilni in bomo to organizirali. Vsaka univerza je prevzela en del. Najboljšo prakso vseh enajstih držav se bo v peljalo, to je kar velik plus. Imamo tudi leto plus. Ljubljana je prva to uvedla in smo to v sodelovanju z njimi nadgradili in se dogovorili. To študenti jemljejo. Tudi na uvajalnih dnevih, na primer naša učiteljica slovenščine jih ima eno uro in jim pove, kdaj naj pridejo. Potem se delijo,

tisti iz slovanskih dežel, Hrvati in Srbi bodo hitro razumeli slovenščino, če imaš Finca ne bo šlo tako hitro. Te so za Erasmus in za redno vpisane in potem izpiti. To imamo tudi organizirano in potem v okviru orientacijskih dni tudi povemo. Postali smo (s 1. 11. 2023) pravno močna članica evropskih univerz Transform Europe, kar pomeni, da je enajst evropskih univerz združenih pod neko okrilje. To društvo je obstajalo že prej, mi smo se lani priključili, zdaj smo pa že pravno močni člani. Menim, da se bo razvilo v neko močno sodelovanje, tako na področju študija kot raziskovalno. In izmenjave. To bo definitivno stvar, ki bo naši univerzi in fakulteti doprinos. (O10)

- Intenzivna izmenjava, predavanja v slovenščini in angleščini

Mi pošiljamo študente na naše partnerske šole v tujino. Mi imamo okoli 230 partnerjev v tujini, od tega jih je večina v Evropi, to so Erasmus pogodbe, kar pa je izven Evrope pa so nekako bilateralne pogodbe, recimo, Amerika, Kanada, Kitajska, Rusija. Pogoj, da mi lahko gostimo študente na izmenjavi je, da imamo predmete v angleščini. Imamo od letos tri programe v angleščini na dodiplomski stopnji, se pravi, trženje, mednarodno poslovanje in turizem. Ta tretji je na novo. Na podiplomski stopnji pa imamo več kot deset programov v angleščini. Pogoj je tudi, da je isti program, ki ga ponujaš v angleščini, ponujaš tudi v slovenščini. S tem da, ko se slovenski študent vpisuje na fakulteto, lahko tudi on izbere, da bo študiral v angleščini in mu je to omogočeno, brez kakršnegakoli pardona. Nekateri to vidijo kot manjši nadstandard. Imamo okoli 350 do 400 študentov, ki pridejo k nam na izmenjavo, v obeh semestrih na študijsko leto. Mi pa jih pošljemo ven malo manj, tam nekje med 200 in 250. Z vsako tujo univerzo, s katero imamo podpisano pogodbo, imamo v njej opisano, koliko študentov na leto lahko sprejmemo in pošljemo. Običajno je to dva študenta na študijsko leto, ali se potem to razdeli med semestri, recimo, temu se reče dva krat pet. Imamo tudi zelo uspešno poletno šolo, izvaja se že več kot dvajset let. Začela se je nekako tako, da so prihajali študentje iz bivše Jugoslavije. Leta 2019 je bila ena večjih, ko je bilo več kot 400 študentov, večinoma iz tujine. Profesorji pridejo tudi večinoma iz tujine. Čisto tržni projekt. (O3)

3.2. Potrebni ukrepi za večjo mobilnost

Izpostavljeni izzivi in rešitve zanje so zelo podobni kot pri rubriki 2.1 (Predlogi za spremembe in ukrepe v Sloveniji za večjo privlačnost Slovenije) za tuje raziskovalke in raziskovalce. Dodan je še šesti poudarek (težave pri zaposlovanju tujih):

- Predolgi, zapleteni, neenotni birokratski postopki
- Namestitev, združevanje družine, zaposlitev
- Poučevanje v slovenščini na univerzah
- Nestabilno in projektno financiranje mobilnosti
- Premajhna promocija slovenske znanosti in Slovenije
- Težave pri zaposlovanju tujih, ki ne znajo slovensko, ter priznavanju njihovih izkušenj

V tem podpoglavju smo z odebelenim tiskom označili dodatne poudarke, ki nadgrajujejo rubriko 2.1 (Predlogi za spremembe in ukrepe v Sloveniji za večjo privlačnost Slovenije). V nadaljevanju s citati iz intervjujev izpostavljam le nove izzive in nove predloge za rešitve.

- Predolgi, zapleteni, neenotni birokratski postopki
 - predolgi birokratski postopki, še posebej za ljudi, ki prihajajo izven držav članic Evropske unije, in ti predstavljajo večino pri mednarodni mobilnosti v Sloveniji – upoštevanje, za koga je Slovenija zanimiva, poenostavitev postopkov pridobivanja dokumentov zanje
 - pobiranje prstnih odtisov
 - ne govorijo angleško na upravnih enotah
 - različne obravnave na različnih upravnih enotah po Sloveniji
 - odpiranje bančnih računov za tujce
 - nepovezanost različnih ministrstev in njihovih zahtev

Predlogi:

- poenostavljeni, poenoteni postopki po vseh upravnih enotah v Sloveniji
- postopke za dovoljenje za bivanje ali delo prevzame upravna enota, ki je prosta, da bi pohitrili postope (po zgledu zemljiške knjige, da ni krajevne pristojnosti)

- prevodi obrazcev v različne jezike
- zaposleni na okencih za tujce naj govorijo več jezikov oz. poskrbi se za prevajalce na upravnih enotah
- možnost oddaje elektronskih vlog / digitalizacija postopkov, in to vsaj še v angleščini
- možnost prenosa podatkov med organizacijami in med ministrstvi, da ni treba ves čas vpisovati istih podatkov ljudem, ki so na izmenjavi in na UE prepisovati podatkov, že pridobljenih na UNI
- enostavno odprtje bančnih računov
- agencije, ki so pooblašene za pobiranje prstnih odtisov (da ne rabijo ljudje potovati na drug konec sveta samo zaradi oddaje prstnih odtisov, npr. v Afriki vsi v Kairo, iz ZDA v Slovenijo)
- oddaja prstnih odtisov na drugih veleposlaništvih, s katerimi ima Slovenija podpisane sporazume (ali bi jih lahko imela), da ne bi rabili vsi iz Afrike, ki želijo priti v Slovenijo, potovati v Kairo urejat dokumentov, ali na univerzah, ki jih pošiljajo
- seznanitev Ministrstva za visoko šolstvo, znanost in inovacije s težavami v postopkih na upravnih enotah – ne poznajo težav, s katerimi se soočajo tisti, ki pridejo na daljše gostovanje v Slovenijo, želja organizacij po tesnem sodelovanju pri pripravi sprememb, digitalizaciji postopkov
- da se tujcu, ki legalno prebiva na ozemlju RS in čaka na izdajo dovoljenja za prebivanje (in delo), dovoli opravljanje dela, trenutno ne smejo delati, dokler ni dovoljenja
- Uskladitev med ministrstvi

Ministrstva bi se morala uskladiti: Ministrstvo za izobraževanje, Ministrstvo za notranje zadeve, Ministrstvo za javno upravo in verjetno tudi Ministrstvo za zunanje zadeve ter univerze. Po naših izkušnjah v Sloveniji to, žal, ne bo možno. Imeli smo tudi že sestanke na ministrstvu, ne bodo se premaknili, žal. To, kar se sedaj govori, lažje zaposlovanje tujcev. Ja, to je lahko govoriti v medijih po poročilih. Vsak, ki pa je želel zaposliti tujca pa ve, da to ni tako. (O3)

- Sodelovanje z Ministrstvom za visoko šolstvo, znanost in inovacije

Če malo pokritiziram, je problem predvsem naše ministrstvo za visoko šolstvo. Oni premalo poznajo postopke na terenu, mi, ko hodimo do teh ministrstev, ki postopke vodijo preko diplomatskih predstavništev ali preko upravne enote. Rečemo jim, naj še nas vključijo. Oni rečejo, da imamo svojega predstavnika preko ministerstva, ta predstavnik mora biti aktiven, da ve, kaj mi rabimo, kako se kaj poenostaviti. (O9)

- Dovoljenje za delo sočasno z dovoljenjem za bivanje

Še en predlog, ki bi nam pomagal in za kar bi se lahko zavzelo naše ministrstvo (to bi bilo skladno tudi s predlogi MZEZ), da se tujcu, ki legalno prebiva na ozemlju RS in čaka na izdajo dovoljenja za prebivanje (in delo), dovoli opravljanje dela. Trenutno si namreč lahko v Sloveniji, a ne smeš delati, dokler ni dovoljenja. Datum začetka dela je potem isti kot datum izdaje dovoljenja. Tu je lahko razlika več mesecev. Primer: Državljanu Velike Britanije, ki ima stalno dovoljenje za delo v Avstriji, smo dali ponudbo za delo. Se je že preselil v Slovenijo, a delati še ne more, dokler ne dobi dovoljenja. Slovenija tudi ureditve Avstrije ne prepozna, izenačen je z vsemi državljani »tretjih držav« in ker ne gre za raziskovalno delo (čeprav zelo strokovno in povezano z raziskavami), delati še ne more. To bi bilo po analogiji študentov. Npr. če študent prihaja iz države, za katero vizumski režim ni v veljavi, pride v Slovenijo, začne študirati in hkrati čaka na dovoljenje. (O9)

- Sodelovanje z upravno enoto

Sodelovanje z upravno enoto je boljše, ampak predvsem zato, ker smo uspeli vzpostaviti dobre delovne odnose z upravno enoto. Včasih so bili to veliki zapleti. To časovno še vedno traja, ampak imamo tak odnos, da si zaupamo, se pokličemo po telefonu. Tako, da te stvari počasi spet tečejo. Ko imamo take primere, rečemo, dajte teh 10 študentov in te zaposlene na vrh kupa, to je bilo včasih nemogoče. Res smo iz naše strani vzpostavili to zaupanje, da res delamo v skupnem interesu in so stvari stekle. Ja, so pa postopki zelo zapleteni. Jaz jih delam že osem let, še vedno zapleteni primeri pridejo k meni. (O9)

- Oddaja prstnih odtisov

Mi smo dali veliko predlogov. V zadnjem letu so se stvari začele premikati in je tudi napovedana redna novela zakona za delo pri tujcih, če ne bo kakšna izredna zdaj prišla v teh situacijah, ki se

dogajajo. Za zaposlene vlagamo mi dovoljenja, za študente pa tega ne delamo. MZZ bi rabilo, da mi to delamo tudi za študente, predvsem za te, ki v šengen ne morejo brez vizumov. Rekli smo, da to lahko zagotovimo pod pogojem, da se prstni odtisi oddajajo kot se za vizum C in po enakih principih. Kar pomeni, da ne rabiš na slovensko veleposlaništvo. Če mi še vedno zahtevamo od njih, da hodijo do slovenskih veleposlaništev, nismo nič rešili. Ker če dela ena oseba konzularne zadeve, mora ena oseba, morajo vsi raziskovalci in študenti čez intervju pri tej eni osebi, pa tudi če odvzame prstne odtise. Tudi če sem jaz tri mesece prej oddal, preden je on dobil termin, nismo nič naredili. Recimo za Indijo in take države, kjer nimamo konzularnih predstavništev. Za Afriko je v Kairu za celo Afriko. Vizum C, ki je za celo šengensko območje, ima Slovenija ambasade prijateljskih držav Nemčije, Italije, Španije, kjer lahko oddajo vloge in oni v imenu Slovenije procesirajo. Rešitev, da ne rabijo vsi v Kairo: v tem primeru bi lahko dejansko mi, tj. univerza, za njih oddali vlogo pa oni prstne odtise na eno od veleposlaništev teh držav. To zaenkrat še ni mogoče, to je ena od stvari na MZZ. (O9)

- Digitalizacija postopkov pri urejanju dokumentacije

Ena velika stvar, ki si jo želimo in mislim, da so vsa ministrstva temu naklonjena, je digitalizacija postopkov. Mi imamo vse na papirjih. Upravna enota zahteva, da se tujci, ko želijo oddati vlogo preko njihove spletne strani, registrirajo z imeni in priimki v slovenščini. Vsaj to smo zdaj razrešili z naročaji. Normalne države imajo, če tako rečemo, tako karikirano, da imaš računalnik, tipkaš in potem gre to na migracijsko družbo, ki je pogosto centralna in odloča v vlogi in dobiš nazaj. Vsa komunikacija (v tujini) je elektronska in v angleščini, mi smo pa še vedno na papirjih v slovenščini in pri nas tudi v italijanščini. Tiste uboge reve, ki (na upravnih enotah) tipkajo kupe papirja. Na začetku študijskega leta, zdaj smo se že nekaj let zapored dogovorili z upravno enoto, da jim mi prinesemo škatle in kupe vlog za študente, ki se vpisujejo v prvi letnik prvič, ki torej prvič pridejo iz tujine. Oni rabijo en mesec, da vse to vtipkajo noter in ne delajo nič drugega ta čas. Vmes je še podaljšanje prošenj in naša univerza ni edina na območju, ki ima tuje zaposlene, delavce, mislim, imamo tuje študente. In to samo zato, da nekdo tipka noter. Bi lahko vsak sam. Sken potnega lista, ki ga itak moraš dati, da se vidi, če so podatki pravi. Tako imamo mi narejen tudi vpisni postopek. Sistem EVŠ, preko katerega se oni vpišejo, mi pa elektronsko odločamo. Temu so vsa ministerstva naklonjena, to bo predvsem pomagalo upravnim enotam in tudi nam, ker boš potem v postopku vedel kaj se dogaja. Bo tudi komunikacija do tujcev veliko bolj stekla in bila

prijazna. Iz EVŠ-ja bi se podatki lahko oddali direktno v sistem, katerega koli ministerstva že bo, verjetno MNZ, oddaja še za dovoljenje. Večina podatkov je že izpisanih. Mi zahtevamo iste podatke kakor oni. Iz EVŠ-ja bi lahko šli podatki v centralni register prebivalstva. Da zaposlene na upravnih enotah to pretipkavajo, je absurd. (O9)

➤ Namestitev, združevanje družine, zaposlitev

- namestitev: pomanjkanje in draginja
- združevanje družine
- prepoved dela za partnerko, partnerja pri združevanju družine

- nobene podpore ali zelo slaba podpora na organizaciji, ljudje so prepuščeni sami sebi

Predlogi:

- izgradnja lastnih kapacitet na univerzah in raziskovalnih inštitucijah
- uravnovešanje cen in ponudbe na trgih
- dovoljeno združevanje družin tudi za podoktorske študente
- pri združevanju družine za partnerka, partnerko poleg dovoljenja za bivanje tudi dovoljenje za delo

- sistemska, načrtovana podpora pri združevanju družine v Sloveniji s strani organizacije
- finančni dodatek oz. finančno podprto in legalno mogoče združevanje družine, kot npr. za veleposlaništva

- Pomanjkanje stanovanj

Stanovanja so problem. Če bi lahko dvignila telefon in rekla, dajte mi eno stanovanje, bi bilo super. Ampak ni tako. Včasih traja kar nekaj časa. Letos poleti smo imeli raziskovalko iz Kanade, ki je prišla s celo družino, s področja matematike. So želeli biti tukaj poleti, ker so imeli takrat čas. Na koncu so našli stanovanje, ki so ga drago plačali. Ampak mi smo ga iskali dva meseca, za poleti. Da pride nekdo raziskovalno sem, to je nemogoče. Takrat si malo znerviran in imaš težave, ampak delaš to, kar lahko. Ostali družinski člani so bili na počitnicah. Ona je delala, raziskovala

z našim dekanom in ekipo. Mož je delal nekaj na daljavo, če se ne motim. Namestitve, tega se nobeden ne dotika. Dostopnost stanovanj, ne samo za tujce, tudi za Slovence, mlade. Tudi jaz si zdaj iščem stanovanje v Italiji. Ni normalno, da so med Slovenijo, Hrvaško in Slovenijo najcenejša stanovanja v Italiji. Tu Slovenija izgublja, najbolj aktivno delovno prebivalstvo nam odhaja ven, ker si ne more zagotoviti osnove. Največ energije porabimo za iskanje stanovanj, ne za dovoljenja. Smo tudi koga zavrnilo v določenem terminu, ker ni mogel najti stanovanja. Lani smo bili v fazi, da bi za mesec študija zaprli telovadnico in postavili postelje. Tukaj imaš vsaj kopalnico in streho. Ne dela občina dosti na tem, ne dela država. To je pa osnova, da se lahko greš kroženje ljudi. Tukaj nas tepe tudi mentaliteta turizma, to je hiter zaslužek. Hitro se pozabi na razvoj, tudi občine se ne ukvarjajo s trajnim razvojem. Se spreminja. Ampak še pet let nazaj oni sploh niso dojeli, kaj je univerza in kaj lahko univerza da lokalnemu okolju. Rešitev je, da za študente univerze povečamo lastne kapacitete, ker boš s tem začel vplivati na trg, mi rabimo še 1000 postelj, da se bo to začelo dogajati. Če bomo to dosegli, smo študente umaknili ven iz trga, nismo pa rešili ljudi, ki prihajajo za eno leto ali pa tri. Pri tujcih se to res zelo občuti, mi jim pomagamo, saj ne morejo iskati stanovanj, če so v Ameriki. Vemo pa, da je to problem tudi za naše ljudi. Na splošno kvote stanovanja je treba povečati ali pa urediti nekaj s temi RBNBJI in podobno. (O9)

- Podpora družinskim članom in njihova zaposlitev

Iz različnih razlogov se jim ne zdimo zanimivi kot država, ne nudimo podpornih služb za njihove družine ali pa za mlajše člane, vrtci, šole itn. Mislim, da je ključen problem v privabljanju vrhunskih strokovnjakov v Slovenijo. (O6)

Potem pa gremo na naše doktorske študente. Zdaj se je vsaj toliko sprostilo, da jih lahko noter dobimo tudi na raziskovalno dovoljenje. Študentje pa sploh ne smejo priti z družino. Smo imeli kar nekaj primerov, da je bil to razlog, zakaj niso prišli sem. Ne moremo tega niti pričakovati od njih. Jaz sem bil zraven J., ko sva prišla v Uzbekistan, njegov sin je bil ravno star dva meseca, ko je prišel k nam na doktorski študij. Po enem letu smo šli tja, ker smo imeli en projekt z Uzbekistanom, pa smo šli še malo zraven. Sem prišel do njega domov in ga otrok ni prepoznal. To niso zgodbe, ki jih kar tako rečeš. Vmes je ta otrok shodil in je bežal stran, ker ni vedel kdo je ta tujec v njegovi hiši. Takrat je bila združitev po enem letu, zdaj so to podaljšali na dve. Takrat sta potem tudi žena in otrok prišla in smo to nekako uredili. Ampak dosti, za nekoga. Če si mi te kadre želimo imeti,

moramo poskrbeti tudi za vse ostalo zraven tako, da to je en konkreten problem, združevanje z družinskimi člani. (O9)

- Slovenska partnerka ali partner kot motivacija za priselitev, izmenjavo

Eden glavnih razlogov so partnerji. Slovenski partnerji, to smo ravno zadnjič gledali. Recimo, zdaj imamo enega partnerja, ki ga bomo v administraciji zaposlili, je Anglež in ima slovensko partnerko in sta živela na Dunaju. Zdaj se selita v Slovenijo. Pa smo zdaj zaposlili eno punco na rektoratu, dela v kabinetu, njen partner je Anglež in sta živela v Angliji. Majhen otrok, v Sloveniji je bolj prijetno. Ko je bil Trump izvoljen, smo dobili tri Američane sem. Lahko se mi tukaj pogovarjamo ne vem kaj, ampak na koncu so neki osebni razlogi, ki so čisto nepovezani s tem. Moraš biti pa ti kot institucija odprt, ko se ti take prilike pojavljajo, da najdeš nek način, ne moreš zdaj reči, mi smo najavo že naredili, pa zate ni mesta. Če birokratskih zapletov ne bi bilo oziroma bi jih bilo neprimerljivo manj, bi bilo lažje, tudi na nacionalni ravni. (O9)

- Poučevanje v slovenščini na univerzah

Predlogi:

- vzporedna predavanja v slovenščini in angleščini
- za ljudi na gostovanju dovoljeno, da predavajo v angleščini ali drugih tujih jezikih, sočasno poskrbljeno za elektronsko / samodejno prevajanje v slovenščini
- za gostujoče predavateljice, predavatelje pri nas pri izmenjavi slovenščina ni nujen pogoj

- Nestabilno in projektno financiranje mobilnosti

Čeprav je npr. za napredovanje v nazive nujno 3-mesečno gostovanje v tujini, to ni sistemsko urejeno, prepuščeno je individualnim rešitvam in iznajdljivosti organizacij.

- tudi če ljudje najdejo načine za izmenjavo, imajo potem težave pri priznavanju izmenjave
- težave z nadomeščanjem »manjkajočega«
- omogočeno t. i. sobotno leto, a premalo uporabljeno

Predlogi:

- stabilno financiranje vseh stroškov na izmenjavah
- zakonodajno, organizacijsko in finančno podprta ter sistematsko omogočena, priznana mobilnost
- zakonodajno urejeno in finančno podprto sobotno leto

Institucija bi morala predvsem sistemsko urediti te zadeve, se pravi, da omogoči vsem zaposlenim, da gredo na mobilnost in hkrati, da je potem to tudi priznano. (O1)

- Težave z nadomeščanjem pri mobilnosti:

Ovira je to, da če človek gre, ne more zares dobiti zamenjave. Visokošolski učitelj, ki se odloči, da bo šel na Erasmus, na katero koli vrsto izmenjave, mora te ure nadomestiti. Mi ne moremo, nimamo fonda. Sobotno leto je zdaj nova stvar, ni bila še koriščena in ne vemo, kako bo to zares funkcioniralo, ampak sicer je tako, da takšno gostovanje za učitelja pomeni dvakratno delo, on bo tam predaval in mora ali pred ali po vrnitvi odpredavati še to. To je absolutno dodatno delo, se pravi to je dvakratno delo. On mora tukaj opraviti vse svoje delovne in študijske obveznosti, bodisi prej bodisi potem, in ko gre ven gostovat, mora tam opraviti vse, kar mu nalaga takšno gostovanje. To je gotovo največja ovira in največje breme in za učitelja, pa tudi za študente, ker to pomeni, da potem pa ljudje kar sedijo ure in ure v predavalnici. To je zagotovo največja ovira. (O4)

- Sobotno leto

Pogodba se ne prekine, to je v bistvu gostovanje. Sobotno leto je v skladu z zakonom o visokem šolstvu in tam piše, da je to pravica vsakega, nimamo pa spet pravilnika o sobotnem letu na ravni države, ki bi zdaj rekel, (finančni) vir za to je to. Torej, tisti, ki gre, dobi še raziskovalno štipendijo zraven zato, ker če greš v ZDA, tvoja plača iz Slovenije tam ne bo preživela tvoje družine še zraven, saj ni šla sama za eno leto. Imamo pravico do sobotnega leta, ni pa to finančno podprto. Niti ni plačanega nadomestila. Če nekdo gre in drug pride, mora to fakulteta sama plačati. Lahko ima tudi pogodbo z univerzo, kjer ji lahko dajo raziskovalno štipendijo še zraven. Tu ni pravil, dejansko ima vsaka tuja inštitucija posebej. Lahko nekje dobite štipendijo v tujini in na osnovi tega greste tja na sobotno leto, tako da imate nekaj dodatno zraven denarja. Precej komplicirano. Sistem pove samo, da to je mogoče naredit, da nekdo lahko gre za eno leto na raziskovalno inštitucijo v tujino,

sobotno leto, in tudi predvideva kolikokrat lahko to naredi. Ne spomnim se točno, koliko let mora miniti, da greš lahko spet. To je vsepovsod tako. Mi imamo normativno vse urejeno, ampak podpora manjka. Tu so pa vlaganja v raziskovalno dejavnost. Večji BDP. (O7)

Mi to sami pilotno izvajamo in finančno podpiramo. Sobotno leto in neki drugi mehanizmi in konec koncev tudi Erasmus, zakaj pa ne. To, da grejo ljudje ven, da malo vidijo, kaj se zunaj dogaja, da dobijo občutek, da je to nekaj drugega. Zdi se mi, da je dosti potenciala še tukaj. (O9)

- Zaposlitev v tujini, izguba službe v Sloveniji

Naša zakonodaja ne omogoča, da če dobiš štipendijo v tujini, ki zahteva zaposlitev v tujini, da bi bil tukaj zaposlen z 0 odstotki. To je zakonodajna zadeva, greš hitro ven iz evidence zaposlenih in te ni. Znotraj Slovenije si lahko zaposlen 120 %, ko pa je ena od teh zaposlitev v tujini, pa to ni več možno. Torej, ne moreš kombinirati, tako kot sedaj, ko so ljudje 100 % na eni organizaciji, 20 % so drugje. Če si zaposlen v tujini, ne moreš biti še 20 % zaposlen na slovenski organizaciji. Tukaj je zakonodaja malce toga. Nima fleksibilnih oblik, zato se ljudje bolj držijo svoje pisalne mize. Imela sem kolegico, ki je imela priložnost, da bi delala na nekem projektu tuje univerze. Je pa res, da ta tuja univerza deluje tako, bi rekla, po prehudem principu neoliberalizma, in niso bili pripravljeni, da bi naša organizacija postala del projekta, partner v projektu, ampak oni delujejo na direktni pogodbi z ljudmi, tako prekarno vse skupaj. To je super projekt, ERC. Sigurno, če je nekdo dobil ERC projekt, da je dober, ta kolegica je mlada, bi zagotovo veliko pridobila, vendar se ni odločila, ker si želi, da bo tukaj obdržala službo. Mi smo se potem veliko pregovarjali, da pa vendarle oni prav ničesar ne izgubijo, če bi mi postali partner v projektu in potem ta kolegica ostane naša zaposlena. Ampak oni delujejo preko individualne pogodbe, skratka, ona je en tak primer naših, ki zato da ne bi prekinjali zaposlitve tukaj, raje ne gredo v tujino. (O11)

- Premajhna promocija slovenske znanosti in Slovenije

Dodatno:

- Težave pri zaposlovanju tujih, ki ne znajo slovensko, ter priznavanju njihovih izkušenj
 - razpis zahteva znanje slovenščine (O3, O7) in utemeljevanje na Zavodu za zaposlovanje, zakaj rabi organizacija tujca, preverjanje, ali res ni nikogar primernega za zaposlitev v Sloveniji, ki je že prijavljen na Zavodu za zaposlovanje (O3)

- rigiden sistem napredovanja za izobražene v tujini

Predlogi:

- za tuje in začasne predavateljice ni potrebno znanje slovenščine
- lažje urejeno zaposlitev tujca, tujke
- bolj fleksibilen sistem napredovanja za izobražene v tujini

Zanimivi smo za doktorske študente in podoktorske študente, tu se še profiliraš kot raziskovalec, in potem za zelo izkušene, ki so si že nekaj ustvarili v življenju. Ima hišo v Ameriki, ki jo proda in tukaj kupi stanovanje, dobesečno. Tak pride z veseljem, tudi če mora še malo hipoteke odplačevati. Precej si je že ustvaril, do te faze, da je do tega prišel. Pridejo sem zaradi kakovosti življenja. (O9)

- Težave pri zaposlovanju tujih, ki ne znajo slovensko, ter priznavanju njihovih izkušenj

Problem je slovenski jezik, ki se potem, ko ti zaprošaš, ko oddajaš uradne dokumente, naj bi znal tudi nekaj slovenščine, problem je pridobivanje vize, dovoljenja za delo in bivanje, kdaj zaprositi, kako utemeljiti, da mi take osebe v Sloveniji nimamo. (O3)

Na naše razpise se (raziskovalci iz tujine) ne morejo prijaviti. Če mi razpišemo delovno mesto rednega profesorja, je pogoj, da predava v slovenščini na dodiplomskem študiju. To je potem težko koga dobit, razen nekoga, ki je Slovenec, pa je zdaj ta trenutek raziskovalec v tujini, pa bi si želel vrniti domov. Ta del nam tudi manjka. Se pravi, imamo veliko ljudi, veliko zelo dobrih znanstvenikov in profesorjev, ki delajo v tujini. Morda so odšli na podoktorski študij in so ostali zunaj, morda bi si želeli vrniti v Slovenijo. (O7)

- Manj rigiden sistem napredovanja za izobražene v tujini

Naši zaposleni, ki so v tujini doktorirali, imajo vsi manj delovne dobe kot naši mladi raziskovalci. Ker seveda, v tujini so ljudje v času doktorskega študija študentje in niso zaposleni, in imajo na vseh ravneh nižjo plačo. Imajo manj dodatka za delovno dobo, imajo manj horizontalnih napredovanj in so v bistvu začetniki, vstopajo v sistem, in je sistem kar precej rigiden, da jih je težko izvoliti v ustrezen naziv. Absolutno bi bilo potrebno pri teh, ki naknadno vstopajo v sistem pogledati, njihovo karierno pot in jih izvoliti v ustrezen naziv, ne pa iti postopno. (O11)

3.3. Ocena pogojev za povratek v Slovenijo

Večina organizacij kot edino možnost pozna shemo Aleša Debeljaka in jo pozitivno ocenjujejo, vendar mnogi tudi menijo, da to ni dovolj in da zaradi treh let ljudje ne bodo tvegali vrnitve iz nekega uspešnega delovnega okolja v tujini v Slovenijo.

Kadar gre za izmenjave za en semester ali dva, pri povratku in ohranjenem delovnem mestu običajno ni težav, če je bila izmenjava vnaprej dogovorjena z organizacijo, če organizacija ta kader še rabi in če je ta kvaliteten.

Predlogi za izboljšanje:

- podpora pri reintegraciji po vrnitvi iz tujine, deljenje izkušenj in novega znanja
- vrnitev bi morala biti sistemsko organizirana, ne pa stvar posameznih organizacij
- organizacija pri podpori za družino po vrnitvi, npr. težava z vpisi v vrtec sredi leta
- višje plače in boljši delovni pogoji, potem bi bili bolj privlačni
- zagotovljeno delovno mesto po vrnitvi

Izzivi in poudarki organizacij:

- Reintegracija

Veliko poudarka je vedno na predmobilitnosti, se pravi, priprava, kako poiskati partnerja, kako pripraviti udeleženca kulturno, administrativno, logistično, strokovno, jezikovno, kako ga spremljati med mobilnostjo in po mobilnosti, kaj se zgodi s tem znanjem, s to mobilnostjo v luči priznavanja in potem uporabe tega. Zelo malo pa se govori o reintegraciji posameznika, ko se vrne, nasploh ima to velik pomen pri dolgoročnih mobilnostih, ker posameznik, ki gre v tujino, kjer v bistvu živi neko drugačno življenje, kot ga je bil prej vajen, kjer dela na nek drug način in je to dlje časa in potem pride nazaj, je običajno malo zgubljen. Ne ve, kje ima zdaj on mesto v tem okolju, kjer ima občutek, da je ostalo vse enako, kot je bilo, preden je odšel, govorim iz lastne izkušnje, sam pri sebi ima pa občutek, da je čisto drugačen, čisto nova oseba in kaj zdaj narediti s tem. A se vrneš v tisti svoj prejšnji jaz, preden si šel in se na ta način prilagodiš temu staremu okolju ali boš iskal neke nove ali boš ujet v tem je potrebno ustvariti tudi mehanizme reintegracije, se pravi, da se pelje posameznika skozi samo refleksijo, da sploh dojame, zazna, kaj se mu je zdaj

zgodilo, kaj se je naučil. Potem se mu pomaga skozi karierni načrt, kako bo uporabil nova znanja, to novo izkušnjo pri nadaljnjem kariernem razvoju, pri nadaljnjem delu. Mogoče dajo prostor zaposlenemu, da deli na kakšnem sestanku ali akademskem zboru izkušnjo. Kaj več od tega, pa da bi prav imeli nek voden, ali z vodjo ali bodisi s kadrovsko službo, pač nek pogovor ali pa z nekom iz kariernih centrov, saj imajo univerze svoje karijerne centre, kjer bi lahko delali tovrstne delavnice, pa potem neke vrste mentorstva ali kakorkoli, tega pa mislim, da ni. (O1)

➤ *Želja po vrnitvi pri večini*

Verjetno bi vsak v verigi lahko dodal svoje za optimizacijo pogojev. Po večini si slovenski raziskovalci, ki preživijo leta v tujini, želijo vrnitve v Slovenijo in reintegracijo v slovensko raziskovalno in širše okolje. (O2)

➤ *Shema Aleša Debeljaka je premalo*

Shema Aleša Debeljaka ponuja triletno zaposlitev. Mislim, da bi morala taka shema potem nadaljevati. Vsak potrebuje neko stabilno okolje. Delovna mesta. Nova delovna mesta. S tem bi krepili našo raziskovalno skupnosti, saj to je cilj. Če bi ti ljudje, ki so dolgo časa, leta delali v tujini, imeli motiv pripeljati sebe pa še koga zraven, recimo koga iz raziskovalne skupine in nadaljevati tukaj, to po mojem, je samo pozitivno za nas. Mi imamo sicer zdaj ravno na univerzi kolegico, ki je doktorirala v Cambridgeu in se zaposlila pri nas in je zdaj prijavila Marie Curie. Ker je ona prišla iz Združenega kraljestva v Slovenijo, bo lahko, če dobi podoktorski projekt, pri nas na univerzi, ker je iz tujine prišla, čeprav je Slovenka, in to je dober primer, kako to gre. (O7)

ARIS ima zdaj specializirane razpise za projekte Aleša Debeljaka za tiste, ki se želijo vrniti v Slovenijo, to se mi zdi zelo pozitivno. Je pa res, da so bili v prejšnjem razpisu, tega zdaj nisem natančno pogledala, zelo zahtevni pogoji. Tako da tisti, ki se je želel prijaviti, je moral imeti številko ARIS, in to pomeni biti nekje zaposlen. Mogoče bi se lahko vzpostavil nek mehanizem v smislu sobotnega leta, da bi ARIS delno financiral bivanje ali pa delo, raziskave tujcev v Sloveniji, po nekem bolj poenostavljenem ključu. Pri nas morajo za napredovanje iti v tujino za neko daljše časovno obdobje. Za to časovno obdobje jih organizacija napoti na delo v tujino, kar pomeni, da jim lahko tudi ustrezno plačo plačamo, da so tam in preživijo. To imamo dobro urejeno. Pri nas

je do dveh let. Število naših raziskovalcev, ki so bili vsaj najmanj en mesec v tujini, je bilo približno 25 na leto; od 400 zaposlenih je 160 raziskovalcev. (O6)

To je absolutno zanič. Razen sheme Aleša Debeljaka nimamo nič in praktično ni mogoče. Zlasti za visokošolske učitelje. To pa spet lahko govorim iz prakse, pa ne iz naše fakultete, ampak iz drugih fakultet, kjer so odlični znanstveniki, ampak niso dobili, ni bilo mogoče. Pa so bili tukaj profesorji ali asistenti, pa so šli ven, pa so tam dosegli svetovno kariero, svetovno slavo, pa so hoteli priti nazaj, ni mogoče. To je stvar fakultet ali pa univerze, torej ni neke systemske sheme, kjer bi neodvisno od posamezne fakultete lahko človeka ujel in mu dal neko prehodno obdobje. Na drugi strani pa, saj veste, raziskovalna mesta ne čakajo, raziskovalne ure so razdeljene, tudi učiteljska mesta ne čakajo, univerza ima zaplombirano število FTE-jev za učiteljska mesta, in tega ni mogoče prebiti. Tukaj bi lahko država kaj naredila. To bi lahko država ali pa ministrstvo poseglo z vzpostavitvijo kakšnih shem, ki bi bile prav ciljno namenjene. (O4)

➤ *Boljši delovni pogoji in upoštevanje potreb družine*

Je velik problem z vračanjem slovenskih raziskovalcev v Slovenijo iz tujine, da bi še kaj naredili. Radi bi privabili kakšne res vrhunske, že uveljavljene znanstvenike, da bi k nam prišli. Manjkajo mehanizmi za privabljanje vrhunskih slovenskih ali tujih uveljavljenih znanstvenikov za nek določen čas v Slovenijo. Kaj manjka? Opremljeni prostori za laboratorijsko delo. Za njihovo bivanje. Imeli smo par kandidatov z družino, smo imeli probleme, kam dati v vrtec te otroke kandidatov. V vrtec se vpisuje februarja, oni bi prišli pa septembra. Je veliko vzrokov, ki omejujejo zaposlovanje res vrhunskih tujih ali slovenskih raziskovalcev, da pridejo oziroma se vrnejo v Slovenijo. Mislim, da predvsem z višjimi plačami in dobrimi pogoji dela, ki bi jih omogočali. Na primer, smo prostorsko zelo omejeni, mi nimamo 100 kvadratov enega laboratorija, ki bi ga zdaj lahko dodelili nekomu, ki bi se hotel vrniti. Manjkajo pogoji dela, ključna je infrastruktura. Vrhunski znanstveniki bi res radi delali na vrhunski opremi, v vrhunskih laboratorijih z dobro ekipo in jim je treba to omogočiti. Mi smo v 70 let stari stavbi. (O6)

➤ *Zagotovljeno delovno mesto po vrnitvi je pomembno pri odločitvi za začasno mobilnost. Odvisno od ljudi, odvisno, zakaj je šel. Čaka jih vse z istimi obveznostmi. Odvisno, zakaj je šel, koliko časa so bili v tujini, kaj se nam dogaja na teh področjih. Če smo mi dobro z njimi sodelovali,*

je tudi za nas dobro, da ljudje dobijo izkušnjo v tujini in jih potem vključimo nazaj. Mi smo naredili pilotno izvedbo pilotnega leta, ki se financira iz rektorjevega sklada. V tem primeru pogodba ostane takšna, kot je. Enako delamo pri študentih. Posebej pri doktorskih študentih, ki pri nas končajo doktorat in v njih vidimo potencial. Sicer si želimo, da ostanejo pri nas za vedno – ampak si želimo, da grejo ven in tam pridobijo izkušnje, navežejo stike in potem pridejo nazaj. Torej, da delajo podoktorski študij v tujini, ali celo če so magistrski študenti, da grejo na doktorat v tujino. Mogoče podoktorski študij spet nazaj v tujino in potem spet preidejo nazaj. Tudi takih je bilo nekaj, je bilo nekaj takih primerov, pod predpostavko, da upamo in da se trudimo, da potem pridejo nazaj. Precej takih res top študentov je res lojalnih, ko so že šli ven in se vračajo. Imajo izkušnjo, kako drugo okolje funkcionira, sploh če je to anglosaški sistem. Nekateri naši tudi študirajo v Angliji ali pa Ameriki. Smo še vedno javna institucija, imamo svoja pravila. Izkušnje pomagajo pri tem, kaj delamo, kako delamo, zakaj smo lahko tako fleksibilni v svojem delovanju. Zdaj konkretno imamo en primer, ko je pri nas nekdo doktoriral, pa je šel potem v Nemčijo. Morda se vrača, prej ni imel družine, zdaj jo pa ima in bi prišel potencialno nazaj z družino. Mi si ga zelo želimo in bomo naredili vse, kar je v naši moči, da ga dobimo nazaj. Ker je pač priznan strokovnjak na svojem področju. (O9).

Načeloma se itak prej dogovori. Tisti, ki so šli z univerze, niso imeli težav. Vedno se dogovoriš, preden greš ven. Tudi če greš za pol leta. Potem imaš določena predavanja, če si raziskovalec, treba je najti nadomestitev. Njegov asistent ali kolega vskoči za tisti čas. Če je nekdo tukaj pri nas in da gre ven in se vrne, ni problem. Da bi pa nekoga na novo samo zato, ker je bil zunaj, pa ni kar tako. Nekaj predavateljev me je klicalo da so delali tam in tam in da iščejo zaposlitev, potem je tukaj še kadrovska politika in vodstvo. To je odvisno, če se ga rabi ali ne. (O10)

3.4. Raziskovalno-razvojna politika v načrtovanju migracijskih politik

Večina organizacij meni, da raziskovalno-razvojna politika ni dovolj upoštevana pri načrtovanju migracijskih politik. Kot argumente navajajo izzive, s katerimi se soočajo in so navedeni pod prejšnjimi točkami, mdr. neusklajenost zahtev različnih ministrstev, zapleti s pridobivanjem dovoljenj na upravnih enotah, neznanje angleškega jezika na okencih za tujce, neusklajenost zahtev na različnih upravnih enotah po Sloveniji, pri čemer še posebej spet izpostavljajo ljudi, ki bi prišli iz neevropskih držav. Na tem mestu (ponovno) izpostavljamo sodelovanje z upravnimi enotami, eno najbolj perečih področij pri mednarodni mobilnosti, pri čemer je podanih tudi nekaj rešitev in razumevanja razmer, ter neenotnost, nesodelovanje različnih ministrstev.

➤ Neusklajenost

Ni usklajenosti, odvisno od upravne enote, odvisno od posameznika na upravni enoti je, kako bo obravnaval eno vlogo in katero dokumentacijo bo posameznik moral priložiti, tako da že tu je velik izziv. Te stvari niso usklajene, kaj šele, da bi imeli, ne vem, ali posebne procedure ali postopke za udeležence finančnih mehanizmov v okviru mobilnosti visoko izobraženih raziskovalcev, profesorjev, akademskega osebja ali študentov. To je ena taka velika rakrana pri vseh mehanizmih mobilnosti, da se nam velikokrat zatakne, sploh zdaj, ko se širijo programi tudi na tretje države. Se pravi, pridobiti nekoga iz teh držav, da bi pride sem na mobilnost, je velik izziv. (O1)

➤ Dogovarjanje, sodelovanje z upravnimi enotami

Vem za poskuse, ko so se tudi univerze dogovarjale z upravnimi enotami, da bi en človek bil v oktobrskem oz. septembrskem času, ko je večji naval, ki bi bil samo zato in bi bilo potem hitreje in eno leto celo so bili kar uspešni rezultati. (O1)

Odvisno od upravne enote. Konkretno študenti, ki pridejo k nam za eno leto, z njimi imam veliko opravka. Ali pa se vpišejo redno vpisani študenti. Te mobilnosti spet niso problem, ampak za dolge si morajo papirje, vize, odvisno od kod pridejo, urediti. Postopki so kar dolgi. Določeni študenti, ki so prišli na Erasmus, niso dobili niti papirja, ko so se vrnili. Za redno vpisane je pomembno, da vložijo dokumente in potem se čaka. Načeloma sodelujemo z upravnimi enotami, večkrat smo imeli sestanke in smo delali tudi na rektoratih. Odvisno od pripravljenosti in obremenjenosti posamezne

upravne enote. Nekateri niso toliko obremenjene z dovoljenji, te po navadi hitro rešijo. Eno mesto, ki ima v enem tednu 200 prošenj za študente, tisto pa je problem. Na začetku je bil to šok, leta nazaj, danes se pa že ve, da septembra bo to. Tudi oni poskušajo biti čim bolj naklonjeni, se dogovorimo. Vejo, da bodo imeli več dela. Septembra, oktobra se jim poveča. Letos smo imeli redno vpisanih tujih študentov okrog 300 plus še 70 do 100 Erasmus. Nekateri rabijo samo, da se prijavijo, kar ni problem, nekateri pa si priskrbijo vize prej. To se pozna. Če je tam en zaposlen ali dva, se jim sigurno poveča delo. Ko smo se pred leti pogovarjali z njimi, so povedali, da imajo zavezane roke, da ne morejo zaposliti. Saj veste, tudi ko gre nekdo pri nas na bolniško na fakulteti, ne moremo kar zaposliti nove osebe, so omejitve. Menim, da bi morali biti malo bolj odprti za to. Drugače pa so prijazni in so v redu, včasih nekdo tudi ni, saj veste. (O10)

➤ Angleščina na upravnih enotah in neenotni kriteriji

Nekateri (na upravnih enotah) sploh angleško ne govorijo ali pa ne želijo govoriti s posamezniki in potem, kako naj on zdaj razume, kaj mora narediti. Nekdo mora z njim, morajo biti ti mehanizmi vzpostavljeni. Zadeve niso poenotene, se pravi, pri nekemu bo nek posameznik moral dati to dokumentacijo, pri nekemu drugemu to. Koraki so zelo počasni. Letos smo praznovali, da sem spet malo bolj plastična, da so se obrazci prevedli tudi v angleščino. To je bilo meni tako nepojmljivo, ker gre za tuje državljane. Do sedaj so bili samo v slovenščini, to je res ovira. Ta premik je bil dosežen, če lahko rečemo temu premik. Na upravni enoti, ko zaprosijo za prebivališče. Ni v črni pisavi, tako kot je v slovenščini, ampak je v sivi pisavi v angleščini. (O1)

Nekateri govorijo, nekateri znajo, pa ne želijo govoriti angleško, govorijo samo slovensko. (O10)

➤ Nesodelovanje med ministrstvi

Glavni problem je to, da ministrstva med seboj niso sodelovala. To je bilo do konca leta 2021, verjetno se je v tem času kaj spremenilo, ampak to manjka. Ker vsa ministrstva, ne vsa, ampak ministrstvo za gospodarstvo, recimo, ministrstvo za obrambo pa ministrstvo za visoko šolstvo imajo, po moje, delno prekrivajoče se budžete v nekem delu. Vsako od teh podpira raziskovanje in razvoj. To se potem razdeli v proračunu, da bi imeli en budžet za raziskave in razvoj, ki ne bi bil razpršen po ministrstvih, mogoče bi bilo boljše. (O7)

4. URAVNOTEŽENJE MEDNARODNE MOBILNOSTI MED ČLANICAMI EU

V tem sklopu smo predstavnice, predstavnike raziskovalnih in univerzitetnih organizacij vprašali, kateri ukrepi in spodbude (4.1) bi bile potrebne v institucijah Evropske unije za krepitev uravnotežene mednarodne mobilnosti raziskovalk in raziskovalcev v Evropski uniji, vključno z raziskovalnim programom Obzorje Evropa, s posebnim poudarkom na razkoraku in večji koordinaciji med državami širitve (widening countries) in drugimi državami Evropske unije, in ali bi sami podali predloge za uravnoteženje in koordinacijo med državami širitve in drugimi državami Evropske unije (4.2).

4.1. Ukrepi in spodbude za krepitev uravnotežene mednarodne mobilnosti raziskovalk in raziskovalcev v Evropski uniji

Med potrebnimi ukrepi in spodbudami za večjo uravnoteženost v procesih mobilnosti v Evropski uniji med starejšimi in novejšimi članicami Evropske unije so v slovenskih raziskovalnih in univerzitetnih organizacijah intervjuvani izpostavili:

- pomembnost krajših izmenjav kot izhodišče, pridobivanje izkušenj za daljšo mobilnost
 - poenostavitev zapletenih in dolgotrajnih birokratskih postopkov
 - zagotovilo, da te delovno mesto po mobilnosti, vrnitvi čaka
 - neizkušenost slovenskih organizacij, strah pred vračanjem denarja
 - stabilno financiranje
 - premajhna zainteresiranost ljudi v Sloveniji za izmenjave
 - in še nekaj drugih konkretnih predlogov:
- *Povečanje sredstev za raziskovalne projekte in mobilnost v okviru programa Obzorje Evropa za institucije v državah širitve ter zagotavljanje dodatnih finančnih spodbud za privabljanje in zadrževanje talentiranih raziskovalcev.*
 - *Ustanovitev programov mentorstva, ki povezujejo raziskovalce iz držav širitve z izkušenimi kolegi iz drugih držav EU, s čimer se spodbuja izmenjava znanja in izkušenj.*

- *Vključitev prilagodljivosti v razpise za projekte Obzorje Evropa, ki bo upoštevala specifične potrebe in okoliščine raziskovalcev iz držav širitve.*
- *Aktivno spodbujanje sodelovanja med raziskovalci iz držav širitve in drugimi državami EU, z organizacijo dogodkov, delavnic in konferenc ter vzpostavitvijo platform za izmenjavo informacij*
- *Izvajanje usmerjenih izobraževalnih programov in delavnic za raziskovalce iz držav širitve o pridobivanju sredstev, pisanju projektov in administrativnih postopkih v okviru programa Obzorje Evropa.*
- *Spodbujanje večje koordinacije med institucijami EU, nacionalnimi vladami in raziskovalnimi organizacijami pri oblikovanju politik in programov za podporo raziskovalni mobilnosti. (O5)*

➤ *Pomembnost krajših izmenjav kot izhodišče, pridobivanje izkušenj za daljšo mobilnost*
Na voljo so kratkotrajne mobilnosti, ki pa imajo funkcijo navduševanja, se pravi, da potem se nekateri odločajo tudi za daljše, ko spoznajo novo okolje. Vidijo, kaj to prinaša. (O1)

➤ *Poenostavitev zapletenih in dolgotrajnih birokratskih postopkov*
Potrebovali bi imeli mehanizme, ki bi to naredili precej enostavno, se pravi, da bi bil administrativni del tega enostaven. Da to ne bi zahtevalo hudega napora. (O7)

➤ *Zagotovilo, da te delovno mesto po mobilnosti, vrnitvi čaka*
Potrebovali bi zagotovila, da se bo tvoje življenje normalno nadaljevalo, ko se boš vrnil, da ne bo kar nekdo drug tam, ko prideš nazaj. Da te delovno mesto čaka. (O7)

➤ *Premajhna zainteresiranost ljudi v Sloveniji za izmenjave in strah pred izgubo delovnega mesta*
Tega ljudje nočejo, ker je v tem našem sistemu najboljše, da si od zibelke do groba v eni ustanovi, in je to to in se tam držiš. To pa ne bi, ker potem, horizontalnega napredovanja ni, če grem, me ne bodo več vzeli nazaj, skratka, miselni svet nekaterih je tak. Dejansko je pa vse tako, da je res najboljše, da si pri istem delodajalcu celo življenje. (O11)

Očitno je našim tudi dovolj dobro, da ni take potrebe, ne vem. Če pogledamo, ni take motivacije, niti povpraševanja v resnici. Univerza ima, se mi zdi, največ povpraševanja za odhodne mobilnosti, medtem ko povsod drugje pa se kar trudijo. V resnici nekih ovir, vseeno sredstev je dovolj na voljo, da bi se lahko omogočilo. Pri osebjem govorimo o določenem odstotku, ki potem večkrat odhaja na mobilnosti, ni, da bi imeli različne osebe, ki bi odhajale, ampak določene, ki se potem ponavljajoče udeležujejo teh mobilnosti. Bi rekel, da gre potem bolj za neke notranje motive ali pa neke systemske ovire, kot smo že prej jih naslovili, se pravi, od preobremenjenosti, družinske obveznosti itn. Če bi se to naslovilo, da bi se potem doseglo višje številke. (O1)

➤ **Stabilno financiranje**

Naj to naredijo na način, da dodatno stabilno financirajo inštitucije, ki potem to lahko dajo. Če bi mi imeli razvojni steber dovolj velik, lahko podelimo našim štipendije. To je mogoče bolje, ker mi vemo, se poznamo med sabo, je lažje, kot da se prijavljamo na državne razpise. Se pravi, zdaj ko je ta mehanizem stabilnega financiranja, država zlahka vlaga v inštitucije znanja, s tem da jim povečuje del stabilnega financiranja. In jaz mislim, da je tu ključno samo zaupanje. Da zaupajo, da smo odgovorni, da znamo s tem razvojno delati. Večja finančna avtonomija in povečanje razvojnega stebra, ki nam omogoča te mehanizme že zdaj izvajati. Samo moramo imeti dovolj sredstev zato.

➤ **Neizkušenosť slovenskih organizacij, strah pred vračanjem denarja**

Jaz mislim, da sta tu dve težavi. Ena težava je, da nove države niti še ne vejo, katerih elementov bi se lahko poslužile. Vemo, da smo dostikrat vračali evropska sredstva in tako dalje. Torej ne znamo jih pravilo izkoristiti, in to bi se dalo po drugi strani izboljšati mogoče s tem, da se pridobijo neke izkušnje, ker na določenih področjih nismo še top v znanju in izkoriščanju teh sredstev. Na drugi strani pa sem mnenja, da še vedno stare evropske države znajo poskrbeti zase, imajo tako veliko moč, da znajo birokratsko urediti, da imajo te možnosti. Veliko smo sodelovali na transnacionalnih projektih z Italijo, teritorialno sodelovanje. Mislim, koliko imamo mi komplikacij in kako delajo oni, to je čisto drugače. Mi smo preveč črka na papirju, to piše tako. Ne znamo pogledati malo širše. Italija je lahko zgled, kako poenostaviti birokratske postopke v projektih, ja. Ker drugače so komplicirali tudi oni. (O12)

4.2. Predlogi za uravnoteženje in koordinacijo med državami širitve in drugimi državami Evropske unije

Predstavnice, predstavniki slovenskih raziskovalnih in univerzitetnih organizacij so podali nekaj konkretnih predlogov, kako uravnotežiti mednarodno mobilnost med starejšimi in mlajšimi državami članicami Evropske unije:

- medsektorska mobilnost, lažje in sistemsko priznana, finančno ovrednoteno prehajanje raziskovalcev iz industrije v raziskovanje in obratno
- povezovanje s sosedskimi (močnejšimi) centri, da mladi ne bi odhajali, ampak sodelovali
- preseganje slovenske večje zaprtosti in manjše mobilnosti
- izenačenje plač
- projektno določeno povezovanje bolj izkušenih članic z novimi

➤ Prehajanje raziskovalcev iz industrije v raziskovanje in obratno

To je zelo kompleksno vprašanje. Ravno države širitve imajo več nekih sistemsko urejenih rešitev, kot na primer Nizozemska ali Francija. Zdi se mi, da bi bilo potrebno okrepiti ne samo mobilnost raziskovalcev, ampak tudi medsektorsko mobilnost. To se pravi, da raziskovalci lahko prehajajo iz industrije v raziskovanje in obratno. Pri nas, se mi zdi, da smo malo bolj zabetonirani in da je to značilnost držav širitve, medtem ko je to v tujini malo bolj fleksibilno. Če se nek raziskovalec odloči, da bo ustanovil svoj start-up, npr. v Nemčiji, dobi bonus par let, na tiste svoje raziskovalne dosežke in po parih letih, če start-up ne uspe, se lahko vrne v raziskovalno inštitucijo. Mi smo v zvezi s tem še malo bolj rigidni. Zdi se mi, da je ta rigidnost ali nefleksibilnost malo ovira. (O6)

➤ Povezovanje s sosedskimi (močnejšimi) centri

Imamo »twinning« programe. Dve leti zaporedoma smo kandidirali za projekt skupaj s partnerstvom s tehniško univerzo v Avstriji. S tehniško univerzo želimo vzpostaviti močno raziskovalno sodelovalno delovanje. Če to vzpostavimo z neko tako inštitucijo, kot je ta v Avstriji, ki je zelo močna inštitucija, veliko bolj bogata kot naša univerza, in skozi to ustvarimo pri nas razmere, ki so podobne pri njih, bomo na ta način malo zmanjšali migracije. Prepričan sem, da če našim doktorandom in študentom ni potrebno iti zaradi višje plače v tujino, ne bi šli. Naše mesto je lepo mesto za živeti in tisti, ki so tukaj, so v glavnem iz bližnjega okolja, imajo tudi širšo družino

tukaj in jaz mislim, da njim ni motiv iti v tujino. Mi moramo tukaj razmere urediti. Na drugačen način se ne bo dalo spreminjat teh tokov. Ampak, kar lahko mi naredimo, je točno to, mi se lahko močno povežemo s temi partnerji, zato da pri tem zgradimo neke vrste meddržavni / čezmejni kampus in potem ljudje ne rabijo več odhajati in delati drugje. (O7)

➤ Preseganje slovenske večje zaprtosti in manjše mobilnosti, izenačenje plač

Mislim, da je posledica manjše mobilnosti iz držav širitve mogoče posledica zgodovine, da smo manj tega navajeni. Da mi ne dobimo tujcev iz zahodne Evrope, to je absolutno povezano s financami pa okoljem. To, da naši ne grejo v te države, je pa povezano z neko dolgoročno kulturo, mogoče manjše mobilnosti in večje zaprtosti. Evropa ima mehanizme. Kolikor imam jaz izkušnje, se teh bistveno več poslužujejo stare evropske države, ampak tudi med temi je razlika, če smo konkretni, npr. Francozi manj grede kot na primer Nemci, so tudi znotraj starih članic EU-ja razlike, Španija, Portugalska, Irska, Nemčija, Švedska, Danska, so razlike. Evropska unija vzpodbuja, kar že dela preko programov, npr. WIDERA in podobne stvari, na različne načine spodbuja nove članice EU. Francija je sicer večja država kot Slovenija, o tem ni dvoma, ampak dosti več sredstev kot naši vlagajo v te stvari, tudi na nacionalni ravni, da privabijo ljudi. Če bi želeli privabiti take ljudi, verjetno bi bil spet isti problem kot pri vseh ostalih, to je plača. Če dobiš plačo kot neka snažilka ali pa nekdo, ki dela v proizvodnji na tekočem traku, ne bo nekdo prišel iz Skandinavije v Slovenijo, bodimo iskreni, pa tudi iz Francije ali pa ZDA ne. (O8)

➤ Projektno določeno povezovanje bolj izkušenih članic z novimi

Nekatere države so mogoče bolj zaprte, v smislu, da so boljše univerze ali pa stare univerze, do katerih je težje priti brez osebne kontakta. Mogoče, da bi manjši dobili možnost, da vsaj enkrat pride do sodelovanja, bi te univerze spodbudili, da bi imele pogoj, da sprejmejo nekoga na novo, ne le tiste, ki jih poznajo. Na primer: v okviru programa imaš svoje partnerje, vendar moraš tri manjše vključiti iz države, s katero še ne sodeluješ. Lani smo sodelovali z Jordanijo in oni imajo cilj sodelovati z državami, ki jih še nimajo. Profesor me je kontaktiral preko neke kolegice in je hotel prav Slovenijo. To je močna, privatna dobra univerza. Naši fakulteti dejansko to predstavlja velik plus. Njihova univerza je zelo močna in sodeluje z zahodnim svetom, ampak oni niso mogli priti v Slovenijo, če ne bi imeli nekih vez. Te univerze iščejo kvaliteto, ampak ni rečeno, da če si stara institucija, si boljši. Tudi mlade univerze rabijo možnost. (O10)

5. OSTALO

V zadnjem delu raziskave smo sodelujočim postavili naslednja vprašanja:

5.1: Mnenje o Revizijskem poročilu Računskega sodišča RS na temo bega možganov (2023), predvsem o zaključnih poglavjih 'Mnenje' in 'Priporočila'

5.2: Prakse mednarodnega sodelovanja, ki je obstoječi mehanizmi ARIS (in MVZI) evalvacije mednarodne dejavnosti niso upoštevali / zajeli

5.3: Ocena sodelovanja med akademskimi institucijami v slovenskem prostoru

5.4: Kaj konkretno ima slovenska znanost od sodelovanja? Zakaj je internacionalizacija pomembna oziroma ali sploh je pomembna?

5.5: Kako nagovoriti Zakon o tujcih oziroma MNZ, da bi dosegli večje razumevanje in podporo vsaj pri Zakonu o tujcih?

5.6: Drugi predlogi

5.1. Mnenje o Revizijskem poročilu Računskega sodišča RS na temo bega možganov (2023), predvsem o zaključnih poglavjih »Mnenje« in »Priporočila«

Velika večina organizacij ne pozna revizijskega poročila. Ena od organizacij, ki poročilo pozna (O9), je komentirala uporabljeno terminologijo v poročilu, menijo, da je namesto »beg možganov« ustrežnejše poimenovanje »kroženj možganov«, kar tudi argumentirajo:

Mi ne maramo samega izraza beg možganov. Bom šel raje na angleško terminologijo, ker mi je bolj domača. Včasih smo govorili o brain drainu in brain gainu. Zdaj pa hočemo govoriti o brain circulationu / kroženju možganov. In to je tisto, kar se mi gremo in o čemer se zdaj pogovarjamo. Nič ni narobe s tem, da ljudje grejo. Mi kot skupnost, kot država rabimo to, da se ljudje izobražujejo v tujini in prinašajo to znanje nazaj. In rabimo tudi tujce privabljeti in se zavedati, da bodo tu pet, deset let in bodo potem šli drugam. Visokošolski raziskovalni prostor mora biti tudi tuj, da se ne začne zapirati sam vase. Ni več prihoda novih idej, ne vidiš več, kaj se v svetu

dogaja, nisi več aktualen v raziskovanju. Svet gre mimo tebe. Zaradi tega mora tako biti. Zato nam izraz beg možganov ni v redu. Ja, se dogaja, vendar se dogaja tudi prihod možganov, ki ga zelo občutimo in tudi veliko delamo na tem, da ga privabimo. To je tisto, o čemer moremo začeti govoriti. Kroženje idej, ljudi, kultur, to se spodbuja. (O9)

5.2. Prakse mednarodnega sodelovanja, ki je obstoječi mehanizmi ARIS (in MVZI) evalvacije mednarodne dejavnosti niso upoštevali / zajeli

Med drugimi praksami, ki jih obstoječi mehanizmi ARIS (in MVZI) ne zajemajo, so intervjuvane organizacije navedle:

- spremembe vrednotenja raziskovalnega dela, koalicija CoARA (Coalition for Advancing Research Assessment)
- Transform Europe
- Uniadria
- potrebo po neodvisni agenciji za akreditacijo raziskovalnega dela in raziskovalnih programov, kajti »ARIS to ni, ARIS je financer« (O7) in opozarjajo na to, da se
- raziskovalne organizacije se ne morejo prijavljati na Erasmus izmenjave
- Spremembe vrednotenja raziskovalnega dela, koalicija CoARA, potreba po neodvisni agenciji

Naša univerza je članica evropske koalicije CoARA (Coalition for Advancing Research Assessment), katere namen je, da gredo evropske inštitucije med sabo na osnovi svojih dobrih praks v neko drugo smer vrednotenja raziskovalnega dela. Tukaj govorimo o premiku v kvalitativno, ne na gledanje dosežkov skozi bibliometrične kazalnike. Kako to narediti in kako to vpeljati v vrednotenje inštituciji pri nas, bo zdaj ključno vprašanje. ARIS seveda je zadolžen, da to izpelje, ampak mora to narediti skupaj z nekim nacionalnim konsenzom. Vrednotenje je ključna stvar tukaj, kako bomo vpeljali nove načine, meni je to zelo zanimivo, ker so stvari, ki se zdaj na novo postavljajo, in to se mi zdi tudi pomembno. V Sloveniji je prišlo v preteklosti do tega, da so se raziskovalne inštitucije po znanstvenih rezultatih, merjenih skozi naš SICRIS, zelo približale druga drugi. Skoraj so na enoto raziskovalca nerazločljive, razlike so po področjih relativno majhne. Na agregirani ravni so bibliometrični kazalniki prikaz nekega znanstvenega rezultata, medtem ko na individualni ravni raziskovalca, to ni res, tam pa je potrebno vpeljati kvalitativno

presojo vsakega posameznika, upoštevati okolje, v katerem dela, ker to ni čisto. Na ravni inštitucij pa oboje. Tako recimo ekspertna presoja, kot imamo zdaj, akreditacije in podobno. V visokem šolstvu smo navajeni akreditacij preko NAKVIS-a, ta presoja samo izobraževalni del in akreditira samo študijske programe. Nimamo pa neodvisne agencije za akreditacijo raziskovalnega dela in raziskovalnih programov. ARIS to ni, ARIS je financer, težko financer potem evalvira, to se mi zdi, da ne gre skupaj, nimamo pa ekvivalentne agencije, tako da to bo zanimiva zgodba. (O7)

➤ **Drugi mehanizmi**

Transform Europe, Uniadria, to je evromediteransko področje. Pokriva Mediteran, celotno bivšo Jugoslavijo, Grčijo, Italijo, so močne univerze notri. Razne projekte imamo skupaj. S temi združenji smo kar aktivni, saj veste ena so bolj aktivna, druga manj. Se mi zdi, da se spleča izkoristiti to, da smo blizu Italije. (O10)

➤ **Raziskovalne organizacije, če niso tudi pedagoške, se ne morejo prijaviti na mehanizme Erasmus izmenjav**

Manjkajo Erasmus izmenjave, strokovne in raziskovalne. To je velik manko. Ne moremo se prijaviti na Erasmus, ker smo raziskovalna inštitucija in ne pedagoška. Ministrstvo je s tem seznanjeno in je že naslovilo to tematiko. (O12)

5.3. Ocena sodelovanja med akademskimi inštitucijami v slovenskem prostoru

Večina organizacij meni, da je sodelovanja med akademskimi organizacijami v Sloveniji premalo. Še posebej pogrešajo sodelovanje:

- na področju izmenjav, da bi poznale in kombinirale različne programe, s tem pa dosegle potreben čas 3 mesecev za napredovanje v habilitacije
- pogrešajo konzorcijsko sodelovanje – ki ga preprečuje tudi »tekmovanje« za denar, npr. na razpisih ARIS; pozitiven primer, ki to presega, je sodelovanje pri nacionalnem centru za umetno inteligenco
- če že je sodelovanje med organizacijami, najbolj pogosto temelji na osebnih poznanstvih
- Premalo sodelovanja, predlog za kombinacijo programov za izmenjave

Na splošno je sodelovanja premalo. Bodisi med institucijami bodisi med akademiki in bodisi med nekimi nacionalnimi inštitucijami ali pa organi, in to se mi zdi, da se je izkazalo tudi čisto iz naše prakse. Uspeli smo z ministrstvom uvesti redna srečanja, kar pomeni, da imamo recimo, enkrat na mesec – ali pa vsaj poskušamo se res dobiti enkrat na mesec – se pravi, cel naš sektor za visoko šolstvo pa njihov direktorat. Že samo skozi poročanja o stvareh, ki jih počnemo, kaj se dogaja, smo uspeli kar nekaj korakov iti naprej, neke stvari premakniti ali pa jih uskladiti, prepoznati potencialne sodelovanja naprej ali pa nekih finančnih mehanizmov. Tako da smo se sploh začeli pogovarjati o dosofinanciranju mobilnosti, da se doseže za habilitacije do vzpostavitve evropske študentske izkaznice na nacionalni ravni. To je ministrstvo prevzelo s sklopu EVŠ-ja, da so nas vključili v brainstorming za nadaljnjo finančno perspektivo pa katere aktivnosti bi bilo smiselno financirati, da se ne ponavljajo z obstoječimi evropskimi mehanizmi. Je napredek. Če bi bilo tega sodelovanja več, pa čeprav se to sliši zelo banalno ali pa nekaj, kar se ponavlja, ampak je res in vedno ga je premalo, tudi medresorsko, med ministrstvi, bi potem verjetno bilo takih ovir manj, če bi se slišali med sabo in skupaj iskali tiste stične točke. (O1)

Oceno sodelovanja med akademskimi inštitucijami v slovenskem prostoru bi ocenil kot premalo zadostno. Pogosto primanjkuje dejavnega sodelovanja med različnimi ustanovami in tudi obstoječe vzpodbude niso ravno optimistične. Večji poudarek na spodbujanju sinergij in aktivnega sodelovanja med akademskimi ustanovami bi lahko prispeval k izboljšanju raziskovalnega okolja v Sloveniji. (O5)

➤ **Konzorcijsko sodelovanje**

Sodelujemo pri večini projektov in vseh drugih stvareh. Morda bi res lahko povečali konzorcijsko sodelovanje. Primer: zdaj je govora o nacionalnem centru za umetno inteligenco, kar seveda je nekaj, kar je v naših strateških dokumentih, v nacionalnem programu za umetno inteligenco. Tukaj so raziskovalne dejavnosti, ki jih razvijajo Univerza v Ljubljani, Inštitut Jožef Štefan, Univerza v Mariboru pa še kdo mogoče. Raziskovalci so na teh inštitucijah. Nacionalni center za umetno inteligenco je nekaj, kar povezuje te raziskovalce. To pomeni konzorcij na tem področju in ti ne delajo istih stvari, popolnoma enakih. Če morajo te skupine tekmovati za neka dodatna sredstva, to spet nima pravega smisla. Če so to komplementarne aktivnosti in če imajo predvidena sredstva, je to en način, kako se spodbuja sodelovanje. Podobno kot odprta znanost, kar je tudi nacionalni

cilj. To ni nekaj, kar vsaka inštitucija posebej počne. Na takih temah je koordinacija ministrstva ključna, oni v bistvu določajo in lahko rečejo: glejte, tu bo zdaj razpis, pričakujemo velik konzorcij. Mislim, lahko se tudi pet konzorcijev prijavi, ampak, če bodo v enem konzorciju največje inštitucije, bo težko, da bo še kakšen drug konzorcij zraven prišel. (O7)

➤ Sodelovanje temelji na osebnih poznanstvih

Različno. Sodelovanje bolj ali manj poteka dobro, če se sodelujoči dobro razumejo pa dobro sodelujejo. Generalno po mojem ne poteka ravno najboljše. Tam, kjer poteka dobro, je zato, ker jaz poznam nekoga z druge univerze, se dobro razumemo, raziskovalno sodelujemo, zaradi tega je to sodelovanje dobro. Samo inštitucionalno sodelovanje pa jaz mislim, da ni na nekem zavidljivem nivoju. (O8)

➤ Dobro sodelovanje z večino

Moram reči, da imamo kar dobro sodelovanje z vsemi inštitucijami. Zaradi zgodovinskega pogleda nimamo sodelovanja z eno od univerz oz. je to bolj redko. Ampak to so stvari, ki bodo verjetno še trajale. So bili razlogi in se mora verjetno ta kader prečistiti. Drugače pa dobro sodelujemo. (O12)

5.4. Kaj konkretno ima slovenska znanost od sodelovanja? Zakaj je internacionalizacija pomembna oziroma ali sploh je pomembna?

Vse organizacije se zavedajo izjemnega pomena mobilnosti in prednosti, ki jih to prinaša za osebni in profesionalni razvoj, napredek, uvajanje novosti, pridobivanje povezav, partnerstev, projektov, skupnih objav itd. Znanost je povezovalna in nadnacionalna.

➤ Učinki na različnih ravneh

Gledamo učinke internacionalizacije na različnih ravneh. Če začnemo pri posamezniku, je to definitivno, najprej dobi neka nova znanja, neke nove izkušnje, ki prispevajo potem k profesionalnemu razvoju in tudi v bistvu razvoju napredkov posameznika kot državljan Evrope ali Slovenije, kot želimo. Se pravi, se osebno tudi razvija in hkrati razvija evropske vrednote. Če gledamo na ravni institucije, se s tem krepi kakovost izobraževanja, se pravi, ker se spremenijo bodisi načini poučevanja, izvajanja predavanj, raziskovanja itn., neke nove vsebine se prinašajo,

nastajajo nova partnerstva, novi mednarodni projekti, novi članki, prispevki, knjige. S tega vidika potem pridobivajo na ugledu, tudi če vzamemo v obzir svetovne rang lestvice, ki so danes pomembne za univerze, se štejejo tu ogromno. Potem imamo lokalne učinke, smo tudi naredili eno študijo o ekonomskih učinkih. Lokalno okolje ima ogromno ekonomskih učinkov, dohodki prinašajo precej sredstev. Da ne govorimo o tem, da institucije potem tudi zaposlujejo iz teh sredstev zaposlene, ki izvajajo potem projekte itn. Marsikateri projekt potem prispeva k spremembam na nacionalni ravni, ko se govori o izobraževalnih programih. Projekti so mednarodni, dogajajo se spremembe na ravni evropskih univerz. Učinki mobilnosti so ogromni, ljudje pridejo nazaj z neko novo izkušnjo, so bolj motivirani za svoje delo, prinesejo nova znanja, posodobijo bodisi način predavanj, literaturo, ki jo uporabljajo pri predavanjih, pri raziskovanju, pri delu, nastajajo potem novi mednarodni projekti iz tega, neka nova sodelovanja. (O1)

➤ *Pretočnost znanja, idej za rast in razvoj*

Mi moramo to forsirati, kajti tudi vsa metodologija, če že ne iz znanstvenih zanimanj, pa iz pragmatičnosti. Kajti v metodologiji ocenjevanja, vrednotenja naših raziskovalnih inštitucij, raziskovalnih organizacij je pretočnost znanja, idej, eden izmed ključnih postavk. To, da ti pripelješ koga sem, da ga celo vključiš v raziskovalni program ali da sam sodeluješ v kakšnem velikem ali celo si področni vodja, je zelo pomembno. (O4)

Internacionalizacija je zelo pomembna za slovensko znanost, saj krepi njeno kakovost, vidnost in vpliv, hkrati pa odpira nove priložnosti za rast in razvoj. (O5)

Sodelovanje s tujino nas bogati, moramo to nadaljevati. Smo relativno majhni, raziskovalno, izobraževalno smo še vedno super in imamo študente, ki zelo radi hodijo k nam, imamo tudi druge pluse, zakaj pridejo k nam, ampak tudi iz tega vidika se mi zdi prav, da to nadaljujemo in da kot država, kot sem rekla, najdemo usmeritev, zakaj to hočemo, ker v bistvu bo na dolgi rok za nas vse to dobro, ker nas je manj. Če se bomo tukaj zaprli in samo govorili v slovenščini, v slovenščini in v slovenščini, ne bomo daleč prišli. (O3)

➤ Mreženje in menjava kulturnega okolja

Pridobimo povezave, pridobimo možnost mreženja. Vidimo, kako se drugje dela, kaj drugi počnejo in potem na ta način tudi navežemo stik, kar potem običajno rezultira kot skupni projekti, pri skupnih raziskavah in podobnih stvareh. Včasih lahko s temi mehanizmi dobimo dostop do neke opreme, ki je sami nimamo, raziskovalne opreme. Pomembna stvar je menjava kulturnega okolja, mislim, da s tem je čisto en družbeni učinek, ki se mi zdi super, s tem malo bolje tudi razumeš koga drugega, ker vidiš, kako je. (O8)

Osebni stik. Če vam povem po pravici, je to najbolj pomembna stvar. Zdaj imam kar močno mrežo po celi Evropi, ker že toliko let delam na tem področju. S tistimi, ki imam osebni stik, najboljše sodelujem. Po navadi smo spoznali na kakšnih konferencah. Ko ti delodajalec plača strošek za potovanje, menim, da je to tak velik plus, da niti se ne zaveda. Grem jaz nekam in spoznam ljudi iz treh, štirih univerz. Potem jih lahko pokličem in imam z njimi dolgoročno sodelovanje. Izkazalo se je, da je eden iz univerze dovolj, ker drugače je težko priti notri. Potem mi naredijo uslugo in me drugače kontaktirajo. Tudi svojim profesorje povem, da naj ne pišejo mailov. Naj tega človeka pokličejo. Včasih sem pisala in čakala odgovore, zdaj pa pokličem. Potem včasih hočejo tudi kakšen zoommeetinig. Pred kratkim smo začeli nekaj sodelovanj z neko dobro univerzo, tudi prakso že delamo za študente. Osebni stik je prvi. Še vedno se preveč špara, ko rečejo, ti greš na dopust. Meni je lažje v pisarni, saj sem manj utrujena, kot ko pridem iz potovanja. Če grem nekam, se grem zvečer družiti, ker so po navadi kakšni dogodki in ta networking je ena najpomembnejših stvari. To je pomembno. Po navadi naše vodstvo kar razume to in ne komplicira. Se zavedajo, da ne greš na dopust ko greš na službeno pot, daleč od tega. Ampak so finančne omejitve. Se pa skuša delat na tem. (O10)

➤ Znanost je nadnacionalna

Znanost ne more biti nacionalna sploh, nikjer ni, nikoli ni bilo. Znanost obstaja samo na Zemlji, na svetu. Če ni te izmenjave idej in dosežkov, potem sploh ne obstaja, nemogoče jo je izvajati. To je princip, jaz bi rekel, to sploh ni vprašanje sodelovanja z drugimi, večina ljudi ima vsaj nekaj mednarodnih kontaktov, ne občasnih, ampak pravih sodelovanj. (O7)

Jaz mislim, da je to pomembno, ker se vedno lahko naučimo nekaj novega, nekaj drugačnih pristopov, kako nekje drugje na drugačen način mogoče neko stvar delajo. Mislim, da je to dobro za nas in za tiste druge inštitucije. Tudi če govorimo o prebojnih raziskavah ali čemurkoli z različnimi pogledi, tudi historično gledano, lahko pridemo do nekega prebojnega rezultata na vsakem področju raziskovanja. Bistvo je, da se povezujemo, delimo izkušnje, ki niso nujno enake, s tem imamo boljše rezultate vsi skupaj. Znanost je namenjena človeku kot takemu, je namenjena v bistvu vsem, te ugotovitve, ki jih znanost prinaša in povezovanje nam da lahko samo več. Če se bomo zapirali v majhne kroge in držali sami zase, ne bomo prišli nikamor. (O12)

5.5. Kako nagovoriti Zakon o tujcih oziroma MNZ, da bi dosegli večje razumevanje in podporo vsaj pri Zakonu o tujcih?

Poleg konkretnih predlogov, ki jih je navedla organizacija 5 (0%), so izpostavljeni predsodki in strah pred tujci, negativno poročanje o njih v medijih, še posebej pa je izpostavljena ena od mnogih ovir pri birokratskih postopkih, tj. predložitvev plačilnih list – ki jih je zaradi dolgotrajnosti postopka treba priložiti ponovno, saj morajo biti plačni liste za zadnje tri mesece, postopki pa lahko trajajo dlje.

Za doseganje večjega razumevanja in podpore pri Zakonu o tujcih lahko razmislite o naslednjih korakih (O5):

- *Pripraviti natančne informacije o pozitivnih prispevkih tujcev k znanosti, gospodarstvu, kulturi in drugim sektorjem. Predstavite primere uspešnih tujih raziskovalcev in njihovih projektov v Sloveniji.*
- *Pridobiti podporo znanstvene skupnosti in akademskih institucij ter vzpostavite dialog z njimi o izzivih, s katerimi se soočajo tujci pri bivanju in delu v Sloveniji.*
- *Argumentirati ekonomske koristi, ki jih prinaša sodelovanje s tujci, zlasti v smislu privabljanja tujih naložb, inovacij ter krepitve konkurenčnosti.*
- *Poudariti pomen mednarodne odprtosti za razvoj Slovenije, zlasti v luči globalnega sodelovanja in izmenjave znanja.*
- *Pripraviti konkretne predloge za izboljšave v Zakonu o tujcih, ki bi olajšale administrativne postopke, povečale prilagodljivost in spodbujale sodelovanje.*

- *Sodelovati s strokovnjaki za politično lobiranje in vzpostavite reden dialog s predstavniki Ministrstva za notranje zadeve (MNZ), da bi izrazili svoje pomisleke in predloge ter gradili na vzpostavitvi bolj prijaznega okolja za tujce.*
- *Sodelovati z nevladnimi organizacijami, ki se zavzemajo za pravice tujcev in migrantov, ter skupaj oblikujete argumente in pobude za izboljšave zakonodaje.*
- *Razvijati kampanje, ki predstavljajo pozitivne zgodbe tujcev, ki so prispevali k družbi v Sloveniji. To lahko pomaga oblikovati pozitiven odnos v javnosti.*

➤ *Predsodki, strahovi, zaprtost*

Mislim, da se Slovenija boji tujcev generalno. Bodimo iskreni, v celi vzhodni Evropi je tako. Jaz sem bil v Franciji, tam je zelo veliko tujcev, pa s tem nihče nima problemov, da ne govorim o ZDA. Tam pa sploh, so že tradicionalno takšni, ampak tudi druge države. Partnerji iz Nemčije, iz Italije zaposlujejo zelo veliko tujcev, govorim zdaj na nivoju raziskovalnih inštitucij ali univerz. Pri nas pa mislim, da je to neka bojazen, ker v preteklosti tega ni bilo. Mislim, da to izhaja iz zgodovinske perspektive, ker smo bili zaprti. Če pogledamo že Avstrijo, ker nam je to najbližja država, do 60 km, že oni imajo dosti več tujcev kot jih imamo mi. So jih začeli »uvažati« že, ker so imeli pomanjkanje delovne sile, že v preteklosti, pri nas pa zdaj. Po mojem je stvar, da se pri nas bojijo tujcev generalno, pa ni povezano s tem ali je to nekdo, ki bo delal na gradbišču, ali nekdo, ki bo delal znanstvenoraziskovalno delo. Ne vem, črnca, Indijca bodo pri nas vsi gledali kot sedmo čudo, ne z nekimi slabimi nameni, ampak ker so presenečeni, ker tega ne vidijo. Če grem jaz čez mejo, je tam dosti bolj pestro. Zdaj govorim, jaz sem bil v Franciji, pa sem bil v majhnem mestu, kako je tam pestro, barvito okolje, čisto drugače. Imelo je dosti bolj pestro populacijo, od črncev, aziatov, Arabcev, kar hočeš. Je čisto drugače. (O8)

➤ *Vloga medijev*

Mediji tudi ne naredijo dobro svoje naloge, ker dostikrat prikazujejo tako, kot da tujci, to so pa tisti, ki nas bodo pretepli, posilili ali karkoli. Spet se generalizira vse enako. Mislim, da bi morala Slovenija biti bolj fleksibilna, kar se tiče tujcev, še posebej bi morala razlikovati, koga si želimo. Tiste ljudi, ki si jih želimo, ki jih potrebujemo, za njih bi morali birokratske postopke olajšati. Imamo pomanjkanje delovne sile ali pa visoko kvalificirane delovne sile. Če želimo pridobiti visoko kvalificirane ljudi v državo, moramo za njih, prvič, olajšati postopke, drugič, najti

vzpodbude, ki bi jih pritegnile sem. V medijih bi se moralo več nameniti za promocijo kulturne raznolikosti. Verjetno je zato potreben čas – a je od osvojitve Slovenije minilo že 30 let. Družbeni mediji igrajo močno vlogo, ko se širijo lažne informacije in ustvarjajo strah. Ampak država bi morala naciji reči, imamo strategijo privabljanja te pa te ljudi in na operativni ravni moramo narediti, da bo možno. V zakonu marsikaj piše, a na operativni ravni se marsikaj ne da. (O8)

➤ Plačilne liste, oddaja prstnih odtisov

Prvo, kar bi bilo treba spremeniti je, da se ne postavljajo zahteve po posredovanju plačilnih list. Dam primer. Vložiš, plačilna lista ti velja tri mesece. Oni še vedno niso odločili, zato morajo ljudje dati novo plačilno listo. Morajo oddajati prstne odtise, in to v Sloveniji. Jaz ne bi prišla, da bi morala vse to delati. Vseeno nekateri pridejo. Po mojem mnenju pridejo zaradi tega, ker so zadaj poznanstva, ker vejo, s kom bodo sodelovali in pridejo zaradi tega. Ni pa naša naloga, da jim to še vse otežujemo. Zakaj ne moremo narediti na isti način, kot zaposlujemo tiste, ki so na odprtem evropskem trgu. Naredimo isto za tujce, za eminentne raziskovalce, ki prihajajo v Slovenijo. (O12)

5.6. Drugi predlogi

Med predlogi, za katere so organizacije menile, da jih niso mogle (dovolj) izpostaviti pri prejšnjih vprašanjih, so na tem mestu še enkrat / še posebej poudarile:

- prepad med načelno podporo mobilnosti in dejanskimi možnostmi
- nesprejemanje dejstva, da večina tistih, ki si za mobilnost izbere Slovenijo, prihaja iz t. i. tretjih držav / neevropskih držav, zanje pa imamo birokratske postopke za mobilnost najbolj zahtevne, zapletene in dolgotrajne
- prevelika vloga osebnih poznanstev pri mobilnosti
- zaprt raziskovalni prostor v Sloveniji, ki ne temelji na strokovnosti, ampak na poznanstvih
- podpora na začetku raziskovalne kariere po doktoratu, in to v Sloveniji
- predlog za infrastrukturno območje za zares vrhunske tuje ali slovenske raziskovalce, ki se vračajo iz tujine, za določeno obdobje, kot inkubatorje raziskovanja, interdisciplinarno
- nevmešavanje politike v raziskovanje

- Prepad med načelno podporo (objektivni) mobilnosti in dejanskimi možnostmi

Na papirju je vse to lepo, izvedljivo je pa zelo težko. Lep primer je poletna šola, kako lahko za kratko obdobje pridobimo profesorje iz Amerike, Avstralije, Indije, Evrope, Južne Amerike in tudi študente iz celega sveta, za tri tedne. To je to. Ko pa recimo študent, ki je imel super izkušnjo na poletni šoli, hoče priti sem študirat, pa pade v naš rigidni sistem. Kolegici sta bili pred nedavnim na Poljskem in ima ena od naših partnerskih univerz program: če pride k njim asistent, mlajši profesor, mu najdejo mentorja za tri mesece in on kar potrebuje, potem tam odela. Bom povedala čisto iskreno, veliko tujcev, ki pridejo, so še vedno največkrat iz bivše Jugoslavije in morda nekje delajo. Ne prihaja prav veliko profesorjev k nam iz Francije, Nemčije. Če že pridejo, je to na osnovi že obstoječih osnovnih poznanstev. (O3)

Namesto da bi se raziskovalni programi in raziskovalni inštituti odprli in si poskušali dobiti najboljše od najboljših, pa naj bodo od koderkoli in kdorkoli in od koderkoli in kakršnikoli, držijo raziskovalni prostor zaprt, vodijo namesto odgovorno in znanstveno, klientelno, in je hudič in tukaj država ne more nič. (O4)

Na nacionalni ravni bi si morali podeliti neka infrastrukturna območja, zares vrhunske tuje ali slovenske raziskovalce, ki se vračajo iz tujine, za določeno obdobje, kot inkubatorje raziskovanja. In jim omogočati, da je to interdisciplinarno, da je to ena stavba, ne vem, kje, za vse slovenske raziskovalne zavode, da se lahko tudi neke malo bolj interdisciplinarne discipline tam krepijo. Mislim, da dokler ne bomo imeli infrastrukture, prostorov, na primeru za take vrhunske znanstvenike, ne vem, če bomo ravno atraktivni. (O6)

- Podpora na začetku raziskovalne kariere po doktoratu, in to v Sloveniji

Še enkrat bi poudaril ta del podpore na začetku raziskovalne kariere po doktoratu. Jaz mislim, da nam tu manjkajo resni mehanizmi podoktorskega usposabljanja v Sloveniji, ne da pošiljamo takoj mlade doktorje v tujino, saj to je tudi v redu, ampak moramo imeti svoje programe usposabljanja. Na ta način bi dobili tudi ljudi iz tujine, ker zdaj lahko pridejo samo preko Marie Curie štipendij k nam, potem moramo za njih individualno v laboratoriju kakorkoli organizirati. (O7)

➤ Nevmešavanje politike v raziskovanje

Jaz bi rekel, da si mora univerza malo drzniti in upati. Bom dal čisto konkreten primer. Lani, ko je evropska komisija začela pošiljat e-pošto, da ne smemo več sodelovati z Madžari iz posameznih univerz. Meni je padel mrak na oči. Ali pa to z Rusijo. Mi veliko sodelujemo z Rusijo. Imamo tudi dvojni študijski program. Naše stališče je vedno bilo, da se univerza ne umešava v politiko. Zato mi ne dajemo političnih izjav, tudi če nas kdo pokritizira. Nikoli nismo rekli, da vojna ni v redu, čeprav vemo, da vojna ni v redu. Nikoli se nismo postavljali na eno ali drugo stran. Vsi, ki pridete ste naši, in to je pomembno. Vsi moramo sobivati kot skupnost. Z vsemi univerzami po svetu sodelujemo. Z izraelskimi, s palestinskimi in ruskimi. Gledamo posameznika, kaj posameznik zna in kaj si želi prispevati. Takrat ko so dali ven za Madžare ... Okej, razumem, ne boste nas financirali, vendar govorili, da mi ne smemo sodelovati z madžarskimi univerzami, pa ne boste. Ta politična situacija je postala precej napeta, kar se pozna tudi na univerzi. (O9)

Gledamo posameznika, kaj posameznik zna in kaj si želi prispevati. (O9)

6. POVZETEK PREDLOGOV SLOVENSКИH RAZISKOVALNIH IN UNIVERZITETNIH ORGANIZACIJ ZA UČINKOVITEJŠO MOBILNOST

1. Raven Evropske unije

Vse organizacije izpostavljajo prezapletene birokratske postopke in dajejo konkretne predloge za krepitev kroženja znanja. Predlagajo poenostavitve postopkov urejanja dokumentacije (za bivanje, delo), še posebej za ljudi, ki prihajajo izven Evropske unije. Nujno bi bilo poenotiti plače znotraj Evropske unije, da bi bila Slovenija zanimiva za vse. Potrebno bi bilo najti systemske finančne in kadrovske rešitve – tako na raziskovalnih kot na pedagoških organizacijah – za čas daljšega gostovanja slovenskih raziskovalk, raziskovalcev v tujini ali gostovanja tujih raziskovalk, raziskovalcev pri nas, s čimer bi se izognili težavam z nadomeščanjem. Raziskovalnim organizacijam bi bilo treba ponuditi več realnih možnosti za izmenjavo, podobno kot imajo pedagoške. Mednarodno mobilnost bi bilo treba objektivizirati, da ne bi temeljila na osebnih poznanstvih, in povečati vrednost, položaj raziskovanja v slovenski družbi.

2. Raven Slovenije

Najbolj pereči izzivi, ki jih izpostavljajo raziskovalne in univerzitetne organizacije na ravni Slovenije, so:

- predolgi, zapleteni, neenotni birokratski postopki
- namestitev, združevanje družine, zaposlitev
- poučevanje v slovenščini na univerzah
- nestabilno in projektno financiranje mobilnosti
- premajhna promocija slovenske znanosti in Slovenije

Predlogi:

- poenostavljeni, poenoteni postopki po vseh upravnih enotah v Sloveniji; postopke za dovoljenje za bivanje ali delo prevzame upravna enota, ki je prosta, da bi pohitrili postope (po zgledu zemljiške knjige, da ni omejeno na kraj bivanja / ni krajevne pristojnosti); prevodi obrazcev v različne jezike; zaposleni na okencih za tujce naj govorijo več jezikov

oz. poskrbi se za prevajalce na upravnih enotah; možnost oddaje elektronskih vlog / digitalizacija postopkov, in to vsaj še v angleščini; možnost prenosa podatkov med organizacijami in med ministrstvi, da ni treba ves čas vpisovati istih podatkov ljudem, ki so na izmenjavi in na upravni enoti prepisovati podatkov, že pridobljenih na univerzi; agencije, ki so pooblašene za pobiranje prstnih odtisov (da ne rabijo ljudje potovati na drug konec sveta samo zaradi oddaje prstnih odtisov, npr. v Afriki vsi v Kairo, iz ZDA v Slovenijo); enostavno odprtje bančnih računov

- izgradnja lastnih kapacitet na univerzah in raziskovalnih inštitucijah; uravnovešanje cen in ponudbe na trgih; dovoljeno združevanje družin za podoktorske študente; pri združevanju družine za partnerka, partnerko poleg dovoljenja za bivanje tudi dovoljenje za delo
- vzporedna predavanja v slovenščini in angleščini; za ljudi na gostovanju dovoljeno, da predavajo v angleščini ali drugih tujih jezikih, sočasno poskrbljeno za elektronsko / samodejno prevajanje v slovenščini
- stabilno financiranje vseh stroškov na izmenjavah
- večja promocija slovenske znanosti in njenih dosežkov po svetu in na lokalni ravni; mednarodni razpisi za podoktorski študij

Zakon o znanstvenoraziskovalni dejavnosti

Nekateri menijo, da je zakon dober in da bomo z njim bolj konkurenčni. Pozitivno so ocenjeni: stabilno financiranje, večja avtonomija posameznih organizacij in spodbujanje sodelovanja med organizacijami. Po mnenju večine intervjuvanih zakon ne odgovarja jasno ali pa odgovarja dvoumno na številna vprašanja. Umanjka finančna podpora dejavnostim, ki jih zakon uvaja in podpira – zakonu očitajo le načelno podporo, medtem ko so na operativni ravni zapleti. Kot posebej problematičen je izpostavljen 64. člen, ki omogoča dvojno plačilo, v praksi pa je to težko izvesti. Izpostavljen je neenakopraven položaj raziskovalnih organizacij v primerjavi z univerzitetnimi, saj morajo raziskovalne organizacije v veliki meri same pridobivati sredstva, čeprav uradno sodijo pod javni sektor.

Strategija internacionalizacije visokega šolstva in znanosti

Večina meni, da je strategija presplošen dokument, preširoko zastavljen. Ne zagotavlja finančne podpore, ki bi jo nujno potrebovali za uresničevanje strategije, mobilnosti. Posamezne organizacije menijo, da je strategija kvalitetno napisana, da spodbuja mobilnost in podpira delovanje organizacije v tej smeri, medtem ko se druge v njej ploh ne prepoznajo.

Podpora internacionalizaciji visokega šolstva na državni ravni

Na državni ravni je po mnenju večine intervjuvanih predstavnic, predstavnikov raziskovalnih in univerzitetnih organizacij premalo sodelovanja. Večina tudi dvomi, da so pristojna ministrstva sodelovala pri strategiji in da jo poznajo.

Najbolj pereča področja

Odnos MNZ-ja, izgovarjanje ministrstev eno na drugo in njihovo nepovezano delovanje, zapleteni birokratski postopki za izmenjave izven EU, podaljševanje viz, predolge dobe čakanja na upravnih enotah, oddaja prstnih odtisov. Ponovno izpostavljene pereče točke se ujemajo z odgovori, zbranimi pod prvo točko 1 (predolgi, zapleteni, neenotni birokratski postopki). Podan je predlog za upravne enote, da pri izdaji delovnih dovoljenj ne ni bila več obvezna krajevna pristojnost. Izpostavljeno je povezovanje raziskovalnih in univerzitetnih organizacij z različnimi ministrstvi, na katera so naslovili predloge za izboljšave (KOsRIS).

3. Institucionalna in nacionalna podpora

Organizacije, ki nudijo pri mobilnosti ljudem na izmenjavi podporo, so pri izmenjavah bolj uspešne.

Podpora, ki jo na področju izmenjav dobro organizirane izobraževalne in raziskovalne organizacije nudijo, je tako pri urejanju dokumentov (prijava na razpis, sodelovanje z upravno enoto pri urejanju dovoljenj za vizo, bivanje, delo) kot pri iskanju namestitve, šole ali vrtca za otroke. Ena od organizacij je izoblikovala svojo spletno stran v angleščini, na kateri nudijo osnovne informacije, s katerimi, kot navajajo, rešijo 90 % vprašanj, potem pa nudijo nadaljnjo potrebno

podporo individualno. Aktivno so sodelovali pri povezovanju organizacij pri soočanju s podobnimi ponavljajočimi izzivi, sodelovali so pri oblikovanju predlogov za KOsRIS.

Če želimo pridobiti več ljudi iz drugih držav, so za podoktorske programe nujni mednarodni razpisi.

Kot najboljša možnost za uspešno mobilnost v vse smeri se kaže, da so na vodilnih položajih in v mednarodnih pisarnah ljudje, ki so imeli sami izkušnjo daljše izmenjave v tujini in ki imajo večletne izkušnje pri urejanju birokratskih postopkov v Sloveniji.

Pomembna osnova so že vzpostavljene mednarodne mreže med organizacijami, že podpisani sporazumi. Pogosto nato izmenjave temeljijo na osebnih odnosih znotraj teh organizacij.

Veliko več je krajših izmenjav, daljših mobilnosti je manj.

V raziskovalnih organizacijah je veliko težav pri daljših izmenjavah v tujini. Izpostavljena je neusklajenost z zakonodajo, »napotitev gre po posebni zakonodaji« in ni finančno podprta, medtem ko se izobraževalne organizacije predvsem soočajo z izzivi nadomeščanja in iskanjem kombinacij, kako financirati 3- ali 6-mesečne izmenjave, saj običajni razpisi nudijo finančno podporo do 2 mesecev.

Organizacije, ki nudijo malo podpore, imajo tudi manj izmenjav.

Med potrebnimi ukrepi za večjo mobilnost zasledimo skoraj identične predloge kot na ravni Slovenije, a z nekaterimi dodatki:

- predolgi, zapleteni, neenotni birokratski postopki
- namestitvev, združevanje družine, zaposlitev
- poučevanje v slovenščini na univerzah
- nestabilno in projektno financiranje mobilnosti
- premajhna promocija slovenske znanosti in Slovenije
- težave pri zaposlovanju tujih, ki ne znajo slovensko, ter priznavanju njihovih izkušenj

Med predlogi navajamo samo dodatke, ki prej še niso bili navedeni:

- oddaja prstnih odtisov na drugih veleposlaništvih, s katerimi ima Slovenija podpisane sporazume (ali bi jih lahko imela), da ne bi rabili vsi iz Afrike, ki želijo priti v Slovenijo, potovati v Kairo urejat dokumentov, ali na univerzah, ki jih pošiljajo; seznanitev Ministrstva za visoko šolstvo, znanost in inovacije s težavami v postopkih na upravnih enotah – ne poznajo težav, s katerimi se soočajo tisti, ki pridejo na daljše gostovanje v Slovenijo, želja organizacij po tesnem sodelovanju pri pripravi sprememb, digitalizaciji postopkov; da se tujcu, ki legalno prebiva na ozemlju RS in čaka na izdajo dovoljenja za prebivanje (in delo), dovoli opravljanje dela; trenutno ne smejo delati, dokler ni dovoljenja.
- sistemska, načrtovana podpora pri združevanju družine v Sloveniji s strani organizacije; finančni dodatek oz. finančno podprto in legalno mogoče združevanje družine, kot npr. za veleposlaništva
- za gostujoče predavateljice, predavatelje pri nas pri izmenjavi slovenščina ni nujen pogoj
- zakonodajno, organizacijsko in finančno podprta ter sistematsko omogočena, priznana mobilnost; zakonodajno urejeno in finančno podprto sobotno leto
- za tuje in začasne predavateljice ni potrebno znanje slovenščine; lažja ureditev zaposlitve za tujce, tujke; bolj fleksibilen sistem napredovanja za izobražene v tujini

Ocena pogojev za povratek v Slovenijo

Večina organizacij kot edino možnost pozna shemo Aleša Debeljaka in jo pozitivno ocenjujejo, vendar mnogi tudi menijo, da to ni dovolj in da zaradi treh let ljudje ne bodo tvegali vrnitve iz nekega uspešnega delovnega okolja iz tujine v Slovenijo. Kadar gre za izmenjave za en semester ali dva, pri povratku in ohranjenem delovnem mestu običajno ni težav, če je bila izmenjava vnaprej dogovorjena z organizacijo, če organizacija ta kader še rabi in če je ta kvaliteten.

Predlogi:

Podpora pri reintegraciji po vrnitvi iz tujine, deljenje izkušenj in novega znanja; vrnitev bi morala biti sistemsko organizirana, ne pa stvar posameznih organizacij; bolj fleksibilna organizacija pri podpori za družino po vrnitvi, npr. težava z vpisi v vrtec sredi leta; višje plače in boljši delovni pogoji, potem bi bili bolj privlačni; zagotovljeno delovno mesto po vrnitvi.

Raziskovalno-razvojna politika v načrtovanju migracijskih politik

Večina organizacij meni, da raziskovalno-razvojna politika ni dovolj upoštevana pri načrtovanju migracijskih politik. Kot argumente navajajo izzive, s katerimi se soočajo in so navedeni pod prejšnjimi točkami, mdr. neuskklajenost zahtev različnih ministrstev, zapletit s pridobivanjem dovoljenj na upravnih enotah, neznanje angleškega jezika na okencih za tujce, neuskklajenost zahtev na različnih upravnih enotah po Sloveniji, pri čemer še posebej spet izpostavljajo težave ljudi, ki bi prišli iz neevropskih držav ipd. Na tem mestu (ponovno) izpostavljamo sodelovanje z upravnimi enotami, eno najbolj perečih področij pri mednarodni mobilnosti, pri čemer je podanih tudi nekaj rešitev in razumevanja razmer, in neenotnost, nesodelovanje različnih ministrstev.

4. Uravnoteženje mednarodne mobilnosti med članicami Evropske unije

Med potrebnimi ukrepi in spodbudami za večjo uravnoteženost v procesih mobilnosti v Evropski uniji med starejšimi in novejšimi članicami Evropske unije so v slovenskih raziskovalnih in univerzitetnih organizacijah intervjuvani izpostavili:

pomembnost krajših izmenjav kot izhodišče, pridobivanje izkušenj za daljšo mobilnost; poenostavitev zapletenih in dolgotrajnih birokratskih postopkov; zagotovilo, da te delovno mesto po mobilnosti, vrnitvi čaka; neizkušenost slovenskih organizacij, strah pred vračanjem denarja; stabilno financiranje; premajhna zainteresiranost ljudi v Sloveniji za izmenjave; povečanje sredstev za raziskovalne projekte in mobilnost v okviru programa Obzorje Evropa za institucije v državah širitve (widening countries) ter zagotavljanje dodatnih finančnih spodbud za privabljanje in zadrževanje talentiranih raziskovalcev; ustanovitev programov mentorstva, ki povezujejo raziskovalce iz držav širitve z izkušenimi kolegi iz drugih držav EU, s čimer se spodbuja izmenjava znanja in izkušenj; vključitev prilagodljivosti v razpise za projekte Obzorje Evropa, ki bi

upoštevala specifične potrebe in okoliščine raziskovalcev iz držav širitve; aktivno spodbujanje sodelovanja med raziskovalci iz držav širitve in drugimi državami EU, z organizacijo dogodkov, delavnic in konferenc ter vzpostavitvijo platform za izmenjavo informacij; izvajanje usmerjenih izobraževalnih programov in delavnic za raziskovalce iz držav širitve o pridobivanju sredstev, pisanju projektov in administrativnih postopkih v okviru programa Obzorje Evropa; spodbujanje večje koordinacije med institucijami EU, nacionalnimi vladami in raziskovalnimi organizacijami pri oblikovanju politik in programov za podporo raziskovalni mobilnosti.

Predstavnice, predstavniki slovenskih raziskovalnih in univerzitetnih organizacij so podali nekaj konkretnih predlogov, kako uravnotežiti mednarodno mobilnost med starejšimi in mlajšimi državami članicami Evropske unije: medsektorska mobilnost, lažje in sistemsko priznana, finančno ovrednoteno prehajanje raziskovalcev iz industrije v raziskovanje in obratno; povezovanje s sosedskimi (močnejšimi) centri, da mladi ne bi odhajali, ampak sodelovali; preseganje slovenske večje zaprtosti in manjše mobilnosti; izenačenje plač; projektno določeno povezovanje bolj izkušenih članic z novimi.

III. ANALIZA FOKUSNIH SKUPIN S PREDSTAVNIKI NACIONALNE RAVNI (MARINA LUKŠIČ HACIN)

V tretjem delu poročilo ciljno-raziskovalnega projekta »Učinkovita mobilnost za znanstveno odličnost Evropskega raziskovalnega prostora: Primer Slovenije« predstavljamo ugotovitve, pridobljene z analizo fokusnih skupin. V tem delu raziskave smo kot osrednji vir informacij izpostavili nacionalno perspektivo, kot so jo predstavili strokovnjaki, ki na nacionalni ravni delajo na področju programov ERA. Izvedli smo tri fokusne skupine, v katere je bilo skupaj vključenih sedem strokovnjakov. Pogovor je potekal po strukturi predloge, ki je predstavljena v Prilogi 4. Pogovori fokusnih skupin so bili transkribirani in v nadaljevanju anonimizirani.

V analizi smo strukturirali sledeča ključna vsebinska področja: 1. znanost in mednarodna mobilnost; 2. znanstvena politika na ravni EU; 3. EU-mehanizmi, ki spodbujajo kroženje; 4. implementacija evropske znanstvene politike v Sloveniji; 5. nacionalna politika; 6. institucionalna raven implementacije; 7. Slovenija – ali so vzpostavljeni pogoji za mednarodno mobilnost v smislu kroženja in izmenjave znanja; 8. razlogi, zakaj se je znanost znašla v situaciji, v kateri je danes; 9. kako naprej in 10. predlogi. V zadnjem razdelku so združeni ukrepi, ki so jih sogovorniki izpostavili kot tiste, ki bi izboljšali učinkovitost mobilnosti in povečali znanstveno odličnost znanosti v Sloveniji ter njenih rezultatov v kontekstu Evropskega raziskovalnega prostora.

1. ZNANOST IN MEDNARODNA MOBILNOST

Vsi sogovorniki so v izhodišče postavili, da mora biti mednarodna mobilnost na področju znanstvenoraziskovalnega dela standard. Mednarodna umeščenost, povezanost, sodelovanje in mobilnost so nujni del znanosti kot takšne. Znanost je globalna. Ni slovenske znanosti, temveč lahko govorimo le o znanosti in znanstvenoraziskovalnem delu v Sloveniji. K znanosti v Sloveniji, njeni dinamiki in razvoju pa prispevajo znanstveniki, ki so državljani Slovenije, znanstveniki, ki so prebivalci brez slovenskega državljanstva in znanstveniki tujci, ki so na krajših delovnih obiskih in se vključujejo v različne oblike mednarodne mobilnosti (odhodi, prihodi in vračanja) ter v druge oblike mednarodnega kroženja znanja ter sodelovanja.

Se pravi, če pridejo tujci v Slovenijo, to pomeni, da to prispeva k razvoju znanosti v Sloveniji. In tudi, če gredo naši ven. Ne glede na to, da so oni tam, bomo tudi mi imeli nekaj od tega. Če tega ne prepoznamo – in mislim, da je problem v tem, da ne prepoznamo – potem imamo težavo. Ne gre samo za mednarodno sodelovanje, ampak ima to tudi vlogo v znanosti. Mednarodno sodelovanje se še vedno razume kot pušelj, ki si ga zatakneš v »reklc«, in to je to. Tukaj se mi zdi, da je prav, da smo kritični do slovenske (znanstvene) politike. (N1)

Zato je potrebno razmisliti, graditi in podpreti sistem znanosti kot celote. Razmislek je nujno povezati z globalnim in EU-položajem Slovenije znotraj procesa t. i. globalnega rekrutiranja talentov, ki ga poganjajo najrazvitejše ekonomije in multinacionalke – kjer se Slovenija nahaja v položaju »polperiferije« z omejenimi možnostmi za neposredno kompeticijo z ekonomsko (finančno) močnejšimi akterji. Po drugi strani pa ima Slovenija določene prednosti, ki bi jih lahko bolje (plansko, sistematično) izkoristili.

Poleg tega sta mobilnost in kroženje znotraj enotnega raziskovalnega prostora (ERA) smiselna. Potrebno ju je podpirati tudi z vidika racionalizacije infrastrukturnih možnosti in priložnosti lokacij z »veliko koncentracijo znanja na enem mestu« v EU kot celoti. Na EU ravni je

pomembna koordinacija povezana z raziskovalno infrastrukturo. To je tisti del okolja, zaradi katerega nekdo pride ali pa ne pride. Torej, če ti delaš na nekem materialu ali kakorkoli že in če veš, da so priložnosti samo v Lundu, ja, presneto, boš šel v Lund. Nimaš kaj okoli hoditi. In vemo, da pridobiš, kljub temu da je to lahko tudi relativno kratkotrajno, da greš tja pa nazaj. Vsi vemo, da so učinki okrog fizično postavljenega najuspešnejšega centra zelo, zelo visoki – ker je tam koncentracija ljudi, koncentracija znanja, koncentracija omrežji, ki jih iščeš. Če se le da, boš ostal malo dlje, kolikor je treba. (N2)

Torej, če ponovimo, mobilnost in kroženje znotraj enotnega raziskovalnega prostora (ERA) sta nujna in ju je potrebno podpirati tudi z vidika racionalizacije infrastrukturnih možnosti in priložnosti lokacij z »veliko koncentracijo znanja na enem mestu« v EU kot celoti. Zato bi bilo nujno vzpostaviti močne mreže sodelovanja med raziskovalnimi inštitucijami iz različnih držav članic EU in postaviti sistem (mednarodnih) »raziskovalnih poti usposabljanja« k najmočnejšim

centrom znanja. Hkrati je treba podpreti domače (izbrane) centre znanja, da postanejo »najmočnejši centri znanja«, ki bi pritegnili tuje talente.

Sogovorniki razumejo, da sta podpora in nadgradnja infrastrukture področji, ki bi se ju lahko sistemsko dodatno podprlo tudi s strani Evropske komisije prek strukturnih skladov.

Jaz mislim, da bi mogli dobiti od Evropske komisije, recimo preko strukturnih skladov, denar za to, da se osnovna infrastruktura zagotovi. Tukaj bi lahko dobili neka specifična sredstva za to, da se vzpostavi minimalna raven akademske kulture, akademske infrastrukture, ki je na zahodu. Zdaj je to prepuščeno državam samim – če boste dali strukturna sredstva za znanstveno infrastrukturo, super, lahko jih date pa v krožišča. Tukaj bi se lahko dogovorili znotraj »widening countries«. Zakaj ne bi, recimo, mi imeli informativnih dni na Hrvaškem, v Bosni, v Črni gori in bi lahko ta pretok znotraj Balkana nekako bolj poživili. Pa ne, da nimamo politike, da bi to delovalo, ampak lahko bi bilo še boljše. (N1)

2. ZNANSTVENA POLITIKA NA RAVNI EU

2.1. Znanstvena politika in koalicije med državami

Sogovorniki so kot zelo pomembno izpostavljali, da se moramo zavedati, da ko govorimo o znanstveni politiki na najsplošnejši ravni EU, se tudi pri znanosti oblikujejo po eni strani trdnejše in trajnejše koalicije držav, po drugi strani pa jih prečijo občasne povezave držav. Občasne je težko enoznačno, v celoti in statično opredeliti, saj se vzpostavlja začasno glede na posamezne tematike in interese. Poleg odnosa med samimi državami članicami EU (in njihovimi interesi) pa kompleksnost situacije povečuje še dodatna dinamika, ki se vzpostavlja med Evropsko komisijo in državami članicami ter sovpadanja in razhajanja med interesi teh dveh ravni.

V bistvu gre ves čas za nekakšno iskanje ravnotežja med državami članicami (kljub temu da so razdeljene po različnih interesih) v odnosu do Evropske komisije. Evropska komisija ima svojo agendo. Raziskovalni denar predstavlja Obzorje, to je dobrih 5 %, ali pa maksimalno 10 % sredstev, ki so na voljo v Evropi za ta namen. Državni proračuni za znanost so bistveno, bistveno

večji od tega, če se jih sešteje. Želja Evropske komisije, logično je, da bi s svojimi desetimi ali manj odstotki usmerjala in kontrolirala, če se le da, tisti večji del denarja. Torej pridemo do točke, ko pa pridejo države skupaj, da se konkretno postavijo po robu temu, kar je predvsem interes Evropske komisije. Države si seveda želijo iz svojega denarja čim več in zaradi tega so zainteresirane za sodelovanje, in to pač žene stvari naprej. (N2)

Po mnenju sogovornikov je evropska raziskovalna politika tako v prvi vrsti ravnotežje ali kompromis med državami članicami, ki si do neke mere želijo ohraniti kontrolo oziroma jasno in absolutno zadnjo besedo pri znanstveni politiki, ki jo financirajo, ter Evropsko komisijo, ki hoče politiko peljati v svojo smer. Končen rezultat je kompromis in so ukrepi, ki jih imamo in so nekakšno ravnotežje med tema dvema stranema.

2.2. Razvrščanje držav v t. i. »widening countries« in »non-widening countries«⁸

Pri razvrščanju držav članic EU v takšne ali drugačne skupine omenimo, da se države članice pogosto razvršča v skupini t. i. »widening« in »non-widening« držav. Sogovorniki izpostavljajo, da se moramo zavedati kompleksnosti skupine t. i. »widening« državah. Resno vprašanje je, ali je skupina »widening« držav res homogena oziroma moramo se zavedati, da je homogena ali heterogena glede na posamezne situacije. V skupini so namreč različne države, ki so si pogosto tudi v relaciji konkurenčnosti, kompetitivnosti – tudi kadar govorimo o inštrumentih za spodbujanje mobilnosti in privabljanja talentov. Na primer, cilj Slovenije je, da talenti pridejo k nam in če so dobri, tudi ostanejo, ter da se tisti, ki gredo prek mehanizma kroženja v tujino, po zaključku tudi vrnejo nazaj. To pa je vsekakor lahko v navzkrižju z interesi drugih držav, ki so podobni, saj želijo, da se »domači« vrnejo in tuji ostanejo. Navzkrižje in prekrivanje interesov tako posamezne države postavlja v relacijo konkurenčnosti pri (mednarodni) rekrutaciji talentov. Po drugi strani pa sogovorniki izpostavljajo, da se veliko lažje reče, da je relativno homogena druga skupina »anti-widening« držav.

⁸V pogovoru se je izpostavila tudi problematičnost pojmov in celotnega diskurza ob rabi diade »widening countries« na eni strani in na drugi »non-widening countries« ali »old countries«. Ja, ampak to je del te prikrite, diskurzivne, hegemonске, globalne sheme. In diskriminacije. Ki jo je tudi tako dosti. Absolutno. Jaz sem rekel, da je treba črtati besede »widening«. Da to ne more biti. In potem ti takoj dajo »EU13«. Ne. To ni, no... (N1)

Naša pozicija praviloma v zadnjem obdobju je, da so »widening« inštrumenti absolutno potrebni, da se, kakorkoli že je grda beseda, opolnomoči, usposobi države, ki niso zahodno od nas, da bodo lahko uspešno participirale. To ni nujno zgolj in samo denar, ki jim ga prineseš. V nadaljevanju bi bilo smiselno narediti precej bolj ciljne inštrumente. (N2)

Ciljni inštrumenti bi dodatno delovali tudi ali predvsem mimo neposredne finančne podpore, npr. da se po posameznih državah podprejo ali nadgradijo obstoječi raziskovalni centri, se vzpostavljajo novi centri razvoja ali se intenzivneje podpre mednarodne mobilnosti s spodbujanjem kroženja talentov in znanja. Končni cilj principa »widening« bi moral biti, da ga zaradi uravnoteženja zmožnosti med državami na koncu ne bi bilo več, ker ga ne bi več potrebovali.

Poudarjeno je bilo, da je Slovenija relativno uspešna pri iskanju zavezništev. Se je pa po drugi strani izpostavilo, da premalo delujemo regionalno, npr. z državami Zahodnega Balkana, kjer bi lahko bili bolj aktivni pri povezovanju, iskanju sinergij, kar bi lahko okrepilo položaj in vplivnost.

Te »wiedening countries« so, ali pa višegrajska, mi smo tukaj v nekem takem, jaz imam vedno občutek, v podrejenem položaju. Formalno smo zelo enaki, ampak imamo specifične interese. Mogoče bi morali svoje interese skupaj artikulirati in uveljavljati. Imamo nekaj zelo dobrih instrumentov. Recimo pri Marie Curie imamo štipendijo, včasih se je reklo »widening« štipendija – to pomeni, če si iz »widening countries«, dobiš potem še eno, dve, tri štipendije zraven. To se mi zdi zelo v redu. Ampak te štipendije ne štejejo kot Marie Curie. Nimajo takšnega statusa, ampak to verjetno ni edini način. Mislim, da bi rabili druge instrumente, ki bi jih Evropska komisija morala financirati, ker ta »gap« med Zahodom in Vzhodom je vedno večji. To evropski dokumenti kažejo. Mi smo takrat na Marie Curie opozarjali, da je vedno več, ampak nihče ne bije plat zvona. Mi gremo dol, oni gredo pa gor, tudi na naš račun. Tudi na naš račun. To je izčrpavanje. Tudi raziskovalne delovne sile, ki se izobrazijo, dobi diplomo, potem pa gre. (N1)

Podobno se izpostavlja na področju ERC.

Naslednja zadeva je po mojem ERC, kjer se tudi sami zavedajo tega. Če spet poenostavljeno rečemo, zahodne evropske države so vendarle malo v prednosti z opremo, z znanjem in tako, pri

samih prijavah, kot smo mi. In s tem namenom so razvili shemo »ERC fellowship«, kjer smo bili Slovenci prvi, ki smo se priključili zraven, ker je bila tudi podpora ministrstva dovolj velika za to. Tukaj se tudi komisija sama zaveda in išče variante, kako. Mi jim tudi želimo priti nasproti s podpornimi instrumenti, da bi lažje premostili prepad vmes. (N3)

2.3. In kje znotraj tega sogovorniki vidijo Slovenijo?

Stališče sogovornikov je, da je na evropski ravni Slovenija zelo aktivna: tako slovenski predstavniki, samo ministrstvo kot predstavniki administrativnih služb. Stališča nadalje so, da smo v Obzorjih na nekaterih področjih močni, so pa področja, kjer smo šibki in bi jih bilo potrebno okrepiti, npr. omrežja. To je povezano tudi z dejstvom, da danes na ravni EU nimamo čisto dobro definiranih prioritet. V preteklosti je to zagotavljala Strategija Evropa 2020, zdaj pa podobne nacionalne strategije za delovanje na ravni EU nimamo.

Imamo sicer neke parcialne (European Green Deal, RepowerEU itd.), ampak krovne strategije za raven EU v bistvu ni. (N2). To se izpostavlja kot težavo, saj manko vpliva na implementacijski proces – na aktivnosti in ukrepe, ki se dogajajo na nižjih ravneh. Le-te bi bile ob jasnejših ciljnih učinkovitejše, a »najprej moramo narediti domačo nalogo z nacionalno politiko.« (N2)

Na ta način bi predstavniki države v različnih odborih, ki so namenjeni posameznim tematikam evropske raziskovalne politike, ali pa v združenju raziskovalnih agencij, verjetno lahko bolje zagovarjali slovenske interese in več naredili, čeprav v obstoječih razmerah, kolikor se da dobro zastopajo interese slovenske znanosti.

Trenutno velja, da smo v Sloveniji uspeli postaviti zgolj strategije za posamezna področja, npr. za odprto znanost – ne pa za vsa področja na istem nivoju.

Če nimaš svoje domače strategije zelo dobro izpisane in ji tudi doma ne slediš, je zelo težko to zagovarjati odločneje na evropskem nivoju in pridobiti podporo predstavnikov starih držav. Na teh odborih se stvari sprejemajo vedno s konsenzom. Če imaš to zelo pripravljeno, potem lahko

ustvariš povezavo z drugimi, da jih prepričaš, da bi bilo to dobro na evropskem nivoju, in to potem pride v dokumente evropske raziskovalne politike. (N1)

Sogovorniki so izpostavljali, da je opisano povezano z dvema izzivoma. Prvi je, da v Sloveniji nimamo sprejetih strateških dokumentov za vsa področja, kar povzroča, da je v pogajanjih težko biti odločen, jasen in argumentiran. Drugi izziv pa je dejstvo o kadrovske podhranjenosti, zaradi katere posamezniki pokrivajo preširoka področja, so preobremenjeni in ne zmorejo celotnega področja pokrivati z enako kvalitetnim in poglobljenim pristopom. Sogovorniki sugerirajo, da bi se slednje lahko po eni strani reševalo z boljšo kadrovske pokritostjo, po drugi strani pa tudi z boljšo organizacijo dela.

Sicer pa zaključno evalvacijsko poročilo Obzorja 2020 predstavlja rezultate, po katerih se je Slovenija dobro uvrstila, v določenih primerjalnih perspektivah pa zelo slabo, npr. po stopnji uspeha je najslabša med državami članicami EU.

Slovenija je po stopnji uspeha najslabša med državami članicami EU in pri družini držav Horizont. Glede na število prijav imamo najmanjši izplen. Kar je pravzaprav zelo zanimivo, največ slovenskih prijav v Obzorju 2020 je prišlo iz zasebnih pridobitnih organizacij, iz podjetij. Tukaj smo nad povprečjem EU in tudi pri pridobitvi je njih več. Ampak oni se prijavljajo večinoma kot partnerji. To so statistike. Zanimivo je tudi to, da visokošolske organizacije, se pravi, univerze, so udeležene z 22 %, kar je manj od povprečja EU, ki je 35 %, EU 13 je pa 29 %. (N1)

Vprašanje je, zakaj. Mislim, da je to tudi malo nacionalne folklore. Prijavljamo preprosto preveč projektov, namesto da bi jih nekaj. Skratka, če je 10 % uspešnost – se ne morem ogniti temu, da ne bi citiral enega direktorja, ki je rekel – to pomeni, da moramo enajst projektov prijaviti. Ne, enega dobrega moraš prijaviti, ne enajst slabih. In tukaj – ljudje to ugotavljajo – je kvantitativno mogoče manj prijav. In potem »success rate« raste zaradi tega, ker so boljše prijave, ki gredo naprej. V tem kontekstu mislim, da nam gredo stvari v pravo smer. Mislim tudi, da se ustrezno nagibamo v smer, da je potrebno kombinirati nacionalne ukrepe z ukrepi EU-ukrepi, da ti niso nadomestilo za nacionalno zgodbo, ampak jo lahko podpirajo, spodbudijo, ojačajo, pohitrijo, kakorkoli že, ampak v končni fazi in pod črto je treba narediti stvari doma. (N2)

3. EU-MEHANIZMI, KI SPODBUJAJO KROŽENJE

Sogovorniki so omenjali kar nekaj mehanizmov EU, ki spodbujajo kroženje, in nacionalnih mehanizmov, ki so v osnovi vezani na EU-mehanizme. Najpogosteje omenjani so bili: Celotno Obzorje Evropa, celotno ERC področje, vse možnosti MSCA, COST, ERASMUS +, NOO, Sklad Aleša Debeljaka, pečat odličnosti, bilateralni projekti ARIS in multilateralala ARIS.

Jaz bi rekla, da za spodbujanje kroženja je celotni okvirni program, posredno vključno s COST-om. Ker tudi če si v nekem mednarodnem projektu, si v konzorciju. Ljudje sodelujejo, napeljejo stike, mladi začnejo hoditi sem in tja in se odpirajo. Mislim, da kar po definiciji vsak evropski program posredno k temu prispeva, tudi če ni mobilnost cela. (N1)

Mislim, da je to iz leta v leto boljša zadeva, ker nudimo raziskovalcem raznorazne instrumente, razpise s tega področja, in to se širi. Seveda, tukaj delamo ene stvari skupaj, ministrstvo in ARIS. Začelo se je s shemo vodilne agencije, ko so bile tri agencije, zdaj je to sodelovanje z osmimi ali devetimi agencijami, kar pomeni, da se širi v okviru »Science Europe«. Najprej so bili bilateralni dogovori za vodilne agencije. Potem se je pa »Science Europe«, to je združenje evropskih agencij, ki financirajo znanstvenoraziskovalno dejavnost na tak ali drugačen način, dogovorilo. Mi smo ta instrument nadgradili in smo mu rekli multilateralala. Vodilna agencija in 12 agencij je podpisnic tega dogovora v roku petih let. Slovenija je pristopila zraven oz. takrat ARRS. Trenutno imamo z osmimi ali devetimi agencijami vzpostavljen dogovor. Ostanejo nam še dve do tri agencije, plus z Madžarsko imamo bilateralni dogovor. Potem je bilo na začetku tudi, da smo vzpodbujali prijave na okvirne programe Evropske unije, s tem da smo financirali stroške priprave in prijave na te projekte. Tistih 1000 pa 2000 €, kar vam je verjetno bližje kot raziskovalcem. (N3)

Sogovorniki so se strinjali, da so kakršnekoli mednarodne izkušnje zelo pomembe za vse, ne le za tiste, ki prijavljajo mednarodne projekte. Velik pomen pri tem ima odprtost izobraževalnega sistema. V nadaljevanju so bolj podrobno izpostavili določene mehanizme, ki so jih uvodoma omenjali.

3.1. Obzorje Evropa v celoti, MSCA, pečat odličnosti in NOO

Obzorje Evropa je bilo ocenjeno kot zelo pomembno v celoti, a kljub temu je bil posebej izrazito izpostavljen pomen MSCA. Poudarjeno je bilo, da to področje v Sloveniji odlično deluje.

Definitivno v Obzorju Evropa je Marie Curie. To je tudi statistično program, ki je najbolj mednaroden, ne samo znotraj Evrope, ampak tudi izven Evrope. Tako da definitivno. Trg je zelo odprt, ampak so prikrite ovire in težave, ki jih sedaj imamo. Z Marie Curie konferenco smo poskušali nasloviti pred leti ravno eno bariero, razkorak »widening countries« in ostale. Kljub temu da je deklariran odprt prtok znanja in ljudi, so tukaj težave. In to statistika lepo pokaže. (NI)

Razkorak, na katerega se opozarja, nastaja med državami v deležih t. i. »in-going« in »out-going«. V pridobljenih sredstvih se kaže vse večji razkorak med starimi članicami in t. i. »widening« državami, na škodo slednjih. Se pa pri tem izpostavlja poseben instrument, ki je že namenjen uravnoteženju možnosti oziroma spodbujanju in jačanju priložnosti za vloge iz »widening« držav.

Imamo nekaj zelo dobrih instrumentov. Recimo pri Marie Curie imamo štipendijo, včasih se je reklo »widening« štipendija – to pomeni, če si iz »widening countries«, dobiš potem še eno, dve, tri štipendije zraven. To se mi zdi zelo v redu. Ampak te štipendije ne štejejo kot Marie Curie. Nimajo takšnega statusa, ampak to verjetno ni edini način. Mislim, da bi rabili druge instrumente, ki bi jih Evropska komisija morala financirati, ker ta »gap« med Zahodom in Vzhodom je vedno večji. (NI)

Po drugi strani se pogosto opozarja, da bi se v ozadju programa postopno lahko začel proces t. i. bega možganov. Vendar to ne velja za vse »widening« države enako, za Slovenijo pri MSCA velja:

Vse je pokazalo, da Slovenija nima »brain drain«-a. Več ljudi pride k nam, kot gre Slovencev ven. Zdaj je vprašanje, zakaj je tako. To smo poskušali nasloviti v primerjavi z ostalimi »widening countries«. Se spomnim na Hrvaškem, na enega, ki pride, trije, štirje gredo ven. Bolgarija je pa še huje. To je zelo, zelo signifikantno in je treba izpostaviti. Takoj, ko smo mi izpostavili ta problem, je Evropska komisija naročila študijo o reintegraciji. In so seveda dokazali, da »brain drain«-a

tudi tam ni, ker ti, ki gredo, se potem vrnejo. To je Evropska komisija dokazala. Se pravi, da MSCA kroženje je dejansko kroženje, da se ljudje vrnejo nazaj. (N1)

Je pa res, da posamezniki, ki dobijo Marie Curie štipendijo, potem rečejo, da bi prijavi ERC pri nas. Zelo veliko je takšnih. In na osnovi tega smo potem ta naš razpis NOO, se pravi s sredstvi za nacionalno okrevanje in odpornost, potem omogočili našim, ki gredo v tujino, da se vrnejo. (N1)

Potem so pa sheme, do katerih pridemo, kot je Marie Curie, ki jo imamo zdaj, in spodbujanje na prijave Marie Curie kar v treh oblikah. Začeli smo s pečatom odličnosti. Tujim raziskovalcem, ki so se prijavi s slovensko raziskovalno organizacijo in niso bili sprejeti v financiranje pri Evropski komisiji, je bil podeljen pečat odličnosti, a 85 % vseh možnih točk so morali doseči. V tem primeru so se lahko potem prijavi k nam. Tukaj je bilo zanimanje kar precej veliko, ampak ker govorimo o sorazmerno mladih ljudeh, je bil tudi osip kar dosti velik. Odkar smo to vzpostavili (2017) pa do zdaj smo odobrili na agenciji 34 projektov, ampak od tega je bilo 16 odstopov – nekako na sredi izvajanja ali pa že na začetku. So pa 100 % samo oni. Ti projekti so taki, kot da bi bili podoktorski projekti pri nas. Samo ta Marie Curie štipendist je zaposlen na tem projektu, tukaj pri nas, na naši raziskovalni inštituciji dela. (N3)

V povezavi z omenjenimi kriteriji podeljevanja tovrstne odličnosti je bil podan predlog, da bi se spustilo kriterije z 85 % na 70 %.

Imamo pa še en instrument, to je pa pečat odličnosti. To je pa za tujce, ki se prijavi v Slovenijo. In rečemo 85 %, jaz bi želel, da bi spustili kriterij na 70 %, da bi še več tujcev dobili, da ostanejo tukaj. Pečat odličnosti bi jim dal potem neke vrste integracijo v slovenski prostor. Če hočejo prijavi ERC, jim damo pol leta ali pa eno leto – usedite se, pišite. Imamo primere, da to funkcionira. Češka točno to ima. Oni so rekli, vse to skupaj je pečat odličnosti. (N1)

Kot zadnji zelo pomemben mehanizem, ki se tudi povezuje z MSCA, se je izpostavljala sklad NOO.

Ja, NOO je seveda vzela, kar je bilo ponujeno, se pravi sredstva Evropske unije, ki so prišla ad hoc, kot odziv na situacijo covid in postcovid. Gre za dodatna sredstva, ki so prišla v sfero tudi z javnim

pozivom za sofinanciranje mobilnosti in reintegracije podoktorskih raziskovalcev. Vezano je na mednarodni razpis MSCA, in sicer velja za: prvič, tiste, ki so od 2019 naprej dosegli rezultat vsaj 70 %, se pravi govorimo o dobrih in o odličnih raziskovalcih, ki pa niso bili sprejeti v sofinanciranje, in drugič, za tiste, ki so bili sofinancirani in so tudi že izvedli mobilnostni del v tujini, sofinanciran iz mednarodnega razpisa MSCA in se jih želi vrniti nazaj na domače javnoraziskovalne organizacije. Javni poziv je odprt do porabe sredstev iz NOO sklada. So pa v teku dogovori in pogovori, da se bo ta mehanizem financiral iz integralnega proračuna tudi po poteku NOO, se pravi po 30. 6. 2026. Za to je bila tudi že objavljena sprememba javnega poziva, ki s podaljšanjem roka in tudi s klavzulo, da se bo zadeva sofinancirala iz integrale po obdobju NOO. Mogoče bi tukaj izpostavili težavo, ki se je pojavila, in sicer neusklajenost nacionalne zakonodaje pri samemu izvajanju javnega poziva. Gre za to, da je pri klasičnih MSCA projektih šlo za individualne pogodbe med raziskovalci in Evropsko komisijo, kar pomeni, da so bili vsi dodatki in komplet sofinanciranje financirani preko individualnih pogodb. V primeru, ko pa gre za NOO, imamo celo verigo mi: ARIS, Ministrstvo za visoko šolstvo kot nosilni organ in Ministrstvo za finance kot del izvajalske strani. Ne gre za direktno in individualno pogodbo z Evropsko komisijo, kar pomeni, da ti dodatki nimajo osnove v nacionalni zakonodaji, kot jo pozna Republika Slovenija. Niti MJU nima jasnih odgovorov, na kakšen način bi lahko zadevo rešili, da bi mehanizem za reintegracijo bil privlačen za tiste, ki bi prišli nazaj, sploh za tiste, ki so v nordijskih državah in imajo recimo pet ali šest tisoč evrov plače. Delno se je zadevo korigiralo na način z uvedbo pravilnika o posebnih nacionalnih projektih, kjer sta vključena tudi MSCA in NOO. Vendar je tukaj odvisno, na kakšen način bo sfera reagirala s svojimi internimi akti, kar mora biti tudi še sprejeto. Ministrstvo je ponudilo pravilnik, JRZ-ji in JRO-ji pa so avtonomne inštitucije, ki morajo svoje interne akte v ta namen sprejeti, da bi lahko dvignili plačni del. (N3)

3.2. Uspešnost na razpisih MSCA

Rad bi še potrdil, da so naši zelo uspešni zunaj. Naša statistika MSCA to potrjuje. Več jih dobi štipendijo v tujini kot tujcev v Sloveniji. Na zadnji razpis za podoktorske štipendije smo prijavile slovenske organizacije, recimo, 50 projektov, od tega sta bila dva na glavni listi. (N1)

Slovencev je šlo v tujino 30, pa so trije na glavni listi. Družboslovci so bili tukaj najboljši in humanisti. Tako da to vselej pomeni, da so naši zelo dobri, če imajo dobro podporo na tujih inštitucijah, ki pa pri nas manjka. Ravno ta teden smo dobili klic z ene inštitucije, kjer so hoteli nekako insinuirati, da imamo preveč študentov z Balkana pa iz Indije. Ampak to ni res. Moje analize kažejo, da glavni razlog za to, da naši ne dobijo, je zato, ker imajo slabo napisane cilje, metodologijo, »state of the art«, implementacijo. Kar pomeni, da to ni blamaža kandidata, ampak mentorja. A veš, če bo kandidatka pri tebi prijavljala, ji boš rekla, tile cilji pa niso v redu. »State of the art« ni pravi. Tako da tukaj se mi zdi, da ta trg funkcionira. (N1)

4. IMPLEMENTACIJA EVROPSKE ZNANSTVENE POLITIKE V SLOVENIJI

Sogovorniki predlagajo, da je za najširše razumevanje razmer na ravni EU najbolje izhajati iz strukture evropskega raziskovalnega prostora, pakta za raziskave in inovacije. Na tem temelji javnopolitična agenda, ki predstavlja izhodišča tudi za t. i. kroženje talentov. V nadaljevanju je v Sloveniji implementacija izvedena na različnih nivojih pod okriljem programa Obzorja Evropa za raziskovalno dejavnost in programa Erasmus za visoko šolstvo, ki ga izvaja CMEPIUS. Med sogovorniki se za Slovenijo pri programu Obzorje Evropa najprej izpostavlja MSCA kot pomemben del odlične znanosti, ki je zelo pomemben za spodbujanje mednarodne mobilnosti znanstvenikov. Sledijo mehanizmi oziroma ukrepi v okviru t. i. »widening countries« (npr. ukrepi twinning, era chair, era fellowships) idr., tako da je kar nekaj ukrepov, ki se izvajajo nacionalno kot implementacija evropskega nivoja. V povezavi s podlagami so bili izpostavljeni tudi dokumenti in sklepi, ki jih sprejema Svet za konkurenčnost (COMPET, sestava Sveta Evropske Unije), ki zelo konkretno naslavljajo tudi kroženje, prepoznavanje talentov in ukrepe na to temo.

Nacionalno gledano, se spodbude za mednarodno mobilnost pri nas povezujejo z ukrepi in cilji podlag kariernega razvoja. Znotraj tega so umeščeni tudi ukrepi za spodbujanja mednarodne mobilnosti in kroženja možganov oz. širše kroženja znanja. To dopolnjujejo pomembne, komplementarne možnosti, ki se jih izvaja preko ARIS-a. Najpomembnejše podlage in strategije na nacionalnem nivoju, ki se jih izvaja pod okriljem ali v sozvočju z krovnim okvirjem EU, so: Znanstvenoraziskovalna in inovacijska strategija Slovenije 2030 (ZRIS 2030), Zakon o znanstvenoraziskovalni in inovacijski dejavnosti ter Strategija o internacionalizaciji visokega šolstva in znanosti v Republiki Sloveniji 2030.

4.1. Znanstvenoraziskovalna in inovacijska strategija Slovenije, Zakon o znanstvenoraziskovalni in inovacijski dejavnosti ter Strategija o internacionalizaciji visokega šolstva in znanosti

Najpomembnejši dosežek novega zakona o raziskovalni dejavnosti je del o stabilnem financiranju znanosti, ki omogoča večje spremembe in dopušča možnosti za finančne podpore mednarodni mobilnosti, prijavi na mednarodne projekte, vračanju ali prihodih znanstvenikov pa tudi

mednarodno mobilnost (začasni odhodi ali napotitve) lastnih raziskovalcev v tujino na odlične znanstvene inštitucije. Vendar pa so znotraj inštitucionalnega stabilnega financiranja odločitve o razporejanju sredstev prepuščene samostojnemu odločanju vodstva inštitucije. Sicer pa vsi trije dokumenti pomembno nagovarjajo spremembe in ukrepe, ki so pomembni za sistemsko urejanje in spodbudo mednarodne mobilnosti v znanosti.

Vse naslavlja tako privabljanje tujih kot vračanje naših. Srednja raven, inštitucionalna, je tista, ki bi verjetno morala čimprej ogromno narediti na sistemskem, dolgoročnem urejanju delovnih pogojev, implementirati novo zakonodajo. Treba je profesionalizirati. Profesionalizirati in postaviti internacionalizacijo visoko na agendo. Ko rečem profesionalizirati, to pomeni, podporno okolje mora biti profesionalno. Zdaj ni. Zdaj ni profesionalno. In to je handikep. Lep primer tega, kaj se da narediti s profesionalizacijo, je Španija. V Španiji imajo profesionalne NCP-je za Marie Curie na vseh univerzah. Profesionalne. Oni delajo skupaj z ministrstvom, z agencijo. Imajo največjo stopnjo uspeha. Španska znanost ni najboljša, po člankih je Švica boljša. Ampak ne. Oni so tukaj boljši. Drugo je pa, internacionalizacija oz. vse sodelovanje z EU bi moralo priti visoko na politični agendi. In ni. Ali je SZT oziroma Razvojni svet RS kdaj o tem razpravljal problemsko, kaj bomo naredili? Pomembnost te teme bi bilo treba dvigniti. Potem bi se veliko problemov rešilo.
(NI)

Sogovorniki so sugerirali, da bi bila na to temo prava pot lahko dosegljiva ob veliko večjem angažmaju in sodelovanju med ministrom in ministrstvom, ARIS-om, KOsRIS-om in direktorji ter Rektorsko konferenco in rektorji pa tudi ob sodelovanju Razvojnega sveta RS.

5. NACIONALNA POLITIKA

Kar se tiče nacionalnih politik, če rečemo, kaj bi bilo smiselno narediti, mislim, da sta tukaj gotovo dva segmenta. Eno je vzpostaviti delovno okolje, zaradi česar bodo ljudje sploh prišli. Mi imamo lahko najboljše in najbolj enostavne postopke za prihod v Slovenijo, ampak če ni razloga, zakaj bi sem prišel znanstvenik, ne bo prišel sem. Mora biti jasen interes, ki je rezultat dobrega delovnega okolja, dobrih inštitucij. Druga stvar, ki je verjetno izjemno pomembna in je tudi na ravni inštitucije – ali bodo inštitucije same dovolj odprte in fleksibilne, da bodo te kadre oz. ljudi, ki potencialno prihajajo, ustrezno integrirale. Ali bo nekdo, ki bo pri nekaterih inštrumentih izbran, ali se bo vodjo nekega raziskovalnega področja ustrezno integriralo, se mu dalo ustrezno težo, ustrezno pozicijo znotraj inštitucije, da bo to lahko razvijal? Ali bo inštitucija pristopila na ta način, no, če se je že denar pripeljal, lahko se usedeš v kot pa počakaj, da denar, napad mine, karikiram, ampak je to dejansko problem. Vemo za primere, da je dobil nekdo grant ERC, pa je imel idejo oziroma interes, da bi ga delno prenesel v Slovenijo in je hodil med inštitucijami. Pa je ena inštitucija rekla, no, če že moraš priti sem, ti bomo našli tam en prostorček, ga bomo v pisarno spremenili, pa pridi, če že moraš. Druga inštitucija pa je rekla – povej, pridi sem, poglej, prostore imamo tule, kaj še lahko? Skratka gre za ta pristop. A je to nekaj, kar narediš, če že moraš, ali pa skoraj moraš, drugo pa je, če ti aktivno pristopiš k temu. Zdaj imajo inštitucije stabilno financiranje in imajo razvojni denar, pač ne bom rekel, da ga je neskončno mnogo, ampak nekaj pa je. Če ga hočejo fokusirati v ta področja, ga lahko. Dejstvo je, da ni treba spraševati države, kaj naj naredijo. Naredite tisto, kar se vam zdi najboljše, da naredite. Tukaj je z novim načinom financiranja padla zelo, zelo velika odgovornost na inštitucije, tudi za njihov kadrovski razvoj. Ampak narediti morate sami, odgovornost je vaša. (N2)

6. INŠTITUCIONALNA RAVEN IMPLEMENTACIJE

Učinkovita implementacija je v nadaljevanju povezana z inštitucionalno ravno. V nadaljevanju morajo akademske inštitucije vzpostaviti pogoje, mehanizme in postopke tako, da bodo ti primerljivi z razmerami, ki so na sorodnih inštitucijah drugje/v tujini. Tukaj smo šibki in bi lahko bili močnejši ter je še kar nekaj možnosti za izboljšave.

Tukaj smo relativno slabi oziroma relativno šibki in vprašanje je, ali to zdaj pomeni, da so postopki na naših inštitucijah speljani na drugačne načine, ko jih predvidevajo »code pa charter«, česar ne verjamem. Ali pa to pomeni, da je tako zelo velika diskrepanca povezana z vprašanjem, v kakšni meri in koliko same inštitucije namenijo temu pozornosti. Mislim, da tiste, ki to imajo, se zavedajo jasnega pomena delovnega okolja, ki ga je potrebno vzpostaviti, da tujci pridejo. Tisti, ki tega nimajo, pa kljub temu da verjetno marsikaj od tega izvajajo, bi se morali mogoče malo bolj zavedati ... Če mene vprašate, ne gre samo za to, da je to izpolnjena pa pokljukana procedura. Gre za znamko, ki jo inštitucija ima. Raziskovalci iz tujine, ki gledajo, morajo reči, aha, okej, to je standard kakovosti. Je zelo pomembno, da se ta del pojača. (N2)

6.1. Pomen akademske kulture in razumevanja razmer za prijavljanje projektov

Če bi jaz začel, bi rekel, da je prva akademska kultura. Tukaj ni samo infrastruktura, tukaj je tudi akademska kultura. Recimo, na nemškem ministrstvu imajo za MSCA podoktorske štipendije zaposlenih cel oddelek ljudi, na fakulteti za medicino imajo samo za podoktorske štipendije zaposlenih šest ljudi. Teh šest ljudi pomaga ljudem ne samo administrativno, ampak tudi vsebinsko. Pri nas ni nič od tega. V tem tednu sem dobil vprašanje z ene inštitucije, administrativno vprašanje, ki sploh ne spada na ministrstvo, ampak bi vsaka administratorica morala vedeti. Jaz nočem reči, da na inštituciji ne vedo, ampak raziskovalci ne vedo, da ona to ve. (N1)

6.2. Pomen inštitucionalne podpore za tiste, ki prijavljajo

Uspeš lahko samo, če imaš zelo dobro podporo. Pri nas, prvič, ni zavedanja, da to rabimo. Niti na ministrstvu, kjer so redki, ki večino časa namenijo delu z raziskovalci. Medtem ko pa vsi ostali niti na sestanek nimajo časa priti, kaj šele, da bi se v vsebino spuščali. To je nekaj normalnega, zunaj je to standard. Ko se naš kandidat prijavi z univerzo na Dunaju, dobi vso to podporo. Mi ne financiramo, ne vemo, da je to potrebno. (N1)

6.3. Vsebinska podpora pri prijavih s strani inštitucij

Tudi to sem hotela dodati. V tujini imajo tudi vsebinsko, ne samo administrativno, ampak tudi vsebinsko podporo pri prijavih. (N1)

Velike ustanove, ki so znanstveno uspešne, imajo močne administrativne oddelke, ki napišejo vse, kar sodi zraven v primeru odprte znanosti, ki naredijo finančno konstrukcijo, ki lahko tudi naredijo nekaj abstraktnega, tudi vsebinsko delo. To so močni oddelki, ki administrativno poskrbijo, da prijava teče. Opozarjajo, zdaj je treba to oddati, tisto pripraviti. Organizirajo srečanje z nekom, ki neformalno mentorira, ker ima podoben projekt, lahko izmenjajo izkušnje. To je cela služba, ki utečeno nosi po rokah tistega, ki prijavlja in ga razbremeni vseh stvari, ki niso kreativno znanstvene. Tako da poleg administracije, o kateri smo se prej pogovarjali na državni ravni, je tudi administracija na inštitucionalni ravni. Dostikrat ti oddelki poskrbijo, ko neka oseba pride iz tujine, da se čuti sprejeto. Gredo z njimi urediti stvari, pomagajo s prvo nastanitvijo in tako naprej. Pri nas pa je le na nekaterih ustanovah tako, ampak so zelo redke. Zdaj tujci, mislim, da se ne počutijo sprejete. (N1)

➤ Primer dobre prakse

Univerza na Primorskem. Zelo dobra administrativna podpora. S konkretnimi izkušnjami, upravna enota. Ko gledaš spletno stran, je zelo jasno, da je stvar zorganizirana do potankosti. Rekel bi, če bi določene tri, štiri inštitucije skupaj sestavil, bi dobil sistemsko urejeno inštitucijo v Sloveniji, ki bi bila lahko primer dobre prakse, kako mora stvar funkcionirati. V Kopru pa nekaj drugega ne

funkcionira, kar funkcioniira v Mariboru, a ne. Bi mogoče tudi malo nanizali te primere, kako bi se lahko en od drugega učili. (N1)

6.4. Izmenjava izkušenj in dobrih praks med akademskimi inštitucijami, sodelovanje, morda informativni dnevi

Prej smo imeli informativne dneve, na biologiji sva bila. Bil sem izjemno presenečen, koliko prepletajo raziskovalno in pedagoško delo. Izjemno presenečen. V katerokoli predavalnico smo prišli, so mi mikroskope pokazali, so rekli, boljšega ni na svetu, kot je to. Verjetno vsepovsod ni tako. V Sloveniji so razlike med enimi in drugimi tako velike. Se mi zdi, da dober koncept je takrat, ko je Francoz na Marie Curie konferenci razložil, ker je oponiral delitvam med widening, je rekel, da imamo scientific pockets, excellence pockets po Evropi. Da imamo žepe odličnosti, ki so in da to bolj funkcioniira kot državna delitev. To je res. Verjetno bi morali tako gledati. (N1)

Zdaj imamo projekt za pisarne. Tukaj zelo lepo sodelujejo in po mojem so bodo ustvarjale dobro povezave, če bodo tudi ti ljudje ostali naprej. Je v redu, da je tudi KOsRIS postavil okvire. Zdaj tudi vem, da sodelujejo za implementacijo tega novega 80. člena, kako to zakonito narediti. (N1)

6.5. Kje vidijo razloge, da na nekaterih inštitucijah ni podpore?

Ja, to je res vprašanje za milijone evrov. Toliko so angažirani za nekaj aplikativnih, majhnih projektov. Enostavno nimajo kapacitet, nimajo časa. Recimo pri profesorjih je problem, ker so dvoživke, full-time profesorji, in če si dober profesor, nimaš časa prijavljati projekta. (N1)

Ja, to je to delovno okolje. Če bi bila znanstvena odličnost vgrajena v vizijo ustanov, lahko posredno, seveda s strani države, preko nekih ukrepov. Mislim, da je to vezana zadeva, ker so raziskovalci zelo pragmatični in bi delali odlične stvari, ampak če tega ne rabijo za napredovanje, potem ne bodo vlagali energije v to. (N1)

7. SLOVENIJA – ALI SO VZPOSTAVLJENI POGOJI ZA MEDNARODNO MOBILNOST V SMISLU KROŽENJA IN IZMENJAVE ZNANJA

Vprašanje je, ali so v Sloveniji vzpostavljeni pogoji za mednarodno mobilnost v smislu kroženja in izmenjave znanja ali je to bolj enosmeren proces oziroma beg možganov. Statistike kažejo, da je kar nekaj tistih, ki odhajajo, del teh se pozneje vrne, pa tudi kar nekaj je tistih, ki k nam prihajajo – in ni res, da vsi samo odhajajo. Statistično gledano imamo za obdobje zadnjih deset let pozitivni migracijski saldo za populacijo doktorjev znanosti. Torej lahko govorimo o obstoječi mednarodni mobilnosti, kroženju in izmenjavi. Za kroženje in izmenjavo – »naši« odhajajo in se vračajo ter prihajajo »drugi« – pa je potrebno aktivno sistemsko skrbeti. Dinamike ne smemo prepustiti stihiji, brez aktivne politike, ki bi podpirala strategijo (mednarodnega) kroženja in mobilnosti visoko izobraženih.

Torej, presegamo beg možganov in govorimo o kroženju možganov? Absolutno. Nekaj čez tisoč tristo ljudi z doktoratom znanosti je prišlo, nekaj čez tisoč tristo ljudi je odšlo v desetih letih. Šestnajst ljudi smo v plusu. No, to je v redu. Ne moremo govoriti o begu.⁹ (N2)

Beg je še drugače, bolj komplicirano, ker mora biti deficitarnost (v Sloveniji). Ker ti, ki gredo, dobijo tako specialno, specializirano znanje, da potem niti nazaj ne more priti, ker tako majhna država, kot je Slovenija, poklicno ni tako diverzificirana, da bi našli službo. Zanje je boljše, da ostanejo zunaj, kot da pridejo nazaj. Je boljše, da s Slovenijo sodelujejo na drug način. Proces poteka in trudimo se, da je mnogosmeren, ne enosmeren migracijski tok. To potem niso klasične migracije – kako je že, z juga proti severu in vzhoda proti zahodu. (N2)

⁹ Tako da pravzaprav... Mi bi lahko rekli, da pri nas beležimo beg možganov iz javnega v privatni sektor. Ne *pa iz Slovenije ven*. Mislim, da smo to temo obdelali. Tudi, če so tuje firme, ampak hočem reči, da to postaja zelo akuten problem. (N1)

7.1. Odhajanja iz Slovenije

Sogovorniki so izhajali iz uvodno predstavljenih izhodišč in dejstva, da je znanost že v svojem jedru globalna in eksistencialno mednarodno povezana, kar predpostavlja tudi nujnost mednarodne mobilnosti znanstvenikov, seveda ob predpostavki zagotavljanja pogojev za njihovo vračanje. Izhajajoč iz tega ocenjujejo, da je veliko možnosti, kaj lahko kot država na tem področju naredimo na različnih ravneh: v povezavi s finančnimi ukrepi na ravni EU, na nacionalni ravni in na ravni posameznih raziskovalnih in visokošolskih inštitucij. Ocenjuje se, da nov zakon o znanstvenoraziskovalni in inovacijski dejavnosti z uvedbo inštitucionalnega financiranja ponuja možnosti, da o določenih finančnih sredstvih inštitucije samostojno odločajo in med drugim podprejo mednarodno povezovanje na različne načine: npr. s fizično mobilnostjo/kroženjem akademskega kadra, mednarodnim projektnim povezovanjem, grajenjem dolgoročnega mednarodnega medinstitucionalnega povezovanja ali povezovanja s posamezniki v tujini, z drugimi oblikami sodelovanja za izmenjavo znanja, z uveljavljanjem sobotnega leta itd.

Imamo odprtost za naše najvišje izobražene ljudi iz Slovenije po Evropi. Mislim, da so vrata zelo odprta, saj se večinoma naše študente percipira kot zelo dobro izobražene, da je podajanje snovi pri nas na zelo visoki ravni. Zelo radi jih vključujejo v raziskovalne skupine, raziskovalno delo po Evropi. (N1)

Sogovorniki hkrati prepoznavajo, da je pri zagotavljanju kroženja znanstvenikov manj problematično odhajanje. Izzive predstavlja področje vračanja, kjer trčimo na številne težave, sistemske nedorečenosti in pomanjkljivosti, ki zavirajo ali celo onemogočajo večji delež vračanj po usposabljanjih ali začasnem delu v tujini.

7.2. Vračanje v Slovenijo

Za znanstvenike, ki se vračajo v Slovenijo po več letih bivanja in dela v tujini, je prihod v velikem delu podoben postopku priseljevanja in so izpostavljeni istim izzivom kot znanstveniki – priseljenci. V drugih vidikih pa se postopki močno razlikujejo, saj imajo povratniki slovensko državljanstvo. Če ob odhodu niso odjavili stalnega bivališča ter imajo zagotovljeno delo, so

postopki prihoda veliko bolj enostavni – se pa soočajo z drugimi težavami, npr. z davčno zakonodajo itd. Po drugi strani se v primeru priselitve z družino, sploh če gre za mešane družinske skupnosti, tudi v tem primeru soočajo s »klasičnimi« težavami priseljencev (za partnerje in otroke). Omenjeni izzivi so podrobno predstavljeni v prejšnjih poglavjih študije in bodo omenjeni tudi malo pozneje pri razdelku o priseljevanju v Slovenijo. Trenutno na tem mestu izpostavimo le sistemske ukrepe, ki naj bi v zadnjih letih olajšali ali celo spodbujali vračanje znanstvenikov, da se iz tujine priselijo nazaj v Slovenijo. Sogovorniki so na temo sistemskih ukrepov kot zelo pomembne omenjali predvsem Sklad Aleša Debeljaka, shemo Načrta za ohranjanje in okrevanje (NOO) in pod določenimi pogoji možnosti uporabe Marie Skłodovska-Curie Actions (MSCA) – a tudi tu vidijo prednosti in pomanjkljivosti:

7.2.1. Sklad Aleša Debeljaka

Sklad Aleša Debeljaka sogovorniki ocenjujejo kot dobro idejo, a ima tudi nekatere pomanjkljivosti, kot npr. nizko število prijav; težave zaradi zahteve, da se projekti pričnejo izvajati v isti dinamiki kot nacionalni projekti; projektna zaposlitev le za določen čas.

➤ Majhno število prijav

Sklad Aleša Debeljaka je implementirala agencija. Po več letih je slišati, da pravzaprav ne porabijo rezerviranih sredstev, da je minimalno prijav, skratka, da shema ni zaživela, čeprav bi lahko. Dober koncept, da ponudiš nekemu, da se vrne, pride nazaj iz tujine, da ima neko štartno osnovo, da se tukaj znajde. (N1)

➤ Težave z začetkom izvajanja projekta

Smo to pogledali pred par leti in je bila stvar v tem, da je agencija razpisala po svojih pravilih. Kot za vse ostale razpise je veljalo, da ko dobiš obvestilo o izboru projekta, moraš zelo hitro odreagirati in začeti z izvedbo. Za nekoga, ki je v tujini in še mogoče z družino, to ni izvedljivo. Zdaj imamo na mizi pobudo, da spremenijo ta operativna pravila. Tukaj so pasti internacionalizacije in popolnega nerazumevanja, ki se ga sploh ne zavedamo. (N1)

Shema Aleša Debeljaka je del raziskovalnih projektov, razpisa. Seveda se je ugotovilo, da so potrebne določene specifike integriranja, npr. da se projekt ne more začeti isto kot klasičen raziskovalni projekt, ker človek in njegova družina rabijo čas. To so stvari, kar mi pričakujemo. Da se bo naredila analiza, bolj podrobno, da se tudi stvari malo prilagodijo, tudi za te krajše razpise, tudi če so za mlajše, kakorkoli. (N2)

Še ena stvar, ki je tukaj pomembna. Agencija je bila do zdaj pri primerih, ki niso uspeli rešiti birokratskih stvari, dokaj fleksibilna. Zamaknili smo projekt, smo kasneje začeli. Poudariti bi bilo mogoče treba, da ta fleksibilnost ostane, da ne bomo šli rigidno, če ne boš takrat štartal, ko ti bomo mi rekli, sicer ne bo nič. V mednarodnih vključevanjih bi morala biti agencija malo bolj fleksibilna, ne stroga kot pri nacionalnih projektih. Doma so znana jasna pravila, tam se ti bistveno lažje držiš vnaprej načrtanih stvari. Pri teh stvareh pa moraš pokazati razumevanje. (N3)

➤ *Zaposlitev le za določen čas, to je za čas trajanja projekta, in negotovost za naprej. Dve minuti bom porabil, da vam povem o absurdnosti te sheme. Eno je to, da se ti ljudje vrnejo iz tujine. Recimo, da jim uspe dobiti eno mesto. Ta denar bodo dobili. Potem, čez dve leti, pa ne bodo dobili projekta. Zato ker je, kar je in ker so pogoji takšni, kot so. In ljudje to vedo. (N1)*

7.2.2. NOO-shema in njen prenos na proračun za prihodnost

Zdaj imamo shemo NOO, ki omogoča Slovincem, ki se prijavijo na MSCA podoktorsko štipendijo in dobijo projekt, da jim potem damo dve leti, da se vrnejo. Za to smo dobili denar iz NOO. Zdaj prehajamo na proračun. Se pravi, po NOO bomo lahko to delali naprej. Velja za tiste, ki so se prijavili in so zadovoljevali kriterije, ki jih je Evropska komisija postavila za projekte, torej za tiste, ki izpolnjujejo kriterije, to je od 70 pik naprej. Za njih ne rečejo, da so slabi, ampak rečejo, da ni financiranja, ker ni več denarja. Če bi še bil denar, bi to oni financirali. Od 70 pik naprej pa pravijo, da se izpolnjuje kriterije. Za te Slovence, ki pri prijavi dobijo 71 pik, rečemo, prijavi se na poziv ARIS-a, ti damo dve leti, da greš v tujino, in ti damo še eno leto, da se vrneš nazaj v Slovenijo. To zdaj funkcionira. Lani se jih je prijavilo 32 in 30 jih je dobilo. Letos se jih je prijavilo 31, pa jih je 30 dobilo. Ampak potem se ti ljudje ne prijavijo na shemo ARIS, zato ker oni hočejo biti zunaj in hočejo zunaj ostati. (N1)

7.2.3. Uporaba razpisov MSCA za doktorje znanosti

Uporaba razpisov MSCA za doktorje znanosti, ki so že več let v tujini in zadostujejo pogojem razpisa ter se za izvedbo projekta v Sloveniji prijavijo iz države, kjer trenutno delajo in bivajo, v Slovenijo odhajajo kot v tujino.

To so po mojem administrativne ovire na mehanizmu vračanja. Poleg tega mehanizma vračanja, ki je v osnovi dober, in pri MSCA, ta del, se lahko za reintegracijo uporabi. A se vama zdi še kaka možnost, ki bi jo mogoče mi lahko vzpostavili za vračanje, poleg ureditve delovnih pogojev in administrativnih ovir, ki smo jih naslovili? Imate še kakšno idejo? (N1)

7.3. Prihajanje oziroma priseljevanje v Slovenijo

Mehanizmi, ki spodbujajo prihajanje, so predstavljeni v podpoglavju 3 (EU-mehanizmi) in naj ponovim le najbolj izpostavljene na temo priseljevanja – MSCA, ERC in pečat odličnosti. Poleg uvodoma omenjenih statističnih podatkov o prihajanju doktorjev znanosti v Slovenijo, ki izkazujejo uravnoteženost prihajanja in vračanja z odhajanjem, so sogovorniki izpostavili nekaj primerov dobrih praks v Sloveniji. Izpostavljena so bila npr. določena raziskovalna področja na Kemijskem inštitutu, ki so privabila relativno veliko število prišlekov; dobre prakse Univerze na Primorskem; primer NIB in povečevanja zanimanja v tujini za prihode k njim; InnoRenew Coe center.

Ocenjuje se, da gre pri prihajanju v prvi vrsti za privlačnost raziskovalnega in akademskega okolja. Pri prišlekih iz okolij, ki so nam jezikovno in kulturno blizu, so morda pomembni tudi ostali dejavniki, npr. pri prišlekih iz držav jugoslovanskega prostora, pri ostalih pa je glavni dejavnik predvsem kvaliteta raziskovalnega in akademskega okolja. Slednjim je vseeno, kam bodo šli – v Latvijo, Poljsko, Portugalsko ali pa v Slovenijo, pomembna jim je predvsem odličnost raziskovalnega okolja. Kar pomeni, da se pri inštituciji, ki je na podobni ravni, kot je bila deset let nazaj, danes postavlja resno vprašanje o (pomanjkljivem) aktivnem angažmaju za mednarodno povezovanje skozi kreiranje privlačnosti za prihod kadra iz tujine.

Sogovorniki so soglasni, da podatki kažejo, kar se tiče prihajanja/priseljevanja oziroma mobilnosti iz tujine k nam, je izmenjava bistveno večja na področjih, kjer imamo kaj pokazati oz. kjer imamo kaj ponuditi, kakor tam, kjer znanstvene inštitucije funkcionirajo na običajni ravni in ni ničesar posebnega ali izjemnega glede na druge centre v (mednarodni) okolici.

Žal pa se tudi pri zanimivih centrih/inštitucijah, ki pritegnejo kader iz tujine, pogosto pojavijo težave pozneje, npr. višina osebnega dohodka, težave v postopku urejanja dokumentacije ali pri drugih nujnih zadevah za priselitev in življenje v Sloveniji (najem stanovanja ali vse težave v primeru priselitve z družino).

Prihajajo tujci k nam na slovenske ustanove, zanimanje je za določena področja in za skupine, ki so res raziskovalno v špici v svojih področjih. Se pa srečujemo potem z (ne)realizacijo teh zaposlitev, ko na razpis dobimo prijavo. Vidi se, da ni problem v interesu. Ampak ko pridejo do detajlov, kar vključuje tudi plačo, se po navadi tujci, sploh iz zahodne Evrope, kjer je standard malo višji, premislijo. Sploh, če gre za družino in njeno selitev. Mislim, da je tu potreba po sredstvih normalno višja in si težko samo zaradi investicije v svojo kariero, v svoje znanje, to privoščijo. To je, mislim, resen problem, en primer to lepo ilustrira. Projekt ERC, ki smo ga pridobili, je bogat po finančnem obsegu, ima sredstva za celo skupino, za vse zaposlene člane, ne bi bilo problema – ampak ko se ljudje pri nas zaposlijo, jih je treba umestiti v plačni sistem. Nosilec ERC-projekta je večkrat ponavljal razpis, rabil je neka znanja s področja super računalništva, tako da je targetiral osebe in so se javljale, bi delali z njim, mladi ljudje, ampak za ponujeno plačo so ugotovili, da ne. Nazadnje je potem obupal. Pri tretjem poskusu tega razpisa je obupal. Na koncu je rezultiralo v tem, da je naš nosilec del projekta prenesel v Španijo, del projekta se izvaja v Španiji, ker fleksibilna pravila ERC to dopuščajo. (N1)

Sogovorniki izpostavljajo primer Češke, ki naj bi na podobne izzive našla primernejše odgovore.

Ključno za vse skupaj je okolje, v katerega bodo prišli. Okolje pa bo, če bomo lahko vzpostavili diverzifikacijo raziskovalnih karier tudi pa nas. Da ni vse po istem kopitu, popolnoma enako. Pride nekdo z Nobelovo nagrado v Slovenijo, pa ugotovimo, da ga ne moremo niti čez proceduro spraviti, ker ne ustreza nekemu pogoju tam notri nekje. (N2)

Vse skupaj se dogaja v povezavi s t. i. »country correction coefficient«-om. Za Slovenijo je bil prej 0,83, zdaj je 0,87.

Imel sem zelo veliko klicev, recimo raziskovalka iz Firenc, ki je delala v Kopru, je rekla, če bi delala v Italiji, bi veliko več dobila. Pravi, da je cena stanovanja v Kopru dražja kot tam. (N1)

Poleg osebnega dohodka se izpostavlja stanovanjsko problematiko, s katero se v Sloveniji soočajo priseljenci. Stanovanja težko najdejo, najemnine so visoke (ob nižjih dohodkih), v primeru družine pa je stanovanje še težje najti, saj stanodajalci neradi oddajajo nepremičnino družinam.

Ob tem so sogovorniki izpostavljali, da sta državno in družbeno okolje do tujcev v nekaterih pogledih relativno neprijazna, npr. set tujske zakonodaje je neživljenjski, posebej za ljudi, ki prihajajo izven držav članic EU, in deluje kot ovira za priseljevanje visoko izobraženih.

Je kar nekaj primerov, da ljudje, ki že skoraj pridejo sem ali pa celo pridejo sem, pobegnejo relativno hitro. Mislim, da v tem kontekstu plača celo ni ključen dejavnik, posebno zdaj, ko inštitucije lahko ljudi ustrezno nagradijo, pač skladno s predpisi. (N2)

Tematizacija nenaklonjenosti državnega in družbenega okolja se je v pogovorih o zakonodaji za tujce v vseh primerih najprej osredotočila na urejanje dokumentacije, ki jo je potrebno urediti na upravnih enotah v Sloveniji ali na diplomatsko-konzularnih predstavništvih v tujini, znotraj tega predvsem na formalne postopke in odnose, ki so jih prihajajoči deležni. Ob tem je bil podan predlog, da bi se morda za populacijo znanstvenikov spremenilo pogoje in upoštevalo, da tisti, ki prihajajo v Slovenijo, niso naključni mimoidoči, ampak so ljudje, ki jih inštitucije, kamor prihajajo, poznajo. Pogosto z njimi že delovno sodelujejo ali imajo z njimi raziskovalne stike, skupne projekte itd. Tuji znanstveniki pogosto pridejo v Slovenijo na povabilo nekoga in poznajo inštitucijo, kamor prihajajo. Za to skupino prišlekov bi se lahko uvedlo posebne postopke.

Kar se tiče raziskovalcev, lahko povem, da ni potrebe za marsikateri postopek, da je tak, kakršen je. Gre za, še enkrat poudarjam, gre za znane ljudi. Gre za ljudi, o katerih vemo praktično vse do številke čevlja, preden pridejo sem. To so ljudje, s katerimi inštitucije, ki so tukaj, sodelujejo že

daljše obdobje ali vsaj nekaj časa sodelujejo na skupnih projektih in vedo, za koga gre. Tako da najbrž bi bilo smiselno in možno kaj narediti. (N2)

7.3.1. Upravne enote in postopki, ki jih je potrebno urediti ob prihodu

V povezavi z upravnimi enostami se je opozorilo na več področji, ki jih v nadaljevanju navajamo sistematično po težavah, ki so bile izpostavljen:

- Upravne enote in organizacija dela na oddelkih za tujce, težave vezane na princip lokalne pristojnosti pri odločanju o dovoljenju za prebivanje in delo, neenakomerne obremenitve različnih upravnih enot po državi

Izpostavljeno je bilo, da upravne enote po Sloveniji niso enakomerno obremenjene in pri tem Upravna enota Ljubljana zelo izstopa. Ob velikem številu obravnavanih primerov je pomembna tudi primerna kadrovska struktura in zadostno število zaposlenih. Sogovorniki podpirajo ukrepe, ki so bili izpeljani, ko se je zrelativiziralo princip krajevnosti in so si upravne enote lahko prerazporejale postopke v presojanje oziroma poznejši ukrep za določen čas, ko se je vloge za dovoljenje za prebivanje in delo lahko vložilo na katerokoli upravno enoto v Sloveniji ne glede na kraj načrtovanega prebivanja. Strinjajo se, da bi morala ta sprememba o ukinitvi krajevnosti ostati tudi v prihodnosti.

Se pravi, krajevna pristojnost je bila spremenjena, verjetno se bo na podlagi tega tudi pohitrilo postopke. (N2)

- Upravne enote in eno-/večjezičnost – podobno kot v primeru vseh imigracij (priselitev) v Slovenijo, se tudi pri skupini znanstvenikov oziroma doktorjev znanosti, ki prihajajo k nam, kot pereč problem izpostavlja jezik, ki ga uporabljajo zaposleni na upravnih enotah pri komunikaciji s tujci. Komunikacija poteka v slovenskem jeziku, kar tujcem predstavlja veliko oviro. Izpostavljeno je bilo, da bi zaposleni lahko komunicirali vsaj v angleškem jeziku. Kot drugo možnost se je izpostavilo, da bi inštitucije sprejemnice lahko zagotovile človeka, ki bi tujca spremljal na upravno enoto pri urejanju dokumentacije.

Ko takšna oseba pride na upravno enoto, relativno malo jih govori slovensko. Ampak hkrati vsi vemo, da je zakonsko upravni jezik v Sloveniji slovenščina in meni kot uslužbencu na ministrstvu ni potrebno govoriti tujega jezika. Ko pride delegacija iz Indije, tako kot danes, lahko z njimi govorim slovensko, če mi paše. Nihče mi ne more reči, da ne smem. Tukaj imamo del težave tudi z našo relativno rigidno jezikovno zakonodajo. Potem se nam vleče za vse stvari naprej, od študijskega jezika do vsega tega. Jaz razumem zakaj, ampak verjamem, oz. sem prepričan, da je stvar kontraproduktivna. Mislim, da bi se tukaj dalo, z nekaj verjetno relativno enostavnimi ukrepi, to izboljšati. Je pa po drugi strani tudi res, da teh ljudi, ki pridejo v Slovenijo, ni neskončno mnogo. Nič od tega ne mislim, in eno in drugo ima svoje argumente. Ne moreš upravni enoti reči, v trenutnem sistemu, morate zagotoviti postopek v angleščini. Tega lahko vzpostavljajo in so prijazna upravna enota ter organizirajo stvari na način, če imajo tam X oseb, ki bodo lahko upravni postopek peljale tudi v angleščini. Ponekod to imajo. Ampak to je dobra volja in organizacija upravne enote. Najbrž bi morali na ta način zadeve reševati, saj skladno z zakonodajo ne moremo reči, da kdorkoli pride na nek okenček, bo referent z njim govoril angleško. Ne bo in ni jim treba. (N2)

Zelo različno od inštitucije do inštitucije, tisti, ki dobi tega mladega, ki mu je mentor ali pa raziskovalna skupina, koliko se oni angažirajo. Ko se pri Marie Curie pečatih odličnosti pogovarjamo z njimi, nekateri gredo z njimi na upravne enote, ker na upravni enoti praviloma ne znajo govoriti angleško. Če grem jaz z njim, mu seveda lažje pomagam in lažje speljemo stvari, ker tudi jaz vem, kaj moram narediti kot inštitucija. Tisti, ki se pa ne angažirajo na tak način, tam pa traja, da štartajo s samim projektom, ker se vrtijo nekako v začaranem krogu. Da ga oni zaposlijo, mora imeti urejeno vso papirologijo, če temu tako rečem. To je predpogoj. Tega pa sam praktično ne more uredit. Če se oni angažirajo, potem stvari stečejo, če se pa ne angažirajo, teče bolj počasi ali pa je to tudi eden od razlogov za odstope. Univerza v Ljubljani pa naši veliki inštituti, mislim, da ste zelo podporni v tem kontekstu. Kakšni manjši inštituti nimajo takšnega oziroma toliko administrativno strokovnega kadra in izkušenj s tem. Tam pa stvari malo škripajo. (N3)

Pri jeziku nekateri izpostavljajo dodatno težavo, povezano z zgodovino konstituiranja slovenstva in slovenske državnosti.

Jezik je politični problem. Jezik ni pedagoški problem. Jezik v Sloveniji je pravzaprav politični problem. Kateri jezik bo formalno predpisan kot pravilo, je pri nas politični problem. (N1)

➤ Upravne enote in dolgotrajni postopki za pridobitev dovoljenja

Dolgotrajnost postopkov za pridobitev dovoljenja za delo in bivanje na upravnih enotah je bila izpostavljena kot velika težava in ovira za nemoteno delovanje raziskovalne in visokošolske dejavnosti. Poleg tega dovoljenja veljajo le eno leto. Po preteku enega leta od vložitve vloge, kar v primerih pozne odobritve in dejanske izdaje dovoljenja periodo neposredne veljavnosti še skrajša tudi do pol leta, je potrebno ponovno vložiti vlogo za podlajšanje dovoljenja. Pri tem v času čakanja od vloge do odobritve vlagatelj ne sme zapustiti ozemlja Slovenije, kar je velika ovira pri mednarodni dejavnosti.

Potem je pa še ena asimetrija, ne vem, če je to drugo vprašanje, kar se tiče tretjih držav. Namreč to je izrazit problem za birokratsko urejanje zadev ljudi, ki prihajajo iz tretjih držav in ki na upravnih enotah ne doživijo nobene podpore. Predvsem pri mladih raziskovalcih imajo neprestano primere, da imajo mesece zamude z začetkom izvajanja svojega usposabljanja v Sloveniji, ker ne dobijo formalnih dovoljenj za bivanje, delo. Ta problem je temeljni in ni prav v čast Sloveniji. Koliko pa je zdaj to, ne znam povedati, koliko je to pogojeno z nekimi EU-barierami ali je to prav slovenska bariera. (N3)

Sogovorniki so izpostavili, da so imeli v sodelovanju z MNZ kar nekaj sestankov, kjer so iskali načine, kako s spremembo zakonodaje (npr. zakona o tujcih) podpreti implementacijo strategij za internacionalizacijo znanosti in visokega šolstva. Cilj je bil poenostaviti normativni okvir ter ga narediti prijaznejšega za znanstvenike prišleke. Tako je bila za raziskovalce v zakonu o tujcih že uvedena možnost za alternativne, skrajšane postopke za pridobitev dovoljenja za delo, če se seveda s strani inštitucije zaposlovalke uporabi pravilne formularje, ki se nanašajo na 37. člen. Temu sledi implementacija, ki se ne nanaša le na upravne enote, ampak tudi na inštitucije ter njihovo

svetovanje in podporo prihajajočim. Pri tem je nujno, da na inštituciji vedo, katere formularje naj uporabijo – za to pa potrebujejo kader, ki tematiko obvlada in je za postopke odgovoren.

Je pa še ena reč, ta je pa sicer tako čisto banalno tehnična. Ne morete verjeti, koliko postopkov raziskovalne inštitucije narobe izpeljejo. Gredo po napačni poti, gredo po napačni pravni podlagi in potem se zaustavi, ne more naprej. To pa je čisto obrtniška zgodba, več kot bo tovrstnih primerov, bolj bo obstajalo znanje, kako to narediti na vseh ravneh. To pove, da tudi na ravni inštitucij rabiš osebo, ki se bo s tem dejansko ukvarjala. (N2)

Danes so v Sloveniji različne prakse. Imamo raziskovalne, akademske inštitucije, ki nimajo nikakršne podpore za prihajajoč kader iz tujine in so posamezniki prepuščeni sami sebi. Na drugi strani pa so inštitucije, kjer že nekaj let aktivno podpirajo »proces mehke priselitve«. Sogovorniki kot primer dobrih praks omenijo Univerzo na Primorskem in Univerzo v Ljubljani.

Pozitiven primer, Univerza na Primorskem in upravna enota. Njihov način, modus operandi, je tak, kot bi ga mogli verjetno imeti vsepovsod. (N2)

Vem, da se je Univerza v Ljubljani zelo potrudila. Imeli so kontaktno osebo in imajo osebo, ki se ukvarja s tujci. Imeli so tudi sestanke z upravno enoto. So prišli k njim in so se pogovarjali. Tudi pri nas smo imeli sestanek. Predstavniki upravne enote so na sestanku povedali, da se velikokrat zgodi, da k njim prihajajo raziskovalci ali pa profesorji sami in da jim inštitucije ne pomagajo dovolj. Celoten postopek, tudi vročanje, gre lahko normalno preko inštitucij. (N2)

Ni potrebno, da postopek ureja posameznik sam. V primeru inštitucionalnega urejanja je postopek lažji tudi za upravne enote, sploh glede vmesne komunikacije o morebitnem dopolnjevanju ter končnem vročanju, ko se v primeru posameznikov pogosto ne ve, kam vročiti dokumente. Sam postopek je veliko bolj kompleksen, kot je prvi vtis o njem.

Hkrati pa je za večino drugih treba reči, da marsikdaj možnosti, ki so obstoječe, pač niso izrabljene. (N2)

Na temo kratkotrajne veljavnosti vize za prebivanje in delo je MVZI podal predlog, da bi se za znanost lahko pridobilo delovno dovoljenje vsaj za dve leti, se pravi, da bi se trajanje z enega leta podaljšalo vsaj še za eno leto in bi bilo že v začetku izdano za (vsaj) dve leti oziroma (še bolje) za čas celotnega trajanja projekta (štiri do pet let). Možnost o večletni veljavnosti delovnega dovoljenja za zaposlovanje v znanosti (in ne le za eno leto) naj bi se razširilo na celotni okvirni program Obzorja Evropa (za vse stebre in vse projekte), kar bi olajšalo obremenitve gostujočemu znanstveniku, raziskovalni inštituciji gostiteljici, razbremenilo bi zaposlene na upravnih enotah.

- Upravne enote in posebni zaposleni za postopke izdaje dovoljenj za znanost

Naslednji ukrep, ki je bil predlagan, da bi ga lahko uvedli na upravnih enotah je, da bi se s postopki izdaje dovoljenj za znanost ukvarjali posebni zaposleni.

Eden od predlogov z naše strani oziroma s strani raziskovalno-visokošolskega dela je bil, da naj se vendar specializira nekaj ljudi na vsaki upravni enoti, da se točno ve, h komu gre nekdo, ki pride iz tujine, in bo tudi lahko opravil postopek v angleškem jeziku. (N2)

- Pomoč raziskovalnih inštitucij pri postopkih na upravnih enotah

Sogovorniki so zagovarjali tudi odgovornost in zavezanost znanstvenoraziskovalnih inštitucij za pomoč pri urejanju dokumentacije na upravnih enotah. Tudi na inštitucijah bi nujno morali imeti zaposlene osebe, ki ne bi le pomagale pri urejanju dokumentacije, ampak bi celoten postopek in komunikacijo z upravno enoto izpeljale v imenu prihajajočih po vzoru primerov iz tujine.

Velike ustanove v tujini, ki so znanstveno uspešne, kar jih jaz obiščem, so to močni administrativni oddelki. Dostikrat ti oddelki posrbijo, ko neka oseba pride iz tujine, da se čuti sprejeto. Gredo z njimi urediti stvari, pomagajo s prvo nastanitvijo in tako naprej. Pri nas pa je le na nekaterih ustanovah tako, ampak so zelo redke. Zdaj tujci, mislim, da se ne počutijo sprejete. (N1)

7.3.2. DKP-ji in postopki, ki so potrebni za pridobitev dovoljenja za tiste, ki prihajajo iz t. i. tretjih držav

V primeru kadra, ki prihaja iz tistih t. i. tretjih držav, kjer je že za sam prihod v Slovenijo potrebna viza, ki se jo uredi na slovenskem DKP, se zadeve še bolj zapletejo. Slednje je dodatno povezano z maloštevilnimi ambasadami, ki jih ima Slovenija po svetu, ko morajo ljudje večkrat na ambasado, ki je (pogosto) daleč, da uredijo zadeve po predpisanih postopkih in oddajo pravo ali vso dokumentacijo, ki jo morajo včasih tudi dopolnjevati, pa jemanje prstnih odtisov itd. V določenih primerih morajo za to leteti (tudi večkrat) v druge države, kar je zelo zahtevno, zamudno in drago. Postopke bi morali poenostaviti.

Zelo verjetno je na operativni ravni trenutno bistveno večji problem, kot je na normativni. Na normativni ravni načeloma se marsikaj da. Eden od ključnih problemov za tujce je točno to, kar je bilo že rečeno: DKP-ji, pa jemanje prstnih odtisov, pa biometričnih podatkov in tako naprej. Kot jaz vem, nimamo sklenjenega nekega sporazuma o varnem prenosu digitalnih podatkov, kar pomeni, da je treba vse fizično narediti. In to je ovira. (N2)

7.3.3. Medresorska raven o postopkih na upravnih enotah in DKP-jih

Glejte, bila je izpeljana medresorska delovna skupina za poenostavitev, kjer so sodelovala vsa ministrstva. Notri so bili specifičirani po področjih določeni izzivi in ukrepi za izpeljavo. In če pogledam tiste ukrepe, ki so bili za naše področje (za znanost), nekaj je stvar ministrstva za notranje zadeve, drugo ministrstva za zunanje zadeve. Treba se je zavedati, da ste omejeni tudi z vidika jemanja prstnih odtisov in tako naprej, pa hrambe teh podatkov. Mislim, da se dela na tej točki. Zdaj, ali je vlada ali parlament? Zdaj je na koncu vlada tisti ključni izvršilni organ, ki sprejema odločitve, ki so relevantne za vsa ministrstva. Meni se zdi, da se dogaja. (N2)

Na koncu dodajo, da bo potrebno urediti kadrovska vprašanja na upravnih enotah, tam izpeljati ustrezno reorganizacije dela in rešiti krajevno pristojnost.

7.3.4. Postopki za prihod za ostale člane družine in pogoji za družinsko življenje

Ti, ki dobijo dovoljenje, se pogosto gibajo z družino. Ker se gibajo z družino, na pogoje prihoda ne vpliva samo kultura v znanosti in možnosti v znanosti, kjer že imamo pomanjkljivosti, ampak možnosti administrativne in integracijske sposobnosti države in družbe, v katero se človek priseli, kjer pa mi pogrnmemo na celi črti. Recimo, žena ne sme delati ali pa mož ne sme delati. Nekdo dobi in potem partner(ica) nima možnosti, razen če gre na trg nereguliranih poklicev in postane orodjarka ali orodjar in voznica ali voznik težkega kamiona. (N1)

7.4. Življenje v Sloveniji s poudarki na delovnih pogojih in kariernih politikah za prišleke in povratnike ter na integraciji in reintegraciji posameznikov in njihovih družin

Sogovorniki so se strinjali, da ljudje ne bodo prihajali ali se vračali le za karatek čas. Ponuditi jim moramo dolgoročne možnosti, le-to pa nagovarja širše (re)integracijske procese v družbo, ki morajo biti sistemsko dolgoročno podprti tako za posameznike kot njihove družinske člane (partnerje, partnerice in otroke) in dogoročne individualne karierni možnosti za posameznike in posameznice. Prvi del (integracija in reintegracija) nagovarja politiko in državo v celotni vertikali (od lokalne skupnosti preko občin do državne ravni), drugi del pa akademske inštitucije in njihovo aktivno vlogo pri razvijanju, omogočanju in podpori dolgoročnih kariernih poti svojih zaposlenih.

To pomeni, da eno je integracija, drugo je pa dodatno razvoj kariere. Eno je, da človeka pripelješ in integriraš, drugo pa je, da svoje kadre, raziskovalce, karierno usmerjaš, da imaš sistem ustreznega razvoja njihovih karier, in to po mojem je tudi malo naša »cokla«. Po mojem sta ključni inštitucionalna avtonomija in odgovornost, za to je odgovorno vodstvo inštitucij. Stabilno financiranje je prineslo avtonomijo in odgovornost, ampak potem bi morala vodstva zelo dobro imeti cilje in vizijo, kaj bodo naredili na ravni posamezne inštitucije. (N2)

Rečemo, glej, dve leti imaš, če boš dobil, kandidiraj na projekte Aleša Debeljaka, če ga boš dobil, si lahko za dve leti tukaj, pa bomo videli, kaj bo. Nekdo ne bo svoje kariere pustil zaradi tega, da bo prišel sem. Kar pomeni, da je treba poleg tega, kar imamo, narediti dodatne instrumente. Da

nekdo, ko pride sem, za recimo projekt ERC, da rečeš, imaš petleten projekt, štiriletan projekt, imaš toliko denarja, s katerim lahko štartaš tudi svojo skupino. Raziskovalno skupino z nekaj ljudmi. Ne samo, da imaš za svoje plačo, pa za pol tajnice, ampak da dejansko lahko začneš z nekim področjem. Verjamem, da se v petih letih lahko tudi tako postaviš, da boš dobil tudi še kakšne druge projekte. Druga stvar, verjamem, da je večja predvidljivost zaradi stabilnega financiranja, ki ga inštitucije imajo. Ne bom rekel, da je to čarobna palčka, s katero vse rešimo, ampak vendar, do sprejema tega zakona so bile praktično vse stvari razdeljene na uro natančno na znane ljudi, ki so sedeli na inštitucijah. Zelo malo prostora je bilo, da bi nekoga novega dali noter. Zdaj lahko delajo, vsaj v neki meri drugače, podprejo področje, kjer je to smiselno, ne da bi koga morali po žepu udariti. Privabiti nekoga dobrega iz tujine je odgovornost. To pomeni človek, njegova družina, njegova dolgoročna kariera, njegovi otroci, ki bodo morali nekam v šolo in začeti svoje življenje izven socialnega okvirja in okolja, ki so ga navajeni – kar tako na blef tega ne bo nihče naredil. Vsaj jaz ne bi in verjamem, da nihče drug tudi ne. In tiste države, ki resno k temu pristopajo, točno to počnejo. Dajo za takšno reč dovolj veliko obdobje. Dobrodošel tu. Ustrezno ga spraviti v inštitucijo. To pa spet pomeni, da izbereš človeka, ki ti sodi na področje, ki bo ojačal tvoj obstoječi znanstveni potencial, ne pa, ki bo konkuriral nekemu, ki to že počne. (N2)

8. RAZLOGI, ZAKAJ SE JE ZNANOST ZNAŠLA V SITUACIJI, V KATERI JE DANES

Današnje stanje in dinamiko mednarodnega sodelovanja zaposlenih na znanstvenoraziskovalnem področju je potrebno razumeti v veliko širšem kontekstu, ki je povezan z družbenopolitičnim položajem znanosti v Sloveniji v zadnjih tridesetih letih oz. s procesom degradacije njenega družbenega pomena in ugleda, ki se je postopno začel kmalu po osamosvojitvi Slovenije, ter z razmerami financiranja znanosti, ki so temu vzporedno sledile.

Zakaj smo prišli v situacijo, v kateri smo? Preprosto zaradi tega, ker se je zadnjih 20let dirkalo na inštitucijah, vsi na isti način za isto tarčo. Kar se tiče raziskovalnih karier, je bilo zelo jasno, kakšna mora biti in ni bilo bistvene razlike med ZRC SAZU, ZRS Koper, med univerzo v Mariboru ali pa med še nekom tretjim. Vsi ste na isti način dirkali za istimi kariernimi potmi. Prepričan sem, da je z več fleksibilnosti in spet s stabilnim financiranjem možna oziroma omogočena diverzifikacija raziskovalnih karier. Da ni nujno, da si bazičen znanstvenik s H-indeksom 63 in 392 točkami A črtica. Skratka, da imamo različne možnosti, kaj pomeni biti dober znanstvenik. Je več stvari, torej se bodo inštitucije med seboj diverzificirale. Ne boste počeli na vaši inštituciji enako, kot počnejo nekje druge. S tega vidika si tudi ne boste neposredna konkurenca. Ker se bo vsak fokusiral na tisto, v čemer je najboljši. V drugem koraku pridemo do tega, da bo zagotovo interes za sodelovanje bistveno večji. Če bi bil postavljen sistem tako, kot je bil prej, je bilo logično – in to je bilo implicitno ali pa eksplicitno zelo jasno na vseh inštitucijah – lahko sodeluješ s komer hočeš, samo ne s tistim, ki ga ocenjujejo na istem polju programske skupine. Ja, ampak točno s tistim imam jaz najbolj za sodelovati. Mislim, da se v zadnjem času izboljšuje kapaciteta sodelovanja. Rektorska konferenca in KOsRIS relativno dobro sodelujeta med seboj. Zdaj imajo vsake toliko skupne sestanke in verjamem, da je tudi tam prostor. Nenazadnje smo to naslovili z razpisi, ki smo jih imeli za prenos znanja, za krepitev projektnih pisarn, tam je med drugim tudi to. Namen je bil ravno iz tega vidika, da imamo nacionalni konzorcij, ki med seboj izmenjuje. (N2)

V nadaljevanju se je izpostavilo, da bo težko ponovno in hitro preklopiti na vzorce ravnanj, ki jih omogoča in zahteva stabilnejše financiranje, tako za vodstvene kadre kot za posamezne raziskovalce. Za to bo potreben čas. Vzorci delovanja se zelo razlikujejo od razmer pretežno projektnega financiranja.

20 let je že izpostavilo neke vzorce. Moraš presekati. Spreminjati vzorce je težko. Čeprav, če se spodbuja na ta način ... Jaz se strinjam. (N2)

9. KAKO NAPREJ

Sogovorniki so mnenja, da nov zakon o znanstvenoraziskovalni in inovacijski dejavnosti na pravi način naslavlja številna vprašanja, ki so jih izpostavili.

Mislím, da smo naredili zelo velike premike naprej. Zelo velike premike. (N1)

Za večjo mednarodno povezanost (slovenske) znanosti prek intenzivnejše mednarodne mobilnosti (odhodi, vračanja, prihodi) in močnejših mednarodnih mrež, bi morale akademske inštitucije postaviti močne mednarodne pisarne za administrativno in vsebinsko strokovno pomoč: pri prijavih mednarodnih projektov, individualnih poteh in izmenjavah ali za krepitev mednarodnega sodelovanja v drugih oblikah.

Del tega denarja lahko namenili tudi za krepitev projektnih pisarn, kot se temu reče, ali da recimo raziskovalec dobi interni denar, da se pripravi za nek mogoče večji razpis, večje projekte. Za nek prvi razmislek. Pri tem seveda rabiš administrativno podporo. (N1)

Podpora znanstvenoraziskovalni dejavnosti oziroma posameznikom, ki se prijavljajo na evropske (mednarodne) razpise,

je zelo pomembna. Zunaj je izjemna. Da ti na takem projektu uspeš, moraš biti špica na state of the art, moraš obvladati. In to je težko obvladati. Potem rabiš dobro idejo, lahko si špica, pa dobre ideje nimaš. Potem rabiš dobre partnerje ali dobrega mentorja, kar je spet odvisno od sreče ali pa od nesreče. Zato rabiš pa podporo. Podporo na ravni inštitucije in na ravni države. Mi dobimo zelo pomembne podatke, ki jih na inštituciji ne morete dobiti in sodelovanje z nami je ključnega pomena. Mi lahko naredimo analizo pogleda, tukaj so problemi, tukaj je treba delati. Potem pa rabijo čas. To je čas, ki ga ne moreš kupiti. Pa generacije se bodo morale zamenjati. (N1)

Stabilno financiranje naslavlja večino teh stvari. Drugo je stvar implementacije. Zakon je relativno nov. V nekaterih ustanovah ga uporabljajo. To je denar, ki ga ustanova lahko uporabi

za svoj razvoj. Lahko naredi interne razpise, podeli projekte. Ljudi se razbremenijo pri prijavljanju na evropske ali nacionalne razpise. Lahko vzamejo kakšnega mladega pa ga zaposlijo. (N1)

Stabilno financiranje. Plače, če si na evropskem projektu, se lahko za dvakratnik poveča. Imamo težave, ampak smo sprejeli pravilnik, inštitucije bojo sprejele pravilnik. Postopoma bo to šlo. Tukaj smo naredili velik korak. Velik izziv imamo pri open sciencu, v smislu ocenjevanja. V smislu ocenjevanja ne samo projektov na ARIS-u, ampak tudi ocenjevanja raziskovanih karier, ki še vedno temeljijo na kvantifikaciji. Vaši nazivi so še oštevilčeni, kar ni prav. To je lahko tudi ovira, slej kot prej bo ovira. Ko boste šli v tujino, bi naj ta naziv bil prenosljiv. Če si tukaj znanstvena svetnica, boš tudi na Dunaju znanstvena svetnica. Ampak moraš biti taka, kot je na Dunaju. Zdaj pa nisi, zato, ker te merijo drugače tam gor. In to ni fino. (N1)

10. PREDLOGI SOGOVORNIKOV PREDSTAVNIKOV NACIONALNE RAVNI

Znanost in mednarodna mobilnost

Mednarodna mobilnost na področju znanstvenoraziskovalnega dela mora biti standard. Mednarodna umeščenost, povezanost, sodelovanje in mobilnost so nujni del znanosti kot takšne. Znanost je globalna. Ni slovenske znanosti, temveč lahko govorimo le o znanosti in znanstvenoraziskovalnem delu v Sloveniji.

K znanosti v Sloveniji, njeni dinamiki in razvoju prispevajo znanstveniki, ki so državljani Slovenije, znanstveniki, ki so prebivalci brez slovenskega državljanstva, in znanstveniki, ki so tujci na krajših delovnih obiskih, ki se vključujejo v različne oblike mednarodne mobilnosti (odhodi, prihodi in vračanja) in v druge oblike mednarodnega kroženja znanja. Zato je potrebno razmisliti, graditi in podpreti opisan sistem kot celoto. Razmislek je potrebno povezati z globalnim (in EU) položajem Slovenije znotraj procesa t. i. globalnega rekrutiranja talentov, ki ga poganjajo najrazvitejše ekonomije in multinacionalke – kjer se Slovenija nahaja v položaju polperiferije z omejenimi možnostmi za neposredno kompeticijo z ekonomsko (finančno) močnejšimi akterji. Po drugi strani pa ima Slovenija določene prednosti, ki bi jih lahko bolje (plansko, sistematično) izkoristili.

Mobilnost in kroženje znotraj enotnega raziskovalnega prostora EU (ERA) sta nujna. Treba ju je podpirati tudi z vidika racionalizacije infrastrukturnih možnosti in priložnosti, ki jih ponujajo lokacije z »veliko koncentracijo znanja na enem mestu« v EU kot celoti. Za to bi bilo nujno vzpostaviti močne mreže sodelovanja med raziskovalnimi inštitucijami iz različnih držav – članic EU in postaviti sistem (mednarodnih) »raziskovalnih poti usposabljanja« k najmočnejšim centrom znanja. Hkrati pa podpreti domače (izbrane) centre znanja, da postanejo »najmočnejši centri znanja«, ki bi pritegnili tuje talente.

Znanstvena politika na ravni EU

Slovenija se mora aktivno vključevati v kreiranje znanstvene politike na ravni EU (dolgoročno, srednjeročno in kratkoročno). Pri vključevanju v kreiranje znanstvene politike na ravni EU je nujno (še naprej) vstopati v trajnejše koalicije držav članic, hkrati pa biti aktiven pri vstopanju včasne interesne povezave glede na posamezne tematike, ki so v ospredju kratkoročnega odločanja – tako za krepitev položaja med državami članicami EU kot za krepitev znanosti v Sloveniji znotraj odnosa med Evropsko komisijo na eni in (vsemi) državami članicami EU na drugi strani.

Slovenija, ki se jo v znanstveni politiki, njeni implementaciji in mehanizmih, uvršča med t. i. »widening« države, bi se morala povezovati tako s t. i. »starimi« državami članicami kot tudi bolje izkoristiti občasno sovpadanje interesov z ostalimi »widening« državami, se z njimi povezovati in na ta način aktivno krepiti moč v pogajanjih za doseganje takšne znanstvene politike na ravni EU, ki bi krepila možnosti za močnejšo znanost v Sloveniji. Na ta način bi centri znanja v Sloveniji dobili več priložnosti za krepitev svoje odličnosti, s čimer bi postali bolj privlačni za domače in tuje talente, ter za spodbujanje odhajanja slovenskih strokovnjakov v tujino ob v naprej načrtovani karierni poti, ki bi predvidevala in omogočala čez določen čas tudi njihovo vrnitev.

Zavedati se moramo, da s privabljanjem tujih talentov na način, da bi pri nas tudi ostali, prečimo interese držav izvora, ki so, da bi se njihovi kadri po določenem času vrnili. Po drugi strani pa nas ravno interes po krepitvi mehanizmov vračanja družji z interesi drugih izvornih držav, kajti tudi interes Slovenije je, da se znanstveni kadri po določenem času iz tujine vrnejo v Slovenijo. Šele z vračanjem kadrov in vzporednimi drugimi mehanizmi izmenjave znanja in mednarodnega sodelovanja lahko govorimo o kroženju znanja ali (ožje) o t. i. kroženju možganov, namesto o »brain gain – brain drain« procesih.

Na področju spodbujanja kroženja je v Sloveniji zelo uspešen mehanizem MSCA. Čeprav po drugi strani statistični podatki kažejo, da se pojavlja vse večji razkorak (pri črpanju sredstev) med »starimi« in »widening« državami in bi bilo nujno mehanizem korigirati v smeri, da bi se razkorak zmanjševal, ne pa povečal. V prizadevanjih za spremembo mehanizma v omenjeni smeri, bi bile

članice »widening« držav (in s tem tudi Slovenija) uspešnejše in močnejše z medsebojno povezavo in kompromisnimi aktivnostmi za doseganje skupnega cilja. Poleg tega bi bilo treba za zmanjševanje razlik uvesti tudi druge, vzporedne instrumente, ki bi jih uvedla Evropska komisija. Nekateri podatki namreč kažejo, da se je z leti prek MSCA začel pojavljati »beg možganov« namesto kroženja in tu je potrebno ukrepati.

Vse to zahteva še bolj jasno strategijo umestitve razvoja znanosti v Sloveniji na raven EU, z jasno definiranimi in z možnostmi podprtimi cilji in usmeritvami. Le na ta način bi jih strokovnjaki, politiki in odločevalci, ki na ravni znanstvene politike EU zastopajo interese znanosti v Sloveniji, lahko v še večji meri aktivno zagovarjali – s poudarkom na (nacionalno kompromisno) zastavljenih smereh, ki bi jih zagovarjali vsi in v svojem delu ne bi bili prepuščeni lastnim, individualnim predstavam o tem, kaj je odlična znanost.

Poleg premalo jasne nacionalne strategije o ciljih na ravni EU, ki bi pokrivala vsa področja strateških dokumentov EU in bila hkrati usklajena s slovenskimi strategijami znanstvenoraziskovalne dejavnosti, inovacij in visokega šolstva ter z najnovejšo zakonodajo na teh področjih (v povezavi s cilji notranjega razvoja znanosti), so posamezniki, ki zastopajo interese Slovenije, preobremenjeni in se težko odlično pripravijo na vse izzive. Torej je potrebna kadrovska okrepitev ključnih oddelkov in strokovnih služb, ki nosijo odgovornost za (so)kreiranje znanstvene politike na ravni EU, pa tudi za njeno uspešno implementacijo v Sloveniji na več ravneh: na ravni nacionalnega kreiranja predpisov in možnosti; neposrednega sodelovanje z znanstvenoraziskovalnimi inštitucijami za nadaljnjo učinkovito implementacijo; morebitna neposredna pomoč posameznim raziskovalcem pri vključevanju v neposredno izvajanje načrtovanih projektnih EU ali mobilnostnih aktivnosti – v administrativno-postopkovno svetovalnem pa tudi vsebinskem smislu. Poleg kadrovske krepitve se v določenih primerih rešitev lahko skriva v učinkovitejši organizaciji dela.

EU-mehanizmi, ki spodbujajo kroženje

Sogovorniki so omenjali kar nekaj mehanizmov EU, ki spodbujajo kroženje, ali nacionalnih mehanizmov, ki so v osnovi vezani na EU-mehanizme. Najpogosteje omenjani so bili: Celotno Obzorje Evropa, celotno področje ERC, vse možnosti MSCA, COST, ERASMUS +, NOO, Sklad Aleša Debeljaka, pečat odličnosti, bilateralni projekti ARIS in multilateral ARIS.

Sogovorniki so se strinjali, da so mednarodne izkušnje zelo pomembne za vse, ne le za tiste, ki prijavljajo mednarodne projekte, zato bi morali sistemsko podpirati mednarodno mobilnost tako na nacionalni kot inštitucionalni ravni. Velik pomen pri tem ima tudi odprtost visokošolskega izobraževalnega sistema.

- Predlogi in stališča po posameznih (najbolj izpostavljenih) mehanizmih

Obzorje Evropa je bilo ocenjeno kot zelo pomembno v celoti, a kljub temu je bil posebej izrazito izpostavljen pomen MSCA. Poudarjeno je bilo, da to področje v Sloveniji odlično deluje. Pri tem bi bilo potrebno dolgoročno nasloviti prikrite ovire in težave, ki so povezane z neuravnoteženo finančno participacijo t.i. »widening countries« v primerjavi s t. i. »starimi članicami« oziroma »non-widening countries«.

Ocenjuje se, da mehanizem MSCA pri nas odlično deluje, zato ga je potrebno še naprej podpirati oziroma podporo povečati, tudi z vidika kadrovske okrepitve in učinkovitejše delitve dela. Opozarja se na razkorak, ki nastaja med državami v deležih t. i. »in-going« in »out-going«. V pridobljenih sredstvih se kaže vse večji razkorak med starimi članicami in t. i. »widening« državami, na škodo slednjih. Pri tem se izpostavlja poseben instrument, ki je že namenjen uravnoteženju možnosti oziroma spodbujanju in jačanju priložnosti za vloge iz »widening« držav. Predlog je, da se še bolj intenzivno dela na tem, pri čemer bi moral biti obstoječi mehanizem in morebitni dodatni mehanizmi, ki jih nujno potrebujemo, usmerjeni v cilj, da jih čez čas ne bi več potrebovali, saj bi dosegli zaželeni cilj uravnotežene participacije vseh članic MSCA (in bi do razlik prihajalo res samo še zaradi razlik v vsebini, ki ne bi bila pogojena z zgodovinsko

kontekstualizacijo, ki skozi njeno dediščino asimetrične ekonomske in politične moči določene države postavlja v boljša izhodišča).

Z vidika mednarodnega kroženja, ki mu je MSCA namenjen, je večji izziv področje prihajanja in vračanja. Morali bi bolj okrepiti aktivnosti na tem področju in na nacionalni ravni še okrepiti mehanizme na tem področju ali dodati nove, še bolj pa kot akterje »bottom up« spodbuditi akademske inštitucije, da to področje aktivno in dolgoročno okrepijo in razvijajo. Pri tem bi morali še bolj podpreti sistem kombiniranja možnosti, ki so na voljo – npr. z MSCA raziskovalec odide v tujino, tam dobi ERC, potem pa se vrne prek mehanizma NOO v Slovenijo. Pri statusu odličnosti, ki velja za tuje raziskovalce, ki so prijavi evropski projekt s slovensko raziskovalno organizacijo in niso bili sprejeti v financiranje pri Evropski komisiji, a so dosegli 85 %, velja, da se v tem primeru lahko prijavijo pri nas. V povezavi z omenjenimi kriteriji podeljevanja tovrstnega statusa odličnosti je bil podan predlog, da bi se spustilo kriterije s 85 % na 70 %.

Pri NOO in prenosu mehanizma na proračun je potrebno v sodelovanju med MJU in drugimi ministrstvi najti rešitev, ki bo kljub prenosu pristojnosti za sklepanje pogodb za zaposlitev z evropske na nacionalno raven omogočila podobne individualne pogodbe, kot so bile pred tem.

Izpostavlja se pomen izmenjav COST, ki sicer predstavljajo kratkotrajnejše mobilnosti, a so le-te izjemnega pomena za graditev mednarodnih mrež dolgoročnega medinštitucionalnega povezovanja – torej bi morali tudi v bodoče podpirati aktivnosti COST.

Izpostavljene mehanizme (in ostale), ki so namenjeni spodbujanju mednarodne mobilnosti, moramo dolgoročno spremljati z vidika identifikacije bega možganov iz Slovenije, do katerega lahko pride na tihi, neopazen način. Kot protiutež temu mora Slovenija razvijati aktivno politiko z mehanizmi podpore za kroženje možganov in znanja, ki po definiciji vključuje tudi izmenjavo možganov, ter dolgoročno, sistemsko in strateško graditev mednarodnega sodelovanja skozi stabilne mednarodne medinštitucionalne mreže. Odgovornost za to mora biti na nacionalni in inštitucionalni ravni. Poskrbeti bi bilo treba za redno spremljanje dinamike, za kar so nujne redne občasne analize dinamike mednarodne mobilnosti na nacionalni ravni in ravni akademskih inštitucij.

Implementacija evropske znanstvene politike v Sloveniji in nacionalna politika

Sogovorniki predlagajo, da je za najširše razumevanje razmer na ravni EU najbolje izhajati iz strukture evropskega raziskovalnega prostora, pakta za raziskave in inovacije. Na tem temelji javnopolitična agenda, ki predstavlja izhodišča tudi za t. i. kroženje talentov. V nadaljevanju je v Sloveniji implementacija izvedena na različnih nivojih pod okriljem programa Obzorja Evropa za raziskovalno dejavnost in programa Erasmus za visoko šolstvo, ki ga izvaja CMEPIUS. Med sogovorniki se za Slovenijo pri programu Obzorje Evropa najprej izpostavlja MSCA kot pomemben del odlične znanosti, ki je zelo pomemben za spodbujanje mednarodne mobilnosti znanstvenikov. Temu sledijo mehanizmi oz. ukrepi v okviru t. i. »widening countries« (npr. ukrepi twinning, era chair, era fellowships) idr. Imamo kar nekaj ukrepov, ki se izvajajo nacionalno kot implementacija evropskega nivoja. V povezavi s podlagami so bili izpostavljeni tudi dokumenti in sklepi, ki jih sprejema Svet za konkurenčnost (COMPET, sestava Sveta Evropske unije), ki zelo konkretno naslavljajo tudi kroženje, prepoznavanje talentov in ukrepe na to temo.

Podpreti je potrebno znanstvenoraziskovalne inštitucije javnega sektorja, da se bodo na razpise EU še intenzivneje vključevale oz. da bi se vanje vključevale vse in ne le nekatere. V to smer gredo spodbude in kriteriji novega zakona za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost.

Okrepiti je potrebno ugled znanosti in ugled poklicev na področju znanosti v Sloveniji. Sicer se z degradacijo ugleda tega področja ne soočamo le v Sloveniji, ampak se s tem soočajo tudi v nekaterih drugih državah EU. Dolgoročne posledice tega procesa so za znanost v Sloveniji lahko usodne, saj se v prihodnosti najsposobnejši kadri ne bodo več odločali za vstop v znanost. Pravzaprav se v Sloveniji s temi problemi soočamo že danes. Kot posledica degradacije ugleda znanosti se kaže, da že danes za določena področja težko pridobimo mladi kader, ki raje odhaja v druge sektorje. V določenih znanstvenih (pod)disciplinah npr. ni več interesa za status mladih raziskovalcev (MR). Mladi se zaradi boljših pogojev dela in življenja (v najširšem pomenu besede) raje odločajo za zaposlitev v privatnem sektorju – kar povzroča, da najuspešnejši potencial ne prihaja več v znanost; na ta način se v Sloveniji na tihi način izvaja »beg možganov« iz javnega v privatni sektor. To je v prihodnosti nujno nasloviti, postaviti mehanizme pridobivanja talentov v znanost in dolgoročno aktivno delati na dvigu ugleda znanosti, saj se omenjeni »beg možganov«

dogaja tudi pri nekaterih drugih dejavnostih, ko v določenih znanstvenih disciplinah ni več formiranega (starejšega) kadra, ki bi se želel zaposliti v znanosti.

Nacionalno gledano se spodbude za mednarodno mobilnost pri nas povezujejo z ukrepi in cilji podlag kariernega razvoja. Znotraj tega so umeščeni ukrepi za spodbujanja mednarodne mobilnosti in kroženje možganov. To dopolnjujejo pomembne, komplementarne možnosti, ki se jih izvaja preko ARIS-a. Najpomembnejše podlage in strategije na nacionalnem nivoju, ki se jih izvajajo pod okriljem ali v sozvočju s krovnim okvirjem EU, so: Znanstvenoraziskovalna in inovacijska strategija Slovenije 2030 (ZRIS 2030), Zakon o znanstvenoraziskovalni in inovacijski dejavnosti ter Strategija o internacionalizaciji visokega šolstva in znanosti v Republiki Sloveniji 2030.

- Nujno je čimprej implementirati vse tri omenjene dokumente tudi v vidikih mednarodne mobilnosti ter internacionalizacije znanosti in visokega šolstva.
- Najpomembnejši dosežek novega zakona o raziskovalni dejavnosti je del o inštitucionalnem stabilnem financiranju znanosti, ki omogoča večje spremembe in dopušča možnosti za avtonomne finančne podpore mednarodni mobilnosti, prijavam na mednarodne projekte, vračanju ali prihodih znanstvenikov pa tudi mednarodno mobilnost (začasni odhodi ali napotitve) lastnih raziskovalcev v tujino na odlične znanstvene inštitucije. Znotraj inštitucionalnega stabilnega financiranja so odločitve o razporejanju sredstev prepuščena samostojnemu odločanju vodstva inštitucije. Vsi trije dokumenti pomembno nagovarjajo spremembe in ukrepe, ki so pomembni za sistemsko urejanje in spodbudo mednarodne mobilnosti v znanosti.
- Večja profesionalizacija področja mednarodne dejavnosti po akademskih inštitucijah. Po vzoru praks iz tujine je potrebno izgraditi profesionalno strokovno in administrativno podporno okolje za mednarodno dejavnost – npr. mednarodne pisarne, ki bi služile podpori znanstvenikom in njihovemu delu.

- Sogovorniki so sugerirali, da bi bila na to temo prava pot lahko dosegljiva ob veliko večjem angažmaju in sodelovanju med ministrom in ministrstvom, ARIS-om, KOsRIS-om in direktorji ter Rektorsko konferenco in rektorji, pa tudi ob sodelovanju Razvojnega sveta RS.
- Poleg tega sta pri nacionalni politiki, namenjeni spodbujanju mednarodne mobilnosti, pomembna vsaj dva segmetna: 1. nujno je spodbujati privlačno družbeno okolje, ki je naklonjeno do priseljencev in njihove integracije, in 2. kvalitetno delovno okolje v najširšem pomenu besede, ki bo sposobno dolgoročne (inštitucionalne) integracije (dobri delovni odnosi, dolgoročne karijerne politike in možnosti napredovanja, enakovredna vključitev v delovno okolje, možnost inovativnega dela itd.) Prvo je naloga na nacionalni ravni, ravni medresorskih dogovorov in ukrepov za prijazno in nediskriminatorno družbeno klimo, ki vključuje tudi nujne spremembe postopkov prihodov ali vračanja na več ravneh. Drugo je pristojnost in odgovornost akademskih inštitucij, da v prihodnosti postanejo pomembni akterji in implementirajo potrebne ukrepe v prakso.

Inštitucionalna raven implementacije

Učinkovita implementacija je v nadaljevanju povezana z inštitucionalno ravno. Akademske inštitucije morajo vzpostaviti pogoje, mehanizme in postopke tako, da bodo primerljivi z razmerami, ki so na sorodnih inštitucijah drugje/v tujini. Tukaj smo šibki in je še kar nekaj možnosti za izboljšave. Pri tem se je posebno izpostavljalo nujnost, da akademske inštitucije razvijejo profesionalne administrativno-strokovne mednarodne pisarne, upoštevajoč: pomen kvalitetne infrastrukture; pomen kvalitetnih delovnih pogojev in odnosov; pomen akademske kulture in razumevanja razmer za prijavljanje projektov; pomen profesionalne inštitucionalne podpore za tiste, ki prijavljajo; pomen s strani inštitucije nudene vsebinske podpore prijavitelju.

- Potrebno bi bilo vzpostaviti izmenjavo izkušenj in dobrih praks med akademskimi inštitucijami, njihovo intenzivno sodelovanje, morda informativne dneve.

Slovenija – ali so vzpostavljeni pogoji za mednarodno mobilnost v smislu kroženja in izmenjave znanja

Statistično gledano imamo za obdobje zadnjih deset let pozitivni migracijski saldo za populacijo doktorjev znanosti. Torej lahko govorimo o obstoječi mednarodni mobilnosti, kroženju in izmenjavi. Za kroženje in izmenjavo – »naši« odhajajo in se vračajo ter prihajajo »drugi« – pa je potrebno aktivno sistemsko skrbeti. Dinamike ne smemo prepustiti stihiji, brez aktivne politike, ki bi podpirala strategijo (mednarodnega) kroženja in mobilnosti visoko izobraženih.

Odhajanja iz Slovenije

Pri zagotavljanju kroženja znanstvenikov je manj problematično odhajanje, izzive pa predstavlja področje vračanja. Tu trčimo na številne težave, sistemske nedorečenosti in pomanjkljivosti, ki zavirajo ali celo onemogočajo večji delež vračanj po usposabljanjih ali začasnem delu v tujini. Veliko je možnosti, kaj lahko kot država na tem področju naredimo na različnih ravneh: v povezavi s finančnimi ukrepi na ravni EU, na nacionalni ravni in na ravni posameznih raziskovalnih in visokošolskih institucij. Ocenjuje se, da nov zakon o znanstvenoraziskovalni in inovacijski dejavnosti z uvedbo inštitucionalnega financiranja ponuja možnosti, da o določenih finančnih sredstvih institucije samostojno odločajo in med drugim podprejo mednarodno povezovanje na različne načine: npr. s fizično mobilnostjo/kroženjem akademskega kadra, mednarodnim projektnim povezovanjem, grajenjem dolgoročnega mednarodnega medinstitucionalnega povezovanja ali povezovanja s posamezniki v tujini, z drugimi oblikami sodelovanja za izmenjavo znanja, z uveljavljanjem sobotnega leta itd.

Vračanje v Slovenijo

Za znanstvenike, ki se vračajo v Slovenijo po več letih bivanja in dela v tujini, je prihod v velikem delu podoben postopku priseljevanja in so izpostavljeni istim izzivom kot znanstveniki – priseljenci. V drugih vidikih pa se postopki močno razlikujejo, saj imajo povratniki slovensko državljanstvo. Če ob odhodu niso odjavili stalnega bivališča ter imajo zagotovljeno delo, so postopki prihoda veliko bolj enostavni – se pa soočajo z drugimi težavami, npr. z davčno

zakonodajo itd. Po drugi strani se v primeru priselitve z družino, sploh če gre za mešane družinske skupnosti, soočajo s »klasičnimi« težavami priseljencev (za partnerje in otroke). Z vidika sistemskih ukrepov so zelo pomembni: Sklad Aleša Debeljaka, shema načrta za ohranjanje in okrevanje (NOO) in pod določenimi pogoji možnosti uporabe Marie Skłodovska-Curie Actions (MSCA) – a tudi tu je potrebno nasloviti vsaj sledeče pomanjkljivosti.

- Sklad Aleša Debeljaka sogovorniki ocenjujejo kot dobro idejo, a ima nekatere pomanjkljivosti, npr. nizko število prijav; težave zaradi zahteve, da se projekti pričnejo izvajati v isti dinamiki kot nacionalni projekti; projektna zaposlitev le za določen čas

Majhno število prijav priča o tem, da shema ni zaživela, kot bi lahko. Potrebna bi bila analiza, ki bi pokazala, zakaj. So morda razlogi vezani na zaposlitev za določen čas brez dolgoročnejshe perspektive, nižji osebni dohodek, neugodne delovne pogoje, morda reintegracijske razmere in pogoji v Sloveniji (sploh v primeru vračanj z družino)? Težave z začetkom izvajanja projekta so povezane z dejstvom, da ko vlagatelj dobi obvestilo o izboru projekta, mora zelo hitro odreagirati in začeti z izvedbo. Za nekoga, ki je v tujini in še mogoče z družino, to ni izvedljivo. Bila je dana pobuda, da ARIS prilagodi pravila o začetku izvajanja projekta, ko bi se upoštevalo, da se človek pripravi k selitvi šele, ko izve, da je projekt dobil. To zahteva nekaj časa, sploh v primeru, če gre za selitev družine. Dodaten izziv predstavlja rešitev stanovanjskega problema. Predlagano je bilo, da bi morala biti ARIS v mednarodnih vključevanjih bolj fleksibilna, kot je pri nacionalnih projektih. Tudi ta vprašanja bi bilo potrebno vključiti v analizo dinamike dogajanja pri razpisu Sklada Aleša Debeljaka. Na ta način bi lahko dobili sugestije, kako dinamiko bolje prilagoditi potrebam dobitnikov projektov. Tretja težava je zaposlitev le za določen čas, to je za čas trajanja projekta, in negotovost z zaposlitvijo po izteku projekta. Razmisliti bi bilo potrebno o možnostih, da bi se raziskovalcem ponudilo vsaj podaljšanje zaposlitve za dve do tri leta (skupaj štiri do pet), kar bi zagotovilo malo daljše reintegracijsko obdobje za vključitev v delovno okolje in za zagotovilo potrebnega časa posamezniku, da si lažje zagotovi nadaljnjo zaposlitev.

- NOO shema in njen prehod na proračun za prihodnost

Kandidati, ki bi se v sklopu sheme NOO lahko prijavi na razpis ARIS, se ne prijavijo oz. je delež teh, ki se prijavijo, zelo nizek. Raziskati bi bilo potrebno, kaj je razlog. Zakaj se ne prijavijo v

večjem številu? Želijo ostati v tujini za dalj časa in ne le za dve leti, kot predvideva razpis, ali pa morda sploh ne vedno, da ta mehanizem obstaja ali da so upravičeni, da kandidirajo na razpis ARIS?

➤ Uporaba razpisov MSCA za doktorje znanosti

Uporaba razpisov MSCA za doktorje znanosti, ki so že več let v tujini in zadostujejo pogojem razpisa ter se za izvedbo projekta v Sloveniji prijavijo kot da iz države, kjer trenutno delajo in bivajo, v Slovenijo odhajajo kot v tujino. To je dodatna sistemska možnost, morali pa bi jo izboljšati na področju trenutnih administrativnih ovir, pa tudi delovne pogoje bi lahko izboljšali.

Prihajanje oziroma priseljevanje v Slovenijo

Ocenjuje se, da gre pri prihajanju v prvi vrsti za privlačnost in kvaliteto raziskovalnega in akademskega okolja. To pomeni, da bi morale biti akademske inštitucije zelo aktivne in angažirane za mednarodno povezovanje in za kreiranje privlačnosti za prihod kadra iz tujine.

Žal se tudi pri zanimivih centrih/inštitucijah, ki pritegnejo kader iz tujine, pogosto pojavijo težave pozneje, če omenimo nekatere: npr. višina osebnega dohodka, težave v postopku urejanja dokumentacije ali pri drugih nujnih zadevah za priselitev in življenje v Sloveniji (najem stanovanja ali vse težave v primeru priselitve z družino); kvalitetno in spodbudno delovno okolje; možnosti za diverzifikacijo raziskovalnih karier; načrtovanje in podpora osebnim kariernim potem; stabilno financiranje in zaposlitev za daljše obdobje; stanovanjska problematika; birokratske ovire in postopki na upravnih enotah; podpora priseljevanju v širšem družbenem okolju in kreiranje družbene klime sprejemanja.

Tematizacija nenaklonjenosti državnega in družbenega okolja se je v pogovorih o zakonodaji za tujce v vseh primerih najprej osredotočila na urejanje dokumentacije, ki jo je potrebno urediti na upravnih enotah v Sloveniji ali na diplomatsko konzularnih predstavništvih v tujini, znotraj tega predvsem na formalne postopke in odnose, ki so jih prihajajoči deležni. Ob tem je bil podan predlog, da bi se morda za populacijo znanstvenikov spremenilo pogoje in se upoštevalo, da tisti, ki prihajajo v Slovenijo, niso naključni mimoidoči, ampak so ljudje, ki jih inštitucije, kamor

prihajajo, poznajo. Pogosto z njimi že delovno sodelujejo ali imajo z njimi raziskovalne stike, skupne projekte itd. Tuji znanstveniki pogosto pridejo v Slovenijo na povabilo nekoga in poznajo inštitucijo, kamor prihajajo. Za to skupino prišlekov bi se lahko uvedlo posebne postopke.

Upravne enote in postopki, ki jih je potrebno urediti ob prihodu

V povezavi z upravnimi enostami se je opozorilo na več področij, ki jih v nadaljevanju navajamo sistematično po izpostavljenih težavah.

- Upravne enote in organizacija dela na oddelkih za tujce, težave, vezane na princip lokalne pristojnosti pri odločanju o dovoljenju za prebivanje in delo, neenakomerne obremenitve različnih upravnih enot po državi

Izpostavljeno je bilo, da upravne enote po Sloveniji niso enakomerno obremenjene, pri čemer Upravna enota Ljubljana zelo izstopa. Ob velikem številu obravnavanih primerov je pomembna primerna kadrovska struktura in zadostno število zaposlenih. Sogovorniki podpirajo ukrepe, ki so bili izpeljani, ko se je zrelativiziralo princip krajevne pristojnosti in so si upravne enote lahko prerazporejale postopke v presojanje oziroma poznejši ukrep za določen čas, ko se je vloge za dovoljenje za prebivanje in delo lahko vložilo na katerokoli upravno enoto v Sloveniji ne glede na kraj načrtovanega prebivanja. Strinjajo se, da bi morala ta sprememba o ukinitvi krajevne pristojnosti ostati tudi v prihodnosti.

- Upravne enote in eno-/večjezičnost.

Podobno kot v primeru vseh imigracij (priselitev) v Slovenijo, se tudi pri skupini znanstvenikov oziroma doktorjev znanosti, ki prihajajo k nam, kot pereč problem izpostavlja jezik, ki ga uporabljajo zaposleni na upravnih enotah pri komunikaciji s tujci. Izpostavljeno je bilo, da bi zaposleni lahko komunicirali vsaj v angleškem jeziku ali da bi na upravni enoti le določeni zaposleni obravnavali priselitve na področju znanosti. Kot dodatno nujnost se je izpostavilo, da bi inštitucije sprejemnice morale zagotoviti zaposlenega, ki bi tujca spremljal na upravno enoto pri urejanju dokumentacije.

➤ Upravne enote in dolgotrajni postopki za pridobitev dovoljenja

Dolgotrajnost postopkov za pridobitev dovoljenja za delo in bivanje na upravnih enotah je bila izpostavljena kot velika težava in ovira za nemoteno delovanje raziskovalne in visokošolske dejavnosti. Poleg tega dovoljenja veljajo le eno leto. Po preteku enega leta od vložitve vloge, kar v primerih pozne odobritve in dejanske izdaje dovoljenja periodo neposredne veljavnosti še skrajša tudi do pol leta, je potrebno ponovno vložiti vlogo za podlajšanje dovoljenja. Pri tem v času čakanja od vloge do odobritve vlagatelj ne sme zapustiti ozemlja Slovenije, kar je velika ovira pri mednarodni dejavnosti.

Predvsem pri mladih raziskovalcih imajo neprestano primere, da imajo mesece zamude z začetkom izvajanja svojega usposabljanja v Sloveniji, ker ne dobijo formalnih dovoljenj za bivanje, delo. Ta problem je temeljni in ni prav v čast Sloveniji.

Poenostaviti je potrebno normativni okvir ter ga narediti prijaznejšega za znanstvenike prišleke. Tako je bila za raziskovalce v zakonu o tujcih že uvedena možnost za alternativne, skrajšane postopke za pridobitev dovoljenja za delo, če se seveda s strani inštitucije zaposlovalke uporabi pravilne formularje, ki se nanašajo na 37. člen. Temu sledi implementacija, ki se ne nanaša le na upravne enote, ampak tudi na inštitucije ter njihovo svetovanje in podporo prihajajočim. Pri tem je nujno, da na inštituciji vedo, katere formularje naj uporabijo – za to pa potrebujejo kader, ki tematiko obvlada in je za postopke odgovoren. To pove, da tudi na ravni inštitucij potrebujemo osebo, ki se bo s tem dejansko ukvarjala, poznala postopke in jih vodila. Predstavniki upravne enote so povedali, da se velikokrat zgodi, da k njim prihajajo raziskovalci ali pa profesorji sami in da jim inštitucije ne pomagajo dovolj. Po obstoječi zakonodaji gre celoten postopek, tudi vročanje, lahko prek inštitucij in ni potrebno, da postopek ureja sam posameznika. V primeru inštitucionalnega urejanja je postopek lažji tudi za upravne enote, sploh glede vmesne komunikacije o morebitnem dopolnjevanju ter končnem vročanju, ko se v primeru posameznikov pogosto ne ve, kam vročiti dokumente.

Na temo kratkotrajne veljavnosti vize za prebivanje in delo je MVZI podalo predlog, da bi se za znanost lahko pridobilo delovno dovoljenje vsaj za dve leti, se pravi, da bi se trajanje z enega leta podaljšalo vsaj še za eno leto in bi bilo že v začetku izdano za (vsaj) dve leti oziroma (še boljše) za

čas celotnega trajanja projekta (štiri do pet let). Možnost o večletni veljavnosti delovnega dovoljenja za zaposlovanje v znanosti (in ne le za eno leto) naj bi se razširilo na celotni okvirni program Obzorja Evropa (za vse stebre in vse projekte), kar bi olajšalo obremenitve gostujočemu znanstveniku, raziskovalni inštituciji gostiteljici, razbremenilo bi zaposlene na upravnih enotah.

- Upravne enote in posebni zaposleni za postopke izdaje dovoljenj za znanost na upravni enoti za akademske inštitucije

Naslednji ukrep, ki bi olajšal postopke, je, da bi se s postopki izdaje dovoljenj za znanost ukvarjali posebni zaposleni. Ti bi nudili pomoč in nasvete akademski inštituciji pri postopkih na upravni enoti.

Diplomatsko-konzularna predstavništva (DKP) in postopki, ki so potrebni za pridobitev dovoljenja za tiste, ki prihajajo iz t. i. tretjih držav

V primeru kadra, ki prihaja iz t. i. tretjih držav, kjer je že za sam prihod v Slovenijo potrebna viza, ki se jo uredi na slovenskem DKP, se zadeve še bolj zapletejo. Slednje je dodatno povezano z maloštevilnimi ambasadami, ki jih ima Slovenija po svetu, ko morajo ljudje večkrat na ambasado, ki je (pogosto) daleč, da uredijo zadeve po predpisanih postopkih in oddajo pravo ali vso dokumentacijo, ki jo morajo včasih tudi dopolnjevati, pa jemanje prstnih odtisov itd. V določenih primerih morajo za to leteti (tudi večkrat) v druge države, kar je zelo zahtevno, zamudno in drago. Postopke bi morali poenostaviti in jih urediti za bolj dostopne.

- **Postopki za prihod za ostalih članov družine in pogoji za družinsko življenje**

Urediti bi morali pogoje za družinsko integracijo ostalih družinskih članov v slovensko družbo, vključno s pravico do zaposlitve za partnerja.

- **Življenje v Sloveniji s poudarki na delovnih pogojih in kariernih politikah za prišleke in povratnike ter na integraciji in reintegraciji posameznikov in njihovih družin**

Sogovorniki so se strinjali, da ljudje ne bodo prihajali ali se vračali le za kratek čas. Ponuditi jim moramo dolgoročne možnosti, le-to pa nagovarja širše (re)integracijske procese v družbo. Ti morajo biti sistemsko dolgoročno podprti tako za posameznike kot njihove družinske člane

(partnerje, partnerice in otroke) in dogoročne individualne karierne možnosti za posameznike in posameznice. Prvi del (integracija in reintegracija) nagovarja politiko in državo v celotni vertikali (od lokalne skupnosti preko občin do državne ravni), drugi del pa akademske inštitucije in njihovo aktivno vlogo pri razvijanju, omogočanju in podpori dolgoročnih kariernih poti svojih zaposlenih.

Razlogi, zakaj se je znanost znašla v situaciji, v kateri je danes

Današnje stanje in dinamiko mednarodnega sodelovanja zaposlenih na znanstvenoraziskovalnem področju je potrebno razumeti v veliko širšem kontekstu, ki je povezan z družbenopolitičnim položajem znanosti v Sloveniji v zadnjih tridesetih letih oz. s procesom degradacije njenega družbenega pomena in ugleda, ki se je postopno začel kmalu po osamosvojitvi Slovenije, ter z razmerami financiranja znanosti, ki so temu vzporedno sledile.

V nadaljevanju se je izpostavilo, da bo težko ponovno preklopiti na vzorce ravnanj, ki jih omogoča in zahteva stabilnejše financiranje, tako za vodstvene kadre kot za posamezne raziskovalce. Vzorci delovanja se zelo razlikujejo od razmer pretežno projektne financiranja.

Kako naprej

Sogovorniki so mnenja, da nov zakon o znanstvenoraziskovalni in inovacijski dejavnosti naslavlja številna vprašanja, ki so jih izpostavili. Za večjo mednarodno povezanost (slovenske) znanosti prek intenzivnejše mednarodne mobilnosti (odhodi, vračanja, prihodi) in močnejših mednarodnih mrež bi morale akademske inštitucije postaviti močne mednarodne pisarne za administrativno in vsebinsko strokovno pomoč: pri prijavih mednarodnih projektov, individualnih poteh in izmenjavah ali za krepitev mednarodnega sodelovanja v drugih oblikah.

Podpora znanstvenoraziskovalni dejavnosti oziroma posameznikom, ki se prijavljajo na evropske (mednarodne) razpise,

je zelo pomembna. Zunaj je izjemna. Da ti na takem projektu uspeš, moraš biti špica na state of the art, moraš obvladati. In to je težko obvladati. Potem rabiš dobro idejo, lahko si špica, pa dobre

ideje nimaš. Potem rabiš dobre partnerje ali dobrega mentorja, kar je spet odvisno od sreče ali pa od nesreče. Zato rabiš pa podporo. Podporo na ravni inštitucije in na ravni države. Mi dobimo zelo pomembne podatke, ki jih na inštituciji ne morete dobiti in sodelovanje z nami je ključnega pomena. Mi lahko naredimo analizo pogleda, tukaj so problemi, tukaj je treba delati. Potem pa rabijo čas. To je čas, ki ga ne moreš kupiti. Pa generacije se bodo morale zamenjati. (N1)

IV. PRILOGE

PRILOGA 1: AN ANALYSIS OF MSCA STORIES (IVANA AZHIEVSKA)

1. Introduction

The 2021 MSCA Presidency Conference held in Ljubljana, Slovenia, was a seminal event that brought together key stakeholders from across the European Research Area (ERA) to address the issue of unbalanced brain circulation. This issue has been a persistent challenge for the ERA, as it undermines the potential of the European research community to thrive and innovate. The conference was organized with the goal of providing a platform for researchers, policymakers, and other experts to share their knowledge and insights and to explore potential solutions to this challenge.

One of the key topics addressed at the conference was the issue of return migration and reintegration for fellows who have moved abroad from their country of origin. This issue is particularly pertinent, as it affects the ability of researchers to contribute to the development of their home countries and regions. It is especially important given the divide that exists between European countries when it comes to offering adequate opportunities for young researchers. The discussions and presentations at the conference focused on the challenges faced by researchers who wish to return to their home countries and integrate into their local research communities. These challenges include navigating bureaucratic and administrative hurdles, accessing funding and resources, and finding suitable career opportunities.

In addition to the challenges associated with mobility flows of researchers in Europe, the 2021 MSCA Presidency Conference also highlighted other potential issues that can arise in relation to the overall balance of highly-educated mobility flows. Specifically, the conference demonstrated the importance of addressing infrastructural and technical challenges that may impede the ability of researchers to fully participate in international research mobility.

Infrastructure challenges were discussed at the conference, with participants highlighting the need for adequate research facilities, equipment, and resources to support international research

collaborations. The discussions underscored the importance of having well-developed research infrastructure to ensure that researchers are able to conduct high-quality research and to fully engage in international research collaborations. Furthermore, the discussions emphasized that the availability and quality of research infrastructure can be a key factor in determining the success of international research mobility programs, as it can impact the ability of researchers to develop new collaborations and pursue new research opportunities.

Aside from discussing the broader issues related to mobility flows of researchers in Europe, the Conference also featured individualized stories from fellows who have taken advantage of the MSCA scholarship opportunity. These stories were collected through a survey that sought to inquire into the reasons why fellows chose the MSCA as an option and to understand the reasons why people chose to move from their country of origin.

The individualized stories presented at the conference highlighted the diversity of experiences and perspectives among MSCA fellows. From stories of personal and professional growth to tales of cross-cultural exchange and collaboration, the 40 stories demonstrated the broad impact of the MSCA program on the lives and careers of its fellows. It's important to note that only 32 stories are from individuals, while the remaining 8 are from institutions or professors who have had experience with the MSCA and are not relevant for this research. One story will not be included in this analysis, since it is based on an anonymous letter with no information on the person or their experiences with the MSCA, expressing nothing other than personal gratitude and support for the program. Overall, these stories underscored the importance of international research mobility as a means of promoting diversity and fostering innovation in the European research landscape.

It is important to note that these are first-hand experiences of fellows who have expressed their sentiments in their own words. As such, they differ in delivery and content, lacking a standardized structure. While they offer their unique perspectives, it is worth mentioning that they do not constitute empirical data, rather, they should be viewed as qualitative data only. Thus, while this analysis is observant in re-telling MSCA fellows' experiences, their stories are not written systematically.

In order to provide a more comprehensive analysis of the individualized stories presented at the conference, this section will attempt to categorize the stories into three separate parts. The first part will focus on the stories of Slovenes who have chosen to take an MSCA fellowship abroad. By exploring the reasons why these Slovenes chose to take a fellowship abroad, this section aims to shed light on the factors that drive international research mobility among highly-educated individuals.

The second part of this section will focus on the stories of foreigners who have taken an MSCA fellowship to Slovenia. By examining the experiences and perspectives of these fellows, this section aims to provide insight into the factors that attract highly-educated individuals to Slovenia as a destination for international research mobility.

Finally, the third part of this section will focus on the stories of the remaining fellows and their experiences with the MSCA program. This group of fellows represents the majority of the MSCA fellows and includes individuals from a variety of backgrounds and nationalities. By examining the stories of these fellows, this section aims to provide a more complete picture of the impact of the MSCA program on the lives and careers of its fellows.

2. Slovenian fellows abroad

Among the individual stories presented at the MSCA Presidency Conference, five Slovenes shared their experiences as MSCA fellowship recipients. Of these five individuals, only one is currently living outside of Slovenia, while the remaining four have returned and reintegrated into their home country after completing their projects or exhausting their grants.

Three fellows from the National Institute of Biology in Slovenia presented their individual experiences of taking an MSCA fellowship abroad in a joint letter at the conference. Despite receiving grants to various countries, only one of the three fellows noted Austria as a specific destination country. Notably, this letter was written in collaboration with the National Institute of Biology as an institution that facilitated the fellows' temporary work abroad. The fact that this was a designated joint project likely made it easier for the fellows in question to return to Slovenia and

continue their research work upon completion of their fellowship. Although no specific reasons were cited as to why these fellows chose to return to Slovenia, the nature of the project and the collaboration with their home institution likely played a significant role in their decision. This underscores the importance of institutional support and collaborative projects in facilitating the mobility of researchers while also ensuring their successful return and reintegration into their home country's research ecosystem.

Apart from the Slovenian fellows who returned home after completing their MSCA fellowships abroad, there was another fellow whose MSCA fellowship was granted for Spain but who is currently living in Finland. According to the fellow's story presented at the conference, the move to Finland was motivated by the desire to gain diverse experiences and access opportunities that were not available in Slovenia's higher education system. In particular, the lack of specific career opportunities in the fellow's field of interest prompted the decision to move abroad. However, despite being currently based in Finland, the fellow expressed interest in returning to Slovenia if any relevant opportunities would arise in the future.

The final fellow's story is unique in that they have spent most of their life studying and working abroad in multiple countries. As such, these experiences outside of their country of origin have been diverse and extensive, which can often present additional challenges for reintegration. However, despite these challenges, the fellow in question decided to return to Slovenia after receiving an MSCA grant for the University of Nova Gorica in Slovenia, which provided an opportunity to continue their work and research in their home country.

3. Foreign fellows in Slovenia

The second section of the conference focused on the experiences of foreign fellows who chose Slovenia as their destination for an MSCA fellowship. The inclusion of these fellows provides insight into the attractiveness of Slovenia as a destination for highly-skilled individuals. Notably, the six fellows included in this section come from diverse national and cultural backgrounds, suggesting that Slovenia may be an attractive option for researchers from around the world.

However, it is worth noting that out of these six fellows, only two expressed a desire to remain in Slovenia to continue their research and work. Another three wished to return to their country of origin while one opted to seek out opportunities to other countries as a way to further advance their own career. The reasons for the remaining four fellows' decisions to move away were varied and reflect the challenges that foreign researchers face when integrating into a new country's academic and research culture. These challenges may include language barriers, differences in research methodologies and practices, and difficulties in securing long-term employment or funding opportunities. In analysing the stories of the two fellows who plan to remain in Slovenia, it is evident that their reasons are quite distinct.

The first fellow, who has been studying in Slovenia since secondary school however is originally from Serbia, expressed a sense of integration and belonging in the country. Despite receiving MSCA grants for both Spain and Slovenia, they are committed to remaining in Slovenia due to their strong attachment to their work and research in the country. While these reasons are in part personal, they are also based on the opportunities and resources available to them in Slovenia, which they do not want to part with.

The second fellow, on the other hand, specifically chose Slovenia as their destination due to inadequate infrastructure and lack of support in their home country of Croatia. They were attracted to Slovenia's better research opportunities and overall resources, which they deemed as being more conducive to their academic and professional goals. For this fellow, the decision to remain in Slovenia is not only based on personal factors, but also on the strategic advantages that Slovenia offers in terms of research and career advancement.

The fellows who have decided not to remain in Slovenia have cited a variety of reasons for their choice to move away. One of them, a fellow from Italy, while currently still in Slovenia working on their project, wishes to explore better opportunities in other European countries. They find the country pleasant, but feel that their career prospects would be better elsewhere. This is not an uncommon reason for MSCA fellows to leave their host country, as many of them are early-career researchers looking to build their careers and gain new experiences. For this fellow, Slovenia was

just one stop on their professional journey, and they see their time there as a valuable learning experience that will help them advance in their field.

Another fellow from France has found that the taxation system in Slovenia is too high for them to comfortably live there for an extended period of time. They are looking for opportunities to return to their home country or migrate to another country with a more favourable work environment. This highlights the importance of financial considerations for early-career researchers, but also the potential issues that may arise with foreigners who wish to move to Slovenia and do not understand the high financial burdens.

A third fellow from Austria has found the infrastructure in Slovenia to be inadequate for their research needs. They felt that the lack of resources and support makes it difficult for them to do their work effectively, and they also found that Slovenia lacks the international connections that would make it easier for them to network and find new opportunities after their MSCA fellowship ends. This underscores the importance of institutional support for researchers, especially those who are coming from other countries and need additional assistance to adapt to the new environment.

Finally, one fellow had personal reasons for wanting to return to their country of origin. As an Iraqi refugee who had been granted French citizenship, they felt indebted to show gratitude by using their knowledge and skills to contribute to the country. This highlights the complex social and political factors that can influence researchers' decisions to remain or leave a country, which can often be a much more powerful reason to not continue research in a country than overall work or living conditions.

4. International fellows

The third group of MSCA fellows falls under the category of "international fellows." For the purpose of this section, these individuals are defined as MSCA fellows who are not of Slovenian origin and have chosen to pursue a fellowship or grant outside of Slovenia. This represents the majority of the narratives, comprising over 20 diverse personal experiences, spanning various ages,

genders, nationalities, reasons for relocation and reintegration, as well as other factors. The diversity of this group underscores the broad appeal of the MSCA and the opportunities it presents for individuals from a wide range of backgrounds and circumstances.

As observed in the stories, there are 11 different nationalities represented. The countries of origin of the fellows include the Czech Republic, Greece, India, Indonesia, Italy, Poland, Romania, Russia, Serbia, Spain, and Trinidad and Tobago.

The stories also reveal that there are 13 different destination countries that the fellows have chosen to move to. These countries include Canada, Czech Republic, Finland, Germany, Greece, Ireland, Italy, Poland, Portugal, Serbia, Spain, the United Kingdom, and the United States. It is noteworthy that several of these countries overlap, which suggests that there may be common factors that attract fellows to certain destinations. Moreover, out of the 13 countries, only three were identified as offering MSCA fellowships that aimed to reintegrate people into their country of origin. Specifically, these were the Czech Republic, Poland, and Serbia.

The analysis of the data gathered from the MSCA fellows reveals interesting patterns and trends in terms of the countries of origin and destination of the fellows. It is evident that the majority of fellows come from countries that are classified as Widening countries, or those outside the European Union, and score low on the human development index. In contrast, only a few fellows hail from countries considered “Old European Union” countries.¹⁰ Furthermore, only a small number of Widening countries were chosen as a destination for the MSCA fellowship, while the rest were situated in EU15 member states, Canada, and the United States, which are categorized as highly developed countries. This observation suggests that fellows tend to gravitate towards countries with greater research infrastructure and opportunities, as well as higher living standards.

The data points to the fact that fellows often prefer to move to countries with more developed research infrastructure, which may explain why EU15 member states, Canada, and the United

¹⁰ For the purposes of this research, the term Widening countries corresponds with the definitions used by the MSCA and ERA. The term “Old European Union” countries refers to countries that joined the European Union prior to its expansion in 2004.

States are more popular destinations for MSCA fellowships. The findings also suggest that there may be factors that influence fellows' decisions in selecting their destination countries, such as the availability of funding, research networks, and personal preferences.

Out of the 20 participants in the study, 10 expressed that they have no intention of moving back to their country of origin under any circumstances. The group is composed of the three fellows from Greece, as well as fellows from India, Indonesia, Italy, Poland, Russia, Serbia, and Spain. While their individual reasons may vary slightly in detail, all of them have cited a lack of opportunities and inadequate infrastructure to support their research or work as the main reasons why they decided to move away and do not wish to return.

While some personal factors such as weather, political situation, and work culture were also cited as reasons for their relocation, the majority of the participants attribute their initial decision to move to the aforementioned two factors – lack of opportunities and inadequate infrastructure. The lack of opportunities refers to a lack of funding, resources, and support for research and work in their respective fields. The inadequate infrastructure refers to a lack of necessary facilities, equipment, and technology needed to conduct their work efficiently and effectively. These factors have driven them to seek better opportunities and support in countries outside of their home country, which they believe can offer them more conducive environments to develop and thrive in their careers.

The next group of fellows comprises those who have moved away from their country of origin but are planning to reintegrate back into their home countries. These four fellows, including individuals from Italy, Trinidad and Tobago, Romania, and Poland, share similar reasons for their initial migration. Specifically, they all cite a lack of adequate funding for their projects, inadequate infrastructure, and poor living conditions as their primary motivations for moving abroad.

These fellows recognize the value of returning to their home countries and are pursuing the MSCA fellowship as a way to facilitate this reintegration. However, they acknowledge that fitting into their home country's administrative procedures and job market can be challenging, and that their experiences abroad may leave them at a disadvantage. Nevertheless, these individuals are

committed to overcoming these obstacles and returning to their home countries to continue their research or work.

Additionally, two fellows from Italy have chosen not to reintegrate for personal reasons. Having extensive research experience abroad for many decades, these fellows no longer feel a personal connection to Italy and have chosen to remain in their current destination countries. Interestingly, both have noted that their destination countries are more suitable for their general lifestyles. However, they have not ruled out the possibility of retiring in Italy once their careers have come to an end. This perspective may reflect the challenges that experienced researchers face in returning to their countries of origin, such as difficulties in finding work or reintegrating into local research communities. It may also indicate that for some fellows, a sense of personal connection to their country of origin is a crucial factor in deciding whether or not to reintegrate.

One story is particularly interesting as it involves a fellow from Serbia who chose to partake in a staff exchange to various countries for over two years, and then return to Serbia to share his experience. However, upon returning, he found that he was unable to secure any employment due to a lack of support and opportunities for utilizing his expertise. This situation has left him unemployed for over ten years, and as a result, he is now seeking out opportunities abroad where he can continue to share his knowledge and skills. The story raises questions about the effectiveness of policies and programs aimed at reintegrating fellows back into their home countries, as well as the challenges faced by highly skilled individuals in countries with limited opportunities.

Another fellow's experience stands out as particularly noteworthy. Originally from Spain, this fellow moved to the United Kingdom to participate in an MSCA fellowship, which enabled him to find employment. Despite the distance between the two countries, he commutes between them to work multiple jobs, which he believes would not have been possible without the fellowship. This experience emphasizes the significant role that fellowships can play in balancing out the issue of overall mobility for researchers, particularly if they can find opportunities in both their destination country and country of origin.

Finally, two fellows from the Czech Republic who were seeking out opportunities abroad to gain knowledge and experience have found themselves still seeking MSCA fellowships in the Czech Republic. Despite finding employment abroad, they both opted to return home, which they attribute to the country's determined approach in helping its researchers gain experience abroad, while also allowing for an easy reintegration process. Both fellows worked in different fields, but they share a similar story of appreciation for the country's support and lack of administrative barriers. It is worth noting that their personal and familial reasons also played a role in their decision, but the importance of a country's support in helping their researchers reintegrate cannot be ignored.

The positive experiences of the two fellows highlight the importance of a country's efforts to support and retain their researchers. The Czech Republic has implemented policies and programs to help their researchers gain international experience and also to facilitate their reintegration back into the country. This is significant as it can help to address the brain drain issue faced by many countries where talented individuals leave in search of better opportunities abroad and never return. By providing support for researchers to gain international experience and also making it easier for them to reintegrate back into their home country, countries can potentially retain their talented individuals and benefit from the knowledge and skills they have gained abroad.

5. Conclusion

The accounts of individual MSCA fellows offer a valuable perspective on their personal experiences with pursuing research opportunities in a foreign country. However, it is essential to consider the collective decision-making processes that shape mobility patterns on a broader international scale. Understanding why individuals choose to move abroad, why they decide to stay or leave for other countries, and the factors that influence their decision to reintegrate into their home countries, are critical in assessing mobility trends.

Therefore, while the stories of MSCA fellows provide a glimpse into the personal experiences of mobile researchers, it is equally important to examine the broader social, economic, and political factors that influence mobility patterns on a larger scale. By doing so, policymakers and

researchers can develop a more comprehensive understanding of the complex dynamics of international mobility, which can inform the development of effective policies and programs aimed at promoting the retention and return of highly skilled professionals.

Upon examining the experiences of MSCA fellows, it becomes apparent that there are two primary reasons for their decision-making regarding mobility. The first reason pertains to the lack of opportunities, which is often a result of limited prospects for employment or insufficient support for their research or projects. While these issues are addressed on an individual basis, they collectively contribute to the decision to move abroad. The second reason is that of inadequate infrastructure, and it is particularly interesting, as it is present in the stories of fellows who have decided to return to their home country despite seeking out fellowships abroad for this very same reason.

There is an interesting pattern that is worth noting in the 31 individual stories highlighted. Out of the total number of stories, 12 individuals have chosen to reintegrate in their home countries, while 15 have decided against returning to their home country. The remaining 4 individuals present a unique case, with 3 of them commuting between countries due to joint work or personal reasons, and 1 actively seeking opportunities abroad and not intending to stay in their home country, despite receiving a fellowship aimed at reintegration. These figures suggest that there is a slight majority of individuals who do not intend to reintegrate in their home country, highlighting the challenges of retaining talent and promoting return migration.

Among the 15 fellows who have been categorised as not willing to return to their home country, 3 have expressed a willingness to return under specific circumstances. Although the exact conditions were not explicitly stated, it is important to acknowledge that these fellows have not completely ruled out the possibility of returning to their home countries. This highlights the complexity of decision-making processes when it comes to mobility, as there are often multiple factors at play, and circumstances can change over time.

The common denominator among the 12 fellows who would not return to their home countries under any circumstances is a successful integration into the country where they have taken up their

MSCA fellowship. Six fellows have specifically cited integration in their host country as the reason for not wanting to return to their home country, having found a sense of belonging and comfort in their new surroundings. They have established social networks and professional connections in their host countries, which have allowed them to further their research and careers. Additionally, some fellows have experienced a higher quality of life compared to their home countries, which has contributed to their decision to stay.

The remaining 6 fellows have indicated various reasons for their decision not to return. These reasons may include the lack of opportunities or resources for their research or career in their home country, political instability, economic hardships, or personal reasons such as family or relationships. However, these fellows have not ruled out the possibility of moving to other countries in the future if better opportunities arise

This showcases the significance of cultural integration and social networks in determining the mobility patterns of MSCA fellows, and the importance of creating an environment that encourages the integration of researchers into the academic and social fabric of their host countries.

The 12 fellows who have opted to reintegrate in their home countries can be categorised into several groups. Firstly, there are three Slovenes who decided to take up joint fellowships, and even before starting their MSCA fellowship were already aware that they would return to their country of origin.

In addition to this, there are three fellows from Italy, Romania, and Poland who have opted to move back to their home countries after years of living abroad. The common reason mentioned by these fellows was the desire to contribute to the development of the research environment in their home country with the expertise they gained abroad.

Interestingly, there is another group of four fellows, all of whom chose Slovenia as their destination country for the MSCA fellowship. However, they expressed that they were not interested in continuing their research or work. Two of the four fellows cited reasons such as the political, fiscal, and work environment in their home country, while the third was interested in gaining more

research experience in other countries. The final fellow had personal reasons for not continuing their work in Slovenia.

Lastly, there are two fellows from the Czech Republic who have expressed gratitude towards the institutions that helped their careers and research. They also expressed their desire to contribute to the overall development of their home country.

Overall, these groups of fellows demonstrate varying reasons for reintegrating back into their home countries, including contributing to the development of the research environment, personal reasons, political and work environment, and a desire to gain more research experience in other countries.

When it comes to Slovenia, there are two standouts to mention.

Overall, the data suggests that there is a strong inclination among Slovenian fellows to return to their home country after completing an MSCA fellowship or studying, researching, or working abroad. Out of the four Slovenian fellows, three of them were joint grant recipients, which means they were required to return to Slovenia in any case. However, it is noteworthy that none of them expressed the desire to move away from Slovenia even if they had the opportunity to do so. The fourth Slovenian fellow had been disconnected from Slovenian society for decades, yet still opted to move back to Slovenia despite having opportunities abroad.

The second observation made in this passage is that foreigners who come to Slovenia for an MSCA fellowship usually do not choose to stay. Out of the six foreign fellows who shared their experience, only two remained in Slovenia. One of them had already been integrated into Slovenian society since secondary school and had no intention of leaving. The other four had different reasons for leaving.

Two of these foreign fellows mentioned that Slovenia is a difficult country to integrate into due to the lack of international opportunities and networking, as well as its fiscal policies. This indicates

that Slovenia may face challenges in attracting and retaining foreign talent. The remaining fellow had personal reasons for leaving that were not related to any circumstances in Slovenia.

In conclusion, the individual stories of MSCA fellows provide insights into their personal experiences, but it is equally important to consider the broader social, economic, and political factors that shape mobility patterns. Lack of opportunities and inadequate infrastructure were the primary reasons for the decision to move abroad, while integration and social networks played a significant role in the fellows' decision not to return to their home countries. The varying reasons for the decision to reintegrate into their home countries included contributing to the development of the research environment, personal reasons, political and work environment, and a desire to gain more research experience in other countries. The data suggests a strong inclination among Slovenian fellows to return home, but more comprehensive policies and programs are needed to promote the retention and return of highly skilled professionals.

PRILOGA 2: VPRAŠALNIKA ZA SLOVENCE IN TUJCE

POLSTRUKTURIRAN INTERVJU za tiste, ki so (bili) na delu v tujini

Ime, priimek

Datum rojstva

TEMA	VPRAŠANJE	DODATNA VPRAŠANJA
Izobrazba	Kaj ste po izobrazbi? Kje ste pridobili to izobrazbo?	Ali ste imeli v času izobraževanja že kakšno profesionalno izkušnjo v tujini (izmenjava, stopnja študija v tujini, začasno delo)?
Izselitev	Kdaj ste se odselili? Kaj so bili za vas najpomembnejši razlogi za izselitev? Ste se izselili sami ali z družino? Kaj je bilo za vas pri odločanju za preselitev v izbrano državo najpomembnejše?	Kakšni so razlogi za izbor te dotične države selitve? Ali ste se po selitvi še kdaj selili (znotraj tuje države ali izven nje)?
Najpomembnejši dejavnik odselitve	Kaj je bilo za vas pri odločanju za preselitev v izbrano državo najpomembnejše?	
Delo	Opravljate v tujini delo, skladno s svojo izobrazbo? Bi lahko to delo opravljali v Sloveniji? Ali je selitev v tujino izpolnila vaša pričakovanja in v kakšnem smislu?	Je to isto področje kot tisto, s katerim ste se ukvarjali v Sloveniji, ali drugo? Če da, kako si predstavljate to delo v Sloveniji? Delovno okolje, motivacija, plačilo itd. Ali ima država, v kateri živite, kakšne konkretne politike, s katerimi privablja izobražene posameznike? Če da, katere? Bi rekli, da je bila vaša priselitev tudi rezultat takšnih politik? Bi kakšne od teh politik/ukrepov svetovali tudi Sloveniji, da jih uvede?
Vrnitev	Razmišljate o vrnitvi v Slovenijo?	Iz profesionalnih ali osebnih razlogov?

	<p>Pod katerimi pogoji bi se vrnili v Slovenijo? Katerega vabila za vrnitev v Slovenijo ne bi mogli zavrniti?</p>	<p>Kaj bi rekli, katere so osrednje pomanjkljivosti Slovenije, ki mlade slovenske izobražence odvrača od vračanja? Katere spremembe predlagate? Kaj bi rekli, katere so osrednje prednosti Slovenije? Jih po vaše zna dovolj izkoristiti? Imate kakšen predlog, kako bi jih lahko bolj? Ali imate kakšna konkretna pričakovanja od Slovenije, kaj bi vam lahko ponudila, da bi bil vaš povratek čim lažji?</p>
Preselitev v drugo državo	<p>Razmišljate tudi o preselitvi v katero drugo državo? Kaj vas privlači v izbrani drugi državi?</p>	
Sodelovanje s Slovenijo	<p>Ali si želite profesionalnega sodelovanja s Slovenijo?</p>	<p>Na katerih področjih mogoče že sodelujete? Če še ne sodelujete, kje vi osebno vidite možnost sodelovanja s Slovenijo? Kaj (če sploh kaj) najbolj pogrešate pri obstoječih možnostih sodelovanja Slovencev po svetu s Slovenijo?</p>
Predlogi Sloveniji	<p>Vaši predlogi državi Sloveniji, da bi bila privlačna za vračanje terciarno izobraženih slovenskih izseljenk, izseljencev. Vaši predlogi državi Sloveniji, da bi privabljala terciarno izobražene ljudi, ki niso slovenski državljani, državljanke (mogoče s konkretnimi primeri iz drugih držav).</p>	<p>Vaši predlogi državi Sloveniji, da bi uspešno navezovala stike s terciarno izobraženimi slovenskimi izseljenkami, izseljenci, ki bodo ostali v tujini.</p>

Stiki z drugimi	Ali poznate kakšne Slovence, ki živijo na istem območju kot vi?	Se družite med seboj? Kakšen je njihov pogled na Slovenijo? Se pogovarjate o razmerah v Sloveniji, ko se (če se) družite? Kaj bi rekli, do česa so najbolj kritični? V katerih primerih bi se priselili nazaj v Slovenijo?
Ostalo – za konec		Bi želeli sami še karkoli dodati glede teh vprašanj – izseljevanja iz Slovenije, priseljevanja v Slovenijo, vračanja Slovencev?

SEMISTRUCTURED INTERVIEW for foreign research in Slovenia

Name, surname:

Date of birth:

Country of origin:

Year of immigration to Slovenia:

1. What is your educational qualification?

Where did you finish this education? (Have you had any professional experience abroad during your education (meaning have you participated in any exchanges, what level of education did you have at the time (undergraduate, master's, doctorate, post-doctorate's) or temporary work))

2. When did you move? What were the main reasons for your emigration? What were the reasons for choosing to move? What was the most important factor for you when deciding to move to your chosen country (Slovenia)? Did you move alone or with your family? Have you moved again since you moved to Slovenia (inside or outside the country)?

3. What was the most important factor for you when deciding to move to your country of choice?

4. What challenges did you face during your move? Were you assisted in your move? By whom? What kind of support would you have liked? What would have the move easier for you?

5. Are you doing work in Slovenia that is relevant to your education? Could you do this work in your country of origin? Has moving abroad met your expectations, and in what way?

Is it the same kind of work you did in your country of origin?

If so, how do you imagine yourself doing this work in the previous environment? Working environment, motivation, wages, etc.

Do you believe that Slovenia has effective policies to attract educated individuals? Would you say that your immigration was also the result of such policies?

What policies/measures would you advise Slovenia to introduce?

6. What would you say are the main weaknesses of Slovenia that discourage young Slovenian educated people from returning? What changes would you suggest?

What would you say are Slovenia's main strengths? Do you think Slovenia knows how to use them? Do you have any suggestions on how they could be improved?

Do you have any specific suggestions for Slovenia to increase its attractiveness for foreign talent/education? What do you think the country should do to encourage the return of Slovenian researchers?

7. Would you consider moving to another country? What attracts you to that country?

8. Do you wish to cooperate professionally within Slovenia? Are there areas where you already are collaborating?

If not, where do you personally see the possibility of collaboration? Do you collaborate with your country of origin? How?

9. What are your proposals to Slovenia to make it attractive for the return of educated Slovenian emigrants?

What are your proposals to Slovenia to attract educated people and talents who are not Slovenian citizens? (If possible, with specific examples from other countries).

Finally, would you like to add anything else on these issues – emigration from Slovenia, immigration to Slovenia, the return of Slovenians?

PRILOGA 3: VPRAŠALNIK ZA AKADEMSKE INŠTITUCIJE

(Po 4 ciljnih javnega CRP razpisa)

Ime, priimek
Organizacija
Delovno mesto

Cilj 1: Raven Evropske unije (EU)

Analiza stanja mednarodne odprtosti trga raziskovalk in raziskovalcev, njihove mednarodne mobilnosti v Sloveniji ter mehanizmov sprememb v smislu krepitev »kroženja znanja« kot celote, in sicer v kontekstu razvoja raziskovalnih karier v novem Evropskem raziskovalnem prostoru.

Vprašanja:

Kako bi na splošno ocenili mednarodno (mobilnostno) odprtost trga raziskovalcev in raziskovalk (v različne smeri, tako za slovenske zunaj Slovenije, kot za druge raziskovalce, ki pridejo v Slovenijo)? Sploh lahko govorimo o odprtosti?

Katere mehanizme in spremembe bi morali po vašem mnenju uvesti na ravni EU, da bi se okrepilo »kroženje znanja« v Evropskem raziskovalnem prostoru (v kontekstu krepitev mednarodnega medinstitucionalnega/akademskega sodelovanja; na ravni individualnih raziskovanih karier)?

Kateri evropski programi/mehanizmi spodbujajo (uravnoteženo ali enostransko?) mobilnost raziskovalk in raziskovalcev na vaši instituciji?

Kako bi jih ocenili/dopolnili/spremenili oz. izboljšali?

Cilj 2: Raven Slovenije

Oblikovanje predlogov ukrepov za večjo privlačnost Slovenije za tuje raziskovalke in raziskovalce, zlasti za doktorske in podoktorske raziskovalce, ob upoštevanju novega Zakona o znanstvenoraziskovalni dejavnosti.

Vprašanja:

Kaj bi po vašem mnenju morali spremeniti, katere ukrepe bi morali sprejeti v Sloveniji za večjo privlačnost Slovenije za tuje raziskovalke in raziskovalce (zlasti za doktorske in podoktorske raziskovalce)?

Ali Zakon o znanstvenoraziskovalni dejavnosti zadovoljivo naslavlja ta vprašanja?

Katere izzive po vašem mnenju zakon učinkovito naslavlja in katerih ne?

Katere so pomanjkljivosti zakona na področju doseganja večje privlačnosti slovenskega raziskovalnega prostora za tuje talente?

Ali po vašem mnenju (nova) Strategija internacionalizacije visokega šolstva in znanosti RS 2030 odgovarja na izzive in odpira prava vprašanja oziroma predvideva prave in zadostne ukrepe?

Ali je po vašem mnenju Strategija medresorsko dovolj podprta oz. ali ostala ministrstva podpirajo Strategijo?

Je Slovenija politično v celoti zavezana k izvajanju te Strategije – ali je npr. MNZ pripravljen na »svojem področju« izpeljati spremembe, ki bi podprle Strategijo (konkretno, npr. urejanje dokumentacije za bivanje, delovno dovoljenje)?

Cilj 3: Institucionalna in nacionalna podpora

Oblikovanje predlogov, ukrepov za izboljšanje institucionalnih in nacionalnih pogojev za večje mednarodno kroženje talentov v Sloveniji, ki presega nacionalni beg možganov in njihovo potencialno reintegracijo, in sicer na ravni akademskih in neakademskih institucij v Sloveniji, ter nacionalne raziskovalno-razvojne in druge migracijske politike visokoizobraženih kadrov v Sloveniji.

Vprašanja:

Katere vrste podpore nudi konkretno vaša organizacija (bivanje, urejanje dokumentacije ipd.) za tiste, ki pridejo in za tiste, ki odidejo?

Kateri ukrepi bi po vašem mnenju izboljšali pogoje za boljše/številčnejše kroženje znanja in talentov v Sloveniji na inštitucionalni, občinski, nacionalni in evropski ravni?

Kako ocenjujete pogoje za povratek naših visoko kvalificiranih kadrov nazaj v Slovenijo in njihovo reintegracijo?

Se vam zdijo ustrezni, zadostni; kako bi lahko pogoje izboljšali, spodbudili vračanje – na ravni samih akademskih institucij ali podjetji; na ravni države; ali na ravni EU (ERA)?

Se vam zdi, da je raziskovalno-razvojna politika dovolj vidna/upoštevana v načrtovanju migracijskih politik pri različnih ministrstvih?

Cilj 4 (EU):

Priprava strokovnih podlag za oblikovanje konkretnih političnih pobud in predlogov v institucijah EU za krepitev uravnotežene mednarodne mobilnosti raziskovalk in raziskovalcev v EU, vključno z raziskovalnim programom Obzorje Evropa, s posebnim poudarkom na razkoraku in večji koordinaciji med t. i. »widening countries« in drugimi državami EU.

Vprašanja:

S katerimi ukrepi in spodbudami bi po vašem okrepili oz. bolj uravnotežili mednarodne mobilnosti raziskovalk in raziskovalcev v EU, vključno z raziskovalnim programom Obzorje Evropa, s posebnim poudarkom na razkoraku in večji koordinaciji med t. i. »widening countries« in drugimi državami Evropske unije?

Ostalo:

Ali poznate Revizijsko poročilo Računskega sodišča RS na temo bega možganov (2023)? Kaj menite o njem – predvsem o zaključnih poglavjih »Mnenje« in »Priporočila«?

Ali imate na vaši instituciji kakšno pomembno prakso mednarodnega sodelovanja, ki je obstoječi mehanizmi ARIS (in MVZI) v evalvaciji mednarodne dejavnosti niso upoštevali (zajeli)? Jo lahko opišete? Kaj so njene prednosti, morda izzivi in slabosti? Bi predlagali, da se jih uvrsti v nabor ARIS za evalvacijo mednarodne dejavnosti?

Govorili smo o mednarodnem akademskem sodelovanju, kako pa ocenjujete sodelovanje med akademskimi institucijami v slovenskem prostoru?

Kaj konkretno ima slovenska znanost od sodelovanja? Zakaj je internacionalizacija pomembna oz. ali sploh je pomembna?

Kako nagovoriti Zakon o tujcih oziroma MNZ, da bi dosegli večje razumevanje in podporo vsaj pri Zakonu o tujcih?

Ali želite na obravnavano temo izpostaviti še kakšen pomemben izziv, ki je bil v zgornjem delu spregledan?

PRILOGA 4: VPRAŠALNIK ZA ZAPOSLENE NA NACIONALNI RAVNI

(Po 4 ciljnih javnega CRP razpisa)

Cilj 1: Raven Evropske unije (EU)

Analiza stanja mednarodne odprtosti trga raziskovalcev in raziskovalk, njihove mednarodne mobilnosti v Sloveniji ter mehanizmov sprememb v smislu krepitev »kroženja znanja« kot celote, in sicer v kontekstu razvoja raziskovalnih karier v novem Evropskem raziskovalnem prostoru.

Vprašanja:

Kako bi ocenili mednarodno (mobilnostno) odprtost trga raziskovalcev in raziskovalk (v različne smeri, tako za naše zunaj meja Slovenije kot za druge pri nas)? Kakšna se vam zdi? Sploh lahko govorimo o odprtosti?

Kateri mehanizme in spremembe bi morali po vašem mnenju uvesti na ravni EU, da bi se okrepilo »kroženje znanja« v Evropskem raziskovalnem prostoru (v kontekstu krepitev mednarodnega medinstitucionalnega/akademskega sodelovanja; na ravni individualnih raziskovanih karier)?

Cilj 2: Raven Slovenije

Oblikovanje predlogov, ukrepov za večjo privlačnost Slovenije za tuje raziskovalke in raziskovalce, zlasti za doktorske in podoktorske raziskovalce, ob upoštevanju novega Zakona o znanstveno raziskovalni dejavnosti.

Vprašanja:

Kaj bi morali spremeniti, katere ukrepe bi morali sprejeti v Sloveniji za večjo privlačnost Slovenije za tuje raziskovalke in raziskovalce (zlasti za doktorske in podoktorske raziskovalce)?

Ali Zakon o znanstvenoraziskovalni dejavnosti zadovoljivo naslavlja ta vprašanja? Kaj dobro naslavlja oz. kaj bi moral naslavljeti, kje je morda »prekratek«?

Ali po vašem mnenju (nova) Strategija internacionalizacije visokega šolstva in znanosti RS 2030 odgovarja na izzive in odpira prava vprašanja oz. predvideva prave in zadostne ukrepe? Ali je po vašem mnenju Strategija medvladno dovolj podprta oz. ali ostala ministrstva podpirajo, celo razumejo Strategijo? Je Slovenija politično v celoti zavezana k tej strategiji – npr. kakšen je odnos Ministrstva za notranje zadeve, so ministrstva pripravljena tudi na »svojem področju« izpeljati spremembe, ki bi podprle Strategijo?

Cilj 3: Institucionalna in nacionalna podpora

Oblikovanje predlogov, ukrepov za izboljšanje institucionalnih in nacionalnih pogojev za večje mednarodno kroženje talentov v Sloveniji, ki presega nacionalni beg možganov in njihovo potencialno reintegracijo, in sicer na ravni akademskih in neakademskih institucij v Sloveniji ter nacionalne raziskovalno-razvojne in druge migracijske politike visokoizobraženih kadrov v Sloveniji.

Vprašanja:

Kateri ukrepi bi po vašem mnenju izboljšali institucionalne pogoje za boljše/številčnejše kroženje znanja in talentov v Sloveniji? Katere od ukrepov za boljše pogoje na inštitucionalni ravni, ki ste jih predlagali, naj bi sprejele inštitucije same, katere država Slovenija (ali morda občine) in katere EU?

Kateri ukrepi bi po vašem mnenju izboljšali nacionalne pogoje za boljše/številčnejše kroženje znanja in talentov v Sloveniji? Katere od ukrepov za boljše pogoje na inštitucionalni ravni, ki ste jih predlagali, naj bi sprejele inštitucije same, katere država Slovenija (ali morda občine) in katere EU?

Kako ocenjujete pogoje za povratak naših visokokvalificiranih kadrov nazaj v Slovenijo in njihovo reintegracijo? Kako bi lahko pogoje izboljšali, spodbudili vračanje – na ravni samih akademskih inštitucij ali podjetji; na ravni države; ali na ravni EU (ERA)?

Ali je po vašem mnenju v Sloveniji tematika mobilnosti/migracije visokokvalificiranih profesionalk/profesionalcev zadovoljivo naslovljena v polju urejanja migracijske dinamike?

Se vam zdi, da je raziskovalno-razvojna politika dovolj vidna v načrtovanju migracijskih politik pri drugih ministrstvih?

Cilj 4 (EU):

Priprava strokovnih podlag za oblikovanje konkretnih političnih pobud in predlogov v institucijah EU za krepitev uravnotežene mednarodne mobilnosti raziskovalk in raziskovalcev v EU, vključno z raziskovalnim programom Obzorje Evropa, s posebnim poudarkom na razkoraku in večji koordinaciji med t. i. »widening countries« in drugimi državami EU.

Vprašanja:

S katerimi ukrepi in spodbudami bi po vašem mnenju okrepili oz. bolj uravnotežili mednarodne mobilnosti raziskovalk in raziskovalcev v EU, vključno z raziskovalnim programom Obzorje Evropa, s posebnim poudarkom na razkoraku in večji koordinaciji med t. i. »widening countries« in drugimi državami EU?

Ostalo:

Kako komentirate revizijsko poročilo Računskega sodišča RS o begu možganov (2023) – predvsem njihovo zaključno »Mnenje« in »Priporočila«?

Govorili smo o mednarodnem akademskem sodelovanju, kako pa ocenjujete sodelovanje med akademskimi inštitucijami v slovenskem prostoru?

Kaj konkretno ima slovenska znanost od sodelovanja? Zakaj je internacionalizacija pomembna oz. ali sploh je pomembna?

Kako nagovoriti zakon o tujcih oziroma MNZ, da bi dosegli večje razumevanje in podporo vsaj pri Zakonu o tujcih?

Ali želite na obravnavano temo izpostaviti še kakšen pomemben izziv, ki je bil v zgornjem delu spregledan?